

«Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті» КЕ АҚ

ӘОЖ: 37.013.83.016:811.111 (043.3)

Қолжазба құқығында

СПАТАЙ АЙГҮЛ ОРАЗБЕКҚЫЗЫ

**Үздіксіз білім беруде педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге
даярлығын зерттеудің психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері**

6D010300 – Педагогика және психология

Философия докторы (PhD)
дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация

Отандық ғылыми кеңесші:
психология ғылымдарының кандидаты,
доцент м.а. М.М. Байбекова

Шетелдік ғылыми кеңесші:
педагогика ғылымдарының докторы,
профессор Южель Гелишли

Қазақстан Республикасы
Талдықорған, 2022

МАЗМҰНЫ

НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР	3
АНЫҚТАМАЛАР	5
БЕЛГІЛЕУЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР	8
КІРІСПЕ	9
1 ҮЗДІКСІЗ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ПЕДАГОГТАРДЫҢ АҒЫЛШЫН ТІЛІН МЕНГЕРУГЕ ДАЙЫНДЫҒЫ МӘСЕЛЕСІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	21
1.1 Үздіксіз кәсіби білім беруді зерттеудің теориялық мәселелері	21
1.2 Педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлаудың заманауи аспектілері	38
1.3 Үздіксіз білім беру жағдайында педагогтардың ағылшын тілін меңгеруде белсенді оқыту әдістері мен кәсіби ойындарды қолданудың тиімділік жағдайлары	64
1-ші бөлім бойынша тұжырымдар	72
2 ПЕДАГОГТАРДЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТКЕ ДАЯРЛАУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МАҢЫЗЫН ЗЕРТТЕУДІҢ АСПЕКТІЛЕРІ	75
2.1 Педагогтардың ағылшын тілі меңгеруінің лингвоәдістемелік және инновациялық күзінеттілік мазмұны: құрылым мен мазмұны	75
2.2 Үздіксіз білім беруде педагогтарды инновациялық іс-әрекетке даярлаудың психологиялық маңыздылық ерекшеліктері	87
2.3 Үздіксіз білім беру жағдайында педагогтардың ағылшын тілді меңгеру күзінеттіліктері қалыптасуының моделі	107
2-ші бөлім бойынша тұжырымдар	121
3 ҮЗДІКСІЗ БІЛІМ БЕРУДЕ ПЕДАГОГТАРДЫҢ АҒЫЛШЫН ТІЛІН МЕНГЕРУГЕ ДАЯРЛЫҒЫН ЭКСПЕРИМЕНТТІК ЗЕРТТЕУ	123
3.1 Үздіксіз білім беруде педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлығын эксперименттік зерттеу мәселелері	123
3.2 Үздіксіз білім беру педагогтарының ағылшын тілін меңгеруге даярлығын зерттеу бойынша эксперименттік жұмыстарының нәтижелері	132
3.3 Үздіксіз білім беруде педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге дайындығын арттыратын қалыптастырушы эксперименттің мазмұны	150
3-ші бөлім бойынша тұжырымдар	154
ҚОРЫТЫНДЫ	156
ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ	160
ҚОСЫМШАЛАР	170

НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР

Бұл докторлық диссертация жұмысында келесі нормативтік құжаттарға сілтемелер қолданылған:

1. Ұлт жоспары – бес институционалдық реформаны жүзеге асыру жөніндегі 100 нақты қадам. Қазақстан Республикасы Президентінің 2015 жылғы 20 мамырдағы бағдарламасы;

2. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 988 қаулысы;

3. Educational programme for the in-service training of the English Language pedagogical staff in the context of the updated curriculum for comprehensive school education in the Republic of Kazakhstan. © AEO «Nazarbayev Intellectual Schools» Center of Excellence, 2015;

4. «Педагог мәртебесі туралы». Қазақстан Республикасының Заңы 2019 жылғы 27 желтоқсан № 293-VI ҚРЗ, Нұр - Сұлтан, Ақорда;

5. Қазақстан Республикасы үздіксіз білім беру жүйесіндегі тәрбие тұжырымдамасы/ Білім және ғылым Министрінің 2009 ж. 16 қараша № 521 бұйрығымен бекітілген;

6. Білім беру мазмұнын жаңарту жағдайларында педагогтардың үздіксіз кәсіби дамуы. 2005-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы // Астана;

7. Қазақстан Республикасындағы тіл туралы заңы. Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 11 шілдедегі N 151 Заңы;

8. 2020-2021 оқу жылында Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарында оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы. Әдістемелік нұсқау хат;

9. Үш тілге оқытудың бірыңғай тілдік стандарты. ҚР Білім және ғылым министрлігі. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім Академиясы. Астана, 2016;

10. Қазақстан Республикасында тілдерді дамыту мен жүзеге асырудың 2011-2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы. Астана, 2011;

11. Қазақстан Республикасында тілдерді дамыту мен жүзеге асырудың 2011-2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы. Астана, 2011 жыл 27-ші маусым 2007 жылғы ҚР-ң «Білім беру туралы» Заңы және 04.07. 2018 жылғы «Қазақстан Республикасының білім беру мәселелері бойынша кейбір заңды актілеріне толықтырулар мен өзгеріс, қосымшаларды енгізу туралы»;

12. Жаңартылған білім беру мазмұны бойынша қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы орта білім берудің 10-11 сыныптары бойынша «Ағылшын тілі» оқу пәнінен типтік оқу бағдарламасы, Қазақстан Республикасының білім және ғылым министрлігі, 2012;

13. Үшжақты бірлік тілдері (қазақ, орыс және шетел тілдері, ҚР-ң РМЖМББС 6.08.085-2010ж., Үшжақты бірлік тілдері (қазақ, орыс, шетел тілдері);

14. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2020 жылғы 1 қыркүйек.

16. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 12 желтоқсан 2017 жылғы № 827-ші «Сандық Қазақстан» Мемлекеттік бағдарламасы

17. «Қазақстан Республикасында білім мен ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған дейінгі мемлекеттік бағдарламасы» ҚР-сы Үкіметінің 27 желтоқсан 2019 жылғы № 988-ші бұйрығы.

АНЫҚТАМАЛАР

Бұл диссертацияда келесі терминдерге тиісті анықтамалар қолданылады:

Дискурсивті құзіреттілік - кәсіби қарым-қатынас субъектісі тұлғасының кәсіби дамуының барабар деңгейін семантикалық, синтаксистік, экстралингвистикалық барлық деңгейлерде параллель қамтамасыз ету. Жаңа тілге көшу жағдайында ол қоғамның санасында сөйлеу өндірісі мен тілді өңдеудің біртұтас интеграцияланған механизмін реттейді.

Шетелдік білім беру - бұл қабілетті және заманауи бірыңғай ғылыми-теориялық платформасы бар салалық ғылыми-практикалық бағыт.

Шетелдік білім берудегі когнитивті-рефлексивті-аксиологиялық тәсіл - ақпараттандыру жағдайында шет тілдік білім берудің мақсатқа бағытталған категориясы ретінде кәсіби және коммуникативті құзыреттілікті қалыптастыру мақсатында теориялық және әдістемелік қызметтің тұжырымдамалық-әдіснамалық негізі.

Коммуникативті құзіреттілік - мәдениетаралық коммуникацияның негіздерін шетелдік мәдениеттің негіздері мен дәстүрлерін үйренудің когнитивті шартталған процесі ретінде қалау, сонымен қатар оның санасында басқа қоғамның мәдениеті мен тіліне негізделген бейнесі мен ойлауын қалыптастыру. Бұл құзыреттілік кәсіби қарым-қатынас тақырыбында басқа мәдениеттер өкілдерімен мәдениетаралық коммуникацияның негізін құрайды.

Құзыреттілік - 1) сипаттамалары жүйелік сапалы жаңа формациялар ретінде білім беру процесінде қалыптасуы керек құзыреттер болып табылатын жеке тұлғаның интеллектуалды және кәсіби дамуының акмеологиялық категориясы мен әлеуеті; 2) бұл белгілі бір құзыретті жүзеге асыруға бағытталған іс-шараларды сәтті жүзеге асыру тәжірибесі.

Құзіреттілік - 1) түлектерге білім беру және оқыту сапаларының интегративті сипаттамасы; 2) бұл жеке тұлғаның сапасы (дәлірек айтсақ, қасиеттер жиынтығы), ол белгілі бір саладағы қызметтің минималды тәжірибесін қалыптастыра отырып, оның іс-әрекет тақырыбына оның жеке қатынасын қоса оқушының тиісті құзіреттерді меңгеруін, игеруін болжайды; 3) бұл құзіреттіліктің болуы үшін игерілуі керек құзіреттіліктің берілген мазмұны.

Концепция немесе тұжырымдама - бұл объектіні, құбылысты немесе процесті түсінудің (түсіндірудің, қабылдаудың) белгілі бір тәсілі; тақырып бойынша негізгі көзқарас; оларды жүйелі қамту үшін жетекші идея. Ол сондай-ақ ғылыми, көркемдік, техникалық, саяси және басқа қызметтегі жетекші тұжырымдаманы, сындарлы принципті белгілеу үшін қолданылады.

Лингвистикалық кәсіби құзіреттілік - бұл мәдениет аралық қарым-қатынас жағдайында кәсіптің метатілдігін көрсететін білім құрылымы ретінде әлемнің кәсіби бейнесін қалыптастыратын тілдік тұлға. Бұл құзыреттілік кәсіби қарым-қатынас субъектісі тұлғасының кәсіби даму векторын анықтайтын базалық ретінде қалыптасады.

Модельдеу – 1) кейбір қалыптасқан модельдерді құру арқылы жүйеге еліктеу, онда осы жағдайды ұйымдастыру мен жұмыс істеу принциптері көрініс

табады; 2) жобалау әдістерімен толықтырылуы мүмкін педагогикалық шындықтың жаңа объектілерінің маңызды сипаттамаларын әздеу мен түсіндірудегі қазіргі зерттеудің негізгі әдістерінің бірі. Модельдеу дегеніміз - құзыретті композицияны және ішкі байланыстарды ашып көрсету арқылы, сондай-ақ мүмкіндіктерді қамтамасыз ететін параметрлерді анықтау арқылы педагогикалық нысанның өмір сүру формасы, құрылымы, жұмыс істеуі немесе даму құрылымын бейнелеудің теориялық тәсілі. Зерттелетін педагогикалық құбылыстың өзгеру динамикасына сапалы және сандық талдау жасау.

Модель дегеніміз - зерттеу нысанын бейнелейтін немесе көбейтетін, оны зерттеу бізге осы нысан туралы толық ақпарат беретіндей етіп ауыстыруға қабілетті, ойша елестетілген немесе материалдық тұрғыдан жүзеге асырылатын жүйе.

Әдіс (әдістемелік жүйе) - үлкен жүйелілікпен және ұйымшылдықпен сипатталады және бұл жүйелілік оның негізін құрайтын теориялық тұжырымдамамен белгіленеді.

Әдістемелік жүйе дегеніміз - белгілі бір әдістемелік тұжырымдамаға сәйкес келетін, материалды, мақсатты, формаларды, мазмұнды және оқу құралдарын таңдауды анықтайтын оқу процесінің жалпы үлгісі.

Әдістеме - 1) теориялық және практикалық қызметті ұйымдастыру және құру принциптері мен әдістерінің жүйесі; 2) теориялық және практикалық қызметті ұйымдастыру мен құрудағы әдістемелік (теориялық) қағидалар жиынтығы; 3) ғылыми танымның «әдіснамалық принциптері» арқылы жүйелілігін жүзеге асыратын, ғылыми тұжырымдамалардың негіздері мен теориялық платформаларын әдіснамалық маңызды компоненттердің өзара байланысында алдын-ала анықтайтын ғылыми таным мен әлеуметтік практиканың жалпы принциптері мен әдістерінің жүйесі.

Парадигма - 1) теорияны түсіндіруде, эмпирикалық зерттеулерді ұйымдастыруда және ғылыми зерттеулерді түсіндіруде біртұтастықты болжайтын, ғылыми қызметтің тұрақты және жалпы негізді нормаларының, теорияларының, әдістерінің, схемаларының жиынтығы; 2) танымдық іс-әрекеттің негізгі принципі ретінде әрекет етеді, проблемалық ситуацияларды шешудің әдістері мен стандарттарының қайнар көзі ретінде қызмет етеді, яғни «мәселелерді шешудің жалпы қабылданған түрі» ретінде анықталады.

Тәсіл - оқыту стратегиясы, шетел тілін оқытудағы жалпы бағыт.

Прагматикалық субқұзіреттілік - шет тілдік ойлаудың көрінісі ретінде тілдік тұлғаны, лингвистикалық нормаларды, этикетті, аударма тілі елінің менталитетін, коммуникативті жоспарды жүзеге асыруды қамтамасыз етеді. Бұл субқұзыреттілік кәсіби қарым-қатынас субъектісінің тұлғасында басқа қоғам әлемінің шетелдік бейнесі туралы идеяны қалыптастырады.

Қағидалар - оқытудың мазмұны, ұйымдастырылуы, әдістері мен тәсілдерінде жүзеге асырыла отырып, оқытудың стратегиясы мен тактикасын анықтайтын бастапқы нүктелер.

Кәсіби-коммуникативті құзіреттілік - бұл кәсіби лингвистикалық, прагматикалық, дискурсивті, стратегиялық, коммуникативті суб-құзіреттердің

бірлігі болып табылатын кәсіби шет тілдік ортадағы кәсіби қарым-қатынас пен өзін-өзі дамытуға дайындық ретінде көрінеді.

Кәсіби-коммуникативті модуль - кәсіптік тілдік білім берудің пәндік мазмұнын базалық курстардың функционалды-бейіндік блоктары, қолданбалы және кәсіптік-бейіндік дағдыларды қалыптастыру технологиялары арқылы тиімді таңдау мен құрылымдауды қамтамасыз етеді, бұл өз кезегінде білім беруді тиімді ұйымдастыруды қамтиды, әрі кәсіби қарым-қатынас, ақпараттандыру жағдайында лингвистикалық кәсіби фонды қалыптастыру.

Шетелдік білім берудің мазмұны - бұл шетел тілді білім берудің біртұтас, қарқынды дамып келе жатқан, интегралдық пәндік-процестік өзегі.

Білім беру мазмұны - қоғамдық өмір мен жұмыс үшін оқушылардың психикалық және физикалық қабілеттерінің жан-жақты дамуын, олардың дүниетанымының, адамгершілігінің, мінез-құлқының, даярлығының қалыптасуын қамтамасыз ететін ғылыми білімнің, қабілеттің, дағдылардың, шығармашылық қызметтің тәжірибесінің жүйесі.

Білім беру философиясы - білімнің әлеуметтік саласы ретінде, білім берудің даму бағытының векторын алдын-ала анықтайды, әлеуметтік процестердің дамуына негізделген, білім берудің философиялық тұжырымдамаларын жаңа білім беру модельдеріне нұсқаулық ретінде өте жақындастырады.

Байланыс функциялары - 1) экспрессивті, конотативті, поэтикалық, сілтеме, фатикалық, металингвистикалық; 2) ақпараттық-коммуникациялық, ақпараттық-нормативтік, ақпараттық-аффектілік.

Тілдің функциялары - тілдің және оның элементтерінің әр түрлі жақтарын (аспектілерін) олардың тағайындалуы, қолданылуы, қолданылуы тұрғысынан жалпылама белгілеу. Қарым-қатынас немесе хабарламаның өзі (коммуникативті функция), сезімдерді, эмоцияларды білдіру сияқты тілдің сәйкес құралдарының әлеуеттік қасиеттерін іске асыратын сөйлеу әрекетінің әр түрлі мүмкіндіктерін немесе қасиеттерін жүзеге асыру деп түсінетін сөйлеу хабарламасының әр түрлі жақтары (эмоционалды функция), ерік білдіру (ерікті функция); байланыс орнату (байланыс орнатушы), әлеуметтік, апелляциялық, интеллектуалды-коммуникативті, өкілдік және т.б.), мәдениетке ұқсас, когнитивті-коммуникативті.

Шетелдік білім берудің мақсаттары - шет тілдік білім беру мақсаттарының құрылымы үш компонентті қамтиды: когнитивті-концептуалды, әлеуметтік-мәдени-прагматикалық, мәдениетаралық-коммуникативті.

БЕЛГІЛЕУМЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР

ЕО - Еуропалық Одақ
БҰҰАМ - Біріккен Ұлттар ұйымының арнаулы мекемесі
ЭБПДМ - Экономикалық бірлестік пен даму мекемесі
ҚКББ - қосымша кәсіби білім беру
ОПҚ - оқытушы профессор құрамы
ҮКД - Үздіксіз кәсіби даму
CPD - Continuous Professional Development
КИК - креативті-инновациялық кеңістіктік
АОЖ - автоматтандырылған оқыту жүйесін қолдану мүмкіндігі
АҚШ - Америка құрама штаттары
ӨКҚ - өзгетілді коммуникативті құзіреттіліктің
МЖБС - Мемлекеттік жалпыға білім беру стандарты
ҚО - қашықтықтан оқыту
ҚОТ - қашықтықтан оқыту технологиялары
АКББО - ақпараттық-коммуникациялық білім беру ортасы
АКТ - ақпараттық-коммуникациялық технологиялар
АББО - ақпараттық және білім беру ортасы
БО - баспа орталығы
ШТ - шет тілдері
БТ - бақылау тобы
ЭТ - эксперименттік топ
ЖТ - жалпы топ
КРАТ - когнитивті-рефлексивті-аксиологиялық тәсіл
ОЖ - эксперименттік жұмыс
ККҚ - кәсіби және коммуникативті құзіреттілік
КБМ - кәсіби байланыс модулі
ҚР - Қазақстан Республикасы
ЖОБ - жұмыс оқу бағдарламасы
ӨТШТ – өнертапқыштық тапсырмаларды шешу теориясы

КІРІСПЕ

Зерттеудің өзектілігі. Қоғамдағы әлеуметтік-экономикалық және әмбебап тұрғыда қайта құрылулардың салдары білімді үздіксіз және терең қайта реформа жасау ісі болады. Ол үздіксіздік бүгінгі күнгі қазақстандық жоғары оқу орындары педагогтары адамзаттық капиталының үлесі жоғары білім беру жүйесіндегі «жол картасын» жүзеге асыруда табыстылық, нәтижелілік пен сапаны көздеуі арқылы қолжетімді болып отыр.

Қазақстан Республикасының 2025 ж. дейінгі әлеуметтік-экономикалық ұзақ мерзімді дамуы Концепциясының «Білім беру» атты бөлімінде базалық білім берудің инновациялық сипатын қамтамасыз ету және заманауи тұрғыдағы үздіксіз білім беру жүйесін құру, кәсіби мамандарды даярлау мен қайта даярлау мәселелері айтылған.

Жоғары оқу орны педагогтарының үздіксіз білім алу мәселесі ғылыми және әдістемелік материалдарда көптеген ақпаратты мәліметтер ретінде қарастырылған және оқырмандарға ұсынылған. Аталған материалдар әлемнің барлық аймақтарын және алуан түрлі зерттеу әдістері мен апробацияларды қамтиды. Осы аталғандардың негізінде жасалып отырған әрекеттерді келесідей мазмұнда түсіну керек, яғни үздіксіз білім беру бұл жаңа білімдер мен дағдылар түріндегі адами капиталды қалыптастыру болады, әрі тәжірибеде білім алушылардың күзиретті бағытта өсуіне бағытталады.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 31 тамыздағы №645-ші қаулысына сәйкес «Педагог Мәртебесі туралы» Заңының 4-ші бабында «Тиісті бейіндер бойынша педагогикалық және (немесе) кәсіби білімі бар, білім алушылар мен тәрбиеленушілерді оқыту және (немесе) тәрбиелеу, оның ішінде қосымша білім беруді ұйымдастыру, сондай-ақ білім беру қызметін ұйымдастыру және (немесе) әдістемелік қамтамасыз ету бойынша кәсіби қызметті жүзеге асыратын, еңбек саласындағы Қазақстан Республикасы заңнамасында белгіленген тәртіппен бекітілген кәсіптік стандарттарда көрсетілген біліктілік талаптарына сай келетін адамдардың педагог мәртебесі болады»-делінген, яғни бұл аса жоғары маңызды нормативтік құжат педагогтардың мәртебесінің артуына қол жеткізе отырып, білім берудің тиісті деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартының талаптарын сақтау жағдайында педагогикалық қызметті ұйымдастырудың тәсілдері мен нысандарын еркін таңдауға құқылы деп көрсетеді [1].

Үздіксіз білім беру жоғары білімнің ажырамас бөлігі болады және қоғамның адами капиталы қалыптасатын интеллектуалды өндірістің маңызды салаларының біріне жатады, әрі ол өз алдынша күрделі процесті білдіреді, когнитивті, эмоционалды қатысуды, инновацияларға дайындық пен қабілеттерді қажет етеді.

Үздіксіз көпдеңгейлі білім беру жүйесінде мамандардың кәсіби даярлығының сапасын арттырып, оны басқарудың бірізділігі мен сабақтастығын теориялық тұрғыда негіздеп, ғылыми-әдістемемен қамтамасыз ету Қазақстандық білім беру жүйесінің әлемдік білім беру кеңістігіне ықпалдасу процесін зерттеуді

және оны біртіндеп жүзеге асыруды қажет ететін басты мақсаттардың біріне айналып отыр. Бұған «Қазақстан Республикасында білім беру жүйесінің 2015 жылға дейінгі даму тұжырымдамасы» да, «Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2010-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы» да толық дәлел бола алады [2].

Білім беру жүйесінің консервативті мазмұнда жүзеге асуы соңғы уақытта инновациялық сипатпен ауыстырылды. Білім беру қызметін көрсету нарығы ең бір аса ерекше мобильді және қарқынды дамушылардың бірі. Дидактикалық процестер аса белсенді бола түсуде, салдарынан оқытудың белсенді әдістеріне сұраныс артып отыр. Білім беру мақсаты өзгеруде: бәсекеге қабілетті мамандардың көптеп шығуы талап етілуде, оқыту процесіндегі басымдылықтар да ауысып, өзгеруде, күрделі кәсіби ситуациялар өзекті бола түсуде, яғни оқу процесіне кәсіби ойындарды ендіру қажеттілігі туындап отыр. Бұл тұрғыда әлемдік педагогикалық тәжірибеде жағымды дұрыс әлеует жинақталған, әрі осы жағдайда өте оңтайлы жол шетелдік, ресейлік және отандық тәжірибені тиімді де ұтымды қолдану жөн болмақ. Аталған проблематика білім беру саласында қалай шешілумен тығыз байланысты. Біздер педагогикалық технологияларды инновациялық әдістерді қолдана отырып, ең алдымен оны жоғары оқу орнында апробациялау ісін тандап отырмыз.

XXI ғасырдың басындағы ақпараттық қоғам ғылымның дамуымен және жасанды интеллектінің өсуімен, әрбір жеке тұлғаның бостандығы шеңберінің кеңеюімен, жер шарының кез-келген түкпіріндегі әрбір адамға түрлі білімнің сан алуан шаралар көмегімен қол жетімділігін қамтамасыз етумен сипатталады. Соның ішінде әлеуметтік-экономикалық жағдайлардың өзгеруі жеке адамның жан-жақты дамуы жүйесінде көрініс табуда. Қазіргі жас ұрпақ прагматизммен, материалдық пайда алуға деген ұмтылысымен ерекшеленуде. Бұған қоса бүкіл әлемді қамтыған жаһандану процестері отандық дәстүрлерді, мәдениеттің өзіндік ерекшелігін сақтауды талап етуде, онымен қоса біліктілік пен аса кәсіби күзінеттілікті де қажет етуі кездейсоқ жайт емес болып отыр.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев мырза 2020 жылдың 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына жолдаған кезекті «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты Жолдауының іс-қимыл жоспары 11 тармағында ұлттың жаңа болмысы қалыптасу қажеттігін, яғни қазақ қоғамында жаңа қағидаттар және жаңа бағдарлар салтанат құруы тиіс екендігін атап өткен болатын. Осыған байланысты университеттегі білім беру процесінің мақсаты пайдалы ғана емес, моральдық тұрғыдан шешім қабылдай алатын адамды дамытуға, рухани-адамгершілік мәдениеттің жоғары деңгейіне ие және адамның өмірлік ұстанымын анықтайтын құндылықтар мен нормаларды жеткізуші дәнекері бола алатын, жаңа көзқарастағы болашақ мұғалімнің жеке басын қалыптастыруға бағытталуы қажет [3].

ЖОО-дағы білім беру үдерісі жинақталған білім, білік және дағдыларды берудің құралы ғана емес, сонымен қатар тұлғаның әлемдегі жаңа көзқарастың қалыптасуына, ондағы болып жатқан оқиғалардың өзара байланысы мен өзара

тәуелділігін түсінуге, жаһандық мәселелерді түсіну және оларды шешу үшін жеке жауапкершілігінің дамуына көмектеседі.

Зерттеудің өзектілігі ең алдымен заманауи қоғамның үйлесімді дамыған және кәсіби білімді де білікті мамандарға деген сұранысты зерттеудің нәтижелері бәсекеге қабілетті сапалар, білім мен дағдыларды меңгеруге мақсатталған әлеуметтік тапсырыспен шарттасады. Көпдеңгейлі педагогикалық білім берудің теориясы мен тәжірибесі, үздіксіз кәсіби білім беруді модельдеу, үздіксіз кәсіби-педагогикалық білім беру деңгейлерінің стандарттары мен білім беру бағдарламалары мазмұнының сабақтастығы және үздіксіз кәсіби-педагогикалық білім берудің мазмұнын жобалау мәселелері, сонымен бірге үздіксіз педагогикалық білім беру сабақтастығының ұйымдастырушы-педагогикалық негіздері мен оны жүзеге асыруды әдістемелік қамтамасыз ету жүйесі, білім берудің көпсатылы жүйесінде оқыту үдерісін даярлау мәселелері бірқатар ғалымдардың (Н.А. Бирюкова, С.М. Годник, В.Л. Ермоленко[4], Н.А. Завалко, Е.М. Ибрагимова [5], В.А. Кузнецова, В.М. Ушакова, Т.А. Қышқашбаев[6], К.К. Закириянов[7], К.Т. Өстеміров[8] және т.б.) зерттеулерінде көрініс тапқан.

Үздіксіз көпдеңгейлі кәсіби білім берудің аймақтық жүйесін құрудың ұйымдастыру-әдістемелік негіздері, оқу-ғылыми-педагогикалық кешенді инновациялық білім беру жүйесі ретінде жобалау, аймақтық білім беру жүйесінің қалыптасуы жағдайында үздіксіз көпдеңгейлі педагогикалық білім беру сапасын басқару мәселелері В.А. Арнаутовтың[9], Л.Ф. Григорьевтың, Ю.Н. Петровтың, Н.К. Сергеевтің, В.В. Тарасовтың, Т.П. Досанованың[10], «колледж-жоғары оқу орны» жүйесінде мұғалімдер даярлаудың үздіксіздігі мен сабақтастығын қамтамасыз етудің ғылыми-әдістемелік негіздері Т.Н. Громова[11], В.С. Щелгунов, Л.И. Мищенко, Л.П. Стойлова, Н.Н. Светловская[12], С.З. Қоқанбаев[13] және т.б. еңбектерінде зерттелген.

Бірқатар еңбектерде (Х. Абдукаримов, В.В. Арнаутов, С.И.Архангельский, В.И. Загвязинский, А.И. Мищенко, Б.А. Альмухамбетов[14], А.А. Жайтапова, Ж.К. Оңалбек[15], К.М. Беркімбаев[16], Р.С. Омарова, А.А. Молдажанова, А. Қарақов, К.С.Успанов және т.б.) үздіксіз білім беру жағдайында болашақ педагогтардың кәсіби-тұлғалық дамуының кәсіби біліктілігі мен педагогикалық шеберлігі қалыптасуының теориялық-әдіснамалық негіздері, үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесінде мамандардың біліктілігін арттыру, үздіксіз педагогикалық білім берудің теориясы мен практикасында мұғалім тұлғасын қалыптастыру, үздіксіз білім беру үдерісінде мұғалімнің кәсіби-құндылық бағдарын қалыптастыру мәселелері зерделенсе, енді бірінде педагогика ғылымында кәсіби педагогикалық білім беруді ізгілендіру (М.Н. Борулава[17], И.Ф. Исаев, Л.С. Подымова, А.А. Бейсенбаева, Б.Д. Кисиков, Р.А. Мұқажанова[18] және т.б.), үздіксіз білім беру барысында адамгершілік-тұлғалық негіздерді жетілдіру (Ш.А. Амонашвили[19], А.А. Калюжный[20] және т.б.) мәселелеріне мән беріледі.

Бүгінгі таңда үздіксіз білім беру жүйесінде педагогикалық маман-кадрлар даярлауды басқару саласында да біршама еңбектер орындалған. Ол еңбектерде

білім беруді басқарудың теориялық-әдіснамалық негіздері (В.Г. Афанасьев, А.К. Белых, А.И. Берг, Д.М. Гвишиани, А.М. Омаров, Ю.А. Тихомиров[21] және т.б.), білім беру жүйелерін басқарудың ерекшеліктері (Т.И. Березина, В.И. Загвязинский[22], Ю.А. Конаржевский, М.И. Кондаков, А.А. Орлов, М.М. Поташник, И.К. Шалаев, Қ.Ж. Қарақұлов[23], Н.А. Абишев, Н. Асанов, Д.Н. Кулибаева, С.М. Бахишева және т.б.), білім беру үдерісін басқару (В.П. Беспалько, Г.Г. Корзникова, В.А. Якунин, Г.З. Адильгазинов, У.С. Абдукаримова[24], Л.Н. Ким, М.Ф. Шапиро және т.б.), білім берудегі инновациялық процестерді басқару мәселелері (А.Е. Капто, А.В. Лоренсов, Л.П. Редько, Ш.К. Амир, С.М. Бахишева[25], А.К. Рысбаева[26], А.М. Моисеев[27], Т.М. Баймолдаев, Г.Д. Такенова, Н.И. Хван және т.б.) негізделеді.

Орындалған еңбектердің ішінде, зерттеу тақырыбына жақын деген еңбектерде (Қ.Ж. Қарақұлов, Н. Асанов, Т.М. Баймолдаев[28], К.А. Жусупова[29], Е.Ш. Қозыбаев[30]) үздіксіз жоғары білім беру жүйесін педагогикалық менеджменттің негізінде басқару теориясының әдіснамалық негізін жасау, ИСО-9000 халықаралық стандартына негізделген жоғары оқу орнының сапа менеджменті жүйесінің моделін жасау, қазіргі орта мектепті басқарудағы педагогикалық менеджмент мәселесі қарастырылады.

Сонымен, ғылыми зерттеулерге жасалған талдау жұмысы үздіксіз көпсатылы кәсіби-педагогикалық білім беру жүйесінде педагог мамандарды даярлау мәселесінің әлі де болса терең қарастырылу қажеттілігін көрсетеді. Осы зерттеу жұмысымызда Б.А. Сайлыбаевтың[31] үздіксіз кәсіби-педагогикалық білім беру жүйесінде мұғалімдер даярлауды сабақтастықпен басқарудың ғылыми негіздері жайлы, С.Т. Жарболованың[32] үздіксіз көп деңгейлі білім беру жүйесінде болашақ мұғалімдерді даярлауды жетілдірудің педагогикалық шарттарын айқындау туралы озық пікірлері зерделеніп, тұжырымдар жасауда басшылыққа алынды.

Қазақстан Республикасы білім беру саясатындағы басты міндеттердің бірі үштілде білім беруді жүзеге асыру ісі болып отыр. Қазақстан Республикасының Ұлт Көшбасшысы Н.Ә. Назарбаевтың "Қазақстан - 2050" стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты" атты Қазақстан халқына Жолдауында тағы да «біздің балаларымыз қазақ тілімен қатар орыс және ағылшын тілдерін белсенді зерделеуі үшін жағдай жасау бойынша» қажетті шаралар әзірлеу қажеттілігі атап көрсетілген [33].

Қазақстанда көптілді/үштілде білім беру тәжірибесі өзінің тарихын 2007 жылдан бастайды. Дегенменен, үздіксіз кәсіби-педагогикалық білім беру жүйесінде халықаралық қарым-қатынас тілі ағылшын тілін меңгеруге байланысты педагогтардың даярлығы анықтаудың қажеттілігі артуы мен заманауи таңдағы білім беру жүйесінде бұл мәселеге әлі де болса өз деңгейінде назар аударылмауы арасында; үздіксіз кәсіби-педагогикалық білім беру жүйесінде педагогтарды даярлау ісін біріккен-диалогты танымдық іс-әрекеттерін ұйымдастыра отырып, белсенді оқыту әдістері негізінде жаңа сапаға көтеруге байланысты талаптардың артуы мен оны жүзеге асыруға байланысты ғылыми теорияға негізделген әдістеменің жоқтығы арасында қарама-қайшылық

анық байқалады. Осы қайшылықтардың шешімін іздестіру бізге зерттеу проблемасын анықтауға және тақырыпты «Үздіксіз білім беруде педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлығын зерттеудің психологиялық –педагогикалық ерекшеліктері» деп тандауымызға себеп болды.

Қарама-қайшылықтар. Білім беру ісін білім стандарттары, оқу жоспарлары, типтік бағдарламалармен регламенттеп реттеу өз кезегінде маманды өмір алға қоятын көпнұсқалы талаптармен қарама-қайшылықта қалдырады. Кәсіби іс-әрекетке адамдарды бейімдеу – өте маңызды міндет, әрі аталмыш мәселе кеңтарапты зерттеуді қажет етеді.

Зерттеудің мақсаты – педагогтардың кәсіби қызметке бейімделу міндеттерін шешуге көзделген үздіксіз білім беру жүйесінде тіл меңгеруге даярлықтарын анықтауда психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерді теориялық негіздеу және эксперименттік тексеру.

Зерттеу нысаны – үздіксіз білім беру мекемелеріндегі оқу үдерісі.

Зерттеу пәні – үздіксіз білім берудегі педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлықтары және осы даярлықты нәтижелі ететін оқытудың инновациялық әдістері.

Зерттеу болжамы келесіде, яғни үздіксіз білім беруде үйлесімді дамыған, жоғары күзиретті білімді, бәсекеге қабілетті жеке тұлғаның қалыптасуы келесі жағдайларда табысты болады:

- педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлығы тиісті талаптарға сай жүзеге асырылғанда;
- педагогтардың ағылшын тілді меңгеру қызметінде кәсіби ойындардың жүйесі қолданылғанда;
- педагогтардың ағылшын тілін меңгеруде танымдық іс-әрекеттерін біріккен-диалогты сипатта ұйымдастыру орын алғанда;
- оқыту сапасын арттыруды көздеген белсенді оқыту әдістері жүзеге асырылып қолданылғанда.

Зерттеудің міндеттері:

- Үздіксіз білім беру жүйесінде педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге дайындығын теориялық- әдістемелік тұрғыдан анықтап, негіздеу;
- Үздіксіз кәсіптік оқытудағы инновациялық оқыту әдістерінің мәнін нақтылап анықтау;
- Үздіксіз білім берудегі белсенді оқыту әдістерінің жүйесін және оның қолданылу тәсілдерін теориялық тұрғыдан негіздеп, жасау және эксперименттік жолмен тексеру;
- Біріккен-диалогты танымдық әрекет үздіксіз білім беру жүйесіндегі оқыту үдерісінің мақсаты, әрі ең жоғарғы тиімділікке жету шарты болуын дәлелдеу;
- Оқытудың белсенді әдістері (іскерлік ойындары, әлеуметтік-психологиялық тренингтер, кәсіби ойындар т.б.) өте тиімді деп есептеліп, олардың ұйымдастырылуының психологиялық негізі болып біріккен-диалогты танымдық әрекет алға шығуы;

- Үздіксіз кәсіби білім берудегі кәсіби ойындар жүйесін және оның қолданылу тәсілдерін теориялық тұрғыдан негіздеп, жасау және эксперименттік жолмен тексеру.

Зерттеудің теориялық-әдіснамалық негіздері болып, педагогтарды кәсіби даярлау қағидалары; үздіксіз педагогикалық білім беру мәселелері; бұл процесті сабақтастықпен басқару; инновациялық әлеуметтенудің психологиялық маңыздылығы; әлеуметтік, психологиялық-педагогикалық теориялар; маман-кадрларды даярлауды басқарудың теориясы; үздіксіз білім берудегі педагогикалық менеджмент идеялары; үздіксіз білім беруді жоспарлау мен ұйымдастырудағы кәсіби іс-әрекеттік, тұлғалық-бағдарлық, жүйелік мәдениеттілік, технологиялық, инновациялық тәсілдер мен оның теориялары табылды. Зерттеудің әдіснамалық негізін Л.С. Выготскийдің теориялық-әдіснамалық және мәдени-тарихи зерттеулері, А.А. Вербицкийдің контексті оқытудың психологиялық-педагогикалық тұжырымдамасы, психолінгвистикалық және лингвистикалық зерттеулер (И.А. Зимняя [34], Ф.Де. Соссюр, В. Гумбольдт, И. Н. Горелов, Н. Хомский, Джудит Грин, Л.А. Якобовиц, Б.В. Беляев, Е.И. Пассов, Е.Д. Божович [35], И.А. Новикова, А.Л. Новиков, М.А. Рыбаков, А.Ж. Алдамұратов [36]), тілдік конструкциялардың аудармасы теориялары (Л.М. Алексеева, Н.Н. Гавриленко, Е.Н. Малюга, В.А. Ковшиков, В.П. Пухов, В.П. Белянин, П. Ньюмарк, В.С. Виноградов, В.Н. Комиссаров, Я.И. Рецкер, А.Д. Швейцер және т.б.), лингвомәдениеттанудың зерттеулері (А.Н. Злобин [37], А.К.Уточкина, Т.В. Ларина, және т.б.) К. Ангеловски [38], В.И. Журавлёв, Л.С. Подымов, М.М. Поташник, А.И. Пригожин [39], П.И. Третьяков, И.Р. Юсуфбековалардың [40] инновациялық-педагогикалық іс-әрекет теориялары, О.А. Абдуллина, Н.В. Кузьмина, А.К. Маркина, В.А. Сластенин және т.б.-ң кәсіби жеке тұлғаның қалыптасу теориясы. Сонымен қатар Б.С. Гершунский [41], Г.И Железовская, Г.П. Корнев, В.В. Краевский, Ю.А. Кустовтардың педагогикалық ғылымның әдіснамалық жалпы сұрақтары мен педагогиканың түсініктік аппаратының жалпы мәселелері, Ш.А. Амонашвили, Л. Вяткина, В.С. Сухомлинский [42], И.С Якиманскаялардың еңбектерінде қарастырылған тұлғалық-бағытталған білім берудің сұрақтары, Л.С. Выготский [43], А.Н. Леонтьев, С.Л. Рубинштейн [44] еңбектеріндегі білім беру үдерісін құрудағы іс-әрекеттік бағыт жайлы мәселелер және Б.М. Тепловтың мектебі жүзеге асыратын тілдік қабілеттерді зерттеудің жеке-даралық бағыты, көзқарасы (Э.А. Голубева, М.К. Кабардов, Т.Л. Чепель, Г.А. Мактамкулова, Е.В. Арцишевская, С.А. Изюмова, Н.Я. Большунова, Е.В. Демина және т.б.), зерттеу еңбектері құрайды. Теориялық-әдіснамалық негізді сонымен қатар Қазақстандық отандық танымал ғалымдар, зерттеушілер мен тәжірибелі мамандардың тұжырымдамалы теориялық пікірлері де құрауға негіз болды, олар: Қ.Б. Жарықбаевтың [45] жеке тұлғаның білім алуы үдерісіндегі этникалық көзқарасты теориялары; С.М. Жакыповтың [46] үздіксіз білім беруді ұйымдастырудағы біріккен-диалогты танымдық іс-әрекеттің даму тұжырымдамасы; Н.Қ. Тоқсанбаеваның [47] үздіксіз кәсіби білім беру үдерісіндегі білім алушылардың кәсіби ұстаздық қабілеттері

мен қарым-қатынастарын дамыту жайлы іргелі теориясы; Отандық лингвист ғалым С.С. Құнанбаеваның «Қазіргі шеттілдік білім беру: әдіснамасы және теориясы» докторлық диссертациясындағы іргелі тұжырымдамалар [48]; Р.Б. Каримованың үздіксіз білім беру жүйесінде денсаулық сақтаушы технологияларды қолдану жайлы ілімді қағидалары [49]; Л. Көмекбаеваның үздіксіз білім беру барысында кәсіби біліктілікті арттыру мақсатында психологиялық қызмет көрсету жайлы тұжырымды еңбегі [50]; Г.С. Майлыбаеваның педагогтардың диагностикалық іс-әрекеті жайлы өзекті де келелі ілімі және өзге де теориялы тұжырымдар [51].

Соңғы жылдары психология, педагогика ғылымдары саласында жарық көрген еңбектерге жасаған талдау үздіксіз кәсіби білім беру жүйесін құрудың теориялық-әдіснамалық және тұжырымдамалық негіздерінің (А.П. Владиславлев, Б.С. Гершунский, А.В. Даринский, А.М. Новиков, В.Г. Онушкин, В.П. Понасюк, В.А. Сластенин [52] және т.б.), орта және жоғары кәсіби-педагогикалық білім беру жүйесін жетілдірудің теориясы мен тәжірибесінің (С.С. Абдыманапов, Г.К. Ахметова, С.А. Ұзақбаева [53], Д.З. Жусупова, Х.М. Рахымбекова, Е.А. Мамбетказиев, Т.С. Садықов және т.б.), үздіксіз педагогикалық білім беру мәселесінің теориялық және әдіснамалық аспектілері мен түрлі елдердегі үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесінің даму жолдарының (Е.П. Белозерцев, Н.Д. Никандров, Б.С. Гершунский, Н.К. Гончаров, В.Г. Онушкин, А.Н. Орлов, В.Н. Турченко, А.К. Кұсайынов, Б.К. Момынбаев, Ш.Т. Таубаева [54], М.Н. Сарыбеков [55], Е.Ш. Қозыбаев және т.б.) салыстырмалы түрде жан-жақты қарастырылғанын көрсетеді.

Зерттеудің жетекші идеясы: үздіксіз кәсіби-педагогикалық білім беру жүйесінде педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге дайындықтарының психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін теориялық тұрғыдан анықтай отырып, осы сала мамандарын даярлауды біріккен-диалогты танымдық іс-әрекетті кәсіби ойындар, интерактивті әдістермен ұйымдастыру олардың қоғам талабына сай білікті күзіретте дамып, жетілуіне септігін тигізеді және инновациялық әдістерді қолдану арқылы оқу үдерісін блокты-модульдік етіп құру: яғни, оқыту үдерісінің табыстылығы мен жайлылығын және оқыту субъектілерінің бәсекеге қабілеттіліктерін арттыру мақсатында кәсіби ойындар мен белсенді оқыту әдістерін қолдану.

Зерттеу әдістері:

- диссертация тақырыбы бойынша ғылыми және әдістемелік материалдарға теориялық талдау;
- табиғи жағдайда білім беру үдерісін бақылау;
- анықтаушы және қалыптастырушы бөлімдер қамтылған педагогикалық эксперимент;
- математикалық статистика әдісі арқылы бақылаулар нәтижелері мен эксперименттік мәліметтерді өңдеу;
- алынған нәтижелерді олардың шынайылығы, теориялық маңыздылығы мен практикалық қолданылуы тұрғысынан талдау.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы мен теориялық маңыздылығы:

1) Үздіксіз білім беру жүйесінде педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге дайындығын теориялық- әдістемелік тұрғыдан анықталып, негізделді;

2) Үздіксіз кәсіптік оқытудағы инновациялық оқыту әдістерінің мәні нақтыланып, анықталды [56];

3) Үздіксіз білім берудегі белсенді оқыту әдістерінің жүйесі және оның қолданылу тәсілдері теориялық тұрғыдан негізделіп, жасалып және эксперименттік жолмен тексерілді;

4) Біріккен-диалогты танымдық іс-әрекет үздіксіз білім беру жүйесіндегі оқыту үдерісінің мақсаты, әрі ең жоғарғы тиімділікке жету шарты екендігі дәлелденген;

5) Оқытудың белсенді әдістері (іскерлік ойындары, әлеуметтік-психологиялық тренингтер, кәсіби ойындар т.б.) өте тиімді деп саналып, олардың ұйымдастырылуының психологиялық негізі болып біріккен-диалогты танымдық іс-әрекет екендігі анықталған;

6) Үздіксіз кәсіби білім берудегі кәсіби ойындар жүйесі және оның қолданылу тәсілдері теориялық тұрғыдан негізделіп, эксперименттік жолмен тексерілген.

Зерттеудің тәжірибелік маңыздылығы келесіде, яғни зерттеулер нәтижелері бойынша жасалған нұсқаулар үздіксіз білім беру мекемелерінде қолданыс табады;

Нәтижелердің шынайылығы мен дәйектілігі бастапқы тұжырымдардың әдіснамалық негізделуімен, ғылыми шынайы көпке танымал зерттеу әдістерінің кешенімен өзара сабақтаса шарттасады;

Эксперимент мәліметтерін математикалық статистикалау әдістерін қолдана отырып, өңдеумен тікелей байланысты.

Үздіксіз кәсіби-педагогикалық білім беру жүйесіне: «Үздіксіз кәсіби білім беру педагогтарының (ағылшын тілін) инновациялық іс-әрекеті» және тақырыбында диссертациялық зерттеу аясы шеңберінде осы үздіксіз білім салалары мектеп-лицейі мұғалімдері мен колледж педагогтарына біліктілік арттыру семинарын өткізіп, экспериментке қажетті сауалнамалар алынып, салдарында зерттеу материалдары толықтырылып, отандық ғылым қорын дамытуға тағы да нәтижелі қадам жасалынды (қосымша А, Ә).

Қорғауға шығарылатын негізгі қағидалар:

1. Үздіксіз білім беру жүйесінде педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге дайындығын анықтаудың теориясы мен әдістемесінің анықталу жайы;

2. Кәсіби білім беруде ағылшын тілі педагогтарының инновациялық әлеуметтенуінің психологиялық маңызын ашу;

3. Үздіксіз кәсіби білім мекемелерінің оқу іс-тәжірибесінде қолданыс табатын кәсіби ойындар жүйесінің жіктемесін қолданудың териясы мен тәжірибесі, әрі оның тиімділігін дәлелдеу жайы;

4. Үздіксіз кәсіби білім мекемелерінің оқу іс-тәжірибесінде қолдануға арналған оқытудың белсенді әдістерінің жүйесі;

5. Кәсіби ойындар мен белсенді оқыту әдістері түріндегі инновациялық оқыту әдістерін қолданатын педагогикалық технология.

6. Үздіксіз кәсіби білім берудегі танымдық іс-әрекетті біріккен-диалогты сипатта ұйымдастыру теориясы мен тәжірибесі.

Зерттеу нәтижелерінің дәлелділігі мен негізділігі теориялық-әдіснамалық және әдістемелік тұрғыда дәлелденуімен, жұмыс мазмұнының ғылыми аппаратқа сәйкестілігімен, кешенді әдістерді пайдаланумен, эксперимент бағдарламасының мақсатқа сәйкестілігімен, нәтижелерінің деректі материалдар негізінде қорытындылануымен, зерттеудің негізгі қағидалары мен нәтижелерінің тәжірибеге ендірілуімен, алынған нәтижелердің тиімділігімен, ғылыми болжамның дәлелденуімен, ізденушінің жоғары оқу орнындағы жұмыс жасау тәжірибесімен қамтамасыздандырылады.

Сонымен қатар әдіснамалық, логикалық-ғылыми принциптердің жүзеге асуымен; зерттеудің теориялық және эмпирикалық нормативтерін сақтаумен; бастапқы ұстанымдар мен теориялық тұжырымдардың мазмұнды талдануы мен әдіснамалық негізділігімен; теориялық талдаудың болуы мен эмпирикалық мәліметтері жалпыланумен; апробацияланған зерттеу әдістерін қолданумен және диссертацияда адекватты қойылған міндеттер мен жұмыстың логикалылығымен; зерттеу таңдауының репрезентативтілігімен; алынған нәтижелердің мазмұнды және статистикалық талдануымен, әрі эмпирикалық зерттеуге автордың өзінің міндетті түрде жеке қатысып, әрі зерттеуді ұйымдастыруымен қамтамасыз етіледі.

Зерттеудің негізгі кезеңдері:

Бірінші кезеңде (2018-2019) - диссертациялық зерттеу тақырыбы докторанттың кәсіби қызметіне сай таңдалып, осы мәселеге байланысты ғылыми және арнайы әдебиеттер кеңінен талданды, тақырып бойынша негізгі мақала-жарияланымдарды кең зерттеп шолу, зерттеудің ғылыми-түсініктік аппарат бөлімін құрастыру жұмыстары жасалынды. Эксперимент жұмысының жоспары, бағдарламасы жасалды. Оқу-әдістемелік материалдар сұрыпталды. Оқу орындарының құжаттары зерделенді.

Екінші кезеңде (2019-2020) - оқытудың белсенді әдістер жүйесі мен кәсіби ойындар жіктемесі іріктеле бейімделіп, үздіксіз кәсіби білім беру жүйесінің оқу үдерісінде жүзеге асыру үшін психологиялық-педагогикалық қолдау жасау түрін таңдау, анықтаушы және қалыптастырушы эксперименттерді құру, әдістемелерді бейімдеп, диагностикалық және түзету бағдарламасы жүзеге асырылды. Анықтау эксперименті барысында оқушылар-студенттер-педагогтар мен ЖОО педагогтарының алғашқы білім деңгейлері тексерілді, нәтижесі қорытындыланды, қалыптастыру эксперименті жүзеге асты (тест, сауалнама жүргізіліп, тапсырмалар берілді және т.б.), аралық кесінділер алынып, теориялық материалдар жүйеге келтірілді.

Үшінші кезеңде (2020-2021) – анықтаушы эксперимент негізінде алынған ақпараттарды жалпылау, жүйелеу және өңдеу, қорытындылар мен нұсқауларды құрастыру, нәтижелерді шығару мен диссертация зерттеуін рәсімдеу жұмыстары орын алды. Қалыптастыру эксперименті жалғасын тапты, зерттеу нәтижелері сұрыпталып, өңделді. Оқу-әдістемелік материалдар басылым көрді. Диссертация талап бойынша рәсімделді, әдебиеттер жүйеленді.

Зерттеу материалдары негізінде бірнеше ғылыми еңбектер, мақалалар мен кітапшалар жарық көрді.

Жоғары оқу орнының үздіксіз кәсіби білім беру үдерісіне қажетті зерттеу нысан материалдары «Педагогты кәсіби қызметке психологиялық-педагогикалық дайындау әдістемесі (ағылшын тілін меңгерту құзыреттілігі негізінде)» элективті курс бағдарламасында дәріс, семинарлары түрінде жоғары оқу орны студенттеріне ұсынылды және жүргізілді (қосымша В,Г).

Тәжірибелік-эксперименттік база – Орда университетінің материалды-техникалық және әдіснамалық базасы, аталған университеттің педагогтары мен Педагогика факультетінің студенттері, Туркия Республикасы Анкара қаласындағы Гази университетінің Педагогикалық ғылымдар бөлімі, Оңтүстік Қазақстан Жоғары педагогикалық колледжі, Шымкент қаласындағы №7 Қ.Сыпатаев атындағы ІТ мектеп-лицейі. Диссертацияның жекелеген тұжырымдарын эксперименттік негізде апробациялау үшін кәсіби білім берудің бастауыш, орта және жоғары білім мекемелерінің педагогтары, педагогтар мен оқушылар, студенттер қолданылды.

Зерттеудің апробациясы мен зерттеу нәтижелерін ендіру SilkWay Халықаралық университеті мен Анкарадағы Гази университеттерінде, Оңтүстік Қазақстан жоғары педагогикалық колледжінде және №7-ші Қ.Сыпатаев атындағы ІТ мектеп-лицейінде жүргізілді. (2018-2021жж.).

3

е 1) Үздіксіз кәсіби білім берудегі педагогтардың дайындығы мен рнновациялық әлеуметтенудің психологиялық даярлығын теориялық зерттеу// ҚазҰПУ хабаршысы. «Психология» сериясы. №1(59). 2019. – Б. 244– 248. ISSN 1728-7847;

е 2) The use of modern technologies in teaching foreign languages in Kazakhstan// Материалы международной научно- практической конференции «Этнокультурное развитие стран прикаспия: региональный аспект», Астрахань, Россия, 06 апреля 2019г. стр. 38-41. ISBN 978– 5– 91910– 795– 8;

ә 3) Үздіксіз кәсіби білім беруде CLIL (пән мен тілді кіріктіріп оқыту) әдісін қолданудың психологиялық–педагогикалық ерекшеліктері. ҚазҰПУ хабаршысы. «Психология» сериясы. №3 (60). – Б. 35– 38 ISSN 1728– 7847;

ж 4) Training of teachers in teaching English and French languages in continuing professional education. The XLinguae Journal. European Scientific Language Journal. 2020 Volume 13. – P.334– 344., Slovak Republic ISSN 1337– 8384;

е 5) Үздіксіз білім беру жүйесіндегі адами капиталдың қалыптасу мәселелері/ Problems of formation of human capital in the system of lifelong education // Uluslararası 50. yıl sosyal ve beşeri bilimler kongresi. 3–5 Ocak 2020/ Adana. Turkey. Sayfa 291–296;

6) Педагогтардың психологиялық даярлығы мен иновациялық әлеуметтенуінің үздіксіз кәсіби білімденуіне әсері // Әл-Фараби атындағы ҚазҰПУ хабаршысы. Психология және социология сериясы №1(72). – 2020. – Б.76–84;

Н
а
қ
т
а
н

7) Үздіксіз кәсіби білім берудегі студент портфолиосының маңыздылығының психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері. Қазақстанның ғылымы мен өмірі №3/4. 2020. – Б. 360–366. ISSN 2073–333X;

8) Үздіксіз кәсіби білім беруде ағылшын тілін меңгерудегі инновациялық әлеуметтенудің психологиялық маңызы. Қазақстанның ғылымы мен өмірі №3/4. 2020. – Б. 360–366. ISSN 2073–333X;

9) Үздіксіз кәсіби білімнің теориялық және әдіснамалық тұжырымдамалары: кеше; бүгін және ертең? ҚазҰПУ хабаршысы. «Психология» сериясы. №2 (63). 2020. Б.169–176 б. ISSN 1728–7847;

10) Peculiarities of teaching English at the university in continuing education conditions// Научно-практическая конференция, г. Астрахань на базе факультета иностранных языков АГУ с изданием электронного сборника статей «Креативная лингвистика» и регистрацией в наукометрической базе РИНЦ. Май 2020;

11) Үздіксіз кәсіби білім берудегі ағылшын тілі мұғалімдерін даярлаудың өзекті мәселелері. Педагогические инновации и образовательные идеи, ведущие к высокой эффективности. Республиканская научно-практическая онлайн конференция (15 мая, 2020 г.). – С. 214-217. Термиз, Узбекистан.

Диссертацияның құрылымы. Жұмыс кіріспеден, үш бөлімнен, қорытындыдан, пайдаланылған әдебиеттер тізімінен және қосымшалардан тұрады.

Кіріспеде тақырыптың көкейкестілігі, зерттеудің нысаны, пәні, мақсаты мен міндеттері, болжамы, ғылыми жаңалығы, әдіснамалық-теориялық және практикалық мәні, әдістері, қорғауға ұсынылатын қағидалар беріледі.

«Үздіксіз кәсіби білім берудегі педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге дайындығы мәселесінің теориялық негіздері» атты бірінші бөлімде үздіксіз кәсіби білім беру жүйесінде педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге қатысты дайындықтарының теориялық аспектілері кеңінен шетелдік, ресейлік және отандық ғалымдардың іргелі де өзекті тұжырымдамаларына негізделе отырып, терең сипатталады, ағылшын тілін меңгеру барысындағы көптеген теориялар талданады.

«Педагогтарды инновациялық іс-әрекетке даярлаудың психологиялық маңызын зерттеудің аспектілері» атты екінші бөлімде үздіксіз кәсіби-педагогикалық білім беру жүйесінде педагогтарды инновациялық мазмұнда даярлауды психологиялық тұрғыдан сабақтастырудың мәні, мазмұны, заңдылықтары мен ұстанымдары және интеграциялы аспектіде инновациялы-мотивациялық дайындықта болу жағы егжей-тегжей қарастырылады, құрылымдық-функционалдық моделі мен психологиялық-педагогикалық шарттары беріледі, педагогтардың ағылшын тілін меңгеруде заманауи модернизацияланған талаптарға сәйкес инновациялық дамумен бірізді даярлауды сабақтастықпен басқару тұжырымдамасының мазмұндық сипаты ұсынылады.

«Үздіксіз білім беруде педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлығын эксперименттік зерттеу» атты үшінші бөлімде үздіксіз кәсіби-педагогикалық

білім беру жүйесінде педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлығын анықтаудың тәжірибелі-эксперимент жұмысының толық мазмұны, нәтижелері ұсынылады.

Қорытындыда зерттеудің негізгі нәтижелері, қағидалары тұжырымдалады, ғылыми-әдістемелік ұсыныстар беріледі.

1 ҮЗДІКСІЗ КӘСІБИ БІЛІМ БЕРУДЕГІ АҒЫЛШЫН ТІЛІН МЕНГЕРУГЕ ПЕДАГОГТАРДЫҢ ДАЙЫНДЫҒЫ МӘСЕЛЕСІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

1.1 Үздіксіз кәсіби білім беруді зерттеудің теориялық мәселелері

Қазіргі білім беру жағдайы өткенмен салыстырғанда өзгеше сипатқа ие. Педагогтардың психологиялық даярлығы мен инновациялық дамуының үздіксіз кәсіби білімденуіне әсері өмір салтын қалыптастыратын мәселелер ретінде еліміздің әлеуметтік және технократиялық маңызды өзгерістерімен айқындалуда. Білім берудің жаңа деңгейі өз дәрежесіне сай келуі, яғни техникалық және ғылыми прогреспен бірге алға жүріп отыруы абзал. Университет өмірінде үздіксіз оқу-тәрбие үдерісінің жемісі, әрбір студентке жеке тұлға ретінде қарап, оның өзіне тән санасы, өзіндік әрекет жасай алатын ортасы бар екеніне бағыттау оқу үдерісіндегі ең маңызды факторлардың бірі болып табылатындықтан, оның өзгешеліктері мен кемшіліктерін, айырмашылықтарын, әсерін, құндылықтарын талдау ғылыми маңызды зерттеулерді, инновациялық қатынастар аумағындағы көптеген сұрақтардың жауабын іздестіруді қажет етеді. Бүгінгі жағдайда үздіксіз білім беру мәселесін ұғыну және әзірлеуде «парадигмалық ығысу» орын алады. Оның ерекшеліктері арасында дербестендіру – үздіксіз білім алу қызметінің түйіні ретінде жүйенің өзіне емес, тұлғаға бейімделу мәселесі тұр. Сондай-ақ, үздіксіз білім беру субъектінің (тұлғаның) сәйкесінше оқу қабілетінің дамуы ретінде анықталады. Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, үздіксіз білім берудің психологиялық аспектілері басты маңызға ие болғаны айқындалады.

Үздіксіз білім берудің уақыттық шектері үнемі өзгерген болатын. 1960-1970-шы жылдардан бастапқы оқу кезеңін ескермей, ол түрлі біліктілікті арттыру формаларымен ғана шектелді. Бүгінгі күнде зерттеушілер үздіксіз білім беруді бүкіл білім беру жүйесі ретінде қарастырады да, үздіксіз оқыту үдерісі ерте жастан басталып, адамның бүкіл өмір бойына жалғасатынын атап өтеді [57].

«Үздіксіз білім беру (lifelong learning), халықаралық анықтамаға сай білімдер, дағды мен шеберліктерді жетілдіру мақсатындағы білім беру іс-әрекетінің барлық түрлерін қосып алатын феномен. Оның элементтері болып формальды, формальды емес және информальды білім беру, қосымша білім мен оқу ісі, адамның өзін-өзі білімін жетілдіру ісі табылады.

Үздіксіз білім берудің (жалпы және кәсіби): мәні мынада, яғни жеке адамның білімдік (жалпы және кәсіби) әлеуетінің мемлекеттік және қоғамдық институттардың жеке адам мен қоғамның сұраныстарына сай өмір бойына өсу үдерісін айтады. Үздіксіз білім берудің қажеттігі ғылым мен техниканың прогресі және инновациялық технологияларды кеңінен қолдануымен шарттаса түсіндіріледі. Үздіксіз білім беру ісі білім беру әрекеті мен қайта даярлау аспектілерінің бірі болып қана қоймай, білім беру жүйесінің негізін қалаушы принципі болады және ол жүйеде адамның үздіксіз процесс барысының өн бойында қатысуын білдіреді. Алдағы жылдарда бұл принцип толығымен жүзеге асырылуы тиіс.

Н.С. Семеновтің пікірінше: «Үздіксіз біліммен қамтудың негізін 6 принцип құрайды: барлық адамдар үшін базалық білім мен дағдылар, адамзаттық ресурстарға инвестициялардың тартылуының артуы, білім беру мен оқытуда инновациялық әдістемелердің көптеп және кеңінен қолданылуы, алынған білім бағасының жаңа жүйесі, жетекшілік пен кеңес берудің дамуы, ақпараттық технологияларды қолдана отырып білім беру ісінің үйге жақындауы» [58].

Бұл аталған принциптер едәуір ауқымда Еуропалық Одақтың білім беру аумағында ұсынылған (ЕО). ЕО-та «Өмір ұзақтығына қарай оқу» үздіксіз білім беру мәселесіне үлкен мән беріледі, Болондық процесс шеңберіндегі тұтастай білім беру кеңістігі дамуының құқықтық жағына және біртұтас еуропалық білім беру кеңістігі шеңберінде ұлттық тұтастықты сақтауға үлкен ден қойылады.

«Үздіксіз білім беруге қойылатын талаптарды анықтау саясаты мен тәжірибесі аталмыш мәселені оны модернизациялаудың қозғаушы күштерінің кең шеңберін анықтау арқылы қарастыруға мүмкіндік береді». 1970-ші жылдардың басынан бастап «үздіксіз білім беру» және «өмір бойына білім алу» ұғымдары халықаралық құжаттарда әсіресе БҰҰАМ (Біріккен Ұлттар ұйымының арнаулы мекемесі) мен ЭБПДМ-ң (Экономикалық бірлестік пен даму мекемесі) құжаттарында орын алып алғаш көріне бастады. «Ресейде стихиялы түрде жүйелі трансформация жағдайындағы қосымша кәсіби білім беру (ҚКББ) бойынша нарықтық институттар пайда бола отырып, сол немесе өзгеше түрде өмір бойына білім беру ісінің үздіксіздігі принципін бірте-бірте жүзеге асырады» [59].

Ресейлік жоғары оқу орындарында үздіксіз білім берудің негізгі құралдарының бірі біліктілікті арттыру болып табылады. Үздіксіз білім берудің үдерісі ретіндегі біліктілікті арттырудың жүйесін талдау үшін оның мағыналық терминін міндетті түрде зерттеу керек.

Жоғары оқу орны педагогтарының біліктіліктерін арттыру – жұмыс орындарында өнімділікті арттыру мен сапалы білімді көрсетуде қажетті дағдыларды жетілдіру, теориялық және тәжірибелік білімдерді арттыру мақсатын көздеген арнайы оқытушы-профессорлар құрамы үшін жасалынған оқытудың кәсіби бағдарламасы болады.

Біліктілікті арттыру белгілі бір уақыт аралығында жұмыс жасайтын қызметкерлердің дағдылары уақыт өте келе, ескіреді немесе жаңа технологиялардың дамуына орай ескіреді және адамның жалпы ұмытшақтыққа бейімділігі себебінен де ескіреді деген болжамға негізделеді. Осылайша біліктілікті арттыру білім беру жүйесінде педагогтарға заманауи ағымдарды жеткізу мақсатында жүргізіледі.

Заманауи Ресейдің даму жолында біліктіліктерін арттыру «1996 - 1997 жж. Ресей Федерациясы халқының жұмыспен қамтылуына ықпал ету» атты Федералдық мақсатты бағдарламасында бейнеленіп берілген болатын, онда Үкімет мақсаттарының өзекті бағыттарының бірі болып «үздіксіз білім беру жүйесін дамыту жұмыс күшінің сапасын прогрессивті қолдау шарасы ретінде» атты бағыты белгіленді [60].

Біліктілікті арттыру келесі себептерге орай да үлкен маңызға ие болады:

- Білім сапасын жақсарту;
- Педагогтардың максималды әлеуетін қолдану;
- Кәсіби білім беруде ең жаңа технологиялар мен әдістемелерді қолдану;
- Жаңа дағдыларға ие болу;

Педагогтардың біліктіліктерін арттыру қажеттіліктерін анықтауға болатын кейбір сипаттарды қарастырып көрейік:

- 1) Бұрынғыдан да тиімді оқытуға болатындығына сендіру;
- 2) Теріс нәтижелер алдындағы қорқыныш сезімдері;
- 3) Ұжымдағы келіспеушіліктер, кикілжіңдер;
- 4) Инновацияларға деген негативті пікір;
- 5) Мерзімінде міндеттерді бірнеше рет орындай алмаушылық;
- 6) Білім беру міндеттеріне немқұрайлылықпен қараушылық.

Біліктілікті арттыру қажеттілігін кейбір оқымыстылар радиоактивті изотоппен салыстырады. Білім де радиоактивті изотоп сияқты, кейде тоқырап қалу сияқты өзінің құлдыраулары болады. Біршама уақыт өте келе, біздің білімдеріміз егер де жиі жағдайда қолданылып отырмаса, деградацияға ұшырайды. Біліктілікті арттыру үздіксіз білім берудің негізгі құрамдасы сияқты адамда өзіне деген сенімділігін арттырады, педагогтарды белсенді де тың іс-әрекеттерге бағыттап отырады, адами капиталды толықтырады, әрі өзгелерге де дамуға стимул болады, ақырында жоғары оқу орнының құзіреттілігін жоғарылатады.

Адам өзіндегі бар білімдерін сақтап қалу үшін, әрбір кезеңде оны уақыт өте келе жаңартып, өз дағдыларына балғындық беріп отырулары тиіс. Бұл нәтижесінде тиісті кәсіби деңгейде қалып отыруға қол жеткізеді. Біліктілікті арттырудың маңыздылығын жүргізілген зерттеуге талдау жасау арқылы көз жеткізіп көрейік.

Біз Орда университетінің Шетел филологиясы кафедрасында «Жоғары оқу орнының тиімді оқытушысы қалай болуға болады?» тақырыбында бір күндік семинар өткіздік. Семинардың бағдарламасы жоғары оқу орнындағы инновациялық процестердің қатысушылары мен ұйымдастырушыларына (педагогтар, докторанттар мен магистранттарға) арналды. Бағдарлама келесі шартты түрдегі тақырыпта үш бөлімнен тұрды: «Қалай тиімді болуға болады?», «Қалай инновациялы болуға болады?», «Қалай креативті болуға болады?». Семинар шеңберінде сабақтарды өткізу түрлері –коммуникативті (жұппен жұмыс, үштікте, топта жұмыс), интерактивті (дискуссия, миға шабуыл, жобалар жасау, іскерлік ойындары, тренингтер өткізу) болды.

Семинарға дейін және кейін педагогтар (саны 20 адам) педагогтардың инновациялық білім беру іс-әрекетін жүргізуге қатысуға байланысты соңғы біліктілік арттыру мерзімдерін көрсете отырып, педагогтардың сол іс-әрекетке дайындықтарына байланысты екі анкеталар толтырды.

Алынған нәтижелер талданып, келесі қорытындылар жасалынды. Семинар өткізгенге дейін жасалған анкеттеу нәтижелерін салыстыру 70% респонденттердің инновациялық іс-әрекетке ұмтылыстары артқандықтарын көрсетті. Осылайша, біліктілікті арттыру тек қана адамның дағдыларын арттыру

үшін ғана емес, сонымен бірге адамға өзінің білімінің адами капиталына сенімділігі және стимул беру үшін де маңызды екендігін тағы да дәлелдеп көрсетті [61].

Сонымен қатар педагогтар үшін оперативті ақпараттар, білім мен тәжірибе, инновациялар алмасу түріндегі әрекеттер ретінде түрліше ғылыми, ғылыми-практикалық конгресстер мен конференциялар, съездер мен симпозиумдар көп көмек етеді. Мұндай кездесулерде педагогтар өздерінің ғылыми зерттеулерінің нәтижелерін талқылайды, тәжірибелік және әдістемелік жұмыстарымен өзара бөліседі, ұйымдастырушылық сұрақтарды шешеді. Бұл аталған іс-шаралардың материалдары жиі жағдайда оларды ұйымдастырушылар арқылы конференцияларға дейін немесе кейін тезистер жинақтарында жарияланады. Жекелеген кейбір мақалалар рецензияланатын журналдарда жарияланады.

«Өткізілетін конференциялардың түрлішелігі тек қана оқытушы-профессорлар құрамының ғана біліктіліктерін арттырып қоймай, ғылыми қызметкерлердің де біліктіліктерін арттыруларына мүмкіндіктер береді. Аталмыш конференциялар толғағы жеткен мәселелерді анықтауға, жаңа инновацияларды көруге және ОПК-ң біліктіліктерін арттырудың негізгі бағыттарын жасаудың кең мүмкіндіктерін береді», «Кітаптарды жариялау, журналдарда мақалалар мен ғылыми басылымдар жинақтарында еңбектер жариялау, конгресстер, съездер, конференциялар мен симпозиумдарға қатысу сынды бұл әрекеттер ғылыми зерттеулер мен ғылыми қоғамдағы практикалық тәжірибелермен бөлісудің негізгі маңызды шаралары және үздіксіз білім берудің фундаментальді негізін құрайды».

Л.Н. Харченко, М.А. Джахбаровтар біліктілікті жоғарылату жүйесінде қажетті жеке тұлғалық оқыту бағдарламасын жасаудың қажеттігін ерекше айтады. «Берілген бағдарламаны жасауда педагогтар үшін өзекті кәсіби құзіреттіліктерін қалыптастыруға бағытталған және педагогикалық іс-әрекеттерінде бар немесе пайда болатын мәселелерді жетуге үйрететін құзіретті көзқарастар қолданылады» [62].

Біліктілікті арттыруға өте үлкен зейін қою міндетті түрде қажетті болып отыр. Ол үшін ғылыми және практикалық конференциялардан өзге түрлі мазмұндағы оқыту семинарлары, тренингтер мен кәсіби білім берудің кейбір жекелеген өзекті бағыттары бойынша курстар жиі өткізіп, оны дәстүрге айналдырған жөн. Мұндай іс-шараларға педагогтардың қатысулары өздерінің білімдерін, шеберліктерін арттыру және практикалық тәжірибелерін кеңейту мақсатында қажетті болады.

«Педагогтар кәсіби қауымдастық пен шығармашылық өсу бағытында жаңа мүмкіндіктерге ие болады, жекелеп алғанда олар ғылыми зерттеулерге бірлесіп қатысып отыру және ұзақ мерзімді кәсіби байланыстар орнату жолдары болмақ. Ал университеттер сапалы да, тартымды білім бағдарламаларына ие болады, сонымен қатар өзге жоғары оқу орындарымен бірлесе отырып, академиялық әлеуетті арттыруға, олардың тәжірибелерін түрлі салаларда қолдануға болады, мұның барлығы репутацияның өсуін және бәсекелестіктің артуының қорытындысы болмақ» Н.В. Бондаренко былай дейді: «Шындығында еңбек

ресурстарының сапасы жұмыс кезінде оқытуда дағдылар, құзіреттер алуда білім беру капиталы ретінде сипатталады (яғни кәсіби білім алу кезінде алынған білімдермен қоса» [63].

Біліктілікті арттыруда үлкен рөлді мобильділік, яғни ұтқырлық алады. Көптеген педагогтар үшін үлкен қиындықтар тудыратын мәселе өзге қалаларға барып сапалы білім алу ісі болады. Себебі кішігірім қалалардың барлығында бірдей қажетті мазмұндағы біліктілік арттыру бағдарламалары бола бермейді. Бірақ қазіргі таңдағы ақпараттық технологиялардың дамуы бұл бағытта кез-келген алшақ жерлерден де азғана шығын жұмсау арқылы мүмкіндіктер тудырып, біліктіліктерін арттыруға жағдайлар жасап отыр. Біліктілікті арттыру бағдарламаларының педагогтардың жұмыс орындарына жақындатылуы олардың ғылыми-ағартушылық іс-әрекеттен қол үзбей адами капиталын тиімді де, кеңірек толықтыруға кең мүмкіндіктер береді».

Біліктілікті арттыру мотивацияларын зерттеу мақсатында кафедраның қызметкерлерінен жоғарыдағы сауалдарға жауаптар да алынды. Нәтижесінде респонденттер келесі жауаптарды берді:

- 1) Өздерінің интеллектуалды және ғылыми әлеуеттерін арттыру - 50%.
- 2) Қайта аттестациядан өту үшін - 30 %;
- 3) Қажеттілік - 10 % (педагогикалық қызметкерлер келесі еңбек құқықтары мен әлеуметтік кепілдерге ие: екі не кем дегенде бес жылда бір рет өзінің педагогикалық іс-әрекет саласы бойынша қосымша біліктілікті арттыру құқығы);
- 4) Мансаптық өсу үшін - 10 %.

Бұл арадан шығаратын қорытынды: біліктілікті арттыруда маңызды мотивация болып интеллектуалды және ғылыми әлеуетті көтеру ісі болып отыр, әрі ОПК арасында қызмет орнына конкурстарға ұсынуға қатысу қажеттіліктері болмақ. Осыған орай, адами капиталдың жинақталуына кедергі келтіретін нәрсе теріс мотивациялардың орын алуы болады. Қосымша жағымды мотивация ретінде стимул беретін үстеме ақылар, мансаптық өсу мен біліктілікті арттыру бойынша көрсетілетін қызметтердің сапасы болар еді. Адами капиталдың дамуы үшін қазақстандық жоғары мектептің үздіксіз білім беруді қамтамасыз ету мен біліктілікті арттырудың жаһандық міндеттерін шешу бойынша әлемдік білім беру кеңістігіне интеграциялануы қажет.

«Педагогикалық маман – кадрлардың біліктіліктерін арттырудың тиімді жүйесі автономды және мейлінше үздіксіз кәсіби білім берудің икемді жүйе асты ретінде болуы тиіс, себебі дәл осының шеңберінде педагогтардың кәсіби құзіреттіліктерінің дағдарыстары тойтарылып, білім беру ісін модернизациялау жағдайына ғылыми-педагогикалық мамандарды даярлаудың мәселелері шешілетін болады» [61].

«Педагогтың үздіксіз кәсіби дамуы» түсінігі. Үздіксіз кәсіби даму (ҮКД) бұл нәтижесі кәсіби құзіреттерді жетілдіру мен белгілі бір кәсіби даму кезеңінде аса қажетті жалпы құзіреттерді меңгеруге арналған жүйелі білім беру іс-шараларының кешені болып табылады.

Үздіксіз Кәсіби Даму (Непрерывное Профессиональное Развитие -

Continued Professional Development - CPD) – заманауи трендтермен және өте жақсы, озық тәжірибеден қалыс қалмай, қатар даму, қатар жүру дегенді білдіреді. Бұл жеке адамның (педагогтың) кәсіби жетілуінің негізі болады және жалпы мамандықтың дамуының ажырамас бөлігі [59, б.41].

Берілген түсініктің шетелдік түсіндірілуі Life Long Learning - «бүкіл өмір барысында оқу» деген тұжырымдамадан бастау алады. Бұл тұста А.М. Новиковтың «бүкіл өмір бойына оқу» деген формуласын «барлық өмір арқылы білім алу» деген формуламен ауыстыру керек деген тұжырымы аса маңызды болып табылады [64].

XXI ғасыр үшін білім беру бойынша Халықаралық комиссияның анықтауымен (ЮНЕСКО) білім беру, үздіксіз білім беру адам жеке тұлғасының, білімдері мен дағдыларының үздіксіз даму үдерісіне айналуы тиіс. ЮНЕСКО-н «Барлығы үшін білім және бүкіл өмір бойына» ұранына сүйену, отандық теория мен тәжірибеде теориялық-әдіснамалық зерттеулердің қатарын анықтады және ары қарай «Өмір бойына білім алу: тұрақты дамуды көздейтін үздіксіз білім беру» деген жаһандық жоба шеңберінде дамуға ұласа отырып, оның нәтижесіне Жер бетіндегі әрбір адам үміттінуді. Әрі тұрақты даму – бұл өзінің табиғи негізін бұзбайтын және адамзат өркенниетті прогресін үздіксіз қамтамасыз ететін, әлеуметтік қалаулы, экономикалық өмір сүруге қабілетті және қоғамның экологиялық тұрақты дамуын көздейтін қоғамды теңдікте басқарудың дамуы [65]. Берілген масштабты халықаралық жоба шеңберінде педагогтың, оның ішінде шетел тілдері мұғалімдерінің кәсіби даму міндеттері де қарастырылды.

Бірқатар оқымыстылар педагогтардың үздіксіз кәсіби дамуы ұғымы (Continuous Professional Development — CPD) алдында қолданылған «In-service Training» пен «on the job training» орнына қолданылады дейді), себебі кәсіби дамудың субъектісі болып «дамушының» өзі табылады дейді. Бұл негізгі міндеті өзіндік дамуға жағдайлар құру болатын біліктілікті арттыру жүйесін өзгертуге мүмкіндік берді. А.В. Михайловтың пайымдауынша, кәсіби (өзіндік) даму білім беруді ұйымдастыру мұғалім, тәрбиеші, жетекшілерінің табыстылығының тұлғалық ресурсы болады [66]. Сондықтан да педагогтардың үздіксіз кәсіби дамуы мақсатында құрылатын мүмкіндіктердің бірі кәсіби іс-әрекетке тәжірибелі болуына қарамастан, жеке-дара кәсіби өсу бағдарламасын қалыптастыруды көздейтін кең спектрлі білім беру ресурстарын ұсыну болады.

«Ресейлік білім беру-2020» бағдарламасында Үздіксіз Кәсіби даму (ҮКД) білімге негізделген экономика үшін білім беру үлгісі, мұнда педагогты жеке-дара білім беру траекториясын құрастырушы кеңес беруші, көмекші ретінде қарастырады [67].

«Біздің жаңа мектеп» ұлттық білім беру құлшынысының бірден бір басымдық бағыттарының бірі мұғалімдер корпусын жаңартуды талап ету, үнемі кәсіби дамуды, кәсіби құзіреттіліктер мен олардың деңгейін кәсіби және жеке тұлғалық өзіндік даму үшін формальды, формальды емес түрде қосымша білімдермен кеңейтіп, әрі арттыру отыру болмақ.

Профессор И.Д. Чечельдің жұмыстарында кәсіби даму барлық еңбек іс-әрекетінің өн бойында формальды мен формальды емес білімнің жиынтығы деп

карастырылады. Сонымен қатар формальды білім алу білім беру үдерісін арнайы білім беру мекемелерінде жүзеге асыратын иерархиялық және хронологиялық құрылымды білім беру жүйесі болады. Ал формальды емес білім алу (информальды сияқты) – бұл процесс барысында білімдер алынатын, құндылықтар қалыптасатын, өзге адамдармен және жалпы қоғаммен, әрі бұқаралық ақпарат шараларымен өзара әрекет ету арқылы дағдылар қалыптасатын кез-келген ұйымдасқан институттан тыс білім беру [68].

Осылайша, «педагогтың үздіксіз кәсіби дамуы» (CPD) түсінігі педагогтың кәсіби және жеке тұлғалық өзін-өзі жетілдірудің жеке-дара траекториясын құруға септігін тигізетін қосымша білім беру шеңберінде үздіксіз педагогикалық білім беру моделін (жүйесін) құру қажеттігі жайлы қорытындыға алып келеді.

Мұндай жүйенің теориялық-әдіснамалық негізі болып «Өзге тілді білім беруде аксиологиялық бағытты жүзеге асыратын мұғалімдер/педагогтардың біліктілігін арттыру Тұжырымдамасы атты құжат табылды [69].

Шетел тілдері мұғалімдері/педагогтарының аксиологиялық бағыттылығының Тұжырымдамасы өзгетілді білім берудің рухани-адамгершілік негіздеріне, дүниетанымдық көзқарастарды бекітуге аса елеулі үлес қосатын, жаңа тілдік саясаттың жүйелі-құндылықтық талаптарын жүзеге асыруға қабілетті педагогтардың кәсіби қалыптасуына бағдарланады. Тұжырымдамада үш заңды мәселелер ерекше бөлінген.

- *Педагогтың азаматтық-құқықтық ұстанымы* оқып-білім алушылардың аса маңызды әлеуметтік сапа-қасиеттерінің қалыптасу үдерісінде, олардың өздерін құндылық ретінде сол елдің азаматтарымыз деп сезінуге дайын болуы.

- «Білім Заңы» басты құжатында қаланған оқыту үдерісінде жүйелі құндылықты талаптарды *мұғалім/педагогтардың жүзеге асыруға дайындығын қалыптастыру*.

- Оқушылардың бойында гуманистік идеалдарды тәрбиелеуге бағытталған, өз елінде және оқитын шетел тілінің елінде өз құндылықтарын қорғай алатын, *өзін-өзі оқытуға мотивациясы бар шетел тілі педагогтарының құндылықты қасиеттерін өздері анықтауы*.

Тұжырымдамалы болжамдардың мәліметтерін жүзеге асыру аксиологиялық бағдарлар (трендтер) түрінде әрі қарай дамуға ұласты және сол кафедраның миссиясында бейнеленеді, әрі мемлекеттің, қоғам мен педагогикалық қауымдастықтың заманауи талаптарына сәйкес келетін, кәсіби құзіреттіліктерін жетілдіруді қамтамасыз ету үшін шетел тілі мұғалімдері / педагогтарын, білім беру мекемелерін басқарушы қызметкерлеріне сапалы түрлі білім беру қызметін ұсынуудан тұрады. Бұл Тұжырымдаманың құндылықты мазмұны барлық іс-әрекеттің түрлерін қамтиды: оқу, әдістемелік, ғылыми-ізденістік, халықаралық және шетел тілдері мұғалімдерін кәсіби жетілдірудің 7 негіз боларлық бағыттарын-трендтерін білдіреді.

Тренд 1) Педагогтың азаматтық-құқықтық ұстанымы білім алушылардың мәдениаралық құзіреттері қалыптасу үдерісінде шетел тілдеріне оқыту үдерісінде рухани-адамгершілік тәрбиесіне септігін тигізеді. Ол бөтен

мәдениеттің заманауи адамның өмірінің табиғи бөлігі сияқты шетел тілдері білімдеріне сүйенеді және оның кәсіби іс-әрекетінің маңызды компоненті болады. Сонымен қатар өзгетілді білім жаңа әлеуметтік мәдени және саяси контексте өз Отанының азаматы мен патриотының азаматтық сезімін қалыптастыратын өзекті факторлардың бірі болып қалады. Шетел тілдері мұғалімі өзгетілді заманауи білім беруді жүзеге асыруда интернационализация мен жаһандану жағдайында өзінің ұлттық әлеуетін арттыра отырып, оқып-білім алушылардың өзге лингвоэтномәдениет өкілдерімен теңдей өзара әрекет жасауға дайындығы мен қабілетін дамытатын оқу-әдістемелік материал іріктеп, жасауы тиіс.

Тренд 2) Ғылыми зерттеуден инновациялық тәжірибеге дейін Я.А. Коменскийдің «өзара байланыста болғанның барлығы сол байланыста оқытылуы тиіс» деген идеясы, ең алдымен біліктілікті арттырудың бағдарламасы мен инновациялық үлгісін жасау үдерісінде жүзеге асады, олар ең бірінші кезекте ғылыми және оқу іс-әрекетін біріктіреді. Бағдарламаны жобалау ғылыми диссертациялық зерттеуден бастау алады да, өзге тілді білім берудің өзекті мәселелеріне зейін аудартады. Зерттеу мәліметтері курстық дайындық үдерісіндегі біліктілікті арттырудың ғылыми-әдістемелік қамтылуы мен бағдарламасын жасауға негіз болады. Ұсынылған апробациялы ғылыми зерттеуді курстық іс-шаралар тәжірибесіне көшірудің стратегиясы педагогтың бойында зерттеу, модельдеу және өзгетілді білім беру үдерісін құндылықты мақсатта басқару қабілеттілігін қалыптастырады.

Тренд 3) Біліктілікті арттыру бағдарламасы мен инновациялық үлгілерінің жасалуы келесі бағдарламалармен ұсынылған:

- Түрлі білім беру мекемелерінде шетел тілдеріне оқытуда жаңа заңды талаптарды жүзеге асыру;
- Шетел тілдеріне оқытуда интерактивті білім беру технологияларын қолдану;
- Шетел тілі мұғалімдерін электрондық білім беру ресурстарымен жұмыс жасауға үйрету;
- Заманауи мектепке дейінгі баланың табысты дамуының бірден бір шарты ретіндегі осы балаларды шетел тілдеріне оқыту.

Тренд 4) Заманауи білім беру технологияларының құндылықты әлеуеті, өзге тілді білім берудің жаңа бағыттары мен әдістерін тандай отырып, келесі аспектілерді қосып алады:

- Бейне-лекция, электронды оқыту және т.б. ресурстарды қолдану арқылы білім беру бағдарламаларын жүзеге асыру;
- Біліктілікті арттыру курстарының балл-рейтингтік және жинақтау жүйелері мен қашықтан білім беру технологияларын қолдану арқылы күндізгі-сырттай оқыту түрлерін жүзеге асыру;
- Өзгетілді білім беру мен біліктілікті арттыру жүйесіне аралас оқыту технологиясын (blended learning) ендіру;
- Білім бағдарламаларын жүзеге асырудың желілік түрін қолдану [70].

Тренд 5) Ғылыми-практикалық іс-шараларды өткізу (конференциялар,

семинарлар, вебинарлар), сонымен бірге халықаралық көлемде іс-шаралар, олардың барлығы дидактикалық-әдістемелік жұмыстарды апробациялауға, таратуға және өзара алмасуға септігін тиігізеді. Мұғалімдер мен жас зерттеушілерді өздерінің зерттеушілік жұмыстарының нәтижелерін (жарияланымдарын) ұсынуға тарту ісі олардың кәсіби өзін-өзі жетілдіруінің белгілі бір факторы болады

Тренд 6) Шетел тілі педагогтар/мұғалімдерінің құндылықты сипатын өзін-өзі анықтауы. Өзге тілді білім мамандарын ғылыми-әдістемелік жағынан қолдауды жүзеге асыру мен шетел тілдері мұғалімдері/педагогтар кәсіби қауымдастығының іс-әрекетін қамтамасыз ету және олардың өзін-өзі оқытуға мотивация жағдайларын құру, тиімді кәсіби іс-әрекетті қалыптастыру мен дамыту.

Ұсынылып отырған «7ші бағыт-тренд» яғни, қосымша білім беру жағдайында шетел тілдері мұғалімдерінің кәсіби жетілдіру міндеттерін шешуді ғана көрсетіп қоймай, біліктілік арттыру курстары ғана қойылған міндеттерді шешпейтіндігін де көрсетеді. Сол мақсатта қатысу арқылы педагогтардың кәсіби шеберліктің жаңа деңгейіне жетуге мүмкіндік беретін алуан түрлі ғылыми-әдістемелік іс-шаралар өткізіледі.

Көптеген зерттеулерде (А.В. Даринский, Т.А. Кузнецова, Ю.Н. Кулюткин, В.Г. Онушкин, Г.К. Ахметова, С.З. Қоқанбаев, К.С. Мусин [72], Н.Д. Хмель [72] және т.б.) ғалымдар үздіксіз білім беруді қазіргі әрекеттегі білім беру мекемелерінің жүйесі ретінде қарастыра отырып, ондағы білім берудің мазмұны мен технологияларының сабақтастығын қамтамасыз ету мәселесін алға қояды. Олардың пайымдауынша, үздіксіз білім беру – бұл қоғамдық қажеттіліктер мен жеке адамның талап-тілектерін ескере отырып, оларға жалпы білім беріп, кәсіби даярлаудың мүмкіндіктерін қамтамасыздандыратын мемлекеттік және қоғамдық мекемелердің шынайы әрекеттегі жүйесі, ал бүкіл жүйе мен оның бөлімдері ұйымдастыру мен басқарудың нысандары болып табылады.

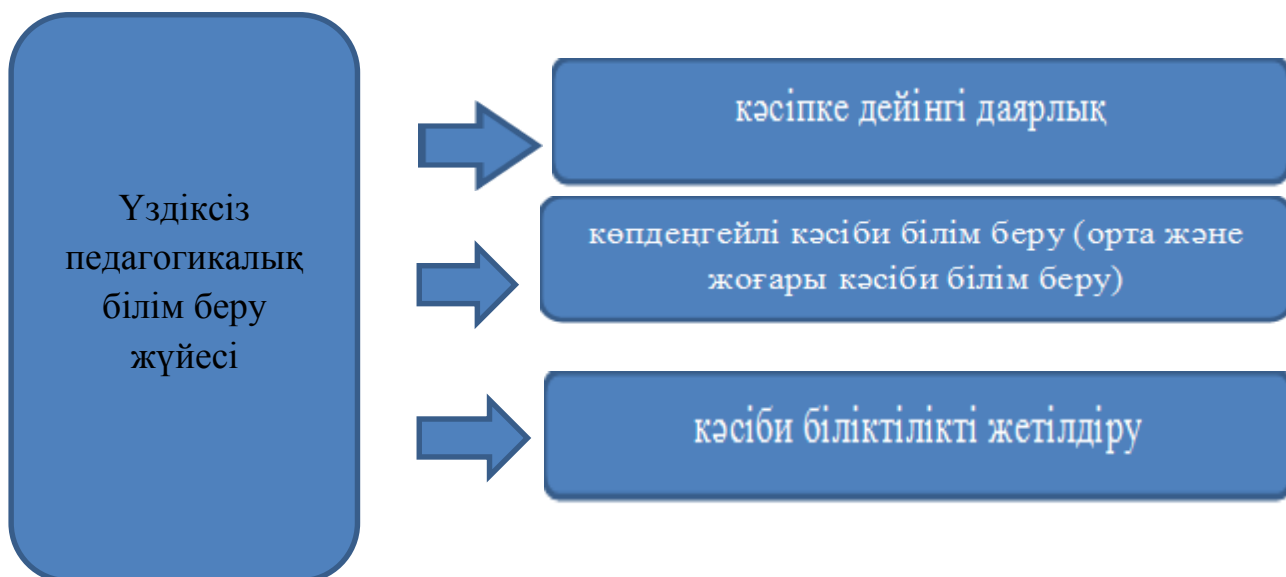
Бұл анықтамада үздіксіз білім беру жүйесі тұлғаның өмір бойы түрлі білім мекемелерінде оқу мүмкіндігін қамтамасыз ететін және оған білімін өздігімен тиімді ұштастыруға мүмкіндік беретін білім беру жүйесін құрудың аса маңызды әлеуметтік-педагогикалық ұстанымы ретінде көрініс табады. Демек, қазіргі кезеңдегі үздіксіз білім берудің басты идеясы – тұлғаның өз өмірінде әрекет субъектісі ретіндегі тұрақты дамуы болып табылады.

Бүгінгі қоғамда қалыптасқан жаңа әлеуметтік-мәдени жағдайлар, әлемдік қауымдастықтың даму процестері мен білім беру жүйесінің даму дискреттілігі үздіксіз білім беру мен оны басқару жүйесіне қатысты жаңа көзқарас пен тұжырымдамаларды қажет етеді.

Үздіксіз педагогикалық білім беру XX ғасырдың 80-ші жылдарының екінші жартысында пайда болып, бүгінгі күнге дейін, негізінен тек экстенсивтік тұрғыда шешімін тауып келді. Әйтседе мұндай мәселені экстенсивтік негізде қарастыру мұғалімге өз әлеуеттік мүмкіндіктерін толығымен пайдалануға мүмкіндік бере бермейді. Қарастырылып отырған үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесі алғашқыда үздіксіз білім берудің құрамдас бөлігі ретінде

ересектердің білім алуының жаппай дамуына байланысты пайда болды. Бүгінгі күні ол үздіксіздік пен үзіктілік, сабақтастық пен дискреттілік жағдайында қызмет етіп, дамып отырған біртұтас педагогикалық жүйе. Үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесі – дискретті, күрделі, карама-қайшылықты жүйе. Біз оны өз зерттеуімізде үш деңгейде қарастырамыз: біріншіден, мегажүйенің бір бөлігі ретінде (үздіксіз педагогикалық білім берудің мәнін, даму заңдылықтарын қарастыра отырып, оның жалпы үздіксіз білім берудің дамуынан бөлектеуге болмайды); екіншіден, ұйымдық құрылым ретінде; үшіншіден, мазмұндық құрылым ретінде.

Сонымен бірге бұл жүйені үш түрлі ішкі жүйеге бөлеміз: кәсіпке дейінгі даярлық; көпдеңгейлі кәсіби білім беру (орта және жоғары кәсіби білім беру); кәсіби біліктілікті жетілдіру (Сурет 1).

Сурет 1 – Үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесі

Әлемдік экономикалық және қоғамдық дамудың қазіргі заманауи тұсында ең маңызды жаһандық мәселенің бірі білім берудің үздіксіздігі мәселесі орынды болып саналып отыр. Оның қандай саласы қарастырылса да, келесі сұраққа жауап беруге тура келеді – барлық адамға және үнемі білім алып отыру керек па, әрі ол білім қоғамға қажет па, жеке адамға ма? Қандай формулаға сүйенген жөн: «білім барлық өмірге» ма немесе «бүкіл өмір арқылы білім алу» ма?

Санаулы онжылдықтарда адамзат баласы әлеуметтік-мәдени мұраның жаңа түріне бет бұрды, оның шеңберінде басты болып бұрынғы дайын рецептінi меңгеру емес, бұрын болмаған таным мазмұны мен оны меңгеру тәсілін игеруге дайындық ісі алға шықты. Бұл парадокс адамның басты жоғары құндылықтары ретіндегі рухани, тәндік және кәсіби жетілуі үздіксіздігінің қажеттілігі мен адамның басымдықтарын сезінетін шығармашылық ғылыми ой-пікірлерінің жетістіктерімен тез арада келіспеушілік салдарын тудырды. Орын алған еңбек нарығындағы бәсекелестік аса дайын, күзiреттi мамандарға зәру етеді де, ал дайындығы, тәжірибелік дағдылары мен тәжірибесі жоқ, бірақ оқығандығы жөнінде құжаттары бар адамдардың өздерін қажетсіз етеді. Күзiреттi (бәсекеге

кабілетті) жұмысшылар мен мамандар жоғары еңбекақы, тұрақтылық пен еңбек іс-әрекетіне жоғары мотивацияны қамтамасыз ететін мекемелер мен өндіріс орындарын таңдау мүмкіндіктеріне ие болады.

Әлеуметтік-экономикалық жүйе сияқты үздіксіз кәсіби білім беру өз алдына мемлекет пен мамандарға сұраныс беруші, білім беру қызметін жасаушылар мен осы қызметті тұтынушылар арасындағы экономикалық өзара қарым-қатынас, байланыстардың бірыңғай, тұтастай үдерісі. Бұл процесс адамның бүкіл өмірі іс-әрекетінің білім берушілік, өндірістік траекториясын қамтамасыз ететін оқу-ғылыми деңгейлері мен сатылары қатарынан тұрады және адамның еңбек нарығында әрі тұтастай мемлекетте бәсекеге қабілеттілігін сақтап тұру мақсатында жекелік, шығармашылық қабілеттерін дамытуға барлық жағдайларды жасайды.

Білім беру жүйесінің дамуы – бұл өндірістік инфрақұрылымның дамуы, әрі оның жүзеге асуының циклдық сипаты білім беру үдерісінің де циклдылығын тудыруы тиіс. Білім беру үдерісі мен өндірістің үздіксіздігі үздіксіз өндірістік-білім беру біртұтас жүйелі ұйымдасқан мамандарды даярлаудың үдерісіне өсуі тиіс.

Әлеуметтанушылық зерттеулер мынаны көрсетеді, яғни жұмыс берушілер (кәсіпкер) еңбек нарығында тек қана жалпы білімі бар және кәсіби білімі бар мамандарды ғана қажет етіп қоймай, ең алдымен кәсіби іс-әрекеті саласында белгілі бір немесе бірнеше салада нақты шеберліктері мен дағдылары барларын қажет етеді.

Үздіксіз кәсіби білім беру тұжырымдамасын өзектендірудің өте маңызды алғышарты ретінде демографиялық ситуацияның берілген осы кезеңдегі даму ағымдары, тенденциялары бой тартады. Негізгі демографиялық фактор болып қарт адамдардың санының өсуі табылады, бұл жағдай өз кезегінде әсіресе кіші шағын қалаларда, білімдер мен кәсіби дағдылардың ескіру қарқынының артуына алып келеді. Қазақстан Республикасының экономикалық жүйесінің өзгеруіне орай жеке тұлғаның жалпы жаңа әлеуметтік сипаты мен жекелеп алғанда жаңа кәсіби жеке тұлғасы қалыптасады, бұл жеке тұлғаның кәсіби мансабы жүзеге асуы мен қалыптасуы үдерісінде оны ұстап қолдап тұру үшін үздіксіз білім берудің тиімді жүйесі құрылу қажеттігімен өзара шарттасады.

Әрбір адам үшін үздіксіз білім оның танымдық сұраныстары, рухани қажеттіліктерінің қанағаттануы, нышандары мен қабілеттерінің түрлі мекемелерде алуан түрлі оқыту түрлері мен формалары көмегімен дамуы және өзін-өзі оқыту, өзін-өзі тәрбиелеу жолдарын қалыптастыру үдерісі болады. Жеке тұлғаның қалыптасуы кезінде Я.А. Коменский атап көрсеткендей, оның әлеуметтік-психологиялық пісіп-жетілу, өсу мен тұрақтану кезіндегідей, ағзаның қартаюы кезеңінде де орын алады.

Үздіксіз кәсіби білім беру жүйесі педагогикада келесі түсініктер мен құбылыстарды ашуға, қалыптастыруға мүмкіндіктер береді, олар:

- білім беру мекемелерінің көпдеңгейлілігі;
- білім бағдарламаларының сабақтастығы мен маневрлылығы;
- оқытудың ұйымдастырушылық формаларының икемділігі;

- білім беру құрылымдарының интеграциясы;
- кәсіби мамандарды қайта даярлау;
- ересектерді формальды емес сипатта оқыту.

Кеңестік дәуір тұсында елде білім беру жүйесінің бөлігі монодеңгейлі болып келді десе болады, әрі ол 90-шы жылдарға дейін үстемдік етіп келді. Оқып білім алушы білім мекемесіне оқуға түсіп, белгілі бір аралық кезеңінде өзінің оқуын аяқтай алмады, оқыту бейінін өзгерте алмады, жеке-дара оқыту траекториясын таңдай алмады. Мұндай жүйе мамандарды жаппай даярлауға бағдарланған болды. Жаңа әлеуметтік-экономикалық ситуация осы әрекет етуші жүйеге оның барлық кемшіліктерін анықтай отырып, соққы әрекет етеді.

Білім беруді модернизациялау Тұжырымдамасы оның құрылымдануын және институционалды қайта құрылуын, оның мекемелерінің оңтайландырылуы, бастауыш, орта мен кәсіби білім беру интеграциясының түрлі үлгілерін жасауды және оның көпдеңгейлілігін қамтамасыз етуді де қарастырады.

Көпдеңгейлі жүйеде көпсатылы сияқты аз ғана дәрежеде болса да білім беру компоненті кәсібиге бағынышты болып қала береді; кәсіби даярлық барлық білім беру үдерісін тесіп өтеді. Білім беру жүйесінде білім берушілік пен кәсіби компоненттер арасында оңтайлы қатыстылық мәселесі аса маңызды болады. Оны шешу үшін осы компоненттерді ажырату керек, олардың мазмұны мен мақсатын анықтау керек; бұл *білім берудің көпдеңгейлі моделін, үлгісін* жасауға мүмкіндік береді. Көпдеңгейлі жүйеге ауысудың орындылығын анықтаудың өзге де себептері де бар: жоғары оқу орнының міндеттерінің бірі ғылыми-ізденістік іс-әрекетке қабілетті адамдарды қалыптастыру мен ғылымды дамыту болады. Тіпті студенттің өзі маман бағдарламасы бойынша практикалық жұмыстарға дайындала отырып, ізденістік жұмыстардың тәжірибесі арқылы өтуі керек, міне сонда ғана ол шығармашыл жеке тұлға бола алады.

Үздіксіз кәсіби білім өз алдына тәжірибеге оқытудың жаңа бағыттарын анықтайтын білім беру жүйесінің маңызды секторы болады. Бірақ, соңғы онжылдықтың әлемдік тәжірибесі жетекші елдердің адами капиталының дамуында үздіксіз кәсіби білім берудің даму рөлінің өскендігін көрсетеді, олардың бәсекелесті артықшылықтары мен инновациялық жетістіктері сөз етіледі.

Айнала әлемде ситуацияның жылдам ауысуы үздіксіз білімнің қажеттілігін тудырады, әрі бұл арада осы құбылыс білім беру мекемелерінің алуан түрлерінің бірыңғай жүйесі деп емес, адамның бүкіл саналы өмірінің өн бойында созылатын өзін-өзі оқыту, білім алу арқылы адамның өзін жүзеге асыруы деп түсіндіріледі. Осындай әлемде өмірге бейімделу үшін адам тек қана білімін үнемі толықтырып отыруға дайын болып қана қоймай, шеберліктерін жетілдіріп отыруға және жиі жағдайда қайта жаттауға дайын болуы тиіс. Адамдар тобы үшін мамандық таңдау дискретті ғана емес, әрі көпактілі процесс болып та отыр. Мамандықты да кең тұрғыдан түсіну керек – іс-әрекет аумағы ретінде, ал тар мағынада – нақты «жұмыс орны» сияқты. Шағын қалалардағы білім беру жүйесінің ерекшелігі мынада болады, яғни аймақтағы түрлі деңгейдегі білімдік және мәдени

мекемелердің интеграциясы, әлеуметтік инфрақұрылыммен тығыз байланыс біртұтас білім беру кеңістігін құруға мүмкіндік береді, ондағы түрлі деңгейлік өзара әрекет түрлі жастағы білім алушылардың қызығушылықтары мен қабілеттері дамуын білдіреді.

Осылайша, үздіксіз кәсіби білім берудің қалыптасуы өзара байланысты екі ағымға негізделеді: өндірістің аймақтық жүйесінің базалық даярлыққа енуіне, және керісінше оқытудың аймақтағы өндірістік үдерісіне енуіне. Білім беру үдерісінің түрлі кезеңдері арасында шекараны өшіру ісі жүзеге асады. Әсіресе базалық дайындық пен біліктілікті арттыру арасында шекараны анықтау қиын болады.

Үздіксіз кәсіби білім беру білім беру жүйесін дамытудың кезекті кезеңі болмайтындығы белгілі, ол тек ғылым, білім мен өндірістің интеграциясы үдерісінің құрамдас қажетті бөлігі ғана болады. Үздіксіз кәсіби білім берудің бірінші кезеңі бейіндік білім беру болуы керек, кәсіби өзін-өзі анықтау жеке адамның өзін-өзі жүзеге асыруы контекстінен шықса ғана оның органикалық компоненті болады.

Үздіксіз кәсіби білімнің нормативтік моделі білім беру стандарттарының сабақтастығын ашады [73].

Бітіруші түлектердің бәсекеге қабілеттілігін екі бағытта бағытталған даярлықты жүзеге асыратын бейіндік білім беру қамтамасыз етеді: кәсібиге дейінгі (бастауыш және орта кәсіби білім берудің жекелеген бағыттары) және фундаментальді теориялық (жоғары кәсіби білім берудің пропедевтикасы).

Орта кәсіби білім беру ерекше әлеуметтік және экономикалық маңыздылыққа ие болады: орта кәсіби білім беру мекемелері айналасына өзге білім мекемелерін қосып алып, білім беру-әдістемелік және мәдени-ағартушылық орталықтар функциясын атқарады, сөйтіп көпфункционалды білім беру мекемелері ретінде бой тартады, түрлі бағдарламаларды жүзеге асырып қана қоймай, қосымша білім берудің кең спектрін де ұсынады (біліктілікті арттыру, мамандарды кәсіби қайта даярлау, жұртшылықты қызметпен қамту органдарына көмек көрсету үшін жеке даярлық, курстар мен семинарлар ұйымдастыру түріндегі ықпал ету түрлері және т.б.), мектеп оқушыларының кәсіби бағдарлануын жүзеге асыратын ғылыми-әдістемелік, ғылыми-ізденістік пен тәжірибелік-конструкторлық жұмыстар жасау және мамандарды даярлау бейіні бойынша өндірістік іс-әрекет.

Бастауыш және орта кәсіби білімнің білім беру мекемелерінің аймақтық жүйеге ену үдерісі кезектес, мақсатты бағытталған саясатты тек қана мемлекеттік емес, аймақтық деңгейде жүргізуді талап етеді. Ол үшін ең алдымен түрлі деңгейдегі органдармен келісімшарттар, меморандумдар жасау жүйесін дамыту керек және де аймақтық басқару органдарына білім беру мекемелерінің іс-әрекетіне мамандарды даярлауға аймақтық сұраныс қалыптастыру жолымен, көпдеңгейлі кәсіби мамандар даярлауды жүзеге асыратын интеграцияланған білім мекемелерінің моделін ендіру арқылы кең мүмкіндіктер беру қажет.

Елдер арасындағы экономикалық, саяси және мәдени байланыстардың нығайып дамуымен, ақпараттық процестер мен бұқаралық ақпарат

шараларының жаһандануына орай шетел тілдері статусының артуы, шетел тілі педагогтарына қойылатын заманауи талаптар мен оларды даярлаудың модернизациясы қажеттілігін анықтайды.

Кәсіби жоғары білім берудің заманауи стандарттары шетел тілі педагогтарының даярлығы нәтижесіне бірқатар талаптар қатарын ұсынады, олар -өндірістік-тәжірибелік, ғылыми-әдістемелік, ғылыми-ізденістік және ұйымдастырушылық-басқарушы іс-әрекеттерді жүзеге асыруға қажетті жалпымәдени, жалпыкәсіптік және кәсіби құзіреттердің жиынтығын меңгеру болады. Жоғары оқу орны түлегінің құзіретті үлгісі бір жағынан оның еңбек нысандары мен заттарымен іс-әрекет жасауын байланыстыратын біліктілікті қамтиды, екінші жағынан – білім беру үдерісі нәтижелеріне пәнаралық талаптарды бейнелейді. Жоғары оқу орындары түлектерінің өзгетілді және әдістемелік даярлықтары нәтижелерінің кәсіби құзіреттер құрамына енуі оларды өзгетілді білім беруде заманауи ағымдарды ескере отырып, лингвоәдістемелік даярлық жұмыстарының теориялық және тәжірибелік мәселелерін өзекті ете түседі.

Жоғары кәсіби үздіксіз білім беруді модернизациялаудың заманауи мәселелеріне төмендегі авторлардың ғылыми жарияланым еңбектері дәлел бола отырып (В.И. Байденко, С.Я. Батышев, В.А. Болотов, Э.Ф. Зеер [74], Я.И. Кузьминов, Г.В. Мухамедзянова, Н.Н. Нечаев, Ю.Г. Татур, А.В. Хуторской [75], В.Д. Шадриков [76] және т.б.), жоғары оқу орны түлектері сапасын бағалауда құзіреттерді қолдану жеке тұлғалық бағытталған оқытуға маңызды ойысуды және білімнің іс-әрекеттік және мәдени құрамдарын жүзеге асыруға бағыттай отырып, жоғары оқу орнының оқу үдерісінде интеграция мен дифференциация механизмдері әрекетінің мағыналы бірлігін қамтамасыз етеді.

Жоғары оқу орнының оқу үдерісі барысында бакалавр да, магистр да ағылшын тілдерін оқытуға даярланады. Диссертацияда «педагог» түсінігін қолданамыз, әрі ол түсінік мағыналық мазмұнда түлектің лингвистикалық білім алуы- шетел тілдерінен білім беру, оқыту ретіндегі басты жұмыс бағытын бейнелейді.

Үздіксіз білім беруде институционалды аспекті де (оқыту, білім берудің мазмұны мен оны ұйымдастырудың түрлі кезеңдер мен деңгейлердегі сабақтастығы) әрі оның жеке тұлғалық аспектісі де жүзеге асады (яғни, білім беру оқыту үдерісі барысында педагогтың кәсіби жеке тұлғасының үздіксіз дамуы). Шетел тілі педагогтарының үздіксіз дайындығын қамтамасыз ету оның іс-әрекетінің көпфункционалылығымен, өзге тілді білім беру саласындағы динамикалық өзгерістердің молдығымен, өзгетілді коммуникативті және әдістемелік құзіреттерді үздіксіз жетілдірудің қажеттілігімен байланысты болып туындап отыр.

Заманауи зерттеулерде кәсіби үздіксіз білім жаңаша кәсіби аса маңызды ақпаратты меңгеруге жағдайлар жасауға, шығармашылық іс-әрекет тәжірибесін қалыптастыруға және оқып-білім алушының өзіндік дамуы мен жалпы дамуына арналған, әрі студенттер санасында болашақ кәсіби іс-әрекетінің тұтас картинасын құруға бағытталған (М.Г. Андреева [77], Л.Н. Анцыферова [78],

Е.П. Белозерцев, А.В. Гвоздева, Б.С. Гершунский және т.б.) күрделі процесс деп қарастырылады.

Зерттеушілердің негіздемелі пікірлеріне орай өзге тілді коммуникативті күзiреттiлiктiң қалыптасуы бiлiм беру iсi мен оқытушының «әдiстемелiк даярлығының өзегiн құрайтын негiзi» болып табылады (Н.Д. Гальскова, Н.И. Гез, И.А. Зимняя, Е.И. Пассов, Е.Н. Соловова және т.б.). Бұл тұжырым өзге тiлдi және әдiстемелiк даярлықтың интеграциясы үшiн, оны «шетел тiлi оқытушысының лингвоәдiстемелiк даярлығы» деген оның мағыналылығын мойындауда негiз болады. Тәжiрибе келесiнi көрсетiп отыр, яғни шетел тiлiнiң коммуникативтi функциясын студенттер, педагогтар кәсiби iс-әрекеттi көпфункционалды феномен ретiнде әдiстемелiк таразылап саралағанша табыстырақ сезiнiп әрi меңгеретiн болады. Бұл едәуiр дәрежеде кәсiби даярлық мазмұнының жалпы көлемiнде лингвистикалық пәндердiң басым болуымен байланысты болады, ендi бiр жағынан себеп болып шетел тiлi оқытушысының лингвоәдiстемелiк даярлығында оқу пәндерi интеграциясының кәсiби-дамытушы әлеуетiн жеткiлiксiз қолданудан болады [34 б.38, 79].

Жоғары бiлiмнiң деңгейлiк жүйесiн енгiзу педагогтың лингвоәдiстемелiк даярлығын оның үздiксiздiгi көзқарасы тұрғысынан, студенттердi шетел тiлдерiне және оны оқыту әдiстемесiне оқыту процестерiмен өзара байланысты тұрғысынан, оқытушының кәсiби iс-әрекетi мен оның жоғары оқу орнына дайындығы барысындағы шетел тiлдерiн оқыту әдiстемесiнiң жүйе құраушы рөлi жөнiнде қарай отырып, осы мәселе бойынша зерттеуге жаңа күш бередi.

Ғылыми жарияланымдар мен зерттеулерге жасалған талдау мынаны көрсетедi, яғни ғалымдардың назарын педагогтардың ағылшын тiлiн меңгеруге даярлаудың түрлi аспектiлерi қызықтырады. Жалпы теориялық мәселелер, әдiснамалық күзiреттiлiктi қалыптастыру жайы, оқытушының әдiснамалық мәдениетi, оның әдiстемелiк ойлауы мен әдiстемелiк рефлексиясы келесi авторлар еңбектерiнде қарастырылады (Т.Б. Алексеева, О.С. Анисимов, А.Г. Асмолов, Н.Е. Кузовлева, С.В. Кульневич, Ю.Н. Кулюткин [80], О.Е. Лебедев, Н.Ю. Посталюк, Г.С. Сухобская, және т.б.). Бiздiң жұмысымыз үшiн теориялық тұрғыдан маңызды болып педагогтардың кәсiби күзiреттiлiгi мен тiлдiк күзiреттiлiгi тұрғысынан дайындық мәселесi табылады (О.А. Абдуллина, И.А. Ильин [81], Н.В. Кузьмина [82], А.К. Маркова [83], Г.В. Мухаметзянова, В.Г. Онушкин, М.Н. Скаткин [84] және т.б.).

Осы уақытқа дейiн әдiстемелiк даярлық, әдiстемелiк шеберлiк, әдiстемелiк күзiреттiлiктердi анықтауға қатысты бiрлiк жоқ; оқытушының лингвоәдiстемелiк даярлығының заманауи әмбебап үлгiсi де құрылмаған. Ал осы кезде зерттеуде ғылыми қайнаркөздерге жасалған теориялық талдау шетел тiлi педагогтарының үздiксiз лингвоәдiстемелiк даярлығы мәселесi үшiн жалпытеориялық базистiң бар екендiгiн көрсетедi.

Педагог/оқытушының даярлығы саласында тiлдiк iс-әрекеттiң алуан түрлерiне және тiлдiң аспектiлерiне оқытудың әдiстемелiк күзiреттiлiгiн қалыптастыру мәселелерiн және өзге тiлдi бiлiм беруде бiлiм алушылардың жеке тұлғасын дамыту мәселелерi бойынша едәуiр көлемдi ғылыми зерттеулер

орындалған. Өзгетілді кәсіби даярлық мәселесін зерттеуге байланысты педагогтардың кәсіби құзіреттілік құрамына кіретін жалпы түсінік қалыптасты, әдістемелік құзіреттілік түсінігі мен мазмұны анықталды (О.А. Никитенко [87], К.Э. Безукладников, И.Л. Бим, Е.И. Василенко, Ю.В. Еремін, И.А. Зимняя, Т.Э. Кочарян, Г.В. Рогова, В.В. Сафонова, В.П. Фурманова, С.Ф. Шатилов, Н.В. Языкова, S. Andrews, E. Gathbonton және т.б.). Педагогтардың кәсіби іс-әрекетіндегі негізгі басты маңыздылық келесі түсінік-ұғымдарда өз бейнелерін тауып отыр, айталық «кәсіби-әдістемелік құзіреттілік» ұғымында (Е.Н. Соловова), «студенттердің әдістемелік даярлығы» (Н.А. Горлова), «әдістемелік шеберлік» (Е.И. Пассов, Н.В. Языкова), әрі бұл түсінік-ұғымдар біздің осы зерттеуіміздің басты түсініктік алаңына енеді. «Лингвоәдістемелік» және «лингводидактикалық» құзіреттілік түсініктерінің енгізілуі, әрі белсенді жасалуы лингвист-педагогтың жоғары білімі теориясы мен тәжірибесінде теориялық жағынан аса маңызды болып отыр (К.Э. Бнзукладников, Е.С. Глазырина, М.А. Мосина [85], О.А. Руделева, Н.Е. Синичкина, Э.Г.Тен, М.Х. Шхапацева [86] және т.б.). Ғылыми жарияланымдарда бұл түсініктерге берілген сипаттамалар ағылшын тілі педагогтарының кәсіби жеке тұлғасы бойында өзге тілді және әдістемелік даярлық нәтижелерінің интеграциясын мойындауға бағдарлайды. Педагогтардың кәсіби-әдістемелік даярлығы саласындағы зерттеулер оқытудың рефлексивті сипаты жөнінде, студенттердің субъектілі екендігі туралы және дидактикалық интеграция мен дифференциация жайлы ғылыми ұғымдардың дамуына септігін тигізді (Н.Д. Гальскова, А.В. Гвоздева, Е.Н. Соловова, Т.М. Фоменко және басқалар). Өзгетілді білім беруде заманауи көзқарастардың жүйеленуі орындалды (А.Н. Щукин) [88]; интеграцияның типтері сипатталды (О.А. Митусова), оның ішінде билингвиалды білім беру контекстінде (Н.Д. Гальскова, Н.Ф. Коряковцева, Н.Н. Нечаев және т.б.).

Педагогтардың өзгетілді білім мен әдістемелік даярлығындағы дифференциацияны қарастыратын ғылыми еңбектерді талдау жұмысы оқыту, білім беру ісінің бейінділігі, деңгейлілігі, аспектілігі, кезеңділігі, вариативтілігі мәселелерімен байланысты қарастырылады. Зерттеушілер интеграцияны оқу пәндеріне қатысты алауыздықты жою тәсілі ретінде, студенттердің бойында кәсіби іс-әрекет туралы тұтастай ұғымды тудыруда қиындықтарды болдырмаудың және заманауи жағдайларда кәсіби-әдістемелік дайындықты оңтайландыру тәсілі ретінде қарастырады. Маңыздысы интеграциялық процесстер ғылыми білімнің бірігуі ағымына жауап береді де, білімнің дамуының ұзақ мерзімді болашағын анықтайды. Бұған дәлел – оқу пәні жайлы дәстүрлі ұғымды ауыстыратын, орнына келетін дидактикаға «білім саласы» деген түсініктің енуі болады және интеграцияға маңызды дидактикалық түсінік пен болашақ ағылшын тілі педагогтарының әдістемелік даярлығы сипаттамасы статусын береді.

Әрі осы кезеңде келесіні аса ескеру керек, яғни өзге тілді білім беруде интеграция проблемасы осы мәселеге арналған еңбектерде ұсынылғанға қарағанда аса қиынырақ және кеңірек, әрі тек қана интеграцияланған оқу курстарын жасауға әкеліп соқпайды. Әрине, интеграцияланған оқу курстары

студенттердің білімдерінің жүйелілігі мен мықтылығына негіз құрайтын ағылшын тілі педагогтарының біліміндегі «пәнге бағытталушылықты» толығымен ауыстыра алмайды, ол өз кезегінде олардың кәсіби құзіреттілігінің негізі болады. Осыған орай, ағылшын тіліне оқытудың интеграциясы мен дифференциациясының динамикалық тепе-теңдігін құруға қадамдар жасалады, жекелеп алғанда берілген қарама-қайшылықтарды тұтас интегративті-дифференциалды бағытта біріктіру арқылы (А.В. Гвоздева).

Лингвистикалық білімдегі интеграция мен дифференциацияның өнімділігін негіздейтін ғылыми еңбектерді зерттеу жұмысы келесі мәселені констатациялауға алып келді, яғни ағылшын тілі педагогтарының үздіксіз лингвоәдістемелік дайындығында интегралды-дифференциациялық бағыттың жағымды әлеуеті толығымен анықтала қоймаған, бұл өз кезегінде осы мәселені ары қарай ғылыми зерттеу үшін ашық әрі, қол жетімді етеді.

Қазіргі таңда түрлі лингвистикалық білімдік деңгейдегі шетел тілдері педагогтарын максималды тиімділікте даярлаудың жолдары белсенді түрде қарастырылуда (Н.Д. Гальскова, А.В. Гвоздева, К.С. Махмурия, Е.И. Пассов, Г.В. Рогова, Е.Н. Соловова, Н.В. Языкова [89]6 Е.А. Тарева [90], А.Н. Щукин және т.б.). Лингвистикалық білімнің үздіксіздігі проблемасына басты акцент жасай отырып, зерттеушілер білімге қарасты «бүкіл өмір бойына» деген білімге заманауи таңда мықты сүйенеді, кәсіби-әдістемелік шеберліктерді дамытуға бағытталған шетел тілдерін оқыту әдістемесі үшін көпдеңгейлі бағдарламалық және оқу-әдістемелік материалдармен қамтамасыз етудің нұсқаларын ұсынады.

Ресейдің 2003-ші жылы және Қазақстанның Болондық процеске және жоғары білім берудің Еуропалық кеңістігіне енуі жоғары оқу орындарының кәсіби даярлықтың сапасына жауапкершілігін күшейтуін талап ете отырып, шетел тілдері педагогтарын даярлау тәжірибесінде бұрынғы ескіріп қатып қалған таптаурынды көзқарас-бағыттарды қайта қарап, таразылаудың қажеттігін ескертеді, заманауи таңдағы шетел, ағылшын тілі педагогтарының үздіксіз кәсіби лингвоәдістемелік даярлығын жүзеге асырудың практикалық жолдарын теориялық негіздеуден тұратын және жалпы әдіснамалық негіздеме құрайтын ғылыми тұжырымдаманың қажеттілігін өзекті ете түседі. Ағылшын тілі педагогтарын даярлаудың қалыптасқан тәжірибесінде қарама-қайшылықтар қалыптасты, олардың ішінегі ең негізгілері мыналар:

- педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлаудың тиімді жүйесіндегі кәсіби лингвистикалық білім берудің қажеттілігі мен оны құрудың теориялық, әдіснамалық және технологиялық негіздерінің жеткіліксіз жасалуы арасында;

- дәстүрлі әдістемелік даярлық тәжірибесі мен құзіреттілік көзқарас ұғымында бейнеленген жекелеп алғанда «лингвоәдістемелік даярлық» ұғымдары арқылы бейнеленген педагогтардың кәсіби сапасына заманауи таңдағы талаптардың жиынтығы арасында;

- ағылшын тілін меңгеруге педагогтардың түрліше кәсіби құзіреттіліктерін қалыптастыру саласындағы ғылыми мәліметтердің едәуір жиынтығы мен оларды үздіксіз даярлық тәжірибесінде қолданудың бірыңғай тұжырымдамасының жасалмауы арасында;

- кәсіби лингвистикалық білім беру дифференциациясы мен интеграциясының жағымды әлеуеті жайлы ғылыми білімдердің базисі мен ағылшын тілі педагогтарының үздіксіз лингвоәдістемелік даярлығы жүйесінде жалпы әдістемелік, жеке ғылыми (дидактикалық) пен тәжірибелік (әдістемелік) принциптерінің тұтастай жүзеге асуының жеткіліксіз анық болмауы арасында;

- ағылшын тілін меңгеруге педагогтардың кәсіби даярлығы тәжірибесінде орын алған «пәнге бағытталғандық» пен тілді үздіксіз меңгеру даярлығы мазмұнында интегративті-дифференциалды көзқарасты жүзеге асырудың педагогикалық механизмдерінің жеткіліксіз жасалуы арасында.

Көрсетілген карама-қайшылықтар зерттеу проблемасының келесі мазмұндағы тың өзектілігін анықтайды, ол: педагогтың ағылшын тілін меңгеруі мен даярлығы жүйесін көпдеңгейлі кәсіби лингвистикалық білім беруде құрудың ғылыми-теориялық негіздері қандай?

Үздіксіз білім беру жүйесінде педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлығының тұжырымдама мәселесінің өзектелуі төмендегілерді білдіреді:

- заманауи педагогтардың даярлығының жоғары сапасын анықтайтын факторлар мен жағдайларды талдау, анықтау және ескеру;

- үздіксіз білім жүйесінде педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлығының ұйымдастырушылық-институционалды және жеке тұлғалық аспектілерінің мәнін анықтау;

- педагогтың кәсіби жеке тұлғасын қалыптастыру мен дамытуға септігін тигізетін жүйе ретіндегі үздіксіз интегративті-дифференциалды лингвоәдістемелік даярлықтың деңгейлерін, ұйымдастырушылық-дидактикалық жағдайларын, технологиялары мен әдістерін зерттеу [91].

1.2 Педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлаудың заманауи аспектілері

Н.Ә. Назарбаевтың «Ұлт жоспары: 100 нақты қадам» стратегиялық бағдарламасында [92] 12 жылдық білім беруді кезең-кезеңімен енгізу, функционалды сауаттылықты дамыту үшін мектептегі оқыту стандарттарын жаңарту, табысты мектептерді ынталандыру жүйесін құрудағы білім беру саласының негізгі басымдықтары анықталып, педагогикалық қоғамдастық алдына үлкен міндеттер қойылды.

Н.Ә. Назарбаевтың тікелей тапсырмасымен жасалған «Үштұғырлы тіл» бағдарламасы білім беру үдерісінің нәтижелілігіне бағытталған тұжырымдамалық құжат болып табылады[93].

Қазіргі талаптарға сәйкес инновациялық-түрлендірулік жүйе мен жаңғыртылған жоғары кәсіптік білім беруді талдау және сыни ұғыну негізінде ғалым С.С. Құнанбаева салалық жоғары білім беруді әдіснамалық-негізделген жаңғырту платформасын көрсететін кәсіби шеттілдік білім беруді құзыреттілік моделдеу негізі және шеттілдік кәсіптік жоғары білім беруді түрлендіру үшін стратегиялық бағыт жүйесін әзірледі. С.С. Құнанбаева жетекшілігімен жүргізілген: «Қазақстан ғаламдық мәдениетаралық және тілдік қауымдастықта (қазақ тілі және әлем тілдері)» және «Әлемдегі білім беруді

интернационализациялау жағдайында жоғары білім беру жүйесін универсализациялау моделі және механизмі» жобалары бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстары Қазақстан Республикасының инновациялық дамуы үшін ерекше өзекті және маңыздылықпен сипатталады. Дегенмен ғылыми зерттеу нәтижелерін енгізу жоспарында жоғарыда атап көрсетілген Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті базасындағы ОӘБ Кеңесімен бекітілген (Хаттама №1. 25.02.2006 ж.) және Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігімен келісілген «Қазақстан Республикасында шеттілдік білім беруді дамыту тұжырымдамасы» ерекше маңызға ие. Осы тұжырымдама бағдарламалық құжат ретінде халықаралық-стандарттық талаптарға сәйкес шеттілдік білім беруді кешенді және терең жаңғыртуды қамтамасыз етеді. Осы жаңғыртудың идеясы деңгейлік модел формасында жүзеге асады. Осы модель авторларының пайымдауы бойынша деңгейлердің нақты санын анықтау және олардың әр типтегі оқу орындары үшін мазмұндық аспектісі есебінен сабақтастық, үздіксіздік принциптерін және шеттілдік білім берудің сапасын ілгерілемелі даму сапасын жүзеге асыруды қамтамасыз етеді. Осы құжат әр деңгей үшін шеттілдік оқығандықты бақылаудың халықаралық-стандарттық механизмін және отандық шет тіліне оқыту жүйесінің пәндік мазмұнын үйлесімді біріктіреді. Тұжырымдама мақсаты Қазақстанның әлемдік білім кеңістігіне енуін қамтамасыз ететін шеттілдік білім беруді дамытудың негізгі бағыттарын анықтау, шеттілдік білім берудің үздіксіз және сабақтастық, ұлттық деңгейлік моделін құрудан көрінеді.

Жалпы бұл Тұжырымдама кезінде Н.Ә. Назарбаев ұсынған «Үш тұғырлы тіл» мәдени жобасын іс жүзіне асыруға негіз болады. Тұжырымдама көпшілік талқылауының барлық кезеңдері мен алқалық келісімінен өткенін оның дәлелдігі мен анықтығымен дәлелденді.

Орасан зор ғалым-лингвист С.С. Құнанбаеваның «Қазіргі шеттілдік білім беру: әдіснамасы және теориясы» монографиясында жаңартылған когнитивті-лингвомәденниеттанулық әдіснама негізінде шеттілдік білім беруді жаңғырту идеясы алынған. Сәлима Сағиқызы Құнанбаева басқаратын әдістемелік мектеп орындауымен шеттілдік білім берудің жалпыеуропалық және ұлттық моделдер мен стандарттарды үйлестіретін халықаралық-бейімделген ұлттық шеттілдік білім беру жүйесі енгізілген. Білім беру саласындағы Мемлекеттік саясаттың негізгі бағытына, 2025 жылға дейінгі Білім беру жүйесін дамыту тұжырымдамасына сәйкес, сонымен қатар, әлемдік білім беру жүйесін дамытудың озық үдерістерін ескере отырып Сәлима Сағиқызының жетекшілігімен әдіскерлермен білім беру жүйесінің барлық кезеңдерінде ШТ меңгеру деңгейіндегі біртұтастық пен сабақтастықты қамтамасыз ететін, мемлекеттік тілдік саясат негізінде шеттілдік білім беруді кешенді жаңғыртудың «ҚР Шеттілдік білім беруді дамыту тұжырымдамасы» әзірленді. Білім беру жүйесін жаңғыртудағы көптілді және билингвалды білім беру, мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту мәселелері бойынша конференциялар, дөңгелек үстелдер, семинарлар, сыртқы консалтингтік

қызметтер барысында қарастырып, әдістемелік нұсқауларын дайындауда бірлескен жұмыстар жүргізуде [94].

Көптілді білім беру бағдарламасы аясында үш тілді меңгеру тәжірибесін жинақтап, әлемдік деңгейге көтерілуіміз керек. Бұл – оқытушылардың халықаралық жобаларға қатысуын кеңейту, шетелдік әріптестермен ғылыми байланыстарын нығайтуға, шетел тілдеріндегі ақпарат көздеріне қол жеткізуіне мүмкіндік. Елдің ертеңі биік, дүниетанымы кең, кемел ойлы азаматтарын өсіру үшін бүгінгі ұрпаққа ұлттық рухани қазынаны әлемдік озық ой-пікірімен ұштастырған сапалы білім мен тәрбие берілуі қажет.

Білім беру саласындағы кәсібилік немесе кәсіби мамандыққа бағдарлану ісі заманауи сандық даму кеңістігінде Қазақстан Республикасының 2020-2025 жылдарға арналған білім мен ғылымды дамытудың Мемлекеттік бағдарламасында және өзге де маңызды мемлекеттік маңызды құжаттарда көрініс тауып отыр (01 қыркүйек 2020 жылғы Қазақстан халқына мемлекет Басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың жолдауынан) [95].

Мемлекет саясаты негізінде орын алатын қазіргі идеялар жаңа сандық дәуірдегі өзгерістерге бейімделуге тиісті жастардың кәсіби мамандануға бағдарлануының аса маңызды әрі өзектілігін бейнелейді. Егер де біздің еліміздегі кәсіби мамандану мәселесіне қатысты қолдағы бар бағыт-көзқарастарға талдау жасайтын болсақ, ол мамандықты адамның бүкіл өміріне таңдау деген қажеттілікпен сәйкес түсіндіріліп келді. Осы тұрақталған санамызда бекіп қалған таптаурындарға қарамастан, жастардың көбінде қайтадан мамандығын өзгертуге байланысты қайта оқу және өзінің кәсіби іс-әрекетінің траекториясын өзгерту қажеттілігі туындап белең алды.

Жалпы ғылымда және білім беру тәжірибесінде кәсіби даму, кәсібилік, кәсіпқойлық, кәсіби бағдарлану жұмыстарымен тек қана психологтар мен педагогтар айналысулары керек деген пікір қалыптасып қойған. Мұндай кәсіби даму жүйесі кезінде ХХ-шы ғасырдың 60-70-ші жылдары бастау алып, оның негізгі тұжырымдамаларын Л.И. Божович, А.М. Бим-Бад, Е.А. Климов [96], И.С. Кон [97], П.Г. Щедровицкий, А.Е. Голомшток пен өзге де кеңестік психологтар мен педагогтар дамытты. Кәсібилік, кәсіби мамандану олардың пікірінше, жастарды еңбекке табысты түрде даярлауға және кәсіби мамандану тұрғысынан анықталуға септігін тигізуі тиіс.

Тұлға теориялық білімді меңгеріп, мамандығының шеңберінде қалғанда, өзінің жеке қабілеттерін шектеп, бірте-бірте оқуға және кәсіби білім алу барысындағы жеке ресурстарын ашуға деген қызығушылығын одан әрі арттыра бастайды. Нәтижесінде, оның өз кәсіби бағдары мен оған қатысты өмір салты үйреншікті нәрсе ретінде көрінеді. Зият, яғни интеллект – бұл адамның ақыл-ой қабілеттерінің жиынтығы. Оны белгілі бір дәрежеде дамыған тұлғаның рухани әлеуеті деп қарастырған дұрыс болмақ. Себебі, болашақ педагогтардың зияткерлік әлеуеті, кәсіби әлеуеті бойындағы ішкі байлығымен ашылады және сол жеке индивидтің зияткерлігі дамуымен тығыз қатынаста терең байытылады. Тұлға мәдениетінің ішкі тірегі, діңгегі оның руханилылығы болып табылады. Жеке тұлға рухани-адамгершілік даму барысында еліне, қоршаған адамдарға

қызмет етіп, қоғамға пайда келтіру, қолынан келер жақсы, игі іс жасау, өзін-өзі дамыту, өзін-өзі жүзеге асыру сияқты әрекеттерді жасап субъект ретінде дамуға бет алады.

Американдық әлеуметтанушылар пікірлерінше, қоғамды ақпараттандыратын үшінші технологиялық сандық даму толқын кеңістігінде ең бірінші кезекте адамның сала ішілік тар кәсіби қасиеті емес, керісінше, оның жалпы жеке тұлғалық қабілеті тұрады және бұл жалпы тұлғалық қабілеттер қатарына айналада болып жатқан өзгерістерге жылдам бейімделу, яғни мобильділік, жоғары дәрежедегі зият, шығармашылық, белсенділік, тіл тапқыштық, жан-жақтылық, байланысқа түскіштік сияқты қасиеттерді дамытуды қосады. Қазіргі таңдағы еңбек нарығына жасалған талдау нәтижесі келесіні көрсетеді, яғни бүгінгі күні күрт өзгереді әлеуметтік-экономикалық, сандық даму жағдайында жұмыс беруші үшін нақты біліммен толық қамтылған тұлғадан гөрі, осы жоғары біліммен қоса зияткерлік-шығармашыл ойлай алатын, маман ретінде өзін-өзі дамыта алатын, болашақта кәсіби қызметтің биік шыңына жете алатын қабілеттері құндырақ болып отыр.

Адам өмірінде кәсіби қызмет басты орында тұрады және кәсіби қызмет шын мәнінде адамның өмір сүру болмысы мен оның әрекет жасау тәсілдерін толық қамти отырып, әлеуметтік және кәсіби дамуының негізгі құралы болатынын жиі жағдайда аңғара бермейміз. Педагогтардың кәсіби дайындығын қалыптастыратын заманауи педагогикалық білім жаратылыстану ғылымдары мен математикалық ілімдер негізінде астарласып, ғылымдар интеграциясы аясында орын алып жатыр. Педагог кәсібіне қойылатын талаптарды өзгертетін процестердің бірі әрі бірегейі педагог қызметін мектептегі оқу-тәрбие үрдістерімен етене жақындастыру ісі болады. Ол іс негізгі міндеттер болатын педагогикалық мазмұндағы кешендерді дұрыс пайдалану, яғни қызметтің практикалық бағытын игеру, ғылыми жұмыспен айналысатын студенттердің жаңа тұрпатын даярлау, жаңаша оқыту технологияларын меңгере отырып, инновациялық әдістермен қаруланып, білікті әрі адекватты жұмыс жасай алу талаптарын қамтиды.

Бірқатар зерттеушілердің пікірінше, жоғарыда аталған педагог мамандығын дамытуға қойылатын талаптар мен үрдістер білім берудің барлық жүйесін жаңаша көшіруге итермелейді, оның ішінде бірінші кезекте іргелі білім беру, кәсіби тұлғаландыру, өз бетінше білім алу рөлін арттыру, тұлғаның зияткерлік пен шығармашылық сапасын жетілдіруге бағытталу істері қамтылады.

Педагогикалық-психологиялық білім жүйесі өзінің ғұмыры бастау алған күннен бастап күні бүгінгі дейін білім берудің барлық жүйесін түсінуді мақсат етіп қана қоймай, сондай-ақ білім берудің жаңа құндылықтары мен мұраттарын қалыптастыруды да көздеген. Бүгінгі таңдағы бірқатар ғылыми зерттеулерде оқыту мен тәрбиелеу кеңістігін қалыптастыру туралы мәселе алға қойылады және білім беру оқытушы мен студенттің зияткерлік өзара ықпалдастығын дамыту, білім берушілік ортаны құру ретінде қарастырылады. Дәл осы тұста біз отандық ғалым, профессор С.М. Жақыповтың білім алушылардың біріккен-диалогты танымдық іс-әрекетін ұйымдастыру теориясын зерттеу

жұмысымыздың өзегі ретінде ала отырып, педагогтарды үздіксіз білім беру жүйесінде инновациялық әрекетке қатыстыра отырып, териялық-әдіснамалық тұғыр ретінде терең басшылыққа алып отырмыз. Ғалым пікірінше, оқыту үдерісі тиімділігінің критерийі біріккен-диалогты танымдық әрекеттің нәтижелілігі болады, ол қол жеткен аралық мақсаттар санының жалпы санға қатынасы арқылы анықталады.

Біріккен-диалогты танымдық әрекет кез-келген оқыту үдерісінің мақсаты, әрі ең жоғарғы тиімділікке жету шарты болады. Оқыту үдерісінің тиімділігін анықтайтын факторларды, оларды талдаудың үш деңгейі арқылы (метод деңгей, макродеңгей, микродеңгей) бөлді. Сондықтан да, оқытудың белсенді әдістері деп аталатындар (іскерлік ойындары, әлеуметтік-психологиялық тренингтер т.б.) өте тиімді деп саналады да, олардың ұйымдастырылуының психологиялық негізі болып біріккен-диалогты танымдық іс-әрекет алға шығады.

Міне, біздер өз диссертациялық зерттеуімізде педагогтардың ағылшын тілді меңгеруге дайындықтарының психологиялық негізі біріккен-диалогты танымдық іс-әрекет болатын оқытудың белсенді әдістерін қолдану арқылы инновациялық процеске қолжетімді оқу үдерісін ұйымдастыру арқылы анықтауға болады деген, студенттермен де біріккен-диалогты танымдық іс-әрекеттің адекватты кеңістігін орнатуы барысында арқылы зерттеу болжамымызды дәлелдеп, теориялық-әдіснамалық негіз ретінде осы ғалым тұжырымдамасын алуымыздың мәнін де терең ашып отырмыз, соған сәйкес диссертацияның өзекті мәйегі алға ұсынылып отырғандығын тағы да тілге тиек етіп көрсеткіміз келеді [98].

Уақыттың талаптарына қол соза келе, біздер тиісті сұраныстарға орай кәсіби күзіреттерге болашақ педагогтарды игертуге бағыттау үшін бірте-бірте аддитивті білім беру ортасын қалыптастыруға тиістіміз. Ащы шындыққа мойын бұрар болсақ, жоғары оқу орнының классикалық үлгісі индустриалды логикада қатып қалды деген сарапшылар пікірлерімен амал жоқ келісуге тура келеді. Үздіксіз білім беру жүйесіне көшу —бүкіл өмір бойына білім алу кеңістіктік үлгіні, яғни — креативті-инновациялық кеңістіктік модельді (КИК) игеруді қажет етеді. Сандық интерфейстермен мазмұндалатын аналогты мәдени орта жоғары оқу орындарында бірте-бірте дамып келеді. Ол өзіне барлық қажетті сегменттерді қосып алады: білім алу (тыңдаушылардың мәдениеті мен күзіреттерін қалыптастыру процестері); оқиғалар (білімдік және ғылыми іс-әрекетте жүзеге асатын іс-шаралар); сервис, қызмет көрсету (білімдік және ғылыми іс-әрекетті жүзеге асыру үшін құралдар); инфрақұрылым (білімдік және ғылыми іс-әрекетті жүзеге асыруға қажетті шарттар мен ережелері); жобалар (ғылыми іс-әрекет пен интеграцияны FТІ жүйесіне жүзеге асыру тәсілдері); адамдар (креативті-инновациялық іс-әрекеттің қатысушылары). Білім берудегі сандық технологиялар – бұл сандық технологияларға негізделген заманауи білім беру ортасын ұйымдастыру тәсілі.

Бірақ әлі болашақтағы өзгерістер жайлы толығырақ айту қиын, тек нендей өзгерістер орын алатындығын айтуға болады. Оқу материалдары, жоспарлар, журналдар мен күнделіктер — осылардың барлығы онлайнға көшті. Білім

алушылар үйден шықпастан Ғаламтор арқылы сабақ өтіп оқи алатын болды. Өзіне қажетті нәрсені тауып алуға мүмкіндік беретін электрондық ресурстар құрылды, әрі құрылып контент жүйесі толығысып та отыр. Мектептер заманауи технологиялармен жабдықталды: компьютерлер, планшетті панельдер.

Мұғалімдер жаңа білім беру жүйесіне адаптацияланып оқуларына амалсыздан заманауи талаптарға мойынұсына игеруіне тура келеді. Бұл жағдай мамандықтар мазмұны толығымен өзгертіндігіне алғышарт болмақ. Сандану деген бұл материалды дербес жеке түрде оқып меңгеру дегенді білдіреді. Педагог тек қана көмек қажет болғанда қажетті көмекші, тәлімгер рөлінде болады. Болашаққа қадам. Сандық білім алуға ауысу, көшу, яғни жаңа сандық дәуір форматына өту, үздіксіз білім беру кеңістігінде жаңа сандық сапалы формаға ойысу — бұл ғаламтор-технологияларды құруға жасалатын маңызды кезең болады. Қазіргі таңда ғылым аса қарқынды жылдамдықпен дамуда, күніге жаңа құрылымдар пайда болу үстінде. Сандық білім барша осы үздіксіз білім беру жүйесінің білім алушыларына болашақтағы ақпараттық әлемде жақсы бағдарлануға терең көмектеседі.

Қазіргі уақытта психолингвистика ғылымы да күннен күнге дамып, әдіс, тәсілдері айқындалып келеді. Пән ретінде психолингвистика ғылымын дамытып келе жатқан ғалымдарымыз болып келесілер: К.П. Седов, В.П. Белянин, А.М. Шахарнович, А. Әмірбекова, Ә.Ж. Алдамұратовтар саналады.

Психолингвистика интеграциялы, тіл мен психология пәндерінің өзара түйісетін, тоғысатын құбылыстар және адамның жеке сөйлеу әрекеті мен коммуникативтік актіге айқын байқалатын ерекшеліктерді терең зерттеу қажеттілігінен туындаған [99,100].

В.П. Беляниннің пікіріне жүгінсек, психолингвистиканың 3 түрлі пәндік салалары бар:

- 1) Тілдік әрекетті тудыру;
- 2) Тілдік әрекетті қабылдау;
- 3) Тілдік әрекетті қалыптастыру [2 б.142].

Психолингвистикалық бағыттың көмегімен адамның белгілі бір ұғымды қабылдап, сол ұғымды танытуда санадағы жинақталған ақпараттарды анықтауға болады. Адам сыртқы дүниені, сырттан қабылданған ақпараттарды өзінің ассоциативтік қабылдау қабілеттері арқылы (сезім мүшелері арқылы) тани алады және автоматты түрде жиі қайталаудан дағдылы түсінікке айналған стереотиптер арқылы білдіре алады. Психолингвистикада сонымен қатар салыстырмалы әдістер арқылы әрбір ұлттың аффективті тіл бірліктерін, эмоционалдық ұғымдарын, тілдегі экспрессивтік ерекшеліктерді нақтылап көрсетуге болады. Баланың өзіне тән сөйлеу мәдениетіндегі, жалпы қарым-қатынасындағы психикалық деңгейі, оның психикалық қабілеті, мінез - құлық ерекшелігі де ескерілуі қажет.

Негізінде, ағылшын тілін оқытуда әр оқушыға тілді жақсы меңгерту, оның шығармашылық дағдылары мен іскерліктерін, адамгершілік-өнегелік қасиеттеріне мән беру, өмірге деген көзқарасы дұрыс, саналы, білікті тұлға жасап шығару міндеттері ескеріледі. Сондықтан берілетін тапсырмалар мен мәтіндер,

сөздер мен сөз тіркестері сондай-ақ жаттығулар мазмұны оқушыны рухани тәрбиелеуге, ғылым мен білімге ғана емес, толыққанды, мәдениетті тұлғаны қалыптастыруға негізделуі тиіс.

Мәтін шетел тілінде берілгенімен, оқушы санасына, меңгеру дәрежесіне сай ғана берілмей ондағы қолданылған сөздер, сөз тіркестері мен сөйлем құрылымы, стилі білім алушыларға түсінікті, қызықты, әсерлі және анық болуы қажет. Барлық мәтіндер тақырып бойынша орайластырылуы тиіс. Сонымен қатар шетел тілдерін оқытудағы мәтіндер, әдетте, тақырып бойынша алынатын грамматикалық материалдарға да сәйкес қарастырылады.

Арнайы біліктер бойынша бағдарлы оқытуда сөйлеу, тыңдап түсіну, оқу талаптарымен қатар аударма және жазу мен тақырыпқа байланысты сұраққа жауап беру талаптарымен міндетті түрде беріледі.

Жоғары кәсіби білім берудің гуманитаризациясы, заманауи мамандарды кәсіби-коммуникативті тұрғыда даярлауға қойылатын жоғары талаптар ағылшын тіліне оқыту саласында бірқатар қарама-қайшылықтарды анықтады. Тілдік қабілеттерді психология мен психофизиология, әрі психолингвистика және оқыту әдістемесінің шеңберінде зерттеу адамның жалпы және арнайы қабілеттерінің теориялық және қолданбалы зерттеулері саласында ерекше орын алады. Бұл мәселені әсіресе психология мен психолингвистика салалары тұрғысынан қарау тіпті ерекше қызығушылық тудырады. Бұл ең алдымен адамның тілдік іс-әрекеті деп аталатын білімінің құрылымы күрделі және көпдеңгейлі болуымен аса байланысты болады. Жалпы құрылымдық жоспарда тілдік іс-әрекет екі басты өзара диалектикалық тұрғыдан тығыз байланысты түсініктердің, тіл мен сөйлеудің дуализмін білдіреді. Ең бірінші рет тіл мен сөйлеуді өзара қарама-қарсы қойып салыстырған швейцарлық лингвист Ф. де Соссюр болды. Оның трактовкасы бойынша тіл (*langue*) даралықтың үстіндегі абстрактілі жүйе, ал тілдік қабілет (*faculte du langage*) индивидтің функциясы сияқты әрі ол екі категория да *langage* (сөйлеу іс-әрекеті) терминімен өзара бірігеді, әрі ол *parole* (сөйлеу) түсінігіне қарама-қарсы қойылады да, өз алдына тілдің көмегімен тілдік, сөйлеу қабілетін жүзеге асыратын жеке-дара актіні білдіреді. Осындай көзқарасты біздер В. Фон Гумбольт, И.А. де Куртенэ, Н. Хомский, Дж. Грин, А.Н. Леонтьев, А.А. Леонтьев, М.К. Кабардов[103], Е.В. Арцишевская, Л.В. Щерба [104], Э.А. Голубева және т.б еңбектерінен де көреміз. Өз кезегінде тілдік қабілет біржақты ғана ұғым емес және шетел тілдерін меңгеруге қабілеттілік түсінігіне синоним да болмайды. А.А. Леонтьев бойынша тілдік қабілет бұл «тілдік ұжым мүшелерінің тілдік белгілерді меңгеру, шығару мен қайта жаңғырту және адекватты қабылдауды қамтамасыз ететін психологиялық және физиологиялық жағдайлар мен шаралардың жиынтығы болады», яғни берілген анықтама тілдік қабілетті адамның тума, белгілі бір жалпы психологиялық сипаттамасы екендігін көрсетеді[101,102].

Шетел тілдерін меңгеруге деген қабілеттілік өзіне жекелеген тұлғаның өз алдынша жеке-дара типтік психологиялық және психофизиологиялық сипаттамаларын білдіретін көптеген жалпы психологиялық және психофизиологиялық факторларды қосып алады. Атақты лингвист Л.А.

Якобовиц былай деп есептейді, «тілдерге деген қабілеттілік барлық «адам» деген түрге тән туа берілген қабілет болады, ал тілді оның ішінде екінші тілді меңгеру бұл «жеке-дара қасиет-сапаларға тәуелді болатын (интеллект даму деңгейі, дене дамуы, мотивация және т.б.) тілдік қабілеттердің жүзеге асу факторлары болады». Сондықтан да оқыту әдісі жөнінде мәселе аса маңызды».

Бүгінгі күні даралық айырмашылықтар психологиясы мен психофизиологиясы саласында алынған фактілер (А.Р. Лурия, Б.Г. Ананьев, Б.М. Теплов, Н.С. Лейтес, В.Д. Небылицын, Э.А. Голубева, М.К. Кабардов, Е.В. Арцишевская, А.И. Крупнов, С.И. Кудинов, Е.А. Климов, Н.Я. Большунова және т.б.); психолингвистикада алынғандар (В. Фон Гумбольт, И.А. де Куртенэ, Н. Хомский, Дж. Грин, А.Н. Леонтьев, А.А. Леонтьев, М.К. Кабардов, Л.В. Щерба, Б.В. Беляев, И.А. Зимняя, Н.И. Жинкин және т.б.) келесідей тұжырым жасауға жеткізіп отыр, яғни шетел тілдерін меңгеру ісі оқыту барысында ерекше әдістемелік бағыттар мен психикалық қасиеттерге ие болатын арнайы жеке-дара табиғи нышандар жиынтығын қажет етеді. Тілдік қабілеттердің алғышарттарын, оның ішінде шетел тілдеріне қатысты мәселені түсінудегі жеке-дара бағыт негізін кеңге танымал физиолог И.П. Павловтың қабілеттердің табиғи негізі ретіндегі шындықтың екі сигналдық жүйесі: біріншісі — бейнелік, яғни адам мен жануарда да жалпы болуы мен, екіншісі — сөздік (тілдік) жайлы тұжырымы құрайды. Екі сигналдық жүйелердің өзара әрекет ету принципі И.П. Павловқа «Адамның жоғары жүйке іс-әрекетінің арнайы типтері» туралы тұжырым жасауына алып келді. Қандай сигналдық жүйе басым болып келуіне орай типтер бөлінеді: «ойлау» екінші сигналдық жүйенің біршама басым болып келуі; «көркем» - бірінші сигналдық жүйенің басымдығы; және «орташа» - мұнда екі сигналдық жүйелер белгілі бір тепе-теңдікте болып келеді. Қазіргі таңда адамның жоғары жүйке іс-әрекетінің арнайы адамзаттық қасиеттері арнаулы қабілеттердің алғышарттары ретінде қарастырылып, үш деңгейде зерттеледі: психофизиологиялық, психологиялық және мінез-құлықтық (Б.М. Теплов [105], С.Л. Рубинштейн, Н.С. Лейтес [106], И.В. Равич-Щербо; В.М. Русалов; В.Н. Дружинин; Э.А. Голубева; В.Д. Небылицын; М.К. Кабардов Б.Г. Ананьев [107], Н.Я. Большунова және т.б.).

Б.М. Тепловтың мектебі жүзеге асыратын тілдік қабілеттерді зерттеудің жеке-даралық бағыты, көзқарасы (Э.А. Голубева, М.К. Кабардов, Т.Л. Чепель, Г.А. Мактамулова, Е.В. Арцишевская, С.А. Изюмова, Н.Я. Большунова, Е.В. Демина және т.б.), бірнеше мәселелерді шешуге мүмкіндік берді: олардың вариативтілігі көрсетілген, тілдік қабілеттердің коммуникативті және когнитивті компоненттері мен шетел тілдерін меңгерудің типтері – коммуникативті-тілдік, когнитивті-лингвистикалық пен аралас коммуникативті-лингвистикалық (М.К. Кабардов) ерекшеленіп бөлінген; әрі жүйке жүйесінің типтік қасиеттері сигналдық жүйелер мен жарты шарлар аралық ассиметрия сипаттамаларымен қатыстылығы ретінде жалпы және арнайы қабілеттер бой тартатындығы анықталған (Э.А. Голубева [108], М.К. Кабардов, Н.Я. Большунова, Е.В. Арцишевская, Т.Л. Чепель, Е.В. Демина және т.б.); тілге оқытуда тілдік қабілеттердің жеке-дара типтік ерекшеліктерін ескеру қажеттілігі де анықталған (М.К. Кабардов [109], Т.Л.

Чепель, Н.Я. Большунова, Е.В. Демина [110] және өзгелері).

Тағы бір мәселе, яғни сөйлеуді адекватты қабылдауға тікелей ықпал ететін фактор жоғарыда аталған сезіну немесе тілді сезіну болады. Дегенмен көптеген зерттеушілер тілдік сезінуді сөйлеудің пайда болуы мен қабылдаудың интуитивті компоненті деп сипаттайды, әрі ол пікір айтудың дұрыстығын тексеру мен оны бағалауға жауап береді. Соңғы кезеңдері «тілдік құзіреттілік» деген термин ғылымда кең тарады, кейде оны тілдің сезімі деп те қолданады, себебі тілдік құзіреттілік тілді арнаулы білімдерге қатыссыз қолдануды білдіреді. Бірақ кез-келген құзіреттілік практикалық білімдер мен шеберліктер, тәжірибе негізінде табысты әрекет етуге қабілеттілік дегенді білдіреді, ал тілдік сезім көбінесе «интуиция» түсінігіне ұқсас болады.

Бұл көзқарасты үш жағдайда тілді сезінудің болуы объективті әрі аса қажетті деп Е.Д. Божович ұстанды. Ол біріншіден: саналанбаған білімдер мен дағдылар қолданылатын ситуациялар; екіншіден: тілдік сезім болып, білім болып емес қолданылады; үшіншіден тіл иесіне сезімге қарай әрекет етпеуі болады [111].

Жалпы алғанда, тіл, сөйлеуді қабылдау үдерісі өз алдынша сөздік пікірлердің сыртқы жағында орналасқан мағынасын тартып шығарып алу дегенді білдіреді. Пікірдің сыртқы формасы окшауланған дыбыстар түрінде немесе аяқталған сөйлемдер түрінде де ұсынылуы мүмкін. Сөйлеуді қабылдау үдерісі санадан тыс, еріксіз жүзеге асады, мысалы біздер «кітап оқығанда немесе біреуді тыңдап отырғанда белгі не дыбыстардан мағынасын тартып алып отырғанымызға есеп бермейміз. Л.В. Щерба тіпті 1912 жылы былай деген болатын «Біздің сөйлеуіміз өзінен өзі біздерге табиғи құбылыс сияқты көрінеді, әрі ол өзі қатысты нәрселермен барынша бірге қосарланып кеткендігі сонша, біздер оны ол заттардан жұлып алып, не оны алып тастай алмаймыз» [104, б.87].

Бірақ қабылдау үдерісін сезінбеу тек қана егер де сол тілді, ол туған не шетел тілі болсын, оны еркін меңгерген жағдайда ғана әділетті болады. Сөйлеуді меңгеруде, атап айтқанда шетел тілін меңгеруде реципиент сөздік пікірді белгілі бір белгі-символдар арқылы саналы түрде кодтайды. Мынаны баса ескеру керек: баланың туған ана тілін меңгеруінің бастапқы кезеңінде бұл меңгеру үдерісі спонтанды, саналы сезінілмей, тілдік сезіну негізінде өтеді де, ары қарай туған тілді оқып игеру саналы бола түседі. Мұнда туған тіл не шетел тілі болсын, тілдік іс-әрекеттің механизмдері бір болады, себебі оқыту ісі тілдік дамудың бірдей кезеңдерінен тұрғандықтан да, оқушылар ұқсас қателіктер жіберіп жатады. Нағыз осы механизмдер біртегілде бірнеше тілдерді меңгеруге мүмкіндік береді деген негіз бар. Әрі бұл табиғи би және мультилингвизм жағдайында өтеді. Табиғи билингвизм тек қана тиісті тілдік ортада, мысалы, егер де отбасында ата-аналар түрлі тілдер иелері болса, бала туылғаннан бастап бірден бірнеше екі не одан да көп тілде қарым-қатынас жасауына тура келеді. Мұндай жағдайда тілдерді меңгеру үдерісі (мұнда ана тіл немес шетел тілі деп айыруға болмайды) параллель қатар жүретін болады. Табиғи билингвизмнің дамуы баланың баланың есеюі барысында көптілді айналаның болуымен беки түседі, бұл әдетте мемлекеттік тіл бірнеше тілдер саналатын елдерде дағдыға айналған

десе де болады, тәжірибеде бар. Бельгияда мысалы үш тіл мемлекеттік тіл саналады — нидерландтық, француз және неміс тілдері, Нидерландыда ағылшын мен неміс тілдері. Сондықтан да бұл елдің тұрғындары билингвтер мен полилингвтер деп саналады. Шетел тілін қабылдауды жасанды немесе оқу билингвизмі жағдайында дамыту тіпті басқаша болады: мұнда екінші тілді туған ана тілін меңгеріп болған соң оқуға, игеруге тура келеді. Мұндай жағдайда бір тілді (ана тілі туған тілін) меңгеру шетел тілін игеруге қиындық келтіреді. Бұл туған тілі балаға не адамға шетел тілін үнемі сол өз тілінің заңдары мен ережелеріне сәйкес қабылдауға итермелейтін болады. Бұл жағдайда ол өзіне үйреншікті синтаксистік құрылымдар мен лексика-семантикалық категория тәсілдерін және ережелерді ойынан шығарып тастауы қажет болмақ. Шетел тілін оқып меңгерушінің тілінде әсіресе бастапқы кезеңде туған тілге тән артикуляциялық аппарат қозғалысы бар болып келеді. Шетел тілдерін оқып үйренуде туған тілді қолдану кез-келген адам үшін табиғи жағдай, әрі туған тіл жеткілікті деңгейде қалыптасқан тұста (жоғары сынып оқушылары, студенттер, ересек адамдар). Дегенмен, бұл арада көп жағдай оқытушыға байланысты болады. Егер де ол шетел тілін үйретуді тек қана сол тілде жүргізетін болса, онда бұл табиғи жағдай, яғни туған тілмен салыстыру ақыр соңында әлсіреп қалады, бірақ айналадағы үнемі қоршайтын социум, радио, әдебиет пен теледидар көмегімен біздің көзқарасымызша, мүлдем жоғалып та кетпейді.

Келесі бір факт, яғни кез-келген тілді, туған тілді де қабылдау кезінде орын алатын жайт, бұл реципиенттің қабылдайтын тілдік құрылымдар мағынасына үңілу, мән беруге ұмтылысы болады. Мысалы, XIX ғасырдың аяғында жүргізілген бір зерттеуде келесі бір заңдылық анықталған. Тахитоскоптың көмегімен (сыналушы қысқа уақыт ішінде сөздерді тануы үшін қанша уақыт қажет болғандығын анықтайтын қақпағы автоматты түрде жылжитын жәшік түріндегі аспап) сыналушыларға орфографиялық қателері бар таныс сөздер ұсынылған. Эксперимент кезінде сыналушылар, сөздерді таныған. Бұл реципиенттердің қабылдау кезінде ақпаратты тек қана енжар пассивті түрде сорғыш сияқты сіңіріп тартып алмай, белсенділік танытатындықтарын, яғни тек тілдік құрылымдарға қатысты өз білімдерін ғана қолданып қоймайтындықтарын көрсетті. Күрделі, яғни тек сөз құрылымдарын ғана емес, сөз тіркестері, сөйлемдер мен мәтіндерді қабылдауда реципиент айнала әлем туралы білімдерін, өзінің өмірлік тәжірибесін қолдануға мәжбүр болады және осыларды шындықпен, өз білімдерімен салыстыруы керек болады. Н. Хомскийдің пікірінше, нағыз осы көп мағыналы сөз тіркестерін түсіну адамның тілдік қабілеттілігінің (күзіреттілігінің) маңызды компоненттерінің бірі болады. Мысалы: атақты филолог В.П. Белянин өзінің «Психоллингвистика» кітабында мынадай мысалды келтіреді: «Джейн балмұздағы бар жүк машинасынан әуенді естіді. Ол өзінің шошқа-ақша салғышын алуға жүгіріп, оны қолға алып сілкілей бастады. Ақыр соңында ақша түсті» [112]. «Берілген мәтіндегі ақпаратқа қарай оқырманның келесі сұрақтарға жауап бере қоюы қиын болады ау? мысалы: Джейн неше жаста ? Ақша қағаз ба не тиын түрінде ма? Не үшін ол ақшаны алғысы келді? Неліктен ақша жинағыш «шошқа-ақша жиғыш» деп аталады?»?

Бірақ өткен өмірлік тәжірибе осы сияқты сұрақтарға жеңіл ғана еш қиындықсыз жауап беруге көмектеседі».

Тілді қабылдауда сонымен қатар тағы бір механизмнің әрекетін атай кету керек. Бұл - эквивалентті ауыстырулар механизмі. «Эквивалентті ауыстырулар механизмінің әрекетінің мәні мынада болады, яғни тілді қабылдау үдерісінде реципиент сөздер мен сөз тіркестерін (күрделі белгілер) өте қарапайым белгілер, сигналдар немесе көрнекі бейнелермен ауыстырады. Бұл өзінше санада пайда болған белгі бірінші белгіні тікелей емес, жанама түрде бейнелеуін немесе адамның оны «ойдың тілі», «бейнелер тілі» дегенге ауыстыру жолымен түсіндіріледі. Ал санада қабылдағаннан басқа бірақ тек соған мағынасы жақын сөздер сәйкес келуі мүмкін. Мысалы, келесі сөз тіркесін қабылдауда «Жеделсаты (лифт) шамадан тыс салмақта» деген белгі жанғанда жәйлап кабинаны жүктен азайтқан жөн», деген яғни нұсқауы бар сөз тіркесін қабылдауда реципиенттің белсенділігін сөз тіркесінің стилін өзге стильге ауыстыруда тудыра отырып, келесідей жауап беруге итермелеуі мүмкін, мысалы «Егер де қызыл белгі жанса, бір адам жеделсатыдан шығуы тиіс болады». Басқа сөздермен айтқанда, жеделсатыға кірген адам мұндай мәтінді оқып, оны түсінуі оңай болады. Міне осындай жеңілдетілген түрде ол оны есінде сақтайды да».

Мына мәселені ұмытпаған жөн: қабылданатын тіл, біздер тек қана сөздер мен сөйлемдерді ғана қабылдап қоймаймыз, яғни лингвистикалық бірліктерді ғана емес, тіл бірлігіне жататын пікірді қабылдаймыз. М.М. Бахтиннің пікірінше, сөздер мен сөйлемдермен алмаспайды; пікірлермен алмасады. Пікірлердің эмоция, баға, экспрессия сияқты экстралингвистикалық сипаттамалары тек қана тірідей қолданыста туындауы мүмкін, әрі осыны еске салудың еш қажеті жоқ. Коммуникация стилін қабылдауда ұлттық айырмашылықтарға қарай бір мәдениетте сыпайы деп қабылданатын тілдік мінез-құлық өзге мәдениет түрінде дөрекі болып қабылдануы мүмкін. «Дөрекілік, сыпайылық сияқты өзінің ұлттық-мәдени ерекшелігіне ие болады».

Осылайша, зерттеулер мынаны көрсетеді, шетел тіліне оқыту, үйрету тек қана жас ерекшеліктерін ескере отырып қана емес, оның меңгерілуінің жалпы заңдылығына қарай да және тілдік қабілеттердің даралық ерекшеліктері негізінде жүзеге асуы тиіс.

Кесте 1 – Үздіксіз білім беру жағдайында педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге кәсіби даярлығының кезеңдері

Кезеңдерге сипаттама	Ұйымдастырушылық формалар
1	2
<i>1. Мотивациялық-мақсаттық кезең</i>	
1) үздіксіз кәсіби білім беру педагогтардың кәсібилік іс-әрекетін зерттеу, кәсіби-педагогикалық білімді дамыту болашағын зерттеу, инновациялық әлеуметтену барысы мен оның мүмкіндіктерін зерттеу; 2) педагогтардың үздіксіз кәсіби инновациялық білім беру ерекшеліктерін анықтау; 3) үздіксіз кәсіби тұтастай білім беру жүйесінде педагогтардың инновациялық іс-әрекет функциясын анықтау; 4) үздіксіз білім беру педагогтардың кәсіби даярлықтарының мақсатын анықтайтын инновациялық іс-әрекет құрылымын жасау – үздіксіз кәсіби білім беру ағылшын тілі педагогтарының инновациялық іс-әрекетке даярлығы.	Мәселелік (проблемалық) лекция, мәселелік (проблемалық) семинар, экскурсия, шығармашылық практикалық сабақтар, өндірістік, ұйымдастырушылық-басқарушылық, экономикалық инновациялармен таныстыру, үздіксіз кәсіби білім берудің мазмұндық-мағыналық құрылымымен таныстық, инноватика мен білімнің үздіксіздігі мәселелері жөнінде ғылыми-практикалық конференциялар
<i>2. Танымдық-ақпараттық кезең</i>	
1) үздіксіз кәсіби білім берудің мәнін және жаңалықтар, инновациялардың маңыздылығын, үздіксіз кәсіби-педагогикалық білім берудегі инновациялық процестер мен әлеуметтенудің мазмұнын түсіну; 2) үздіксіз-кәсіби, үздіксіз-ағылшын тілінен заманауи білім беру, инновациялық-педагогикалық, инновациялық-шығармашылық, инновациялық-техникалық, инновациялық-өндірістік және біріккен-диалогты білім берудің ерекшеліктерін анықтау; 3) «Үздіксіз кәсіби білім беру педагогтарының (ағылшын тілі) инновациялық іс-әрекеті» (№7-ші Қ. Сыпатаев атындағы ІТ мектеп лицейінде) біліктілікті арттыру семинарының өтілуі	Мәселелік (проблемалық) лекция, мәселелік (проблемалық) семинар, ғылыми-ізденістік дербес және үздіксіз кәсіби- шығармашылық жұмыстар, арнайы тәжірибелі мамандарды тарту.

1	2
<i>3. Амалдық, операциялық-іс-әрекеттік кезең</i>	
1) үздіксіз инновациялық-педагогикалық іс-әрекеттің шеберліктерін қалыптастыру; 2) үздіксіз инновациялық-техникалық іс-әрекет шеберліктерін қалыптастыру; 3) үздіксіз инновациялық-өндірістік іс-әрекет шеберліктерін қалыптастыру; 4) үздіксіз инновациялық-кәсіби педагогикалық шеберліктерін қалыптастыру	Ғылыми-білім беру орталықтары мен лабораторияларында үздіксіз кәсіби-шығармашылық жұмыстар, іскерлік ойындар мен педагогикалық және кәсіби жобалау ойындары
<i>4. Процессуалды, процестік-шығармашылық кезең</i>	
1) үздіксіз кәсіби білім беруде инновациялық-педагогикалық іс-әрекет амалдары мен тәсілдерін қалыптастыру; 2) үздіксіз кәсіби білім беруде инновациялық-техникалық іс-әрекет амалдары мен тәсілдерін қалыптастыру; 3) үздіксіз кәсіби білім беруде инновациялық-өндірістік іс-әрекет тәсілдері мен амалдарын қалыптастыру.	Ғылыми-білім беру орталықтары мен лабораторияларында және нақты өндіріс жағдайында үздіксіз ғылыми-ізденістік, ғылыми-практикалық, ғылыми-әдістемелік жұмыстар, кеңес беру, өндірістің, саланың, аумақтың инновациялық жобаларына қатысу, жоғары оқу орны мен аймақтың инфрақұрылымын инновациялық дамытуда қатысу
<i>5. Рефлексивті-бағалаушылық кезең</i>	
1) үздіксіз кәсіби инновациялық кәсіби – педагогикалық іс-әрекеттің тиімділігін талдау, әрі бағалау; 2) үздіксіз кәсіби инновациялық рефлексия мен кәсіби педагогикалық шеберліктер мен дағдылардың дамуы.	Шығармашылық тапсырмалар, семинарлар, үздіксіз инновациялық кәсіби педагогикалық іс-әрекет нәтижелерінің expertтік және топтық бағасы, кеңес беру.

Қазіргі таңдағы Қазақстанның әлемдік білім кеңістігіне енуге деген мүдделілігі осы салада халықаралық әлеуметтік және экономикалық тұрғыдан озық деп танылған оқыту үлгілерін өз мүмкіндіктеріміз бен болашақта жаңаша заманауи талап-тілектерге сай үйлестіре қолдану үшін білім көшіне лайықты отандық білім беру стратегиясы мен тактикасын өзгертудің қажеттілігін айқындап, әрі арттырып отыр. Өйткені қай кезеңде, әрі қай заманда болмасын «ұлттың бәсекелестік қабілеті, бірінші кезекте, оның білімділік деңгейімен айқындалады. Әлемдік білім кеңістігіне толығымен кірігу білім беру жүйесін халықаралық деңгейге көтеруді талап ететіні сөзсіз». Бұл тұжырымдар үздіксіз білім беру жүйесінің аса бір маңызды буыны болып саналатын негізгі мектептер, орта арнаулы білім мекемелері мен жоғары оқу орындарында оқыту үдерісін де

түбегейлі жетілдіре дамытуды аса қажет етеді.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіптік шыңдауға бағытталған сапалы білім үшін қажетті жағдайлар жасау; жеке адамның шығармашылық, рухани және күш-қуат мүмкіндіктерін дамыту, адамгершілік пен салауатты өмір салтының берік негіздерін қалыптастыру, даралықты дамыту үшін жағдай жасау арқылы ой-өрісін байыту» деп атап көрсетілген [113]. Сондықтан да білім берудің мазмұнын жетілдіре отырып, негізгі орта білім беру арқылы оқушыларды жан-жақты жетілдіру мәселесі – бүгінгі күннің өзекті мәселесі.

«Біздің негізгі стратегиялық міндетіміз – шығармашылық тұрғыдан ойлай білетін дара тұлғаларды қалыптастыру» деп Н.Ә. Назарбаев айтқандай, бүгінгі таңда қоғамдағы жаңа өзгерістер, экономика дамуындағы жаңа стратегиялық бағыттар, қоғамның ашықтығы, оның тез ақпараттандырылуы мен даму жылдамдығы білім беруге қойылатын талаптарды түбегейлі өзгертіп отыр. Білім берудің негізгі мақсаты – тек білім, білік, дағдылар жиынтығын ғана емес, жеке әлеуметтік біліктілігі артқан, ақпаратты өз бетімен алып, оны талдай және тиімді қолдана білетін, өз бетінше шешім қабылдай алатын тұлға қалыптастыру. Бұл туралы білім беру саласындағы Қазақстан Республикасының мемлекеттік саясатын іске асыруды қамтасыз етудің негізі – Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында ерекше басымдылықпен айтылған. Онда «2020 жылға қарай Қазақстан – білімді мемлекет, ақылмен құрылған экономика мен біліктілігі жоғары жұмыс күші. Білім берудің дамуы еліміздің болашақ экономикалық, саяси және әлеуметтік- мәдени өркендеуі сүйенетін тұғырнамасы болуы тиіс», - деп көрсетілген [114].

XX ғасырдың аяғында Ресейде шетел тілдерін оқытуда «революцияның» болуы таңқаларлық емес еді. Шетел тілін оқытудың «ескі мектебінің» принципі болып аудармалы-грамматикалық әдіс табылды. Оның мәні өте қарапайым: ол үшін адам алдымен грамматикалық ережені меңгеруі тиіс, соның негізінде аударма жаттығуларды, оқуды, жаңа сөздерді жаттауды қолдана отырып тілді игеруде алға жылжуы тиіс. Соңғы кезеңде тілді меңгерудің бұл әдісі психологиялық және әдістемелік әдебиеттерде бірнеше рет талқыға түскен. Біздер бұл арада аталған әдіске қарсы не оны қолдағалы отырған жоқпыз, тек осы әдістегі бар кемшіліктер мен артықшылықтарды талдағалы отырмыз.

Сонымен шетел тілін аудармалы- грамматикалық әдіспен немесе оны қысқартып дәстүрлі деп атаймыз, негізгі принциптерінің бірі саналылық принципі болады.

Психологтар өте ертеректе -ақ келесі фактіні анықтаған, яғни дағдылар екі негізгі, механикалық жолмен жасалады, мұнда бір әрекетті қайта қайта оны сараламай, саналы түрде аса мән бермей қайталау болады, мұнда не жасау керек және қалай жасау керектігін адам саналы түрде білетін болады. Сол не өзге іс-әрекетті саналы түрде жүзеге асыру көп рет қайталаудан гөрі дағдының

калыптасуына алып келеді. Бұл талас тудырмайтын факт. Міне осы арада шетел тілдерін меңгеру мәселесінің психология ғылымымен тығыз байланысын тағы да баса көрсетіп, осы арада зерттеу тақырыбын неліктен психологиялық мазмұнда байланыстыра алғандығымызды тағы да дәлелдегіміз келеді. Дағдының құрылуының қажетті алғышарты болып меңгеріп игеруге тиісті әрекетті қалай орындау керектігімен танысу ісі бой көтермек. Бұл таныстық сөзсіз, өзінен өзі дағдыны тудырмайды, дағды дегенменен жаттығу арқылы келеді, бірақ әрбір жаттығу алдында минималды болса да теориялық түсіндіру қажет болады, «дағдылар тек практикалық жолмен ғана емес, оларды алдын ала саналы сезіну негізінде жасалуы тиіс». Әрі тілдің, сөйлеудің туындауы шетел тілдерін оқып игеруде грамматикалық механизм негізінде жүзеге асады, әрі бұл механизмді бірінші кезекте шетел тілдерін оқып игеруде қалыптастыру керек. «Грамматика - бұл ой-пікірлер аумағына енуге болатын алдыңғы трамплин»- делінген [115]. Тіпті туған тілді меңгеруде де баланың грамматикалық ережелерді игеруі аса маңызды болады, себебі баланың сөйлеуі грамматикалық қателерге толы болады, әрі түсінуге қиын болып келеді, тек қана 3-5 жасқа келгенде ғана бала интуитивті түрде көптеген грамматикалық формаларды игереді, әрі дұрыс сөйлейтін болады.

Бір жағынан мұндай әдістің қырына ереже бойынша тілдік білімдерді алу, ие болу қойылады, ал өзге тілді тәжірибенің рөлі жоққа шығарылады. Тілді меңгеру ойсыз еске салмастан саналы түрде жүзеге асуы керек.

Шетел тілдеріне оқытудың саналылықтан өзге келесі бір принципінің бірі еріктілікпен байланысты «аналитикалық» бағыттың басымдық таныту принципі болады. Еріктілік деп коммуникативті іс-әрекетпен тікелей байланысты емес белгілі бір ережелердің міндетті түрде жасап орындап көру болады.

Мұндай жаттығып көрудің бірі дәстүрлі әдістің мәні аударма болады. Шетел тілінде сөйлеу және аударма екінші жағынан – бірнеше құрылымы бар сан алуан процестер болады. Сөйлеу үдерісінің өзі «тілдік ойдан» ауысып (яғни *in statu nascendi*) оны сол не өзге тілде орындап, ары қарай сыртқы сөйлеуде — ауызша не жазбашада жүзеге асыру болады. Бұл ауысу үдерісінде тілдік ой тағы бір кезеңді өтеді, «ішкі сөйлеу» кезеңін өтеді, әрі бұл кезеңде ішкі ой-мағына терең синтаксистік ұйымдасқан тілдік мағыналарға ие болады, семантикалық жазбаның стимулдық схемасы ұйымдасқан болашақтағы кең түрдегі синтаксистік ой-пікірге қайта кодталады.

Бұл процесс бастапқы ішкі ойлаудан сыртқы тілдік пікірге өту үдерісі туған тілде де шетел тілінде де бірдей жүзеге асады, әрі келесі схемада өтеді: «тілдік сөйлеуге оқталу – ішкі сөйлеу – туған тілдің маңызы – шетел тілінің маңыздылығы». Берілген тізбеде «туған тілдің маңыздылығы» компоненті артық. Ие болу мен меңгеру деген екі түсініктерді шатастырмау керек. Тілге ие болу санадан тыс-интуитивті болады, бірақ бұл деген тілді меңгеру саналы түрде болмау керек деген сөз емес.

Мектеп немесе өзге білім мекемелері жағдайында шетел тілдеріне оқыту туған тілге сүйенбей өтілу мүмкін емес, мейлі ол қысқа уақытқа ғана көмекші тәсіл болсын кейін өшіріп тастайтындай.

Жоғарыда айтылғандай ақ, шетел тілдеріне оқытудың кейбір кезеңдері дәстүрлі әдіспен қандай да бір себеппен өзіндік мақсат болады, бірақ ең басты мақсат назардан тыс қалып қояды, сол үшін шетел тілі оқытылса да, ол мақсат-қарым-қатынас. Сондықтан да жаңа әдіс, ол — коммуникативті әдіс болады. Коммуникативті әдіс XX ғасырдың 60-70-ші жылдары Британияда пайда болды, әрі осы кезде ағылшын тілі халықаралық қарым-қатынас тілі статусына ие бола бастаған кезең болған. Сол уақытта кең дәстүрлі әдістемелер (аудио-лингвалды, аудармалы-грамматикалық) ағылшын тілімен айналысып жүрген көпшіліктің қажеттіліктерін қанағаттандыра алмаған. Өмір қарқынының артуына қарай және сол кезде басталған жаһандану үдерісіне орай адамдарға дәстүрлі академиялық бағдарламалар бағытталған терең емес жүйелі тіл меңгеру емес, өз білімдерін жылдам практикалық тұрғыдан жүзеге асыру мүмкіндіктері қажет болды. Коммуникативті әдістің мәнін өте керемет етіп сипаттап берген Е. И. Пассов болды, ол коммуникативтілік пен оқу үдерісінің тілдік бағыттылығын байланыстырды, мұнда тек тілдік практикалық мақсат қана басты көзделетін мақсат емес, әрі осы мақсатқа жеткізер жолдың өзі осы тілді практикалық қолдану болады [116]. Бұл білімдер тек қана оқылып меңгерілетін тілдің лингвистикалық жағын ғана қамтып қана қоймай, әрі мәдени және ақпараттық-арнайы жағына да қатысты болады. Нақ осы коммуникативті процестер белгілі бір елдің тілі мен мәдениетін өзара байланыстырады. «Тілде халықтың идеалдары мен мәдени ұғым-түсініктері өз бейнесін табады, әрі бір мезгілде қалыптасады, ал тиісті тілдік бірліктер сол не өзге тілдің немес мәдениеттің иелеріне тән әлемді қабылдау ерекшеліктерін бейнелей отырып, осы мәдениет аспектілерін түсінуге қызмет етеді». Шетел тілінде қарым-қатынас жасай отырып, тілдік жүйе мен тілдік манифестациялардың өзара контактілі байланысы жүзеге асып қана қоймай, әрі түрлі ұлттық мәдениеттің өзара жақындасу, жанасуы орын алатын болады. Мына жайтты жақсы білу керек : тіл бұл - «қарым-қатынастың әмбебап шарасы, оны зерттеп оқу тек тілдік жүйенің шеңберінде шектеліп қалмауы тиіс. Тіл жеке тұлғалық, қоғамдық және әлеуметтік қарым-қатынас тәжірибесінің өмір сүру шарасы ретінде жүзеге асады. Тіл — бұл тек қана қарым-қатынас жасау шарасы ғана емес, әрі адамның коммуникация үдерісінде әлемді қабылдау мен тану шарасы да болады. Тіл әлеуметтік құбылыс ретінде коммуникативті, дамытушы, тәрбиелеуші және интегративті-тұлғалық компоненттерден тұрады» [117]. Әрі мұнда әңгіме тек қана оқып меңгеретін тілдің салт-дәстүрі, мәдениеті жайлы білім жайлы ғана емес, әрі тілдің когнитивті жағына да қатысты болады. Коммуникативті аспект осы білімдерді қолдану ниеті, интуитивті сезімді әрі пікір алмасуда толерантты мінез-құлыққа дайын болуды да білдіреді. Бұл шетел тілдерін меңгеріп игерудегі коммуникативті бағыттың құрамды бөлігі болады.

Бірақ, коммуникативті бағыт-көзқарас коммуникативті әдістерге табысты оқытуға қажетті арнайы дара-психологиялық сапа-қасиеттердің болуын қажет етеді. Мысалы, толыққанды қарым-қатынас үшін келесілер аса қажет болады: жақсы естің болуы, жалпы коммуникабельділік, эмоционалдылық, қарым-қатынастағы ашықтық, мінез-құлықтың спонтандылығы, интуитивті ойлау,

сонымен қатар кейбір жеке-дара қасиеттер, жеке сипаттар болмаса да арнайы оқытуды қажет етеді, олар: қарым-қатынасқа түсе алу қабілеттілігі, оны жаңарта алуы мен тереңдете алуы; қарым-қатынаста өзінің стратегиялық линиясын жүргізе алуы, өзге қарым-қатынас тұлғалары стратегиясына қарамастан олардың не айтатынын болжай білу қабілетінің болуы. Жеке тұлғаның бұл дара-типтік қасиеттері кем дегенде, коммуникативті әдіспен шетел тілдеріне оқытуда тікелей ықпал етеді. Осыдан қорытынды жасауға болады: шетел тілдерін табысты меңгеруге тек қана әдістер мен технологиялар ғана ықпал етіп қана қоймайды, әрі жеке-дара психологиялық, психофизиологиялық және тіпті физиологиялық айырмашылықтар да оқытудың сол не өзге әдісін таңдаумен өзара шарттасады.

Қабілеттер теориясының негізін қалаушылар Б.М. Теплов пен С.Л. Рубинштейн қабілеттің табиғи нышандарына аса үлкен мән берді. С.Л. Рубинштейн индивидте тек қана алғышарттар емес, органикалық өсудің ішкі жағдайлары да болуы керек деп мойындады [118].

Ал шетел тілдерін оқып меңгеруде тікелей табиғи алғышарттар болып келесілер табылатындығы сөзсіз: олар әрине жақсы ес (бұл арада түрлі естің түрлері сөз болады, көру есі мен есту есі; қысқа мерзімдік және ұзақ мерзімдік; механикалық, логикалық, ассоциативті, эмоционалдық және т.б.); жақсы фонематикалық дифференциалды сезімталдық, яғни сөйлеу дыбыстары мен оның реңктерін табысты түрде ажырата алушылық және оларды айтылым үдерісінде имитациялау; әрі сөздік-логикалық ойлауға ие болу. Бұл жағдайда адам тілді индуктивті меңгереді, яғни жекеден жалпыға ауысады. Қандай да бір ережені нақты мысалда түсіне отырып, адам бұл жеке жағдайды логикалық тұрғыда ауыстырады, әрі осы кезде ол өзінің түсіну мен айтылым мүмкіндіктерін кеңейтеді. Әрі сонымен қатар «сезіну» немесе «тілді сезіну» деген аспект де бар. Осы факторларды қарастырып көрейік.

Ес: ес – бұл түйсік, қабылдау мен ойлау нәтижелерін және бейне елестерді есте қалдыру, сақтау мен қайта жаңғырту механизмдерін қамтитын интегративті психикалық процесс. Біздің есіміз тек қана есте сақтаумен шектеліп қана қоймайды, едәуір дәрежеде қажетті материалды саналы түрде қайта жаңғыртуда да шектеулі болып келеді. Естің физиологиялық механизмі болып нейрондардың жаңа құрылымдық ұйымдасуы мен олардың арасында жаңа байланыстардың орнауына орай жүйке байланыстарының құрылуы, қозуы, тежелуі және бекуі табылады. Бұл процеске есте сақтау, қайта жаңғырту, ұмыту мен есте қалдыру кіреді. Сезім мүшелерімен байланысты бірнеше ес түрлері болады, олар: көру, есту, моторлы, генетикалық, ассоциативті және т.б. Естің бұл түрлерінің барлығы адамда болады, бірақ бірдей дамымаған және бір түрінің өзгесінен басым болып келуіне орай есте қалдырудың көлемі, жылдамдығы, дәлдігі мен беріктігі тәуелді болады. Міне осыдан естің даралық айырмашылықтары болатындығын байқаймыз. Қандай да бір естің түрі шетел тілін табысты меңгертуге алғышарт болады деп айтуға болмайды. Тек қана жеке индивидтің бойында естің бір түрі басым болуы ол басқаша жағдай. Егер де көру есі басым дамыған болса, онда оқып меңгеруші адам сақталатын ақпаратты жазылған

мәтін, сөздер мен әріптер түрінде көріп қабылдағаны дұрыс. Бұл жағдайда қабылдаудың сирек кездесетін ерекше проблемасы «дислексия» жайлы да ұмытпаған жөн. «Дислексия» - бұл жоғары психикалық процестердің қалыптаспауы (бұзылуы) және тұрақты түрдегі қайталанатын қателіктермен байқалатын оқу үдерісінің арнайы кемістігі, бұзылысы болады». [119]. Дислексия психикалық ауру емес, әрі адамның ақыл-ой қабілеттерін де бейнелемейді. Сонымен қатар дислексия көру есінің бұзылысы да емес, тек ол жазылғанды қабылдаудың қиындығы болады. Дислексияның себептері нейробиология саласында жатыр. Мұндай жағдайларда жазылған мәтінді сөзбен жеткізуге де әбден болады, себебі жақсы есі жетілген адамдар көп, ал көптеген оқушылар материалды кітаптан оқымай-ақ есте жақсы сақтайды. Есту есі әрі дифференциациялы, денелік есту деген де бар соның көмегімен біздер айнала әлемдегі түрлі дыбыстарды естіп, музыкалық және сөздік дыбыстарды ажырататын боламыз. Көру мен есту есінің айқын байқалуы бас миының түрлі жарты шарларының белсенділігін білдіреді. Мысалы, есту есі жақсы дамыған адамдарда сол жақ жарты шарлары басым, үстем болып келеді, ал жақсы дамыған көру есі оң жақ жарты шарының дамуымен шарттасады. Сонымен қатар сөйлеудің туындауы мен оны түсінуге сол жақ жарты шарда орналасқан аумақтар орналасқан (Брок пен Вернике аумақтары). Осылайша сол жақ жарты шар біздің өзімізді сөйлеу қабілетіміз арқылы білдіруді басқарады. Ол нақты логикалық тапсырмалар орындай алады және математикалық есептеулер дағдыларын меңгеруге қабілетті келеді. Әрі нақ осы сол жақ бөлікте Хешлдің (ГЕШЛЬДІН) қатпары деп аталатын мидың облысы бір бөлігі орналасқан және ол бөлік дыбыстың өңделуі мен дифференциациясы үшін жауап береді (ал жақсы фонетикалық және фонематикалық дифференциалды сезімталдық шетел тілдерін оқып меңгеруге қабілетті табысты дамытуға көмектесетін факторлардың бірі болады). Лондонның Университеттік колледжінің докторы Нарли Голестани жүргізген зерттеу есту дифференциалды сезімталдығы жоғары дамыған адамдарда Хешлдың қатпарларында ақ заттың көп болатындығын [Golestani Narly, Molko Nicolas, Dehaene Stanislas, LeBihan Denis, Christophe Pallier] көрсетті. Нақ осы ақ зат сөйлеу дыбыстырын тану мен оның жылдамдығы үшін жауап береді. Дегенмен, Голестани мынаны ескертеді, яғни жүргізілген зерттеу шеңберінде негізгі басты назар адамның шетел тілдерінің айтылуын қабылдау қабілеттілігін анықтауға арналғандығын айтып өтеді. Әрі қандай да бір саланың не аумақтың көлемі үнемі оның функциясымен корреляциялана бермейді. Әрі ақырында сөздік пікірдің мағынасы, мәні тек қана сөзде емес, тілдің тілдік бірліктерінде де орын алған, бұл әрине өте әділетті жағдай, себебі жазбаша тілді қабылдауда оның интонациясы, эмоционалды бояуы, тағы басқа лингвистикалық емес компоненттері болмайды. Ал сөйлеуді қабылдауда, естуде оң жақ жарты шар үлкен рөл атқарады, себебі ол ақпаратты бізмезгілде өңдейді, заттың біршама қатысты сипаттарын синтетикалық және өте жақсы қабылдайды. Оң жақ жарты шардың сөйлеумен байланысты ақпараттарды өңдеуге қатысуы афазияны зерттеуге байланысты жайларда дәлелденген, «афазия бұл бас миының локалды бұзылыстарымен шарттасатын сөйлеудің толық немесе сирек

түрде жоғалуы болады» [119, б.88]. Билингтерде оң жақ жарты шардың зақымдалуы кезінде афазия жағдайларының жиілігі монолингтерге қарағанда аса жоғары болады екен.

Сол жақ жарты шар ақпаратты кезектестікте және аналитикалық тұрғыда өңдейді, сөйлеудің туындауында сөз-логикалық ойлаумен сипатталады, оң жақпен салыстырғанда оң жаққа көрнекі-бейнелік ойлау тән болып келеді.

Тағы бір сөйлеуді адекватты қабылдауға тікелей ықпал ететін фактор жоғарыда аталған сезіну немесе тілді сезіну болады. Дегенмен көптеген зерттеушілер тілдік сезінуді сөйлеудің пайда болуы мен қабылдаудың интуитивті компоненті деп сипаттайды, әрі ол пікір айтудың дұрыстығын тексеру мен оны бағалауға жауап береді. Соңғы кезеңде «тілдік құзіреттілік» деген термин ғылымда кең тарады, кейде оны тілдің сезімі деп те қолданады, себебі тілдік құзіреттілік тілді арнаулы білімдерге қатыссыз қолдануды білдіреді. Бірақ кез-келген құзіреттілік практикалық білімдер мен шеберліктер, тәжірибе негізінде табысты әрекет етуге қабілеттілік дегенді білдіреді, ал тілдік сезім көбінесе «интуиция» түсінігіне ұқсас болады.

Бұл көзқарасты үш жағдайда: тілді сезінудің болуы, объективті, әрі аса қажетті деп Е.Д. Божович ұстанды. Ол біріншіден: саналанбаған білімдер мен дағдылар қолданылатын ситуациялар; екіншіден: тілдік сезім білім болмай, сезім болып қолданылады; үшіншіден тіл иесіне сезімге қарай әрекет етпеуі болады [111, б. 98].

Осылайша, зерттеулер мынаны көрсетеді, шетел тіліне оқыту, үйрету тек қана жас ерекшеліктерін ескере отырып қана емес, оның меңгерілуінің жалпы заңдылығына қарай да және тілдік қабілеттердің даралық ерекшеліктері негізінде жүзеге асуы тиіс.

Тілдік қабілеттер саласы мен тілдерді оқуға қабілеттерді зерттеу бойынша психологтар мен лингвистердің жұмыстарын талдай келіп, атап айтқанда келесі ғалымдар еңбектері Б.В. Беляев, И.А. Зимняя, Н. Хомский, Ф.Де. Соссюр, А.А. Леонтьев, Н.И. Жинкин, Л.В. Щерба, Е.И. Пассов, Л.С. Выготский, Э.А. Голубева, В.А. Артёмов, Е.Д. Божович, М.К. Кабардов, В.П. Белянин және т.б., шетел тілдеріне үйретіп оқытуда келесі үш факторды ескеру міндетті деп қорытынды жасауға болады:

1) Табиғи алғышарттар (нышандар): жүйке жүйесінің типтік қасиеттері; мидың жарты шарлар өзара әрекетінің сипаты; I (тікелей) мен II-ші (жанама) сигналдық жүйелердің қатыстылығы; ес түрлерінің басымдылық ерекшеліктері;

2) Сол не өзге табиғи нышандарға тәуелді болып келетін шетел тілін меңгеру типі;

3) Шетел тілін оқыту әдістемесінің шетел тілін меңгеру типіне тәуелділігі.

Шетел тіліне оқытуда тілдік қабілеттер типтерін зерттеу контексіне байланысты жұмыстардың бірі психолог М.К. Кабардовтың базалық жұмыстарының бірі болып табылады, [103, б. 66] онда ол шетел тілін меңгерудің екі шеткі типтерін ерекше бөледі — «коммуникативті-тілдік» және «когнитивті-лингвистикалық», ал үшіншісі өзіне бірінші және екіншінің параметрлерін қосып алатын «аралас» типтер. «Коммуникативті-тілдік» типте жеке тұлғаның

«адамдар арасында қарым-қатынас үдерісінде немесе бірлескен іс-әрекетті орындауда (коммуникативті, ұйымдастырушылық, педагогикалық және т.б.) тиімді өзараәрекет пен адекватты өзара түсінісуді» қамтамасыз ететін жеке тұлғаның даралық-психологиялық ерекшеліктерінің қатыстылығын айтады. «Когнитивті - лингвистикалық» типте «индивид ақпаратты жинақтап, жүйелеп, тілдік құбылыстардың заңдылықтарын аналитикалық талдай алуға үлкен қабілетті болып келеді». Қабілеттің осы түрлерінің өкілдері бірқатар көрсеткіштер арқылы ажыратылады:

1) Табиғи алғышарттардың байқалуы тұрғысынан: коммуникативті-тілдік типтегілер бас миының аса басым түрде үстемдік етуімен, әрі жүйке жүйесінің арнайы қасиеттері көрінуімен -лабильділік, әлсіздік (реактивтілік) 1-ші сигналдық жүйенің басым болып келуімен сипатталады; когнитивті- лингвистикалық типтегілер сипаттары: бас миының сол жақ жарты шары басым, 2-ші сигналдық жүйенің үстемдігі, жүйке жүйесі қасиеттері-инертті, әрі күшті болуы тән болады.

2) Танымдық аумақ саласында бұл екі типтегілер келесі көрсеткіштерді көрсетеді: коммуникативті-тілдік типке жоғары есту есі тән, бірақ ақпаратты қабылдаулары тұтас синтетикалық болады, ал когнитивті- лингвистикалық типтегілер жазбаша сөйлеуді қабылдауға бейім келеді, әрі графикалық бейнелерге қатысты көру естері аса жетілген болады, ақпаратты қабылдаулары аналитикалық болады;

3) Жеке тұлғалық сипаттамалар тұрғысында бұл екі тип аса мәнді айырмашылықтарға ие: коммуникативті-тілдік типтегілер үшін эмоционалды тұрақсыздық, қозғыштық, шыдамсыздық, аса сезгіштік (интуиция), әлеуметшілдік тән болады, әрі осыған орай жоғары коммуникативтілік, топтық пікірге бағыттылық, адамдарға зейінділік те тән болады. Когнитивті-лингвистикалық тип өкілдеріне жеке тұлғалық жоспарда келесі қасиеттерді таңады: терең ойлағыштық, аса сақтық абайлағыштық, әрекетті орындауда мұқияттылық, байланыста формальдылық, ұжымдық іс-шаралардан қашқақтаушылық, рационализм, мықты логика. Бұл сипаттамаларды талдай келе, көптеген критерийлер бойынша шетел тілдерін меңгерудің бұл екі типтері де бір-бірінен едәуір айрамшылықта екендігін көруге болады. Әрине шетел тілдеріне оқытудың әдістемелері бір-бірінен аса қатты ажыратылады, ол М.К. Кабардов анықтаған индивидтің қабілеттер классификациясына байланысты. Себебі, шетел тілін игеруде әрбір адам не оқып-үйренуші өзінің жеке стратегиясы мен тактикасын қолданады, егер әдістеме қате таңдалса қарсылық таныту тудырып, ал дұрыс таңдалса оқып үйренушілерге аса комфортты, яғни жайлы болады.

Осылайша, М.К. Кабардов, Е.В. Арцишевская, Э.А. Голубева, С.А. Изюмова, М.А. Матова, М.С. Малешина, Н.Я. Большунова және т.б зерттеулеріне негізделі сүйене отырып, келесі қорытынды жасауға болады: дәстүрлі оқыту жағдайында грамматикалық-аударма әдісін қолдана отырып, оның еріктілігі мен аналитикалықлығымен берілген әдістеме «когнитивті-лингвистикалық» типтегі шетел тілін меңгерушілерге өте тиімді, әрі өнімді болып келеді; коммуникативті әдіс «коммуникативті-тілдік» тип өкілдері үшін аса тиімді, оң жақ жарты шарының үстемдігімен, тілдік материалдың ерікті еместігі мен

синтетикалылығымен ерекшеленеді. Ал аралас типтегілерге тілді меңгеру үшін әдістеме таңдау аса маңызды емес болады.

М.К. Кабардов өзінің еңбегін И.П. Павловтың жоғары жүйке іс-әрекеті жайлы тұжырымға сүйене отырып, тілдік қабілеттердің типологиясын жасады. Адам бейнелерге ғана сүйеніп қоймай, мағыналық (семантикалық) ақпаратқа ие мазмұнды бейнелер және сол бейнелерге байланысты ой-пікірлерге де сүйенеді. Сөздердің көмегімен бірінші сигналдық жүйенің сезімдік бейнесінен түсінікке, ұғымға екінші сигналдық жүйені ұсынуға көшу жүзеге асады. Сөздермен бейнеленетін абстрактілі түсінік, ұғымдарға сүйену қабілеттілігі ойлау іс-әрекетінің негізі қызметін атқарады. Осылайша, сигналдық жүйелердің өзара қатыстылығы мәселесі ойлаудың құралы ретіндегі шындықты бейнелеудің үдерісінде көріну дәрежесіне қарай бейненің, не сөздің бейнесі болады. Сонымен қатар сигналдық жүйелердің реттеушілік аспектісі жайлы И.П. Павлов айта кетіп, әрі адамның екінші сигналдық жүйе арқылы шындықтың иесі болатындығын айтты, яғни сөз мінез-құлық шарасы болатындығын білдірді[120].

Берілген жұмыста біздер М.К. Кабардовтың классикалық үлгіге айналған И.П. Павлов бойынша жоғары жүйке әрекетінің типтеріне қатыстылығы мен шетел тілдерін меңгеруге деген қабілеттер типтерін зерттеу теориясын тағы да дәлелдегіміз келді. Біздерді осы теорияның тар, тек қолданбалы аспектісі қызықтырды. Шетел тілін оның ішінде ағылшын тілін орыс тіліне аударуда қабылдау мен оны түсіну қалай жүреді? Неліктен шамамен бірдей шетел тілінен білім деңгейі бірдей, бір жыныс өкілі және бірдей жастағы адамдар неліктен бірдей тілдік конструкцияларды түрліше аударады? Шетел тілін, сөз тіркесін тіпті кішкене мәтінін дәл не дәл емес, толық не жартылай қабылдау не нәрсеге байланысты болады? Екі түрлі типтің өкілдері яғни «суретші-коммуникативтер» мен «ойшылдар-лингвистер» шетел тілінен таныс емес сөздер, сөз тіркестерін аударуда тактикалық тәсілдерді қолданады ма деген сұрақ туындайды. Басқаша айтқанда, «суретші-коммуникативтер» таныс емес тілдік конструкцияларды аударуда бейнелер, эмоциялар мен интуицияны басшылыққа алып негізделеді ме, немесе «ойшыл – лингвистер» логикалық заңдылықтарды анықтап, талдай ма? Бір және сол іс-әрекет түрін орындағанда қайсысы табыстырақ болады және араларында сапалық және сандық айырмашылықтар бақыланады ма?

Педагогикалық мамандарды даярлау мәселесі Қазақстан Республикасының 2016-2019 ж.ж. арналған білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасында ерекше орын алады. Педагог мамандығының беделін арттыру және оның сапалы құрамының болуы мәселесі ол бағдарламаның негізгі міндеттерінің бірі [114 б. 215]. Әлемнің жылдам өзгермелі жағдайы тұсында, білім берудің қарыштап ақпараттануы мен бұқаралық жаһандануы жағдайында және білімнің әлемдік білім кеңістігіне интеграциялануы кезінде мемлекет пен заманауи қоғамның мұғалім жеке тұлғасына тың талаптар қоюының өзі алшаңдап кең дамуда. Оның ішінде болашақ ағылшын, шетел тілдері мұғалімдерінің кәсіби дайындығына аса ерекше зейін қойылуда. Бұл қазіргі таңдағы осы шетел тілі оның ішінде ағылшын тіліне деген қызығушылық пен оның әлем тілдері ретіндегі статусы жоғары

болуымен түсіндіріледі. Үштілділік мәселесі де осы аталған жағдайды өзекті ете түсті. Осы атағанның барлығы мұғалімдердің ағылшын тілін меңгеруінің кәсіби даярлығын жетілдіру жағын меңзейді.

Педагогтарды кәсіби даярлау ісі педагогикалық жоғары оқу орындарында жүзеге асырылады. Оның нәтижесі болып оқып-білім алушылардың кәсіби даярлығы-болашақ педагогтардың кәсіби іс-әрекетке даярлығы болмақ. Педагогтардың кәсіби даярлығы белгілі бір құзіреттердің деңгейімен (жалпымәдени, кәсіби және пәндік), анықталады, әрі олар әрбір мамандық бойынша кәсіби стандарттар негізінде жұмыс берушілер мен қоғамның әлеуметтік сұранысын ескере отырып құрылады. Бүгінгі күні шындығына келгенде педагогтардың жоғары оқудағы дайындығының бағыттылығы оқып-білім алушылардың теориялық білімдерін қалыптастыруға бағытталған, бірақ бұл кәсіби дағдыларды жүзеге асыру үшін жеткіліксіз болады. Теориялық дайындықты дамытумен қатар практикалық құрамдас жағын қатар дамытуды ескерген жөн. Тәжірибе кезінде оқып білім алушылардың кәсіби іс-әрекет негіздерін меңгеру мотивациялары қалыптасады, алған теориялық білімдерін көрсетуге дайын болулары байқалатын болады. Әрі педагогикалық жоғары оқу орындары, өзге де білім мекемелері, жекелеп алғанда мектептермен және болашақ мұғалімдерді даярлаудың білім бағдарламаларын жасауда пайдалы идеяларды жинақтауға мүмкіндік беретін еңбек нарығы мен қоғамның өкілдерімен диалог және тығыз серіктес қатынастар орнатқан өте маңызды.

Педагогикада «кәсіби дайындық» оқып-білім алушылардың бүкіл оқу үдерісі барысында өмірлік іс-әрекеттерін жан-жақты, мақсатқа сай бағыттай отырып, оның кәсіби дайындығын бағдарламалық қамтамасыз ету- бүгінгі таңда бұл уақыт пен кеңістікте орын алатын, белгілі бір деңгейде кәсіби және жеке тұлғалық құзіреттіліктер меңгеруді қажет ететін жеке адамның кәсіби тұрғыдан өзіндік анықталу және өзіндік дамыту үдерісі. Педагогтардың кәсіби дайындығы деп, В.В. Лаптев және С.Т. Шацкийлер біліктілік сипаттамасының талаптары көрсеткен базалық және арнайы құзіреттіліктердің жиынтығы және мектепте ағылшын тіліне оқытудың мақсаты мен міндеттерін білу және тиісті сабақ беру әдістемесін меңгеруді айтты [121, 122]. «Кәсіби даярлаудың мақсаты, оның нәтижесі әрбір адамның белгілі мамандық иесі бола отырып, 3 аспектімен (мазмұндық, жеке тұлғалық, процессуалды) кездесуін көрсетеді.

Кәсіби құзіреттіліктердің маңызды құрамдастарының бірі ретінде А.К. Маркова жаңа білімдер мен шеберліктерге ие болып, оларды практикалық іс-әрекетте қолдана алу қабілеттілігіне кең тоқталады [83, б. 66].

Шетел тілдері педагогтарының кәсіби құзіреттілігі жай ғана тыңдаушыларға беретін білімдер, шеберлік және дағдылардың жиынтығы ғана емес. Педагог ғылыми элита ұсынатын барлық жаңаны өзінен өткізуші болуы тиіс. Кәсіби құзіреттілік шындық дүние, әрі ол нақты жеке адамға тән және оның тырысып талпынуына тәуелді болады, бұл оның жекелік сипаттамасы, оның білімдері, дағдылары мен икемді ойлауларының жиынтығы. Неғұрлым педагог кәсіби болса, жоғары білімнің отандық, жалпыеуропалық және әлемдік кеңістігіне академиялық мобильді жеке тұлға болып қалыптасуы тәуелді болып

келеді, біздердің маманның бәсекеге қабілеттілігі, оның әлемдік қауымдастыққа интеграциялануы да тәуелді болып келеді.

Қазіргі таңда жоғары білім құрамдастарының бірі ретіндегі лингвобілім саласында өте бір ерекше жағдай орын алып отыр, білім менеджерлері есебінше біздің студенттеріміз-лингвистерден өзгелері шетел тілдерімен өте көп еш негізсіз айналысуда.

Филолог-мамандар өз кезектерінде лингвобілім саласында білім беру үлгісінің айрықша ерекшеліктерінің бірі болып өздерінің кәсіби іс-әрекеттерінде кәсіби тұрғыда шетел тілін қолдана алатын лингвистер емес мамандарды даярлауға бағытталуы тиіс деп есептейді.

Қазіргі таңда барлық жоғары оқу орындары студенттерді шетелдік бағыттар мен технологиялармен таныстыратын ең үздік профессорлар мен педагогтарды тартып шақыруға жағдайлар жасауда, әрі бұл Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің де талаптарының бірі болып отыр. Лингвобілім саласы үшін бұл дер кезінде жасалған шешім, себебі шетел тілдеріне оқытуда бірден бір негізгі мәселелердің бірі табиғи тілдік ортаның жоқтығы және соған орай жасанды орта жасау қалыпты деп есептелмейді. Билингвиалды негізде оқуды тарату ақпараттық аштықты азайтуға көмек береді.

Билингвиалды білім беру жетекші мамандар пікірлерінше, оқып білім алушылардың ана және шетел тілдері шаралары көмегімен әлемдік мәдениет үлгілері мен құндылықтарын меңгеру болады, әрі бұл арада шетел тілі түрлі елдер мен халықтардың әлеуметтік және мәдени-тарихи тәжірибелерін меңгеру болады. Әлемдік мәдениетке тарту үдерісі ретінде билингвиалды білім беру өзіне полимәдени тәрбие мен билингвиалды оқытуды қосып алады. ХХІ ғасырдың басында екітілдік, қостілділік білім беру мәселесі аса бір болашағы зор деп қарастырылды. Билингвиалды негізде білім беріп оқыту оқып-білім алушыларға түрлі пәндік саладан жеке-дара қажеттіліктері мен сұраныстарына қарай кеңтарапты ақпарат алуын қамтамасыз етеді, үздіксіз білім берудің кең мүмкіндіктері өз кезегінде педагогтарға жалпыеуропалық және мамандардың әлемдік нарығында бәсекелестікке түсуге қосымша жол ашып, стимулдық күш береді. Сонымен қатар билингвиалды негізде оқыту жалпы тілдік дамуды жетілдіре отырып, арнайы пәндік мақсатта шетел тілдерін меңгеруге, пәндік даярлықтарын жетілдіруге және де шетел тілдерін оқуға деген мотивацияларының артуына барынша септігін тигізеді.

Билингвиалды негізде оқыту үшін білімді байытатын бағдарламалардың болуы аса маңызды, нақ сол бағдарламалар жалпы дүниетанымды елеулі түрде кеңейтеді, шетел тілдерін меңгеру, мәдениеттің жаңа қырларын меңгеру шаралары және өзге де әлеуметтік тарихи үлгілердің ықпалдастығы есебінен интеллектуалды дамуға сепші болады.

Білім беру мекемелері алдында туған тіл мен шетел тілдерінің өзараәрекеттестігі деген қиын сұрақ туындайды, әрі бұл сұрақ өмірдің өзі арқылы бүгінгі таңда талап етіліп сұраныста болып отырған жайы да бар: Қазақстан азаматтары еуроазиаттық континентте толыққанды, әрі сол қоғамға лайықты азаматтар болуы тиіс, себебі елімізді айнала қоршаған алуан тілді

көршілер көп. Сондықтан да билингвиалды негізде оқыту мәселесі аса маңызды болып отыр, шығатын жол біреу ғана: технологиялар мен мазмұн бойынша интеграциялау.

Шетел тілдерін гуманитарлы цикл пәндері қатарынан студенттердің танымы мен дамуы құралына айналдыру және осы аспапты тілдік емес цикл пәндеріне енгізу шетел тілдері педагогтары үшін маңызды мәселе болып отыр. Осы берілген контексте интеграциялау әрекеті студенттердің тілдік және коммуникативті құзіреттерін қалыптастырады, жеке тұлғаны сауатты және әлеуметтік адекватты етеді.

Тілге деген қарым-қатынас өзгереді. Бұл педагогтар мен білім алушыларды сабақтар бойынша серіктестерге айналдырады, олар туған және шетел тілдерін өздерінің жекелік, оқу, әлеуметтік қажеттіліктерін қанағаттандыру және баяндау үшін қолданатын болады. Педагогтардың кәсіби құзіреттіліктері мен шеберліктері артатын болады. Мазмұнға қатысты жоғары интеграция педагогтардың жеке тұлғасы сомдалып, беделі артатын болады, әрі сонымен қатар студенттің оқу үлгерімінің көрсеткіштері, оның оқу және қосымша білім алуының нәтижелілігі де жоғарылайтын болады.

Тілдік емес мамандықтар, білім бағдарламалары бойынша оқытуда коммуникативті әдістемелер маңызды, студенттерді оқыту мен білімдерін тексеруде компьютерлік бағдарламалар, оқытудың алуан түрлі техникалық шараларын (ең алдымен фильмдер, клиптер) қолданған да аса құнды және шетел тілдері педагогтардың кәсіби құзіретті болуы да ең бір керекті шарттардың бірі. Билингвиалды білім беру бағдарламасын жүзеге асыру үдерісінде ашық оқыту технологиялары қолданылады, олар студенттердің білім алуы үдерісінде дербестіктері мен шығармашылықтары дамуына кең жол ашады. Оқыту бағдарламаларын меңгерудің сатыларына жоғарылаған сайын аталмыш бағдарламалар аса императивті бола түсуі тиіс, яғни педагогтар мен студенттер үшін гид рөлін орындауы тиіс. Білім беру тәжірибесіне билингвиалды оқытуды ендіру осы бағдарламаны түзейтін әрі жүзеге асыратын педагогтар тарапынан олардың аса құзіретті болуларын талап етеді, яғни жеке-дара және командалық оқыту режимінде де (teamteaching).

Лингвобілім беру саласында тағы бір туындайтын өзекті мәселенің бірі электронды оқыту әдістерін қолдана алатын мамандардың аса жетіспеушілігі мәселесі өзекті болып қалып отыр. Бүгінгі күні бүкіл әлем бойынша электронды оқытуды дамытуды қамтамасыз ететін заңдар мен мемлекеттік бағдарламалар қабылдануда. Франция елі біршама уақыт бойына ақпараттық технологияларды қолдануда артта қалып келген болатын, бүгінгі күні ол ел экономикалық даму қарқыны жағынан Еуропада бірінші орынды алып отыр. Кейбір елдер заңды үш кезеңдік қабылдау жолын өткеріп отыр: электрондық білім беру заңы, білім берудегі ақпараттық технологиялардың индустриясы заңы, білімнің индустриясы заңы. e-Learning алаңында Ресейдің жағдайы жақсы болып отыр.

e-Learning технологиялары білімнің объектісінен субъектісіне айналатын оқып-білім алушылардың рөлдерінің өзгеруіне сепші болады. Жаңа технологиялар оқыту үдерісін ғана трансформациялап қоймай, оқып білім

алушыны да қалыптастырады. Дәстүрлі оқыту жүйесінде ақпарат пен білімдер жоғарыдан төмен қарай беріледі. Заманауи оқыту технологиялары студенттердің оқытушыдан тек қана дайын түріндегі білімін алып қана қоймай, өзі сол білімді алуға іздену мен зерттеуге қатысатындығын білдіреді, осылайша бар жинақталған білімді беру ғана емес, жаңа білімді құру үдерісі де жүзеге асады. Міне осындай білім беру ортасы студенттердің шығармашылық әлеуеттерін ынталандырады.

Бір мезгілде оқып білім алушының рөлімен қатар оқытушының да рөлі өзгереді, білімді тасымалдаушыдан ол оқу үдерісінің менеджеріне айналады. Осыған орай педагогтардың заманауи технологияларын меңгеріп, білім беруде озық әдістемелерді қолдану мәселесі орын алып, ерекше өзектілікке айналады.

Педагогтың кәсіби құзіреттілігін жетілдіру бұл – оның білімінің тереңдеуі, кәсіби мамандануының кеңеюі, білім беру сұраныстары мен педагогтардың білім беру саласында қажеттіліктері мен өзгеруіне негізделген өзінің білімін өзі көтеруге бағдарланған психологиялық жағдай десе болады.

«Айналамыздағы әлем қалай тез өзгереді болса, еліміз бен қоғамымыз да солай жылдам өзгеруге тиіс»- деп Н.Ә. Назарбаев айтқандай Қазақстан Республикасында білім беру үдерісіне енген жаңартылған білім беру бағдарламасы - заманауи ұрпақтың сұранысын қанағаттандыратын тың бағдарлама. Елімізде білім берудің мазмұны жаңарып, оқу-тәрбие үдерісіне жаңаша көзқарас пайда болды. Осыған байланысты ұстаздар алдында оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жаңартып отыру және озық технологияларды меңгеру, оны тиімді қолдана білу міндеті кезек күттірмей тұр.

Білім беру бағдарламасының негізгі мақсаты - білім мазмұнының жаңаруымен қатар, критериалды бағалау жүйесін енгізу және оқытудың әдіс-тәсілдері мен әртүрлі құралдарын қолданудың тиімділігін арттыруды талап етеді [123]. Оқытудың жаңа педагогикалық технологияларын меңгеру мұғалімнен орасан зор іскерлік пен шығармашылыққа негізделген ізденістерді керек етеді. Осы мақсатты көздеген жүйелі ізденістер мұғалімнің жаңа технологияларды меңгеруіне, инновациялық жетілуіне мүмкіндік береді.

Педагогикалық технология - педагогтың кәсіби қызметін жаңартушы және жоспарланған нәтижеге жеткізетін іс-әрекеттер көзі болып отыр.

Заманауи педагог қызметкерлерінің негізгі мақсаты - білім алушылардың білімін сапалы ету, оның толыққанды жеке тұлға болып қалыптасуына мүмкіндік беру. Жалпы педагогика ғылымында баланы оқыту мен тәрбиелеудің міндеті жан-жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру болғандықтан, жаңа технология бойынша әдістемелік жүйенің басты бөлігі оқыту мақсаты болып орын алады.

«Мұғалім – өз білімін үздіксіз жетілдіріп, іздену үстінде болғанда ғана мұғалім, ал ізденуді тоқтатқан күні оның мұғалімдігі тоқтайды»-деп ұлы педагог К.Д. Ушинский айтқандай, білім алу мен білімді болу қоғам дамуына ықпалы зор факторлар. Нағыз педагог өмір бойы оқиды, үйренеді. Әлемдегі жаһандық өзгерістерге бірінші болып ілесетін, жаңашылдықтың жаршысы – болатұғын да осы педагог [124].

Білім негізінен пән арқылы берілетіндіктен, әрбір оқу пәндерін заман талабына сай өз деңгейінде игерту, қай кезде болмасын, ең маңызды мәселе болып келгені даусыз. Технология мен әдістеменің мақсаты бір, ортақ –яғни, «қалай оқыту мәселелерін қарастырады».

«Сабақ беру жай ғана шеберлік емес, ол жаңадан жаңаны табатын өнер» деп Ж. Аймауытов айтқандай, бүгінгі оқыту жүйесінде әртүрлі жаңа технологияларды пайдалану тәжірибеге еніп, нәтижелер беруде. Бұлар студенттің жеке қасиеттерін аша отырып, азамат етіп тәрбиелеумен қатар студенттің танымдық күшін дамыту және білімін кеңейтуге, тереңдетуге жағдай жасайды [125].

Ұстаз үшін ең басты мәселе – оқыту әдісін дұрыс таңдау. Жаңа педагогикалық технологиялар студенттің жеке тұлғалық сенім-күшін арттырып, шығармашылық ойларының дамуында басты рөл атқарады.

Жаңа технологияларды меңгеру мұғалімнің зияткерлік, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және де басқа да көптеген адами келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін – өзі дамытып, оқу – тәрбие үдерісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі. «Өз еңбегін талдай білген адам ғана тәжірибелі ұстаз бола алады» деген В.С. Сухомлинскийдің сөзін оқытушының талмай ізденген еңбегінің нәтижесінен болатындығының айғағы деп білу керек. Қазіргі кезде білім мен техниканың даму деңгейі әрбір оқушыға сапалы және терең білім беруге барынша барлық жағдайды жасап отыр. Оқытушы баяндайды, әңгімелейді, түсіндіреді, ал студент тыңдайды, қабылдайды, ойлайды т.б, таным әрекеттерін жасайды, яғни тығыз кері байланыс жүйесі орын алуы тиіс.

Жаңа заман талабы білікті азамат, білімі жоғары, шет мемлекеттердің білім стандартына бәсеке бола алатын құзырлы маман даярлап шығаруды талап етуде, сондықтан елімізде шет тілін меңгеру жоғары деңгейде қарқындап отыр. Ендеше, елбасының қолға алған алғашқы саясатының бірі үштұғырлы тіл мәселесіне орай ағылшын тілінің даму аясы қанатын кеңге жайды. Әлемдік тіл ретінде бейресми түрде орныққан ағылшын тілін меңгеру еліміздің, ұлттың бәсекеге қабілеттілігін шыңдай түсуде.

Ағылшын тілін меңгеру- уақыт талабы. Елбасы өз сөзінде «Ағылшын тілі – ХХІ ғасырдың тілі. Бұл тіл қазақты дүниеге танытатын, әлемдік деңгейге шығаратын тіл» - деген еді.

Осылайша, мұғалім немесе педагог, білім деңгейі жағынан кәсіби немесе орташа болса да, белгілі бір кәсіби деңгей мен жеке тұлғалық қасиеттерді меңгеруі тиіс. Ең бастысы, арнайы пәндер мұғалімдері, педагогтарды да жеке өзінің білімдері мен оқушыларының білім деңгейлерін жетілдіруге ынта- ниеттері мен мақсатқа ұмтылғыштықтары болуы тиіс. Одан соң әрине педагог білім беру жүйесінде өзінің орнын сезіне білуі тиіс, білімі мен шеберліктерінің оқып-білім алушыларға ықпалының маңыздылығын түсіне білгені аса маңызды.

1.3 Үздіксіз білім беру жағдайында педагогтардың ағылшын тілін меңгеруде белсенді оқыту әдістері мен кәсіби ойындарды қолданудың тиімділік жағдайлары

Нарықтық қатынастарға көшуге орай кез-келген білім мекемесінің бітіруші түлегі құндылықтарының маңызды көрсеткіштерінің негізгілері оның еңбек нарығында бәсекеге қабілеттілігі мен сол меңгеріп шыққан мамандығының өмірлік циклдары болады.

Сонымен қатар бітіру тұсында да оқыту үдерісі әлі аяқтала қоймайды. Бітіріп шыққан маман иесі өзінің кәсіби шеберлігін шыңдау мақсатында өзін-өзі жетілдіріп білімін толықтырып отыруы міндетті және оқыту әдістемесі осы мақсаттарды жүзеге асыру талаптарына жауап беруі тиіс. Мақсаттардың классификациясы жалпылама түрде төменде көрсетілгендей түрде ұсынылуы мүмкін:

- сертификат (диплом, жеке куәлік) берілетін білім стандарты шеңберіндегі мамандыққа ие болу;

- білім беру туралы заңға сәйкес оқу мекемесі статусы шеңберіндегі білім беру деңгейіне ие болу (бастауыш, орташа, жоғары) :

- еңбек нарығында табысты түрде бәсекелестікке ие болу мақсатында өзін-өзі жетілдіруге мүмкіндік беретін білім, дағды мен шеберліктерге ие болу. Осы соңғысы кейінгі кезеңдерде үлкен маңызға ие болып келеді. Осыған орай, оқыту әдістемесіне де жалпы көзқарас өзгеріп отыр. Егер де жоспарлы экономика барысы кезінде дәстүрлі (көбінесе репродуктивті) оқу уақытының 95%-н алса, ал дәстүрлі емес әдістер (мәселелік және т.б.) -5%-ды алатын еді, яғни соңғылары экзотикалық сипат алушы еді (көп жағдайда тек қана ашық сабақтар көрсету кезінде қолданылатын), ал қазіргі таңда тәжірибелі эксперттер болжауларына дәстүрлі емес әдістер сабақтың 60%-н, ал дәстүрлілер - 40%-ды құрулары тиіс.

Бұл жағдайлар педагогтар алдына орасан мәселелерді тудыруда, олардың кейбірлерін атасақ:

- біршама танымал және апробациядан өткен әдістердің тізімімен, олардың сипаттамаларымен және классификацияларымен танысу;

- осындай әдістердің не нәрсеге арналғандығы жайлы сипаттамалармен және олардың тиімділіктері мен түрлі мақсаттар үшін қолданыс табулары жайлы мазмұнмен танысу;

- оларды жүзеге асыру мүмкіндіктерімен танысу.

Сипатталатын стандартты емес оқыту әдістері танымал әдістердің ішінде қандай орын алатындығы жайлы білу үшін, түрлі авторлардың еңбектеріне терең шолу жасай келе, қалай жүйелегендіктерін саралауға әбден болады.

Ю.К. Бабанский [126] әдістерді үш түрлі ірі сипаттарға қарай жүйеледі:

- 1) оқу іс-әрекетін ұйымдастыру әдістері;

- 2) оқу іс-әрекетін ынталандыру әдістері;

- 3) түрлеріне қарай жіктейтін бақылау әдістері :

- ақпарат-мәліметті беру және қабылдау,

- сөздік әдістер,

- әңгіме,
- түсіндіру,
- лекция, дәріс.

4) әңгімелесу және т.б. өзге авторлар мысалы (Жиделев М.А., Макиенко Н.И., Скакун В.А. және т.б.) нақты оқыту түріне қарай жіктеді: өндірістік оқыту әдістемесіне, арнайы пәндерді оқыту әдістемесіне қарай және т.б. М.И. Махмутов мәселелік дамытушы оқыту әдістерін жүйеледі, әрі реттелген түрін де көрсетті. Ол былайша аталды: 1) монологты, 2) көрсетпелі, 3) диалогты, 4) эвристикалық, 5) алгоритмикалық, 6) зерттеушілік, 7) бағдарламаланған.

Көрсетілген жіктемелер өзге де бағыттарда қолданыс табулары әбден мүмкін, атап айтқанда: (эвристикалық өнімді, репродуктивті), оқыту түрін қарай (түсіндірмелі-иллюстративті, мәселелік -дамытушы) және т.б.; өзге де бағыттарда: мысалы, логикалық (индуктивті, дедуктивті); мәселе, проблема призмасына қарай бөлумен байланысты ғылыми және оқу және т.б. болып бөлінуі мүмкін.

Бұлардың барлығын ұқсас сипаттарына қарай түрліше әдістерге орайластыру жағы біріктіреді. Өкінішке орай, олар он-жиырма жыл бұрынғы оқу түріне сәйкес, қазіргі оқыту жүйесінен алшақ болып келеді. Жәй ғана мысал. Жоспарлы экономика тұсында кәсіби білімі бар адам өзінің мамандығы бойынша барлық өмірінің ақырына дейін жұмыс істей алады деген кәміл сенімде, кепілдемеде болды. Нарықтық экономика тұсында бәсекелестік ерекше статусқа ие болып, орташа статистикалық көрсеткіштер адамның өмірде жұмыс, қызмет орнын өзгертіп, мамандықтарын 10-12 рет ауыстыратындықтарын көрсетіп отыр.

Ескі схема мен классификаторлар оқытудағы жаңа қажеттіліктерді қанағаттандыра ала ма? Әрине, жоқ. Сондықтан да, оның шешімі болып стандарты емес көзқарас, жаңа бағыттар жолын таңдау болып отыр.

Бұл бағыттардың айрықша сипаты болып табылатын нәрсе: бұрын «мамандыққа оқытатын, ал қазір «мамандыққа оқытуға оқыту» сәті туындап отыр, өмірдің әрбір бұралаң тұстарында адамға өзін қалай ұстау керектігін үйретіп отыратын педагогтарды қойып қоя алмайсың, сондықтан да белсенді оқытудың әдістері көмекке келуі қажет.

Осылайша, белсенді оқу әдістерінің басты мақсаты: «мамандық бойынша білім алуға оқытып, үйрету» болып отыр.

Осы тұста оқытудың психологиялық негіздері өте маңызды өзектілікке ие болады. Н.В. Шумянцева өзінің «Модульное обучение при подготовке предпринимателей в США» деп аталған жұмысында шетелдік тәжірибеге сәйкес, оларға оқытудың белсенділігін жатыстыруға болады. («Материалды жақсы меңгеру үшін студент ол материалмен белсенді түрде жұмыс жасауы тиіс»), оқытушымен кері байланыста болуы тиіс («Тек қана кері байланыс орнату арқылы ғана оқып-білім алушы өзіне қажеттіні оқып жатыр ма, не қажет және ол осының барлығын дұрыс жасап жатыр ма деп осыларды бағалай алуы тиіс»), жағымды мотивация, көзқараста болуы да шарт («Жағымды көзқарас мотивацияны күшейтіп, белсенділікті ынталандырады (зейіннің)»), жүйелі және

шоғырландырылған оқыту («Барлық зерттеушілер жүйелі түрдегі сабақтар сол көлемдегі бір реттік шоғырланған оқытуға қарағанда өте-мөте пайдалырақ деген пікірді қостайды»), бірнеше кезеңдерге бөліп оқыту («Оқыту ісі кезектес жүйелі болуы тиіс: қарапайымнан күрделіге қарай логикалық байланыста»), оқыту мақсатын білу («Оқыту ісі тиімді болады егер де студенттер оларға қойылатын талаптарды білетін болса ғана») және оқыту қарқынын таңдау («Курсты меңгеру шеңберінде оқу үдерісінің даралануы дегеніміз студенттің өзінің қабілеттері мен базалық білім деңгейлеріне қарай курсты оқып-игеру қарқынын таңдай білуі және дайындық сапасына қарай сынақтарды тапсыра алуы дегенді білдіреді»). Бұнымен келіспеуге болады. Белсенді оқыту әдістері осы негіздерді ескеруі тиіс [127].

ОҚЫТУДЫҢ БАҒЫТ-БАҒДАРЫ. Сократқа келесі афоризмді жатыстырады: «Өзің мен өзіңнің жақындарыңның білімді болуынан асқан маңызды нәрсе жоқ».

Білім - әлемдегі ең өте маңызды басты сала. Аталған саламен жалпы жұртшылықтың 40%-ы айналысады және оның тиімділігіне жалпы прогресс тәуелді болып келеді. Осы процесті оңтайландыруға болады ма? Академик Ю.К. Бабанский [126, б. 22] былай деп есептейді: «Оңтайлылық критерийі ретінде тиімділік пен алға қойылған міндет-мақсаттардың шешілу уақыты орын алуы мүмкін. Мұндай жағдайда оқу-тәрбие үдерісінің оңтайлылығы деп белгілі бір бөлінген уақытта білім беру және тәрбие міндеттерінің максималды шешілу тиімділігін қамтамасыз ететін ең жақсы деген нұсқаны педагогтардың мақсатқа сай таңдауы болмақ».

Үздіксіз кәсіби білім берудегі инновациялық әдістер элементтері ретіндегі кәсіптік ойындар

Ойындар адамзатқа қанша жыл болса сонша жыл адаммен қатар пайда болды десе болады. «Қыздар-аналар» ойыны фараондар кезінен бері мәлім. «Жасырынбақ» ойыны да-өте ежелгі ситуациялық ойын.

Ойындарды өндірістік және кәсіби істерге байланыстыра отырып ажырату да өзіндік пайда болу оқиғасы бар ерекше бір дүние.

Әдебиеттерге көз жүгіртсек, 30-шы жылдарды кеңестік дәуірдегі іскерлік ойындары жайлы және олардың өте кейінірек ғылыми негізде қалыптасқандығын [128], яғни «Экономикалық, ұйымдастырушылық және технологиялық бейіндегі оқу іскерлік ойындарын аттестациялау қағидасы» шыққаннан соң ғана дамығанына көз жеткіземіз.

Іскерлік ойындарға шетелдерде аса үлкен көңіл бөлінеді. Тіпті осы мәселенің теориялық мазмұндалуы тұрғысында да қадамдар жасалған. Мысалы, атап өтетін болсақ, психология ғылымдарының өкілі, доктор Эрик Берннің «Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры» атты кітабында ойындардың негізіне трансакционды талдау теориясы алынған. Трансакция деп қарым-қатынас бірлігін, ал трансакциялық стимул деп - қарым-қатынасты қажетсіну, трансакционды реакция деп - трансакцияға реакция білдіруді, қосымша трансакция деп -тікелей трансакцияға жағымды жауап беруді, ал қиылысқан трансакция деп- тікелей трансакцияға теріс жауап беруді, ал

жасырын трансакция деп - тікелей трансакцияға толассыз көп жауап беруді айтады. [129]. Атақты ғалым ойындардың өздерін психолог көзқарасы тұрғысынан келесі сипатта қарастырады: «Ойындар деп біздер нақты анықталған және мүмкін боларлық соңы бар бірінен соң бірі кезектесіп келетін жасырын қосалқы трансакциялар сериясын айтамыз. Ойын өзінше бір қайталанатын біржақты трансакциялардың жиынтығын білдіреді, сырттай тым шындыққа сай, бірақ жасырын мотивацияға ие; қысқаша айтқанда, ол торға қамайтын бірқатар жүрістердің барысы. Ойындардың процедура, рәсімдер және уақыт өткізуге қарағанда айырмашылығы біздердің көзқарасымызша, екі негізгі сипаттамалармен айрықшаланады: 1) жасырын мотивтермен; 2) ұтыс, жеңудің болуымен. Процедуралар табысты, рәсімдер — тиімді, ал уақыт өткізу — ұтымды болады. Олардың барлығы өз мәндері жағынан таза айқын ("теріс ойлы" болмайды). Олар кикілжің емес, жарыс элементтерінен құралуы мүмкін, олардың соңы күтпеген мазмұнда болуы да мүмкін, ешқашан драмалы болмайды. Ойындар керісінше, шынайы емес, жиі жағдайда драмалы болып келеді. Ең зұлым ойын, ол әрине -соғыс».

Біздер әрине саналы түрде ойын трактовкасына мұндай бағытта, бұл көзқараста қарамаймыз. Біздердің мақсатымыз өзгеше. Тек кейбірі ғана психологиялық-педагогикалық ойындарға қатысты мәліметтері алынуы мүмкін.

Оқыту үдерісіне қатысты ойындық бағыт, көзқарасты схоластикалыққа балама ретінде қарауға болады. Бірқатар шетелдік зерттеушілер пікіріне сай, [130] педагогиканың дамуы оқыту үдерісінен «тірі оқытушыны» тіпті алып тастауы мүмкін. Бұл жағдайда «оқытуға деген ғылыми бағыт, көзқарас критерийі болып, оның автоматтандырылған оқыту жүйесін қолдану мүмкіндігі (АОЖ) табылып, ол өзінің оқыту функцияларын адамның қатысынсыз алдын ала қойылған диагностикалық мақсаттарға сәйкес жүргізеді». Бұл мысалы «педагогикадағы технократиялық ойлау» болмақ. Соның негізінде Р. Тайлер ұсынған (АҚШ, 1934-42 ж.) «мінез-құлықтық оқу мақсаттары» идеясы кейінірек шетелде кеңінен танымал, әрі кең қолданысқа ие болған Блум таксономиясына қосылып бірігіп кетті, бұл бағыттың үнемділігін бағаламауға еш болмайды. Бірақ мұндай технология педагогикадағыны тек қайта жаңғыртады, шығармашылық емес. Екінші жолы - шығармашылық - ол да тамыры терең жайылған. Оқытатын сипаттағы ойын драматизация сияқты, эмоционалды рефлексиямен бірлесе отырып, Х.Ф. Джонсонның «Драматизация как метод преподавания» (ағылшын тілінен аударылған М., 1917 г.) деген кітабында қарастырылады [131].

Білім беру саласында инновациялық бағыттың қажеттілігі уақыт талабы, әрі тиімді нәтижелерге қол жеткізіп отырғандығы заманауи таңда бүкіл халыққа мойындалып отыр. Оларға төмендегілер кіреді:

- білім беру жүйесінің жаңаруы, яғни жоғарғы оқу орындарының кредиттік оқу жүйесіне толық көшуі және отандық білім беру үдерісінің модернизациясы;
- білім беру мазмұны ізгілендірілуінің талаптар қатарынан түсіп қалмауы;
- педагогтар мен білім алушыларға қойылатын талаптың жаңа мазмұндық тұрғыдан қарастырылуы, яғни білім алушы тек тұтынушы ғана емес, ортақ іс-шара субъектісі де.

Осы арада отандық психолог ғалым профессор С.М. Жақыповтың «Танымдық іс-әрекеттің психологиясы» жайлы құнды ой-пікірлері, біріккен диалогтық танымдық іс-әрекет туралы қағидалары сөзсіз оқыту үдерісінің тиімділігіне қол жеткізетін мәселелер болып табылады. Біріккен-диалогты танымдық әрекет кез-келген оқыту үдерісінің мақсаты, әрі ең жоғарғы тиімділікке жету шарты болады. Оқыту үдерісінің тиімділігін анықтайтын факторларды ғалым, оларды талдаудың үш деңгейі арқылы (методенгей, макродеңгей, микродеңгей) бөлді.

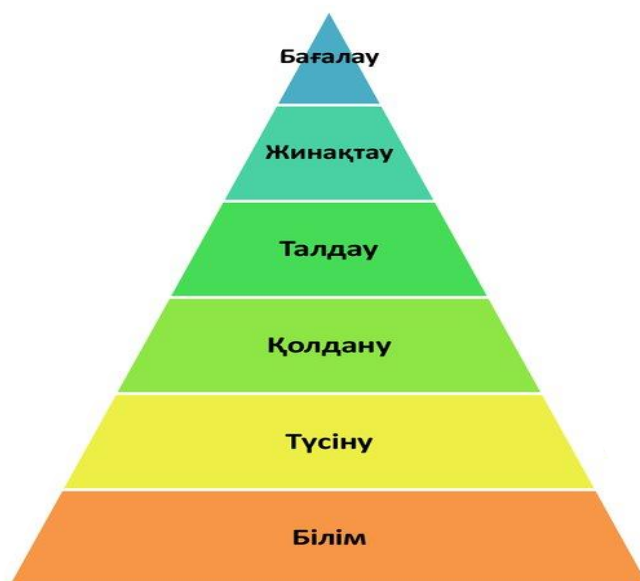
Сондықтан да, оқытудың белсенді әдістері деп аталатындар (іскерлік ойындары, әлеуметтік-психологиялық тренингтер т.б.) өте тиімді деп есептеледі де, олардың ұйымдастырылуының психологиялық негізі болып біріккен-диалогты танымдық іс-әрекет алға шығады.

Ғалым пікірінше, оқып-білім алушының дайындаған білімдер қоры сабақта психологиялық жағынан, оқып-білім алушылардың танымдық әрекетінің пәні, заты болады, басқаша айтқанда оның шын мәніндегі мотиві деп есептеледі.

Осылайша, кез-келген сабақта білім-берушіден білім алушыға беріледі деген принцип жүзеге асып қана қоймай, ең алдымен танымдық әрекет ұйымдасады [98, б.10]. Бастапқы кезеңде танымдық әрекеттің формасы монологты болып, оқып-білім алушылардың таным үдерісіне енулеріне орай диалогты формаға айналып, мазмұны жөнінен танымдық болады. Білім қоры білім берушіден оқып-білім алушыға ауысады және оқып-білім алушы иеленген білім қоры оқытудың нәтижесі сапасында алға шығады.

Білім дегеніміз - баршаға аян, сөздер шарасы арқылы бекіген ұғымдар, түсініктер жүйесі болады. Кез-келген ұғымның екі жағы: объективті - маңызды және субъективті мәні, болады.

Қазіргі кезде технологияда білімді меңгертудің шығармашылық деңгейіне жету үшін Блумның таксономиялық жүйесі пайдаланылады.

Сурет 2 – Білім жүйесінің түсініктері

Кесте 2 – Блум таксономиясы бойынша ағылшын тілінен білімді меңгерту жолдары

Рет тәртібі	Білім алушының іс-әрекеті
Білу	Тыңдайды, қабылдайды, есте сақтайды, түсінеді, ойлайды.
Түсіну	Түсіндіреді, айтады, көрсетеді, жазады.
Қолдану	Ойланады, салыстырады, табады, талқылайды, ашады, іздейді.
Талдау	Бұрынғы білім негізін пайдалана отырып, жаңа мәселені шешеді.
Топтау	Ойлап табады, құрастырады, шығарады, байланыстырады.
Бағалау	Бағалайды, талқылайды, өз талабын айтады.

Осы Блум таксономиясын қолдана отырып, біздер зерттеуіміздің эксперименттік бөлімінде студенттердің ағылшын тілін меңгеру деңгейін анықтау, әрі бағалау мақсатында әдістеме жүргіздік [132].

Отандық әдіскер С. Көшімбетова өзінің зерттеуінде оқу-тәрбие үдерісінде оқытудың заманауи инновациялық әдіс-тәсілдерін қолданудың бірқатар ерекшеліктерін атап көрсетеді. Бүгінгі таңда Қазақстанда Ш. Қаланов, Ж. Қараев, Ш. Таубаева, Қ. Қабдықайыров, С. Лактикова, М. Жанпейісова, Ә. Жүніспек пен Қ. Нағымжанова, С. Көшімбетова, К. Ж. Бұзаубақова, Б. Тұрғанбаева мен А. Әлімов және басқа да ғалымдардың зерттеулерінде оқытудың қазіргі заманғы педагогикалық технологиялары терең жан-жақты қарастырылады. Ал жалпы инновацияны модификациялық, комбинаторлық, радикалдық деп үш түрге бөледі. Психология ғылымдарының кандидаты М.М. Байбекованың да «Әлеуметтік-психологиялық тренингтер, әдістемелер мен жаттығулар», «Психологиялық кеңес беру» және «Жоғары оқу орнындағы интерактивті әдістер» атты тың, әрі аса мазмұнды оқу құралдары мен еңбектері заманауи таңдағы сұранысқа ие болып отырған құнды дүниелер, бұл еңбектер инновациялық оқыту әдістерін, белсенді әдістер мен ойындық технологияларды қолдану арқылы білімді табысты етуге болатындығын тағы да негіздей отырып, паш етеді [133].

Педагогикалық жаңалық немесе инновация – жаңа идеялар, әдістер, технологиялар ғана емес, педагогикалық процесс құрамдас бөліктері қосынды бірлігінің немесе жеке бөлшектерінің білім беру мен тәрбиелеудегі тиісті міндеттерді тиімді шешу жолы болып табылады. Технологиялардың пайда алдымен түрлі теориялық және тәжірибелік аспектіде техникалық прогрестің енуімен байланысты. Аса көрнекті педагог А. С. Макаренко бүкіл әлемге танымал болған ұлы еңбегі «Педагогикалық поэмасында» былай дейді: «Біздің

педагогикалық өндірісіміз ешқашан технологиялық логикада құрылған жоқ, әрқашан рухани тұрғыдан үгіттеу логикасы негізінде құрылған [134]. Сол себепті де бізде педагогикалық өндірістің барлық маңызды бөлімдері жоқ: технологиялық процесс, операциялар есебі, конструкторлық жұмыстар, құралдарды пайдалану, нормалау, бақылау, енгізулер, теріске шығару», – Оқыту үдерісін технологияландыру туралы пікірді осыдан 400 жыл бұрын Я. А. Коменский айтқан болатын, оның пікірінше, оқыту ісі «технологиялық» болуы қажет, яғни нені үйретсе де, не нәрсеге оқытса да оқу үдерісі табыссыз болмауы керек. Технологияда мақсат қою, осы мақсатқа жетудің құралдарын іздестіру, осы құралдарды қолдану ережелерін табу маңызды болды.

АҚШ-та үстіміздегі ғасырдың 30-шы жылдарында техникалық құралдарды қолдана отырып, білім бере бастағанда «білім берудегі технология» термині пайда болды. Бұл көбіне оқу үдерісінде техниканы пайдалануға байланысты кең белең алды.

60-шы жылдарда америкалық және батыс Еуропалық білім берудегі реформалар жүзеге асуына орай «оқу үдерісінде көзделген білім нәтижесіне қалай жетуге болады?» – деген мағынадағы «педагогикалық технология» термині пайда болды. Ал дидактикалық технология үлгілері біздің заманымыздың екінші жартысында техника мен технологияның қарқынды дамуы нәтижесінде пайда болды. Оқыту технологиясы, яғни, кең мағынадағы педагогикалық технология ақпаратты беру, өңдеу, сақтау әдістері мен құралдарының тиімділігіне байланысты дамудың барлық мүмкіндіктеріне ие бола алатын әлеуметтік технологияның маңызды компоненті болып табылады. Педагогикалық инновациялық технология ұғымының қалыптасуы мен дамуының барысында аталмыш ұғымның мәні түрлі нұсқада қарастырылады. Педагогикалық технология мәселесіне арналған П.Я. Гальперин, В.В. Давыдов, В.М. Кларин, Ж.А. Қараев, Т.Т. Галиев, т.б. ғалымдардың еңбектерінде оқыту технологиясын түсіндіруде техникалық құралдардың көмегімен оқыту деген түрі дегеннен бастап педагогикалық технологияны ғылыми тұрғыдан қолдану деген нұсқаға дейін түрліше пікірлер айтылған [135,136].

Жаңашыл педагог Ш.А. Амонашвили дамыта оқыту мен шәкірт пен ұстаз арасындағы қарым-қатынастың жолдарын үйретуде үлгі болатын болса, С.Н. Лысенкованың тірек схемалары көмегімен оза оқыту әдістерін үйренуге болады.

Атақты классик ғалым, психолог Л.С. Выготский: «Оқыту, білім беру дамудың алдында жүріп отыруы тиіс. Дұрыс ұйымдастырылған оқыту үдерісі ғана баланың жеке басының дамуын қамтамасыз етеді» – дейді [137].

Өз кезінде Ж. Аймауытов «... Сабақ беру – үйреншікті жай шеберлік емес, ол үнемі жаңадан жаңаны табатын өнер» деп оқыту, білім беру ісін үнемі ізденіспен, «жаңадан жаңаны» жасайтын іс-әрекетпен байланыстырған. Сондықтан да, қай пәнді болмасын меңгерту барысында тек қана оқулықпен шектеліп қоймай, оқушының да шығармашылықпен жұмыс жасауына көңіл бөлу қажеттігі туындайды. Мұғалім үшін ең бастысы – сабаққа лайықты әдіс-тәсілдерді дұрыс таңдау. Сондықтан бастауыш мектепте сабақтарды индуктивтік, дедуктивтік, репродуктивтік, проблемалық, көрнекілік әдіспен

оқыту тиімді болып табылады. Бастауыш мектепте сабақ түрлерін түрлендіріп сайыс сабақ, сынақ сабақ т.б. қайталау сабақ түрлерін топтық жұмыс, жеке оқушымен жұмыс, өздік жұмыс түрлерін қолдануға болады [125, б.10].

Инновациялар педагогикалық санат ретінде пайда болған кезден бастап қоғаммен бірге жүрсе де, олар салыстырмалы түрде жас, сондықтан оларды анықтауда кейбір айырмашылықтар бар. Педагогикалық жаңашылдықтарды зерттеу инновациялық үдерістердің ағынын, құрылымын, жіктелуін және ерекшеліктерін зерттеу нәтижелерін талдаумен байланысты.

Белсенді оқыту әдістері мен кәсіби ойындарды қолдану арқылы педагогикалық технологияларды жасау

Алға қойылған мақсатқа жетуге бағытталған педагогикалық технологияларды құру үшін ыңғайлы болып біздің пікірімізше схема және модульді-блоктық оқытудың принциптері табылады. Олар мейлінше тиімділік тұрғысынан біздер таңдаған инновациялық әдістер, яғни белсенді оқыту әдістері мен кәсіби ойындарды қолдануға мүмкіндік береді.

Блоктық-модульдік оқытуда әрбір оқу пәні ереже бойынша, мотивациялық модульден басталады. Мотивациялық модуль – бұл үздіксіз білім берудің кіндігі. Бірінші курста жалпыға білім беретін пәндер мазмұнында бұл модуль түрлі білім беру деңгейлері арасындағы байланыстырушы звено рөлін атқарады (жоғары оқу орнында — мектеп пен жоғары оқу орны арасындағы). Модуль кезінде практикалық сабақтарда кіріспе бақылау жасалады. Сонымен қатар, мотивациялық модуль берілген пән қандай мақсатпен оқытылып жатыр және оның өзге пәндерді оқытудағы маңызы қандай және оқып-білім алушылардың болашақ мамандықтары үшін оның орны қандай деген сұрақтарға жауап беруі тиіс. Дегенменен білім берудің басым бағыттарының бірі де оқып-білім алушылардың өзін-өзі дамыту қабілеттерін тудыру болып табылады, яғни көрсетілген проблемаларды шешу (адаптация проблемасы десек) осы мәселеге бейімделген әдістердің көмегімен жүргізген дұрыс болады. Бұл әдістер эвристикалық және шығармашылық деңгейлер әдістері. Оларға оқыту әдістері мен кәсіби ойындар секілді инновациялық әдістер жатады.

С.М. Жақыповтың біріккен-диалогты танымдық іс-әрекетті дамыту тұжырымдамасына сәйкес, тиімді қарым-қатынас жүйесі бірлескен-диалогтік танымдық іс-әрекет көрсеткіштері арқылы ашылады.

Бірлескен-диалогтік танымдық іс-әрекеттің негізгі нысаны топтық пікірталас, бұл жерде қатысушылар өз көзқарастарын білдіріп, қарсыластармен пікірталасқа түседі, яғни ой мен қабілеттер жарысқа түсіп, стереотипті ойлау, догматикалық көзқарас және бағалау талқыланады.

Бірлескен-диалогтік танымдық іс-әрекет студенттердің аналитикалық қабілеттерін ұйымдастырады және дамытады, салыстыруға, ең бастысы бөлуге, ақпаратты сын тұрғысынан бағалауға, қорытынды жасауға, жалпылауға, өзіндік пікірлерді дәлелдеуге үйретеді. Ұжымдық ойлау іс-әрекетінің осындай ұйымы ақыл-ой еңбегінің іскерлігін белсенді жаттықтыруға, студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамытуға нақты мүмкіндік береді.

Тұлға субъектілігінің қалыптасуына уақыт пен жағдай керек екені белгілі. Қазіргі кезеңде психологиялық қолдау көрсетудің “белсенді білім беру технологиялары” кең таралған. Оларға тренингтер, іскерлік ойындар жатады. Бірақ олардың сөзсіз артықшылықтарына қарамастан, бірінші кезекте, тұлға әрдайым осындай оқиғалардан тәжірибе жинақтап, іс жүзінде мұндай тренингте, әдетте, тұлғаның нақты жағдайымен резонанс тудырмайтын жалпы, «жаһандық» мәселелермен айналысады. Көбінесе, бұл жағдайда жеке тұлғаларға өзінікі ретінде қабылдай алмайтын, яғни өзінің табиғатына жат белгілі бір мінез-құлықтар ұсынылады.

Іскерлік ойындарда белгілі бір проблемалық жағдай анықталып, оған жеке тұлға орналасады. Бұл модельде ол оны шешеді. Бірақ, ереже бойынша, ойынның мақсаты – олармен болып жатқан оқиғаларға қатысушылардың қадамдық ойлары мен емес, проблемалық жағдайларды шешудің жолдарына арналған. Нәтижесінде, тұлға бұл мәселені шешудің дайын әдістерін «игереді», бірақ оны алу үдерісінің жеке тәжірибесін емес. «Өмірге», басқа жағдайға ауысу тренинг жағдайынан өзгеше, алынған нәтиже үнемі пайдаланылмайды және жаңа әдісті жасау қиынға соғады [46, б. 55].

Осылайша, «дайын шешімдер әдісі» тұлғаның жылдам өзгеретін жағдайларда тиімді әрекет етуіне жол бермейді, демек, олар тұлғаның субъективтілігін дамытуға қолдау көрсетуде нәтижелі емес. Сабақтастықты қалыптастыру мәселесі білім беру аясында дамиды.

Бірінші тарау бойынша тұжырым

Берілген тараудағы орындалған теориялық талдау бойынша келесі қорытындыларды жасауға болады:

1) Педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге әдістемелік даярлығының жүйесі заманауи білім күйі мен осы сала бойынша ғылыми ізденістердің бағытын сипаттайтын жалпы ағымдар тоғысында дамиды:

- білім кезеңдері мен деңгейлерінің үздіксіздігі мен сабақтастығы;
- жоғары кәсіби білім берудің диверсификациясы, негізгі білім бағдарламаларының жүзеге асуын бағдарламалармен және қосымша білім беру қызметтерімен қамту;
- білімнің мазмұны мен нәтижелерін стандартизациялау;
- фундаментальды теориялық және қолданбалы аспектілердің білім мазмұнында қатар үйлесуі;
- отандық кәсіби даярлық жүйесінің жетістіктері мен ең озық дәстүрлерін сақтау барысында жоғары білім беруді еуропалық жоғары білім беру жүйесіне интеграциялау;
- білім үдерісін модернизациялау мен сапасын арттыру мақсатында инновациялық жаңа құрылуларға ұмтылу.

2) «Үздіксіз білім беру» түсінігі «бүкіл өмір бойы барысында білім алу» формуласымен берілетін білім берудің жаңа конструкциясына ауысуды сипаттайды. «Үздіксіз білім беру» түсінігін анықтай келе ғалымдар оның негізгі сипаттамаларын атайды – адамның бүкіл өмірін қамтиды, өзіне формальды және

формальды емес білім түрлерін қосып алады, оқылып меңгерілетін пәндер мен адамның дамуының түрлі аспектілері арасында байланысты жүзеге асырады (кәсіби, моральдық, кәсіби және т.б.), ғылыми, мәдени және әлеуметтік прогресстің жаңа жетістіктерін ассимиляциялауға қабілеттілікті қалыптастырады. Ол оқу-танымдық шеберліктерді жетілдіруге, оқуға мотивацияны стимулдауға, табысты оқу үшін тиісті жағдайлар мен атмосфераны құруға бағытталған, білім берудегі шығармашылық және инновациялық бағыттарды жүзеге асыруды қамтамасыз етеді, адамның өзі білім алуына акцент жасайды. Үздіксіздік идеясы білім кеңістігінде субъектінің өзінің белсенділігінің басымдылығын мойындаудан туындайды, бұл студенттің кәсіби қалыптасуы мен жеке тұлғасының дамуы жайлы түсініктер мен тұжырымдардың осы идеяға қоысылып кетуін білдіреді.

3) Білім беру жүйелері мен процестерінде органикалық бірлікте үздіксіз білім беру жағдайында педагогтардың әдістемелік даярлық жүйесін құру мүмкіндігімен шарттаса отырып интеграция мен дифференциация құбылыстары болатындығы ғылыми дәлелденді. Мәселе педагогтың әдістемелік даярлығы жүйесінде интеграция мен дифференциация процестері арасында динамикалық тепе-теңдікке қол жеткізуде болады.

Интеграция түсінігін талдау оның тек қана оқу үдерісін интеграциялы формаларын ұйымдастырудың сыртқы байқалуларымен (нәтижеге бағыттылық, пәнаралық байланыстың болуы) ғана байланысты емес. Интеграцияның мәні білім беру үдерісінің бірлігі, тұтастығы мен жүйелілігі мен үйлесімділігі және оның компоненттерінің өзара байланысы категориялары арқылы адекватты ашылады. Білімдегі интеграцияға орай педагогикалық жүйенің тұтастығы, оның компоненттерінің бірлігі мен өзара байланысы қол жетімді болады. Интеграция мен дифференциацияның өзара байланысы, олардың білім жүйесінде ажырағысыз орын алуы жоғары оқу орны оқытушысының үздіксіз әдістемелік даярлығы үдерісінде интегративті-дифференциалды қарым-қатынасты қолданудың заңдылығын көрсетеді.

4) Білім берудегі интеграция мен дифференциацияның өмір сүруінің объективті заңдылығы заманауи ғылыми білімнің заңдылықтарымен шарттасады және кез-келген білім беру жүйесінің барлық компоненттерінің бірлігі мен сабақтастығын негіздейтін интегративті-дифференциациялық тұжырымдамаларында бекітілген. Берілген бағыт-көзқарастың өнімділігі оның функциясының көпмағыналылығымен шарттасады — ол педагогикалық процестің ұйымдастырылуы мен жүзеге асуында, оқытуда таным феноменін түсіндіруде принцип, әдіс және шара ретінде ашылады.

5) Жоғары білімнің заманауи таңдағы сапасы мен нәтижелілігін түсіну күзiреттiлiк бағытында дамиды. Білімнің күзiреттi бағыттылығында болашақ ағылшын тілі оқытушысының әдістемелік даярлығының нәтижелілігін негіздеу үшін теориялық базис құрайтын түсініктердің жиынтығы құрылды. «Күзiрет», «күзiреттiлiк» категорияларын талдау, оларды өзектiлiк және кәсiбилiк тұрғыдан нақтылау кәсiби-әдiстемелiк күзiреттiлiктi әдiстемелiк даярлықтың интегративтi нәтижесi ретiнде мойындауға негiз құрайды. «Әдiс» пен «әдiснама»

түсініктерінің мәнді байланысы, ағылшын тілі оқытушысының іс-әрекеті мен кәсіби сипаттамасындағы жеке тұлғалық пен кәсіби қасиеттері, білімі, дағдылары арасындағы өзара байланыс кәсіби-әдістемелік құзіреттілікті маңызды жекелік жаңа құрылым ретінде анықтауға мүмкіндік береді.

6) Педагогикалық жүйенің мәнді сипаттамаларын зерттеу келесіні констатациялауға алып келеді, яғни жоғары оқу орны ағылшын тілі оқытушысының үздіксіз әдістемелік даярлығын педагогикалық жүйенің сипаттары бар мәдени және гуманистік сипаттағы жүйе деп қарастырған заңды болады. Ол педагогикалық жүйеге тән базалық сипаттарға ие болады әрі сол мезгілде лингвистикалық кәсіби білім беру жүйесінде жүйеасты болып бой көтереді. Мұндай жағдай қоғамның дамуының жалпы әлеуметтік-мәдени ағымдарымен детерминациялы болуымен және педагогикалық ғылым мен білімнің заманауи әдіснамасымен шарттасады. Ұйымдастырушылық жоспарда үздіксіз әдістемелік даярлық өз алдына интеграциялы-дифференциалды білім беру үдерісін білдіреді, ал сапалы-нәтижелік тұрғысынан – ағылшын тілі оқытушысының кәсіби-әдістемелік құзіреттілігінің қалыптасуын білдіреді.

Жоғары білімді дамытудың күрделілігі мен ағымдарының көптүрлілігі, заманауи оқытушының кәсіби даярлығы үдерісіне ұйымдастырушылық пен мазмұндық талаптардың жаңаруы, құзіреттердің құрылымды және мазмұнды күрделілігі оқыту нәтижесі ретінде ағылшын тілі оқытушысының әдістемелік даярлығының заманауи тәжірибесінің қарама-қайшылықты сипатын шарттайды. Осы тарауда белгіленген ағымдар мен түсініктер түрлі дәрежедегі дифференциация мен интеграция идеясының байқалу дәрежесін көрсетеді және тиісті сипаттамаларға ие болады, бұл жоғары оқу орны ағылшын тілі оқытушысының үздіксіз әдістемелік даярлығын модернизациялау үшін теоретикалық- әдіснамалық база құрайды. Үздіксіз әдістемелік даярлықтың жүйесінің практикалық құрылуы құзіретті мазмұнды бөлшектеп талдау негізінде және оның мәні мен болашағын анықтайтын ғылыми тұжырымдаманың құрылуы барысында ғана мүмкін болады.

2 ПЕДАГОГТАРДЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТКЕ ДАЯРЛАУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МАҢЫЗЫН ЗЕРТТЕУДІҢ АСПЕКТІЛЕРІ

2.1 Педагогтардың ағылшын тілі меңгеруінің лингвоәдістемелік және инновациялық құзіреттілік кешені: құрылымы мен мазмұны

Ғылыми-педагогикалық зерттеулерде зерттелетін мәселенің пайда болуының негізі мен алғышарттарын, қалыптасуын анықтауға қызығушылық ағыны қарастырылады, әрі олар зерттелетін зат туралы ұғым-түсініктерді анықтайтын, объективті бар жағдайлар деп түсіндіріледі.

Педагогтар біздің көзқарасымызға орай, үздіксіз әдістемелік даярлық алғышарттарының үш негізгі тобын ерекшелеп бөлуге болады. Бірінші топқа әлеуметтік-мәдени тәжірибенің негізгі сипатты ерекшеліктері жатады, белгілі бір білім беру қажеттіліктері мен олардың әлеуетін олар өмірде бар әлеуметтік, мәдени, экономикалық, саяси және т.б. жағдайлар арқылы қанағаттандыруды детерминациялайды. Олар қоғамның әлеуметтік тапсырысын нормативті актілер, кәсіби қауымдастық пікірлері мен көзқарастары, қоғамдық пікірлер және т.б.-ры арқылы бейнелеп зерттеу нысанын дамытуды бейнелейді. Әлеуметтік тапсырыс деп әдетте «адамдардың саналы іс-әрекеті мен тарихи қажеттілік диалектикасы нақтыланатын рухани-практикалық іс-әрекеттің ерекше аумағын» айтады [138]. Екінші топ алғышарттарына біздер ғылыми әдебиетте орын алған интегративті-дифференциациялық бағыттың тұжырымдарын, теориялық зерттеуді аламыз. Олар ғылыми тағылымды тіркеп отырады, ол өз кезегінде білім берудегі интеграция мен дифференциация жайлы теориялық ұғымдар мен түсініктердің генезисін (кең мағынада) қадағалап отыруға және олардың болашағын педагогтардың үздіксіз әдістемелік даярлығы жүйесінде жасауға мүмкіндіктер береді. Үшінші алғышарттар тобы сыналатын нысанның практикалық меңгерілуі үшін оны нақты ғылыми және білім саласында практикалық қолдануды сол не өзге сапа деңгейіне көтеруге бағыттап бағдарлайды.

Берілген мәселені қарастыру логикасына сүйенетін болсақ, педагогтардың кәсіби даярлығын модернизациялаудың жалпы ортақ маңызды негіздемелерін анықтауды аса қажетті деп есептейміз, осы тұрғыда біздер студенттердің жоғары оқу орнында үздіксіз әдістемелік даярлығын, интегративті-дифференциациялық бағыттың тұжырымдарын педагогтардың үздіксіз әдістемелік даярлығы үшін базалық ғылыми негіздеме ретінде талдауды және білім берудің құзіреттілік моделі үлгісін берілген даярлық сапасына қол жеткізу үшін әдіснамалық бағдар ретінде қарастырамыз.

Жаңартылған білім беру жағдайында педагогтардың әдістемелік даярлығы модернизациясының әлеуметтік-мәдени алғышарттары

Лингвистикалық білім беру жүйесі заманауилық дамуға үн қоса отырып, студенттерді түрлі кәсіби салаларда даярлау үшін шетел тілдеріне оқытудың жаңа ғылыми негізделген үлгілері мен технологияларын ұсына отырып даму үстінде. Шетел тілдеріне қатысты қазіргі тандағы статусының артуы берілген пән

бойынша білікті мамандарға деген қажеттілікті күшейте отырып, олардың әдістемелік даярлықтарының тұтастай жоғары лингвистикалық білім беру жүйесінде модернизациялауының қажеттілігімен шарттасады. Жоғары білімде педагогтарды модернизациялау процестері отандық білім берудің модернизациясы жайлы жалпы тұжырымдарға, яғни құжаттарға негізделіп сүйенеді.

Білім беру ісін модернизациялау идеясын жасау және оның бейнесі заманауи ғылыми басылымдар мен нормативті құжаттарда оның жоғары білім саласында жүзеге асуының жолдары мен бағыттарын, мәнін түсіну үшін база құрайды. Қазақстан Республикасының білімін 2025 жылға дейін модернизациялаудың Концепциясында баяндалғандай, ол құжат әрі қарай өзінің жалғасына «Қазақстандық білім-2020» стратегиясында және соңғы жылдардағы білім жайлы нормативті құжаттарда ие болып дамыды. Білім берудің модернизациясының мәні оның үнемі жаңарып отыруын қамтитын даму механизмдерін игеру деп түсініледі. Білім беруді модернизациялау мәселелеріне арналған жарияланымдарда модернизациялаудың мәнін ашатұғын өзекті түсінік-ұғымдар заманауи білімдегі проблемаларды шешуде жетекші бағыт бола отырып, әрі мәнін ашады, олар- *сапа мен инновациялылық* ұғымдары [139] және т.б. Әрі зерттеушілер назарға білімнің әлеуметтік, жеке тұлғалық, дамушы мағынасы тұрғысынан қарайды.

Педагогтардың әдістемелік даярлығының мәденилілігі логикалық тұрғыдан білім институтының өзімен шарттасады. Мәдениет пен білімнің байланыс-қатынасы өте күрделі және көпжоспарлы сипатта болып келеді, әрі түрлі аспектіден қарастырылады. Біздер тек қана педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге кәсіби әдістемелік даярлығы жүйесін концептуалды жүйелеуге тікелей қатысты мәселелерді қарайтын боламыз.

Тарихи қалыптасқан көзқарастардың бірінің мәні мынада, білім өз алдына мәдениеттің «қалпын, бейнесінің көшірмесі» және басты мақсаты қайта жаңғыру болады. Мұндай көзқарас С.И. Гессеннің жұмыстарында өте айқын берілген. «Мәдениет каталогына» автор ғылым, өнер, адамгершілік, дін, заң, мемлекеттілік, шаруашылық пен техниканы қосады. Олар мәдени қоғамның өмір мақсаттары ретінде де алға шығады. Бұл мақсаттар, С.И. Гессеннің айтуынша, яғни білімнің мақсаты мынада: «Білім мен мәдениет арасында нақты сәйкестік бар. Білім ерекше бір нәрсе, индивидтің мәдениеті секілді» [140].

Жеке тұлғаның мәдениетінің қалыптасуы белгілі ғалымдар көзқарастарына сай жаңа жүзжылдықта білім саласындағы бірден бір негізгі міндеттің біріне айналып отыр; мәдениет осы кезде өзін-өзі ұйымдастыру мен өзін-өзі дамыту шарты ретінде бой тартады (М. Каган және т.б.). Бұл контексте заманауи білім беруде бірінші жоспарға жеке тұлғаның функционалды мәдениетін қалыптастыру мәселесі шығады, әрі ол келесі жайтқа дәлел болады, яғни «жеке тұлға үнемі белгілі бір фундаментальды мәдени білімдердің жиынтығын меңгеріп қана қоймай, оларды кәсіби-еңбек, қоғамдық-саяси, рухани аумақта, отбасында, сауықта, қарым-қатынаста және өзімен өзі жалғыз қалғанда тиімді түрде оны жүзеге асырады» [141].

Жоғарыда айтылғандардың негізінде біздер келесі қорытындыға келеміз – үздіксіз әдістемелік даярлық жүйесінің мәдениеттілігі принципі негізінде келесі ғылыми көзқарастарды қолданған заңды болады: білімнің мәдени контексте дамуы жалпы, ал оның құрамдасы әдістемелік даярлық жеке ұғым-түсініктер, педагогтардың лингвобілім алуы барысындағы кәсіби жеке тұлғасының дамуы мен әдістемелік даярлығының қайнар көзі әлеуметтік мәдени даму екендігі жайлы, әрі оның жеке тұлғасының құндылықты-мағыналық анықталуы мәселелері.

Білім беруді әлеуметтік-мәдени тәжірибенің саласы деп, ал оның әдістемелік даярлығын педагогтардың тұтастай кәсіби лингвобілім алуы жүйесіндегі күрделі жүйеасты екендігін білу әрі оның әлеуметтік ортамен көптеген өзара әрекетте болуы аса маңызды диссертация мәселесіне ерекше зейін қоюға алып келеді. Мұндай алғышарттардың қатарына аса маңызды деп біздер келесілерді жатқызамыз:

Жаһандану үдерісі елдегі тіпті әлемдегі барлық әлеуметтік-мәдени тәжірибеге ықпалын тигізе отырып, индивид өзін және білім жүйесі өзін идентификациялайтын қауымдастықтардың кеңеюінде байқалады. Берілген процестің мәні педагогикалық мәдениет пен білімдік процестердің жабықтығы мен тұйықталуын жеңуге, диалог үшін мүмкіндіктердің кеңеюін, өзара әрекет етуге ашық болып, өзара бірін бірі толықтыруға дайындығын білдіреді. Педагогикалық ғылымда жалпы ал, шетел тілдеріне, ағылшын тіліне оқыту әдістемесі жекелеп әдіснамалық маңызды болып «вариативтілік» және «көпқырлылық» түсініктері ие болады. Идентификациялық ортаның алуан түрлі болып өсуіне орай және жаңа мүмкіндіктердің пайда болуы барысында адам өзі алған білімдері, яғни құндылықтарға сүйенеді. Нәтижесінде жеке алғанда шетел тілдерін оқып меңгеру нәтижесінде қалыптасатын мәдени идентификалықтың жиынтығы арқасында өзін көпжақты идентификациялай алатын адамның даралығының жаңа мазмұны қалыптасады, оның ішінде – кәсіптік білім де кіреді. Бұл жиынтықтың компоненттерінің едәуір бөлігін әдістемелік даярлық алады.

Заманауи кезеңдегі қоғамның әлеуметтік-мәдени дамуының айрықша ерекшелігі – ақпараттық өркенниетті дамуға ауысу. Ақпараттық өркенниет әрбір адамның шығармашылық бастауы едәуір артатын жағдайда ғана орын алады. Бұл әлеуметтік қажеттілік жоғарыда аталған ағымдарды бейнелейтін қазіргі таңдағы білімнің реформалануының ерекшеліктері мен міндеттерін түсінгенде байқалады.

Үздіксіздік пен сабақтастық – оқып-білім алушының кез-келген іс-әрекетінде жекелеген бөліктер арасындағы тұрақты байланыстар қажеттігін талап ететін сияқты олардың кез-келген іс-әрекетіндегі ішкі өзара байланыстары болады. Үздіксіздік пен сабақтастық принциптерінің интегралды мәнін Г.Я. Файзуллина айқын білдірді [142], әрі ол осы түсініктерге анықтама беріп те өтті, *үздіксіздік* деп оқып-білім алушының кезектес әрбір уақыт аралығында бір-біріне ауысатын тұрақты, объективті әрі субъективті және алға жылжып дамуын қамтамасыз ететін бүкіл білім алуы барысында кезектес оқу міндеттері шеңберінің болуын айтады. Білімнің *үздіксіздігі* оқытуда *мазмұнды*,

технологиялық және ұйымдастырушы сабақтастықты қамтамасыз ететін білім беру институттары арасындағы өзараәрекетті білдіреді. Ал *сабақтастық* деп түрлі кезеңдер мен оқыту формалары (балабақша-мектеп, мектеп-жоғары оқу орны, жоғары оқу орны-дипломнан кейінгі білім алу) шеңберіндегі *үздіксіздік*, яғни тұтастай білім беру жүйесі шеңберіндегі осы барлық кезеңдер мен формалардың бірыңғай, бірдей ұйымдасуын айтады.

Үздіксіз білімнің *жүйеқұраушы* факторы болып әрбір адамның үнемі дамуын қоғамдық қажетсіну болады. Осы арқылы көптеген білімдік құрылымдардың тәртіптеліп реттелуі анықталады – негізгі мен көлденең, базалық пен көлденең, базалық пен қосымша, мемлекеттік пен қоғамдық формальды мен формальды емес. Олардың *өзарабайланысы мен өзарашарттастығы* деңгейі бойынша *ортақ субординация*, бағыттылығы мақсаттылығы координация, арасында өзара әрекетті қамтамасыз ету – мұндай құрылымдардың барлық жиынтығын *біртұтас жүйеге* айналдырады. «Үздіксіз білім берудің мақсаты адамды өмір бойына оқыту емес, ол өзі соны жасауға үйрету болып табылады. Басқаша сөздермен айтқанда, үздіксіз білім беру жүйесі бастапқыдан-ақ егер де дамытушы сипат оған органикалық тұрғыдан тән болатын болса өмірлік болады».

Заманауи түсініктерге сай, білімнің үздіксіздік ұғымы жеке тұлғаға, білім бағдарламаларына, білімінің ұйымдастырушылық құрылымына қатысты болады. Жеке тұлғалық қатыстылық, бұл адамның үнемі ешқандай ұзақ мерзімді үзіліссіз оқуы болады. Әрі оның түрлі қозғалыс векторы болуы мүмкін: өз мамандығы шеңберінде шеберлікті жетілдіру; сатыларға және білім деңгейлері бойынша «жоғарыға» қарай, білім алу бейіні және мамандығы бағытында қозғалыс.

Білім беру үдерісінде үздіксіздік жеке тұлғаның білім берудің дамуының барлық сатыларына ену, қосылу сипаттамасы болады. Ол сонымен бірге бір түрден екіншіге, бір өмірлік кезеңнен екіншіге, бір білімдік деңгейден келесісіне ауысардағы білім беру іс-әрекетінің сабақтастығын сипаттайды. Білім берудің құрылымындағы үздіксіздік тұтас қоғамда ғана емес, жекелеген аумақта ғана емес, әрбір адамда білімдік қажеттіліктердің барлығын қанағаттандыра алуға қабілетті, білім бағдарламаларының өзара байланысы мен сабақтастығын қамтамасыз ететін білім беру қызметінің кеңістігін құрайтын білім мекемелерінің шоғыры номенклатурасын сипаттайды.

Үздіксіздік білім беру жүйесін жетілдірудің басты мақсаты ол – білім беру үдерісінің тұтастығына қол жеткізу, яғни оның барлық кезеңдері мен сатыларының интеграциялылығы (бірлігі). Яғни білім алу ісі үздіксіз, себебі адам үнемі бір оқу түрінен үнемі басқа оқу түріне ауысады, себебі ол белгілі бір деңгей мен сипаттағы білімге ие бола отырып, ол сонымен қатар немесе қажеттілігіне орай ол білімін түрліше тәсілдермен кеңейтіп толықтыра алады, айталық ұйымдастырылған институционалды білім алу арқылы да және өзі жеке білім алу арқылы да.

Үздіксіз білім, осылайша, бірыңғай біртұтас білім кеңістігі мен ыңғайлы жағдайларды құрады, онда жеке адамның өзіндік даму жолы бойынша көпшамалы қозғалысының жүзеге асуы мүмкін болады.

Қазақстан Республикасының білім беру жүйесін дамытудың басым бағыттары мақұлданған болатын, онда келесі жайттар айтылған, үздіксіз білім әрбір адамға оның ары қарайғы кәсіби, мансаптық және жеке тұлғалық өсуіне қажетті кәсіби даярлықты алуға және жеке өзінің білім алу траекториясын қалыптастыратындай институционалды мүмкіндіктер беруі тиіс. Берілген жүйенің дамуы сыртқы талаптарға үн қоса отырып, еңбек нарығы тарапынан да үлкен сәйкестіктерге жауап беруі мүмкін.

Ғылыми басылымдарда үздіксіздік фактісінің үздіксіз білімнің өзінің ішкі жүйесіндегі орын алуы жайлы көп сөз етіледі, әрі бірізгілікте осы жүйені қолданушыларға қатысты субъектілері үшін дискреттілігі [143], оның білімдегі интеграция мен дифференциациясының бірлігін көрсетеді. Үздіксіз білім жайлы ұғым-түсініктердің эволюциясын зерттеу оның құрылуының алты негізгі принциптерін анықтауға мүмкіндік береді: а) базалық білім принципі (білім кеңістігінде еркін қозғалу үшін белгілі бір білімдік старттық негіз алу керек – жалпыға білім беретін, кәсіби); ә) білім бағдарламаларының көпдеңгейлілік принципі (білімдегі көптеген деңгейлер мен сатылардың болуын білдіреді); б) базалық пен дипломнан кейінгі қосымшалық принципі (өзара толықтырылу), яғни (үздіксіз білім жағдайында әрбір адам ол тіпті келесі деңгейге барып оқу оқитын болса да, ол өмір бойына өзінің білім алуын жалғастыруы керек болады); в) білім бағдарламаларының маневрлығы принципі (білім бағдарламалары оқып білім алушыға бір білім бағдарламасын жеңіл меңгеріп, екіншісіне өтуіне мүмкіндіктер беруі тиіс); г) білім бағдарламаларының сабақтастығы принципі (үздіксіз білім берудің барлық жүйесінің бірдей мақсатына негізделетін, білім бағдарламаларының «соқтығысуын», тікелей стандартталуын білдіреді); ғ) білімдік құрылымдардың интеграциясы принципі (бір жағынан, білім мекемелерінің көпбейінді, көпдеңгейлі және көпсатылы білім мекемелеріне айналуы, екінші жағынан, түрлі типтегі білім мекемелерінде бір не сол білім бағдарламаларының жүзеге асуының мүмкіндігі).

Үздіксіз білім беру жүйесінде жоғары кәсіби білім берудің негізгі білім бағдарламаларын жүзеге асырудың және оны қосымша білім берудің бағдарламаларымен қамтудың шынайы мүмкіндігі туады. Соңғы кезеңде жоғары кәсіби мектептерде негізгі білім бағдарламаларын жүзеге асырумен қатар қосымша білім беру жүйесі де белсенді дамып отыр [144]. Негізгі және қосымша білім өзара байланысты және бір-бірінің дамуын шарттайды. Негізгі білімде нормалық регламенттелетін, жалпы қабылданған және анықталған оқытудың әдістері, тәсілдері мен формалары жүзеге асатын иерархиялық құрылған білім жүйесі бой тартса, әрі оның білім нәтижесі бағалауға тиісті болады, ал қосымша (немесе формальды емес) білім деп дәстүрі мектеп пен жоғары білім беруден тыс жүзеге асатын ұйымдасқан және тұрақты коммуникация үдерісі саналады.

Кәсіби білім берудегі педагогтардың үздіксіз білімінің ұйымдастырушылық аспектісі заманауи жоғары білімнің құрылымында ұсынылған.

Деңгейлік білім идеясын дамытуға күшті, импульсті *Боллондық декларация* (1999) берді, Еуропа елдерінің біртұтас білім кеңістігін қалыптастырудың *Боллондық үдерісінің* бастауы болды [145]. Ресей бұл процеске 2003 жылдан бері қатысып келеді. Боллондық декларацияға сәйкес Еуропа елдеріндегі жоғары білімдегі ұлттық білім жүйелерін салыстыруға жетелейтін негізгі мақсаттар 2010 жылы қол жеткізілу жоспарланған болатын, ол үшін қатысушы-алты негізгі міндеттерге қол жеткізулері тиіс болған:

- Жоғары білім саласында жалпыға түсінікті салыстырылатын біліктіліктерді ендіру;

- Екісатылы жоғары білім беру жүйесіне ауысу (бакалавриат – магистратура);

- Сынақтық бірлікте (кредиттер) еңбек сыйымдылығын бағалау (курстар, бағдарламалар) және БҰҰ-ң мамандандырылған мекемесі жасаған дипломға халықаралық қосымшада оқу бағдарламасын бейнелеу;

- Оқу мекемелерінің студенттері, педагогтар әкімшілік-басқару тұлғаларының мобильділігін арттыру;

- Қажетті білім сапасын қамтамасыз ету;

- Жоғары оқу орындарының автономдылығын қамтамасыз ету.

Интегративті-дифференциалды көзқарасты бағыт негізінде педагогтардың үздіксіз әдістемелік даярлығын құрудың концептуализациясы білім саласындағы интеграция мен дифференциацияның бірлігі феномені жөніндегі ғылыми ақпаратты зерттеуге құрылады, интегративті-дифференциалды бағыты түсінігін талдауға және ағылшын тілі оқытушысының үздіксіз әдістемелік даярлығы жүйесінің мінездемесін қолданудың маңыздылығын да қоса көрсетеді.

Ғылыми жариялымдарда ағылшын тілінің жоғары интеграциялық әлеуеті туралы айтылып жүр (Л.К. Мазунова, Е.Ю. Протасова, Н.М. Юрьева және т.б.), олар «көппәнділікте» байқалатыны, кез-келген пәнмен интеграциялана алу қабілеті болатындығы да (И.А. Зимняя [34, б. 165]) айтылып жүр, бұл оны «өзекті» пән ретінде пәнаралық пәндер жүйесінде қолдануға мүмкіндік береді (Е.Ю. Бахталинова, Н.Л. Московская, А.Н. Утехина және т.б.).

Шетел тілдеріне оқытудың интеграциясының түрлі аспектілерін ашатұғын ғылыми-әдістемелік жариялымдарды жалпылай келе, (И.Л. Бим, В.В. Воробьев, Г. Крампц, Е.И. Пассов, Ю.Е. Прохоров, Е.Н. Соловова және т.б.), интеграцияны қолданудың негізгі үш нұсқасын қарастырамыз:

Біріншіден, теориялық пен практикалық, саналы (білім жүйесіне қатысы бар) мен санадан тыс (дағдыларды қалыптастыруға бағытталған) оқыту құрылым компоненттерінің бағыты. Мұндай бағытты жүзеге асыру келесідей ұйымдастырылады: зерттелетін тілдің аспектілері жайлы білімнің меңгерілуінен бастап тілдік автоматизмдерге, немесе білімді қатар меңгеру және соңғының алдына шығып шеберліктердің қалыптасуы.

Екіншіден, интеграция айнала әлемді тұтастай қабылдаумен байланысты оқыту мазмұнын ұйымдастыру принципі ретінде қарастырылады. Интеграцияны бұлайша түсіну шетел тілдерін сол тілде сөйлейтін халықтың мәдениеті арқылы меңгеруді жақтайтындардың лингвомәдени танушылық

зерттеулерде ұсынылған. Әрі осы кезде тек қана жәй ғана пәнаралық байланыс жайлы сөз болып қана қоймай, тілдің, халықтық мәдениет, әлеуметтік рөл мен қарым-қатынас стратегиялары да сөз етіледі.

Үшіншіден, өзіне оқыту мен суггестияның бағдарламалы элементтерін, саналы- практикалық, белсенді- ситуативті, аудиовизуалды әдістерді де қосып алатын интегративті оқыту әдісі ретінде. Бұл әдісті құрушы (Г. Краппиц) келесі тұжырымдардан ой түйеді: ағылшын тілдерін оқыту коммуникативті және елтанушылық бағыттылықта болады; оқыту барлық тілдік іс-әрекеттегі тілдік шеберліктерді кешенді қалыптастыруға бағытталған; сабақтар тілдік автоматизмдерді жасап қана қоймай, білімді де қалыптастырады.

Стандартты білім беру мазмұны оқытушысында түрлі деңгейдегі білімдер болады. Бір жағынан – ол *білім-сипаттамалар немесе эмпирикалық білімдер*: адам мен оның даму шарттары жайлы, оның кәсіби іс-әрекеті жайлы, нақты-пәндік саласы бойынша мәліметтердің жиынтығы және т.б. Эмпирикалық білімдер мұғалімнің кәсіби еңбегінде орын алатын кейбір заңдылықтарды тіркеп отырады, айталық, олар – оқыту мен тәрбиелеудің заңдылықтары, оның даярлығының арнайы саласы болатын мәдени ақпаратты оқыту. Кәсіби педагогикалық білімде бұл білімдер типі оқу мәліметінің негізгі бөлігін құрайды.

Кәсіби оқу ақпаратында эмпирикалық білімнен басқа ерекше бір категория бар, ол – *концептуалды* білімдер. Олардың ерекшелігі студенттердің бойында кәсіби маңызды жиынтыққа қатысты кәсіби іс-әрекет табиғаты жайлы негіз қалаушы түсініктерді қалыптастыру болады. Танушы субъект (студент) ұстанымы мен ол алатын білім сипаты арасында өзарабайланыс фундаментальды идеялар мен үлгі таңдауда және сол не өзге кәсіби әлем картинасы құрылатын негіз байқалатын болады. Жоғары оқу орнынан тыс, әрі қарай ол педагогикалық шындықты түсіну үлгісіне және оқытушының кәсіби еңбегінің жеке-дара үлгісінің қалыптасу негізіне айналады. Осылайша, концептуалды білімдер студенттің танымдық үдерісінің субъективті еркіндігінде және кәсіби даярлықта таңдау еркіндігіне кедергі келтірмейді.

Интеграциялық процестер жайлы ғылыми түсініктердің дамуы *конвергенция* түсінігін өзекті ете түсті (латын тілінен *convergo* – «жақындатамын») ол қоғамның түрлі аумағына қатысты (А.А. Калмыков, М.В. Ковальчук, Н.И. Лапин, Т.Г. Лешкевич, А.Н. Райков, Ю.В. Яковец, Н.А. Ястреб, M.S. Bainbridge, M.C. Roco және т.б.). Зерттеушілер келесіні ескертеді, ғылымның даму логикасының өзі тар маманданудан пәнаралыққа, кейін ғана тәртіптілікке, содан соң ғылымдардың бірігуіне ауысуға жеткізді. Бірақ тек қарапайым нәтижелерді геометриялық қосуға емес, олардың синергетикалық эффектісіне, өзара енуге алып келді (М.В. Ковальчук) [146]. Білімдегі конвергентті стратегия дәстүрлі оқыту үлгісінде шынайы стратегиялық баламаларды іздеуде әлеуметтік-мәдени қажеттілікке жауап қату болады.

Білімдегі интеграция мен дифференциацияның өмір сүруінің объективті заңдылығы кез-келген білім жүйесінің барлық бірлік пен сабақтастықты негіздейтін компоненттерінің интегративті-дифференциалдық бағыттың тұжырымдарында бекітілді [105, б. 128]. Мәселе мынада, яғни қайтсе де білім

беру жүйесінде интеграция мен дифференциация процестері арасында динамикалық тепе-теңдік орнатуға қол жеткізу. Осы мәселенің шешімі үшін конвергентті стратегия аса өнімді болады, себебі конвергентті білімнің базалық императиві ретінде аса сапалы білімге қол жеткізу үшін білім үдерісінің барлық мазмұндық және ұйымдастырушылық компоненттерінің үйлесімді болып келуі түсіндіріледі. Жоғары білімдегі конвергентті стратегия бұрыннан бар бірігу пайдасын көздейтін, білімдік және кәсіби міндеттерді керемет шешу үшін ғылымдар мен технологиялардың өзара енуіне жұмыс жасайтын бұрынғы «фундаментальды-қолданбалы», «ғылым-технология-тәжірибе» схемасынан ары шығуға мүмкіндік береді.

Осылайша, әдістемелік даярлықтың білімдік үдерісін дамыту логикасы конвергентті стратегия ауқымында пәндердің интеграциясы тұрғысынан мынадай: *тәртіптік моделіне үлгі* (дәстүрлі) – *пәнаралық модельіне үлгі* (интеграцияланған) – *тәртіпүсті модельіне үлгі* (метапәндік). Берілген логика қозғалысты педагогтардың кәсіби іс-әрекетінің тұтастай картинасы қалыптасуына қарай белгілейді. Тәртіптік үлгіні жеңу аяғына дейін жеткізілмеген және едәуір дәрежеде маңызды функция – озып кету функциясының жүзеге асуын қиындатады. Білім беру үдерісінің әмбебап интеграциялы моделінің құрылу проблемасы теориялық та, практикалық та жағынан аяқталмаған, бірақ ғылыми ізденістер оның жасалуына толық қабілетті, яғни ғылыми еңбектер жетерлік (Н.Д. Гальскова, А.В. Гвоздева, Н.Ф. Коряковцева, О.А. Митусова, Н.Н. Нечаев, Е.Н. Соловова, Т.М. Фоменко, А.Н. Щукин және т.б.). Ағылшын тіліне және оны оқыту әдістемесіне оқытудың метапәндік үлгісі зерттеудің ең бастапқы сатысында тұр. Мынаны ескерте кету керек, біздер ағылшын тіліне оқытудың әдістемесін әдетте өзінде метапәндік сипат алып жүретін пән деп есептейміз, себебі ол өзінде көптеген білімдерді (философиялық, мәдениеттанушылық, арнаулы, педагогикалық, әлеуметтік, лингводидактикалық, антропологиялық, жаратылыстану ғылыми) интеграциялайды, әрі сонымен қатар заманауи таңда өз дамуында мазмұнды қайта құрылу жағынан болашағы бар номиналды да концептуалды да.

Конвергентті білім беру жүйесінің дәстүрліден негізгі институционалды айырмашылығы жекелеген пәндердің монополиясын жеңуде көмектеседі, бұл өз кезегінде студенттердің ағылшын тілдеріне және оны оқытудың әдістемесіне кәсіби іс-әрекеттің толыққанды компоненттері ретінде қарым-қатынасын және даярлықты да қалыптастырады, әрі жоғары оқу орнында кәсіби/бейіндік бағытталған лингвобілімді қамтамасыз етеді. Сонымен қатар студенттердің оқытудың метапәндік оқыту үлгісінде тар мамандануды жеңуде педагогтардың кәсіби құзіреттілігін дербес түрде жетілдіруде реттеуші маңыздылығына ие бола отырып, әлемнің мәдени-тілдік картинасын қалыптастыруға шынайы мүмкіндіктерді тудырады. Осылайша, конвергентті оқыту эффектісі бола отырып, студенттердің әдістемелік даярлығы қол жеткен деңгей даму әлеуетіне ие болады. Бұл феномен маңызды саналады, себебі заманауи таңда ағылшын тілі оқытушысының клиентке бағытталу тұрғысында (түрлі өзгетілді деңгейде

жұмыс, түрлі формада- күндізгі мен қашықтықтан, түрлі жас категориялары үшін- білім мекемесі, шетел тілдерінің курстары, жеке-дара оқыту және т.б.).

Біздің көзқарасымызша, конвергентті білімнің айрықша сипаты – педагогтардың даярлығының іс-әрекеттік аспектісіне басымдықпен зейін аудару, ол әрине іс-әрекетке дайындық пен қабілеттілікпен сипатталатын кәсіби құзіреттіліктің мәнін анықтайды. Оның ерекшелігі болып парадигмасы ХХ ғасырдың соңында өзгерген заманауи ғылымның даму логикасына еру, соған ілесу, ғалымдар пікірінше ол парадигма әлем қалай жаралғандығын зерттеп оның элементтерін ыңғайлы жолмен жасауды зерттеді. Бұл парадигма белгілі бір дәрежеде студенттің кәсіби оқытушылық іс-әрекеттің логикасын бейнелейді: өзгетілді мәдениетті зерттеуден ол әрі қарай оны мақсатқа бағыттала құруға – алдымен жеке өзінің санасында, мінез-құлқында, іс-әрекетінде (жоғары оқу орны оқу үдерісінде), кейін –санада, мінез-құлық пен оқушылардың коммуникативті іс-әрекетінде (ағылшын тілін оқыту үдерісінде).

Әдістемелік даярлықтың конвергентті стратегиясы оқу үдерісінің нормативті ұйымдастырылуы мен студенттердің құлшынбалы білімдік іс-әрекеті дұрыс үйлестірілгенде ғана принципті түрде мүмкін болады. Ол студенттерді дербестігі мен өз жұмысының нәтижесі үшін жауапкершіліктерін күшейтуде оқытуды қайта бағдарлаумен қатар жүреді, әрі ағылшын тілі мен оны оқыту әдістемесіне оқыту үдерісінде өзін-өзі ұйымдастыруда үлестік салмағының артуына де себепші болады. Әдістемелік даярлықтың конвергентті стратегиясының ажырамас бөлігі болып оқытушының кәсіби лингвобілімі жүйесіндегі ағылшын тіліне оқытудың рационализациясы мен оптимизациясы табылады, ол интеграциялы оқу курстарында қайталаушы мазмұнды жояды, білімдік ақпараттың зерттеу тәсілдерін жалпылауды қалыптастырады және студенттердің өзін-өзі оқыту мен өзара оқытуын да дамытады. Конвергентті білім барысында жоғары оқу орнындағы оқу үдерісінің барлық құрамдасын инновациялық жаңартуда шынайы түрде қажеттілік туындайды. Мұндай жаңарудың мәні берілген процестің дәстүрлі «оқу» тұрғысынан «танымдық», «зерттеушілік», «жобалаушы», «прагностикалық» ұстанымға қайта бағдарлануды білдіреді.

Конвергентті стратегияны жүзеге асырудың күтілетін нәтижелері әрекет етуші оқыту жүйесімен салыстырғанда тартымды көрінеді себебі, кәсіби әдістемелік дайындық негізі және нәтижесі болып декларацияларды меңгеру емес, педагогтың өзінің мәдени миссиясын сезінуі болады және ол жоғары оқу орнында оқыту сапасын жоғарылату үшін ішкі стимул қызметін атқарады.

Конвергентті стратегияның жағымды ықпалы жоғары оқу орнының конвергентті білім беру жүйесінің дамуына қарай трансформациялық жылжулардың бағыттылығымен болжанады, яғни академиялық еркіндік пен өзін-өзі ретеу механизмдерінің әрекетін күшейту бағытында. Бұл берілген стратегияны жоғары оқу орнында үздіксіз білімнің қалыптасуының маңызды механизмі деп қарауға толық мүмкіндік береді.

Жоғары білімнің деңгейлік жүйеге ауысуы заманауи таңда құзіреттілік көзқарасты өзекті ете түседі, себебі әдіснама орасан маңызға ие болып отыр, әрі

ол оқытушының түрлі білімдік деңгейлерінде кәсіби әдістемелік даярлықтарының мақсаттық және сапалы бағдарларын анықтайды және оның модернизациялануының мәнді педагогикалық алғышарты болады.

Құзіреттілік осылайша, жеке тұлғаның жалпы қабілеттілігі мен іс-әрекетке дайындығында көрінетін *интегралды қасиет* ретінде көрінеді, әрі ол қасиет оқыту үдерісінде білім мен тәжірибеге сүйене отырып пайда болып, жалпы қабілет пен іс-әрекетке дайындықта көрінеді және осының барлығы жеке тұлғаны дербес және іс-әрекетке табысты түрде қатысуға бағдарлап бағыттайды.

Педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге әдістемелік даярлығы саласында біздер берілген көзқараспен толық қосыламыз, себебі жоғары оқу орнының білімдік-әдістемелік әлеуеті бұл тұрғыда толық жүзеге асырылмаған. Біздің көзқарасымызша, мағыналы болып педагогтардың кәсіби құзіреттілікке қарым-қатынасы деңгейлік құбылысқа қатынасы секілді табылады әрі ол тек қана дербес кәсіби оқытушылық іс-әрекетте байыту мен дамытуға тиіс болады.

Педагогтардың кәсіби біліміне қатысты құзірет пен құзіреттілік түсініктерін қарастыру оның лингвоәдістемелік даярлығының нәтижелерін сипаттайды. Әрі лингвоәдістемелік даярлықты зерттеу әдістемелік құзіретті педагогты қалыптастыру қажеттілігіне орай маңызды әрі мәнді нәтижені нақтылауды қажет етеді.

Үздіксіз білім беру принциптері мен тұжырымдарын талдау және оның құрылымын зерттеу жоғары білім мекемесін біздер алдын ала анықтағандай кәсіби-әдістемелік құзіреттілік деп атаған құзіреттілікті қалыптастыруға бағытталған педагогтардың үздіксіз әдістемелік даярлығының көпдеңгейлі кәсіби бағдарламасын жүзеге асыру мүмкін болатын орын. Құзіретті көзқарас бағытының тұжырымдары педагогтардың іс-әрекетінде жалпылама сипаттама үшін ғылыми негіз құрайды.

Әдістемелік даярлықтың нәтижесі ретіндегі педагогтардың кәсіби-әдістемелік құзіреттілігін концептуалды тұрғыдан түсінуді анықтау үшін әдіснамалық маңызы бар бастапқы тұжырымдарын қарастырайық. Кәсіби-әдіснамалық құзіреттіліктің мәнін анықтау үшін бастапқы ұғымдар болып біздің зерттеуімізде *әдіс пен әдіснама* түсініктері табылады.

Әдіс (грек тілінен *methodos* — зерттеу жолы) — белгілі бір мақсатқа жету жолы, шындықтың практикалық немесе теориялық меңгерілуі немесе соған байланысты тәсілдердің жиынтығы.

С.И. Ожегов пен Н.Ю. Шведованың сөздігінде әдіс, бұл — қандай да бір жолмен әрекет ету, әрекет тәсілі, тәсіл, ал әдістемелік — қатал тәртіпті, жүйелі, жоспарға дәл, сай әрекет жасау [147]. Д.Н. Ушаковтың сөздігі «әдіс» пен «әдістемелік» түсініктеріне осыған ұқсас анықтама береді [148]. «Тәсіл» түсінігі «әдіс» түсінігінде бола отырып мақсатқа жетудегі әрекет және тәртіп болады.

Педагогикалық сөздіктерде оқыту әдістері деп педагог пен оқып-білім алушылардың білім мазмұнын меңгеріп игеруді қамтамасыз ететін кезектес өзарабайланысты әрекеттерін айтады. Оқыту әдісі үш түрлі сипатпен сипатталады: оқытудың мақсатын белгілейді, меңгеру тәсілін, оқыту субъектілерінің өзараәрекет сипатын.

Ресейлік педагогиканы талдау жұмысы келесіні көрсетеді, яғни ресейлік педагогтар «оқыту әдісін» түрліше түсіндірген. Біреулері оны «өзгелерге таным беру тәсілі» деп түсінген (Д.И. Тихомиров) немесе оған «педагогтың барлық тәсілдері, әдістері мен әрекеттерін» жатыстырды (К.В. Ельницкий). Кейбірі оқыту әдісін «оқытудың координациялық тәсілдерінің жиынтығы» деп қарады (С.А. Ананьев).

Оқыту әдістеріне қатысты эмпирикалық көзқарас авторлардың әдістер жайлы анықтамасы мен номенклатурасына қатысты үлкен айырмашылыққа алып келді.

XX ғасырдың 2-ші жартысындағы оқыту әдістерін зерттеуге қатысты көпәспектiлi және кешендi көзқарас (А.Н. Алексюк, Ю.К. Бабанский, И.Д. Зверев, И.Я. Лернер, М.И. Махмутов, М.Н. Скаткин және т.б.) берiлген педагогикалық феномендi түсiнуде едәуiр алға жылжушылыққа мүмкiндiк бердi, әрi «оқытушының әдiстемелiк шеберлiгi» деген түсiнiктi негiздеуге алып келдi [149, 150].

Кейбiр ғалымдар әдiстемелiк шеберлiктi педагогикалық iс-әрекет шеберлiгi және алдыңғы озық педагогикалық тәжiрибенiң түрi деп түсiнедi. Өзгелерi әдiстемелiк шеберлiктi педагогикалық iс-әрекеттiң тиiмдiлiгiнiң бiрi деп санайды. Көптеген зерттеушiлер мына анықтамада ойлары бiр жерге тоғысады, яғни әдiстемелiк шеберлiк педагогтың кәсiби бiлiктiлiк деңгейiн сипаттайды. Соңғы уақытта оқытушының әдiстемелiк шеберлiгiн зерттеу педагогикалық инновацияларды зерттеу ұстанымы тұрғысынан жүзеге асырылуда (В.В. Степакова).

Оқытушы/педагогтардың әдiстемелiк шеберлiгiнiң түрлi аспектiлерiн ашатын ғылыми басылымдарды талдау (С.М. Вишнякова, Н.В. Кузьмина, А.К. Маркова, Е.И. Пассов, В.А. Сластенин, В.В. Степакова, О.А. Тимакина және т.б.), оның бiржақты еместiгiн көрсетедi: жоғары дамыған практикалық шеберлiктер мен теориялық бiлiмдердiң жиынтығы сияқты; бiлiм, шеберлiк пен дағдылардың кәсiби жоғары деңгейi және олардың бiлiм үдерiсiнде шығармашылық түрде қолданылуы; тұтастай әлеуметтiк-психологиялық бiлiм мен жеке адамның қасиеттерiнiң жиынтығы ретiнде.

Оқытушының әдiстемелiк шеберлiгiн қарастыратын көзқарастарды жинақтай келе, келесi пiкiрдi атуға болады, ол *арнайы мамандандырылған iс-әрекеттiң жоғары дәрежедегi түрiн игерумен, iстi терең түсiнумен, дамыған қабiлеттермен дәл, әрi саналы түрде меңгерiлген бiлiмдер мен қалыптасқан шеберлiк, дағдылардың негiзiнде белгiлi бiр ықпалды жүзеге асырумен сипатталады.*

М.С. Бургиннiң пайымдауынша, «әдiснама – бұл белгiлi бiр сала бойынша iс-әрекет шаралары, нәтижелерi мен әдiстерi жайлы ғылыми бiлiм (теориялық бiлiм)» [151].

Ғылымның әдiснамасының педагогикалық тәжiрибеге ықпал ету қабiлетiн келесi ғалымдар зерттедi, олар Б.С. Гершунский, В.И. Загвязинский, В.В. Краевский, Н.Д. Никандров, В.С. Шубинскийлер. Жекелеп алғанда, Б.С. Гершунский былай деп жазады: «Ғылымның әдiснамасы тек қана сол

ғылымның өзіне емес ең алдымен ол қызмет көрсететін, яғни оны зерттеп және оны қайта жасайтын объективті, шынайы шындыққа бағытталған» [152]. Бұл пікірді В.И. Загвязинский де айтады: «Әдіснаманың күші оның диалектиканы, нақты-ғылыми білімдерді гнесологиялық және дүниетанымдық көзқарастарды синтездейді. Мұндай интеграция жетекші мәселерді, өзекті идеяларды анықтайды, әрі ол ізденіс құралын нақтылауға, таңдауға, сезінуге мүмкіндік береді» [153]. Белгілі бір мағынада жалғыз бір әдіснамалық проблема ретінде В.В. Краевский педагогикалық ғылым мен педагогикалық тәжірибенің қатыстылығын айтады. Н.Д. Никандров біздердің жұмысымыз үшін маңызды болатын әдіснама мәселенің өзге бір қырына мән береді: «Әдіснамалық проблеманың мәнін заттар мен әдістер арасындағы қарама-қайшылықтар құрайды».

Өзінің жеке көзқарасы тұрғысынан келесі пікірді В.С. Шубинский ұсынды: «Әдіснама – бұл теориялық, практикалық іс-әрекеттің нормалары, тәсілдері, принциптері жайлы білімнің жүйесі», ал әдіснаманың пәнін «педагогикалық шындықтың тұтастай өзі» деп қарастырады. Әрі ол оқу-тәрбие ситуациясын анықтайтын әлеуметтік-педагогикалық қарым-қатынастар жүйесіндегі педагогикалық құбылыстардың даму диалектикасы қандай, ағымдары қандай екендігін талдауды ескертеді.

Біздің зерттеуіміз үшін О.Г. Прикот [154] ұсынған әдіснаманың трактовкасы қызығушылық тудырады: а) әдіснама түсінігі біржақты емес, көбінде әдіскердің құнды өзін-өзі анықтауына тәуелді болады; ә) әдіснама ерекше түрде бой көрсетеді: «объективті» әдіснама мен «субъективті» әдіснама; б) педагогиканың заманауи әдіснамасы іс-әрекеттің құрылуы (пайда болуы) мен іс-әрекеттің объективті әдістерін қолдану және басқаша айтқанда іс-әрекетке итермелеу, мотивация мен стимул жасау жайлы ғылым. «Субъективті» әдіснаманы О.Г. Прикот бар әдіске қатысты адамның іс-әрекеті деп қарастырады.

Көрсетілген тұжырымдар педагогтардың кәсіби іс-әрекеті оның негіздемелі тиімділігіне тек қана сабақтың мақсатын жоспарлап қана қоймай, оның нәтижелерін де болжай отырып, дербес түрде және жауапкершілікпен оқыту әдіснамасын таңдау қабілеттілігі деп айтады.

«Әдістемелік құзіреттілік» пен «таным әдіснамасы» түсініктерінің мағыналық жақындықтарына байланысты заманауи білім төрт негізқалаушы білім мағыналарына негізделеді деген ой өнімді болады: *learning to be* – болуға үйрену (жеке адам тұрғысындағы құзірет); *learning to live together* – бірге өмір сүруге үйрену (әлеуметтік-коммуникативті құзірет); *learning to do* – жасай алуға үйрену (іс-әрекет тұрғысындағы құзірет, ойлағанды өмірде іске асыру); *learning to know* – тануға үйрену (арнайы/өзгетілді құзірет) [155]. Берілген құзіреттер өз кезегінде пәнаралық және пәндік құзіреттермен байланысты.

Келтірілген түсініктердің мәнін салыстыру келесі мәселені анықтауға жеткізеді, педагогтардың кәсіби-әдістемелік құзіреттілігі тиісті даярлық үдерісінде өзарабайланысты жеке тұлғалық-кәсіби қасиеттер, білімдер мен шеберліктердің күрделі жүйесіне негізделген, жаңа міндеттер мен кәсіби іс-әрекетінің өзгетілді білім берудің әлеуметтік-мәдени мағынасымен сәйкес

пәннің әдіснамасын оқытатын жеке адамның кәсіби-әдістемелік құзіреттілігі болады.

2.2 Үздіксіз кәсіби білім беру жүйесінде педагогтарды инновациялық іс-әрекетке даярлаудың психологиялық маңызының ерекшеліктері

Интерактивті оқыту әдістерін ендіру-қазіргі заманауи жоғары оқу орындарында студенттерді даярлауды жетілдірудің маңызды бағыттарының бірі және құзіретті қатынасты тиімді жүзеге асырудың міндетті шарттарының бірі.

Оқытудың интерактивті әдістерін ендіру – қазіргі таңдағы заманауи жоғары оқу орындарындағы студенттерді даярлаудың маңызды бағыттарының бірі. Қазіргі уақытта педагогтар өз мамандықтары бойынша құзіретті ғана болып қоймай, білімге жаны құмар, жан-жақты танып-білуге ұмтылған студенттерге орасан зор ауқымда білім қорын берулері де тиіс болып отыр. Бірақ көптеген педагогтар оқыту үдерісіне қатысты жаңа көзқарастарды қабылдамай отыр, көптеген зерттеулердің мәліметтеріне яғни, белсенді әдістер қолдану студенттерді оқыту үдерісін тиімді ететін жолдың бірі екендігін басты назарда ұстайтын бағыттарға атүстірт қарауға ешқандай да болмайды. Қарапайым тілменен айтқанда, студенттер оқу үдерісін белсенді әдістер көмегімен өткізген жағдайда материалды жақсы есте сақтап, түсінетін болады. Осыдан шығатын қорытынды: негізгі әдістемелік инновациялар бүгінгі таңда оқытудың интерактивті әдістерін қолданумен байланысты.

Оқыту үдерісі барысында бірінші кезекте тыңдаушылар өздерін оқу материалымен салыстыратын, оқылып меңгерілетін ситуацияға енетін, белсенді әрекеттерге ынталандыратын, өздерінің табыстарын бастан кешіріетін және соған сәйкес өздерінің мінез-құлықтарын мотивациялайтын әдістерге көңіл бөлулері тиіс. Міне осы талаптарға үлкен дәрежеде оқытудың интерактивті әдістері жауап береді.

Оқытудың интерактивті әдістеріне сүйенетін оқу үдерісі таным үдерісіне барлық студенттердің ешкім қалыс қалмай енуін ескере отырып ұйымдастырылады. Бірлескен іс-әрекет әркімнің жеке ерекше үлес қосуын білдіреді, жұмыс барысында білімдер, идеялар мен іс-әрекет тәсілдерімен алмасу жүзеге асатын болады. Жеке-дара, жұптық және топтық жұмыстар, жобалық жұмыстар, рөлдік ойындар ұйымдастырылады және құжаттармен жұмыс, түрлі ақпарат көздерімен жұмыс жасау жүзеге асырылады. Интерактивті әдістер өзара әрекет ұстанымдары, оқып-білім алушылардың белсенділіктеріне негізделеді, топтық тәжірибеге және міндетті кері байланысқа сүйенеді. Ашықтығымен, қатысушылардың өзара әрекетшілдігімен, олардың аргументтерінің тең болуымен, бірлескен білімдерінің жинақталуымен, өзара баға мен бақылау мүмкіндігі болуымен сипатталатын білім беретін қарым-қатынас ортасы құрылады.

Жетекші оқытушы жаңа білімдермен бірге оқу үдерісі қатысушыларын бірлескен ізденіске жетелейді. Оқытушының белсенділігі студенттердің белсенділігіне орын береді, оның міндеті студенттердің құлшынбалылығы ояну үшін жағдайлар жасау. Оқытушы өзінен оқу ақпараттарын өткізуші өзіндік бір

ерекше сүзгіш (фильтр) рөлінен бас тартып, жұмыста ақпарат көздерінің бірі ретіндегі көмекші рөлін орындайды. Сондықтан да, интерактивті оқыту әуел бастан-ақ аса ересек оқып-білім алушы адамдарды қарқынды түрде оқытуға арналған.

Білім беруде оқытушы мен студенттердің өзара әрекет етулерінің 3 түрі бекітіліп, әрі кеңге танымал болған, оны схема түрінде беруге болады.

- 1) Пассивті, енжар әдістер
- 2) Актив, белсенді әдістер
- 3) Интерактивті әдістер

Олардың әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері бар.

Жалпы білім беретін мектептерде білім мазмұнын жетілдіру, арттыру үдерісінде оқушылардың құзіреттілігін қалыптастыру – бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі. Бүгінгі таңда әлемдік білім кеңістігіне ене отырып, бәсекеге қабілетті тұлға дайындау үшін адамның құзіреттілік қабілетіне сүйену арқылы нәтижеге бағдарланған білім беруді көздеп отырмыз. Сондықтан да оқытуды құзіреттілік тұрғысынан ұйымдастыру, түпкі нәтижені құзіреттілік тұрғысынан айқындау туралы мәселелер білім беру үдерісіне енді. Қоғамдық-саяси өмірге белсене араласа білетін, өзіндік пікірін жазбаша да ауызша түрде жеткізе алатын тұлға қалыптастыру – бүгінгі таңдағы педагогтардың алдында тұрған міндеттердің бірі.

Қазақстандық ғалым Н.Қ. Тоқсанбаеваның зерттеу жұмысында ЖОО оқытушысын жүйелі-психологиялық даярлығының қазіргі заманғы жағдайы, ЖОО оқытушысын жүйелі-психологиялық даярлау үдерісінің барысындағы маңызды әдіс ретінде, ЖОО болашақ оқытушысын жүйелі-психологиялық даярлығының жүйе құраушы факторы ретінде терең талдауы жасалынған. Сондай-ақ ЖОО оқытушысын жүйелі-психологиялық даярлығының авторлық моделі құрастырылған, зерттеудің әдіснамалық негіздері, атап айтқанда гуманистік психологияның негізгі тұрғылары дәйектелген. Мұнда да магистранттарды педагогикалық қарым-қатынасқа психологиялық даярлау аспектілері арнайы қамтылмаған [156].

Педагогтарды тілді меңгеруге даярлаудың нормативтік және мазмұндық негіздемелері жалпы алғанда жоғары оқу орнында әдістемелік даярлаудың мақсатты бағдарларын анықтайтын өзге тілді мәдени құзіреттілік пен коммуникацияны қосып алатын заманауи оқытушыға қойылатын талаптардың жиынтығын құрайды.

Педагогтарға қойылар дәстүрлі талаптар өз алдына жеке тұлғалық және кәсіби сапаларға қосып алатын кәсіби функцияларды орындай алатын, кәсіби рефлексияны және т.б. жүзеге асыра алатын жеткілікті дәрежедегі көлемді кешенді құрайды. Кәсіби білімнің реформалануының соңғы жылдары тұтастай кәсіби жеке тұлғалы мамандарға қажеттілік артуы анық байқалуда, әрі құзіретті талаптардың қойылуын да қамтиды. Жекелеп алғанда, А.А. Вербицкий, Н.А. Гришанова, Г.С. Трофимова және т.б. келесіні көрсетеді, жаңа формацияның педагогы бұл –рефлексияға, кәсіби дағдыларға, педагогикалық дағды мен ерекше сыйға қабілетті заманауи оқыту үдерісінің инновациялық

сипатына бағдарланған жеке тұлға. Бұл тұлға тек қана қасиеттер мен сипаттамалар жиынтығы емес, тұтас динамикалық білім, оның логикалық орталығы оның әлеуметтік және кәсіби ұстанымын құрайтын қажеттілікті-мотивациялық аумақ табылады.

Педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге әдістемелік даярлығының нәтижелерін кәсіби құзіреттерге ендіріп қосу өзгетілді білім берудің мәні мен бағытын түсінуде заманауи ағымдарды ескере отырып, педагогтардың әдістемелік даярлығының ғылыми тұжырымдамасын жасау мәселесі өзекті етеді.

Оқытушының кәсіби іс-әрекеті нақты пәндік саламен байланысты, біздің зерттеуімізде ол ағылшын тіліне оқыту болады. Сондықтан да педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге дайындық мазмұнын анықтауда кәсіби негіздеме ретінде біздер ағылшын тіліне оқытудың мақсаты мен мазмұны, ұйымдастырылуына қатысты негізгі заманауи ағымдарды мойындаймыз, бір жағынан олар жоғары оқу орнында даярлық тәжірибесінде жүзеге асуы тиіс, екінші жағынан- оның жеке өзінің кәсіби іс-әрекет тәжірибесінде. Бұл негіздемелер педагогтың ағылшын тілін меңгеруге әдістемелік даярлығының нормативті-мазмұндық аспектісінде жүзеге асырылған.

Болондық келісімшарттың қол қойылуы мен біртұтас жалпыеуропалық білім кеңістігіне Қазақстанның енуі қазақстандық білім бағдарламаларының ағылшын тіліне оқыту саласы тұрғысында түбірлі түрде ықпал ете отырып, өзгеруіне алып келді. Қазіргі таңда мына жайт декларацияланады, яғни «Шетел тілі» пәнінің негізгі мазмұны *өзгетілді коммуникативті құзіреттіліктің* (ӨКҚ) қалыптасуында болады, ол өзгетілді қарым-қатынасты жүзеге асыруға шынайы дайындық және осы тілді қолданушылармен өзара түсіністікке жету және қабілет деп түсініледі [145, б. 38].

Соңғы жылдар зерттеулері өзгетілді коммуникативті құзіреттілікті (ӨКҚ) өз алдына көпкомплектілі құбылыс деп түсіндіреді. Дегенмен, көптеген басылымдар (И.Л. Бим, Н.Д. Гальскова, Н.В. Елухина, Р.П. Мильруд, В.В. Сафонова, Е.Н. Соловова және т.б.), ӨКҚ-ң моделінің түрлі білім деңгейлерінде жасалуына қарамастан, осы уақытқа дейін оның құрамына қандай компоненттер кіретіні жайлы пікірлер бойынша қарама-қайшылыққа тап келеді. J. Ch.Alderson де осы мәселені жан-жақты зерттеген. Заманауи таңдағы педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге кәсіби-әдістемелік даярлығының мәні мен мазмұнын түсіну үшін ӨКҚ кейбір аса танымал теориялық модельдерін қарастырайық, әрі олар біздің зерттеуімізде концептуалды мағынада.

Н.Д. Brown [157] пікірінше, «коммуникативті құзіреттілік» термині D.Hymes арқылы XX ғасырдың 60-шы жылдарының аяғы, 70-ші жылдардың басында енгізілген болатын. D. Hymes мына пікірге сенімді, яғни осыған дейін Н. Хомский енгізген [158] «лингвистикалық құзіреттілік», термині, айтушының, сөйлеушінің тілінің жүзеге асуының ішкі жүйесі ретінде анықталып, өте шектеулі түсінік болды, себебі ол тілдің әлеуметтік және функционалды рөлдерін ескермеді. D. Hymes коммуникативті құзіреттілікті «хабарламаларды беруге және түсінуге мүмкіндік беретін және белгілі бір контекст шеңберінде өзара түсіністік орнататын құзіреттеріміздің бірі» деп түсіндірді.

S.Savignon [159] коммуникативті құзіреттің абсолютті емес, біршама қатысты және қарым-қатынас үдерісінің барлық қатысушыларының өзара әрекетіне тәуелді болатындығын айтады. Бұл тек жекелік сипаттама емес, жеке тұлғааралық динамикалық байқалу, әрі оны қарым-қатынастағы бір немесе бірнеше адамдардың өзара әрекеті арқылы зерттеуге болатындығын да ескертеді.

Коммуникативті құзіреттер тұрғысындағы арықарайғы зерттеулер лингвистикалық және коммуникативті зерттеулердің аралары бөлінуіне алып келді. Лингвистикалық бұл тілдік формалар жайлы білім, ал коммуникативті – қарым-қатынас үдерісінде тиімді өзара әрекет жасауға мүмкіндік беретін білімі.

J. Commins [160] когнитивті және академиялық тілдік шеберліктер және базалық тұлғааралық коммуникативті дағдылармен арада бөлінуді ұсынады. Академиялық шеберліктер оқып білім алушыға тұлғаралық контекстен тыс тілдік формаларға сүйенуге мүмкіндік береді. Бұл олардың жаттығулар мен тестілерді тілдік формада орындауларын білдіреді. Енді бір жағынан тұлғааралық коммуникативті дағдылар – тұлғаралық өзара әрекет үдерісінде оқушының дұрыс жұмыс жасай алуы болады. Кейінірек ол суреттелген түсініктерді коммуникацияның контекстен тыс (context-reduced) және контекст өзіне (context-embedded) маңызды контекст бере отырып, айналдырды. Жиі жағдайда сыныпта оқылатын тіл контекстен тыс болып келеді, ал кәдімгі тұлғаралық қарым-қатынас сол не өзге ситуацияның тіліне өтеді.

Осылайша, *контекст* түсінігін енгізу коммуникативті құзірет түсінігіне қосымша мән береді де өзгетілді білім беруде контексті оқытудың тұжырымын өзекті етеді.

M.Canal мен M.Swain [161], жүргізген коммуникативті құзіретті анықтауға арналған конструктивті жұмыстар ӨКҚ-ны қалыптастыру әдістемесі саласы бойынша ары қарайғы зерттеулерге негіз болды. Олардың пікірлеріне сай, коммуникативті құзіреттілік өз алдына төрт түрлі компоненттердің жиынтығын құрайды, алғашқы екеуі лингвистикалық жүйенің өзін, ал соңғы екеуі – коммуникацияның функционалды аспектілерін:

- Грамматикалық құзіреттілік өзіне лексикалық бірліктер мен морфология, синтаксис пен фонология білімдерін қосып алатын коммуникативті аспект ретінде бой түзейді. Бұл концепция тілдің жүйесін меңгерумен ассоциацияланады және осы мағынада D. Hymes-тің лингвистикалық концепциясымен сәйкес келеді.

- Дискурсивті құзіреттілік, немесе сөйлемді байланысты мәтінге ұйымдастыру қабілеті және жеке пікірлерден тұтас пікір жасау көбінде грамматикалық құзіреттілікті толықтырады. Грамматикалық құзіреттілік сөйлемнің грамматикалық құрылымына шоғырланған, ал дискурсивті – мәтіндегі сөйлемдер арасында байланысты қарастырады. Дискурс мәтіннің ауызша және жазбаша қарым-қатынас үдерісінде белгілі бір ситуацияларда құрылуы болады. Ол үнемі ситуативті және ситуацияға сай құрылуы және түсінікті болуы мүмкін, әрине қарым-қатынас мүшелері егер де ситуативті контекспен таныс болса әрине.

- Социолингвистикалық құзіреттілік әлеуметтік мәдени тіл ережелері мен дискурсты білу деп анықталады. Бұл құзіреттілік тіл қатысатын әлеуметтік контексті түсінуді талап етеді: өзара әрекет мүшелерінің рөлдері, олардың осы өзара әрекеті кезінде алмасатын ақпараты.

- Төртінші аспект – стратегиялық құзіреттілік. M.Canal мен M.Swain оны коммуникация орын алмаған сәтте адам қолданыс жасайтын вербалды және вербалды емес коммуникативті стратегиялары деп суреттеді. Savignon мына жайтты қосады, бұл стратегияларды адам тілдік ережелерге қатысты немесе қиындық туындағанда жеткіліксіз білімді компенсациялауда қолданады деді. Бұл құзіреттер қабілеттің негізінде жатады және тілдік шаралардың жоқтығы кезінде қайталау, қайта сұрау, түсініксіз сөзді анықтауға тырысу, ым-ишараны қолдану және т.б. жағдайларда коммуникацияны ұстап тұруға көмектеседі. M. Canal мен M. Swain жасаған коммуникативті құзіреттілік моделі бірқатар модификация қатарын басынан өткерді. L. Bachman [162] сипаттаған жаңа нұсқада, социолингвистикалық құзіреттілік *екі прагматикалық категорияларға* бөлінген – тілдің функционалдық аспектілері (ақпаратты беруге және қабылдауға қатысты шешендік құзіреттер) және тілде байқалатын сыпайылық, метафоралық, стиль мен мәдени реалия шындықтарды қосып алады. Шешендік құзіреттілік тілдік функцияларды басқару қабілеттілігін қосып алады. Функциялар, Н. Brown пікірінше, тілді қолдану арқылы адам өмір бойы аңдып жүретін мақсаттар. Функциялар тілдік формаларды қолдану арқылы орындалады (сөздер, морфемалар және т.б.). Формалар – тілдің сыртқы байқалулары, ал функциялар – олардың өмірде орындалуы.

Тілді сипаттауға байланысты функционалды бағыт J.R. Firth пен M. Halliday [163, 164] есімдерімен байланысты. M. Halliday «функция» терминін коммуникацияның мақсатқа бағытталған сипатын аса ерекше көрсету үшін, жеті түрлі тілдік функцияларын бөліп көрсетеді: инструменталды, аспаптық, репрезентативті, интерактивті, реттеуші, жеке тұлғалық, эвристикалық, бейнелік. Бұдан басқа да тілдік функциялар да бар. Тілдің функциясын бөлшектеп талдау міндетін алға қоймастан, функциялар өзара ерекше бола қоймайды, себебі сөйлем мен пікірлер түрлі функциялар атқарады.

Ағылшын тілін меңгерудегі басты нәрсе сол не өзге функцияны жүзеге асыруда тілдік шараларды қолдануды түсіну болады.

Тілдік коммуникацияға оқыту барысында дискурста зейіннің артуымен тілдің формальды аспектілері ғана емес, тілдік функциялары да маңызды болғаны анықталды. E.Hatch келесіні ескертеді, шетел тілдеріне оқыту үнемі ең алдымен тілдік құрылымдар жиынтығын жаттап алуға және оларды манипуляция жасауға, кейін барып оларды тілде қолдануға негізделеді. Оның ойынша, оқыту ісі басқаша жолмен құрылу керек. Міндетті түрде ағылшын не шетел тілінде сөйлеп, қарым-қатынас жасау керек, міне сонда ғана сол процесте тілдік құрылымдарды түсіну қалыптасады.

Осы пікірді H.Widdowson де ұстанады: «Шетел тілдері педагогтардың арасында келесі бір сенім қалыптасып кеткен, яғни ағылшын тілдеріне оқытудың негізгі міндеті лексикалық бірліктер мен грамматикалық ережелерге оқыту ісі

болады, яғни тілдік шараларға, әрі ол іс оқып білім алушының қандай салада тілді қолдануына қарамастан коммуникативті қажеттіліктерін қамтамасыз ететін болады. Дегенмен әуел бастан тілдің қолданылу аумағын, саласын білген жөн әрі соған қарай тілдік шараларды таңдап және ұсынған жөн. Солайша ғана ағылшын тіліне оқытудың жалпы тілге оқытудың шараларын коммуникация шарасы ретінде қолдана аламыз» [165]. Жүйе ретіндегі тіл білімі мен оны қолдану шеберлігі арасында алшақтық жасай отырып, соңғысының өзіне біріншіні міндетті түрде қосып алатындығын айтады. Осыдан ол қорытынды жасайды, өзгетілді даярлық курсы жасай отырып, ең бастысы тілдің коммуникативті қолданылуына бағдарлану керек. Осы арада белгілі бір тілдік аспектілерді жаттықтыратын жаттығулар аса маңызды болады, бірақ олар өзіндік мақсатқа айналмауы тиіс.

Ғалым Н. Widdowson берген ескертпесі аса маңызды болып отыр, яғни шетел тілдері арнайы ойластырылған оқу мақсатындағы контексте ұсынылады және оқып білім алушылардың шынайы коммуникативті міндеттерімен байланысты болмаса, онда ол жасанды конструкт бола отырып, туған тілден мүлдем айрықша феноменді білдіреді». Мектептік білімге қатысты шетел тіліне оқытуды өзге мектеп бағдарламасы пәндерін байланыстыру ұсынылады, бұл өз кезегінде өзге ғылымдарды меңгеру үдерісінде табиғи түрде қарым-қатынас жасауға жағдайлар жасайды. Ол осы тұрғыда оқушыларға арнайы түрде коммуникативті құзіреттілік аспектілерін меңгеру қажет болмайды дейді, мысалы вербалды емес дағдылар мен шеберліктер қалыптасып жатады немесе өзге пәндері оқу барысында қалыптасады. Меңгеріліп болған туған тіліміздің қарым-қатынастық коммуникативті дағдыларын шетел тіліндегі қарым-қатынас ситуациясына ауыстыру және оны жаңа шаралармен қатыстыру өте күрделі. Өзгетілді білімде аталған ағымдар келесі негіз қалаушы «Шетел тілдерін меңгерудің жалпыеуропалық құзіреттері» атты құжатында өз бейнесін тапты: «Оқу, білім беру, бағалау», бұл құжат кезінде 1971-ші жылы шетел тілдерін оқыту мен шетел тілдерін меңгеру бағасының стандартизациясы бойынша Еуропа Кеңесі елдерінің эксперттері арқылы басталып маңызды орын алды. Құжат жасаудың негізінде авторлар пікірінше, тілді қолдану мен оны меңгеру арасында байланыс орнататын іс-әрекеттік бағыт жатады. Тілді қолданатын және оны меңгеріп жатқан адамдар социум мүшелері белгілі бір ситуацияны іс-әрекет барысында шеше отырып, белгілі бір жағдайларда әлеуметтік іс-әрекеттің субъектілері саналады. Сонымен қатар тілдік іс-әрекет кең әлеуметтік контексте жүзеге асырылады. Іс-әрекеттік көзқарас адамның әлеуметтік іс-әрекеттің субъектісі ретінде жеке тұлғалық сипаттамаларының барлық спектрін ескеруге мүмкіндік береді, бірінші кезекте когнитивті, эмоционалды және еріктік ресурстарды. Осылайша, тілді қолданудың кез-келген формаларын сипаттау және оның нақты терминдерін қолдану мүмкіндігі туындайды.

Тілді қолдану және оны игеру барысында бірқатар құзіреттер дамитын адамның іс-әрекетін қосып алады, олар – жалпы және коммуникативті тілдік құзіреттер. Олар түрлі жағдайларда міндеттердің шешілуін мәтіндерді қабылдау тудыруға байланысты түрлі шектеулерге қарамастан тиісті стратегияларды

қолдана отырып қамтамасыз етеді. Осы процестерді коммуниканттардың бақылауы ары қарай даму мен құзіреттердің модификациясына алып келеді.

Қарастырылатын құжат тілді оқу мен оны қолдану формалары сипатталатын терминдерді ашады:

- *Құзіреттер* адамға түрлі іс-әрекетті жасауға мүмкіндік беретін білімдер, шеберліктер мен жеке тұлғалық қасиет сапалардың жиынтығын білдіреді.

- *Жалпы құзіреттер* тілдік болмайды, олар коммуникативтіні қоса кез-келген іс-әрекетті қамтамасыз етеді.

- *Коммуникативті тілдік құзіреттер* тілдік шараларды қолдану арқылы іс-әрекетті жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

- *Контекст* – бұл фонында коммуникативті әрекеттер орындалатын оқиғалар мен ситуативті факторлардың спектрі.

- *Тілдік іс-әрекет* – нақты коммуникативті міндеттерді орындауға бағытталған ауызша және жазбаша мәтіндерді қабылдау/ не тудыру үдерісінде белгілі қарым-қатынас саласында коммуникативті құзіреттерді практикалық қолдану.

- *Іс-әрекеттің коммуникативті түрлері* белгілі бір іс-әрекет аумағы саласында қарым-қатынастың коммуникативті міндеттерін шешу мақсатында бір немесе бірнеше мәтіндерді мағыналық өңдеу үдерісінде коммуникативті құзіреттерді жүзеге асыруды білдіреді.

- *Мәтін* – нақты міндетті шешуге бағытталған, оларды түсіну мен туындауы қарым-қатынас шеңберінде пайда болатын, ауызша немесе жазбаша пікірлердің (дискурс) байланысты кезектестігі.

- *Қарым-қатынас аумағы* деген әлеуметтік өзараәрекет жүзеге асырылатын қоғамдық өмірдің кең спектрі. Тілді қолдануға қатысты мұнда білімдік, кәсіби, қоғамдық және жеке тұлғалық аумақтар ерекше бөлінеді.

- *Стратегия* – бұл адам тандайтын міндеттің шешілуіне бағытталған әрекет курсы.

- *Міндет* – бұл нақты нәтиже (мәселенің шешілуі, алға қойылған мақсатқа қол жету) алуға қажетті мақсатты әрекет.

Құжатта әрі барлық аталған сипаттардың өзара байланысты және кез-келген осы түсініктермен байланыстылығы айтылады. Оқушының қажеттілігіне қарай тілді меңгеру үдерісі қандай да бір нақты компонентті дамытуға арналады, ал қалған аспектілер мақсатқа жету шарасы қызметін атқарады немесе аса мәнді емес деп кей жағдайларға қарай қарастырылады. Еуропа Кеңесінің бұл келтірілген құжаты оқыту үдерісінде қалыптасатын жетекші құзіреттерді ашады:

- *Лингвистикалық құзіреттер* лексика, синтаксис, фенология және тілдік жүйенің өзге аспектілерімен қатысты білімдерді қосып алады олардың социолингвистикалық вариациялары мен прагматикалық функцияларына карамастан.

- *Социолингвистикалық құзіреттер* тілді қолданудың әлеуметтік мәдени жағдайларымен байланысты болады. Мұнда қоғамда мінез-құлық ережелерін қабылдау да қатысты болады: сыпайылық нормалары, түрлі ұрпақ арасындағы,

сыныптар мен әлеуметтік топтар арасындағы, жыныс өкілдері арасындағы нормалар. Социолингвистикалық компонент түрлі мәдениет өкілдері қарым-қатынасына аса елеулі ықпал етеді, олар әрине сезбесе де ықпал ету үдерісі жүзеге асады.

- *Прагматикалық құзіреттер* тілдік іс-әрекеттегі тілдік шаралардың функционалды қолданылуымен байланысты. Олар принциптер жайлы біліммен байланысты әрі олармен пікірлер қалыптасады және құрылымданады (дискурсивті құзіреттілік); коммуникативті функцияларды орындау үшін қолданылады (функционалды құзіреттілік); қоғамда қабылданған өзара әрекет үлгілеріне қарай белгілі бір кезектестікте қатар түзейді (жобалаушы құзіреттілік). Бұл компонент үшін осы қабілеттер қалыптасатын қарым-қатынас ситуациясы мен мәдени ортаның ықпалы маңызды болады.

Еуропа кеңесінің эксперттері жасаған құжаттың негізіне іс-әрекеттік көзқарасқа сай құзіреттер жалпы да коммуникативті де түрлі тілдік іс-әрекет түрлерінде белсенді бола түседі сол не өзге салада. Коммуникативті іс-әрекетте қажеттілік пен қатысуға ниет белгілі бір ситуацияда пайда болады және іс-әрекеттің мазмұны сол нақты ситуацияға тәуелді болып келеді. Осыған орай тіл ойдың нейтрал құралы, аспабы емес, ол қолданылатын контекстке едәуір дәрежеде тәуелді болып келеді.

Оқып білім алушы қолданатын шетел тілі оқыту үдерісіне едәуір ықпал етеді: мақсат қою, тақырып таңдау, қарым-қатынас ситуациясын таңдау, тапсырмалар мен тестілер таңдау және өзге де оқу-әдістемелік материалдар таңдау. Оқып білім алушылардың қажеттіліктеріне сәйкес қарым-қатынас аумағын таңдау ішкі және сыртқы мотивацияға ықпал етеді. Соңғы жылдары түрлі деңгейде білім алушылардың өзгетілді коммуникативті құзіреттіліктерінің компоненттерін дамыту мәселесіне зейін аударылуда (И.Л. Бим, Н.Д. Гальскова, И.А. Зимняя, Н.В. Елухина, Р.П. Мильруд, В.В. Сафонова және т.б.) [166]. Авторлар шетел тілдеріне оқытудағы құзіреттілік көзқарасты бағыт дәстүрлі білімдер, дағды мен шеберліктердің қалыптасуына балама болады, ал тілдік білім өмірлік талаптарға сәйкес келуі мүмкін, егер де тар түсініктегі коммуникативті құзіреттілік болса (айталық сыныпта қарым-қатынас жасауға дайын болу) онда ол шындықтағы реалды өмірлік/кәсіби қарым-қатынасқа дайындықпен толықтырылады.

Өзгетілді коммуникацияға оқыту үшін шетел тілі оқытушысы оқып білім алушылардың жалпы құзіреттіліктері дамуын қамтамасыз ету керек – оқуға қабілеттілік, практикалық дағдылар мен шеберліктерге қабілеттілік, жеке тұлғалық қасиеттер мен жалпы мәдени білімдерді дамыту қабілеті және т.б. Міне осыларға өзгетілді мәдениетті толық тануға бағытталған және Еуропа Кеңесінің құжатында көрсетілген дамытушы мәдениетаралық көзқарасты бағыт септігін тигізеді (Дж.М. Виллемс, Г.В. Елизарова, Е.В. Невмержицкая, В.В. Сафонова, С.Г. Тер-Минасова және т.б.).

Мұндай бағытта шетел тілі қарым-қатынас аспабы, құралы ретінде ғана оқытылып қоймай, әрі қосымша ақпарат алу, өзге мәдени әлемді ашу құралы ретінде де оқытылады. Ол күрделілікті сезіну және туған тіл мен мәдениеттің

алуан түрлілігі, ұлттық жетістік пен теңдіктің, азаматтық білімнің шарасы болады және жеке тұлғаның даму, оның танымдық процестері мен әлеуметтік қасиеттерінің, мәдени қызығушылықтары мен қажеттіліктерінің шарасы да болады. Сөздік қорды кеңейтетін тілді белсенді қолдану мен түсініктердің қалыптасқандығы деңгейіне кепілдеме болатын негізгі жүйе құраушы интеллект дамуының факторы болады.

Келтірілген тұжырымдамаларды басшылыққа ала отырып, келесі фактіні анықтауға болады, жоғары оқу орнында педагогтардың өзгетілді даярлығының міндеті кәсіби білімдік міндеттерді шешу үшін өзгетілді коммуникативті құзіреттіліктерін қалыптастыру болады, әрі ол өз кезегінде әдістемелік іс-әрекеттің шаралары арқылы шешілуі мүмкін. Яғни үздіксіз әдістемелік тұтастай даярлығы кезінде ағылшын тіліне оқытудың басым функцияларының қатарына біздер педагогтардың кәсіби-білімдік өзгетілді коммуникациясының негізінде жататын прагматикалық құзіреттілікті меңгеруге бағыттылыққа басты назар аударамыз.

Алдыңғы жылдардағы тарифтік-біліктілік сипаттамалар педагог меңгеріп игеруге тиісті білімдер, шеберлік, дағдылар мен жеке тұлғалық қасиеттер тізімін қосып алады. Білікті оқытушы жайлы ұғым оның кәсіби даярлығының мақсатты бағдары ретінде Мемлекеттік жалпыға міндетті білім стандартында да өз бейнесін тапты.

Қазіргі таңда жоғары кәсіби білім берудің Мемлекеттік стандарты жоғары білім сапасының кешенді федералды нормасы болып табылады. Ол үнемі жасалып мезгіл сайын Қазақстан Республикасының жоғары білім мекемелерінің оқу-әдістемелік бірлестіктері арқылы түрлі еңбек өкілдері, мамандар мен жұмыс берушілердің кәсіби қауымдастықтары, берілген дайындық бейіні бойынша өзге отандық, шетелдік серіктес жоғары оқу орындарының қатысуымен жаңарып отырады.

Бірінші және екінші буынның Мемлекеттік білім беру стандарттары едәуір көлемде білім бағдарламаларын және профессор-оқытушы құрамының шығармашылығын да қалыптастыруда жоғары оқу орындарының академиялық еркіндігін кеңейтті. Әрі осы кезеңде жоғары білімнің нәтижесі мен мазмұнын жобалау мәдениетінде аса айрықша өзгерістер болған жоқ, себебі: а) кәсіби жоғары білімнің «ақпараттық-білімдік» моделіне бағдарлану сақталды, мұнда негізгі акцент қойылатын сапаға немесе оның меңгерілу деңгейіне қатысты талаптарға емес, пәндер қатарының, көлемі мен мазмұнының қалыптасуына қойылды; ә) еңбек нарқына байланысты мамандарды даярлауды қамтамасыз ететін аймақтық және жоғары оқу орны компоненттерін жобалауда дамушы қоғам мен ел экономикасының арасындағы алшақтық жойылмады.

Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігінің 08.10.2002 қаулысында келесі жайт ұсынылады: «Негізгі білім беру бағдарламасы түлектің кәсіби даярлығын қамтамасыз етуге және оның бойында азаматтық жауапкершілікті, үнемі өзінің кәсіби өсуіне ұмтылуға және өзге де жеке тұлғалық қасиеттерді дамытуға бағытталған. Жоғары оқу орнының оқу пәндерінің бағдарламалары, ең алдымен гуманитарлық және әлеуметтік-

экономикалық пәндер студенттердің құқықтық сана-сезімдерін, құлшынбалылығын, дербестігін, қоғамда табысты әлеуметтену қабілеттілігін және өзге де маңызды жеке тұлғалық қасиеттерді қалыптастыруға септігін тигізулері тиіс» [167].

Берілген құжаттарда аталған қасиет-сапалар жоғары оқу орнында оқу кезінде заманауи маман ие болып қалыптасуы тиіс сапалар.

Соңғы онжылдары Мемлекеттік стандарттың ғылым мен техниканың жетістіктерінен артта қалып қоюы біздің еліміздегі жоғары білімнің дағдарысқа ұшырауының бірден бір байқалуы десе де болады. Қазіргі таңда мамандықтар номенклатурасын қайта өңдеу мен МЖБС-н қайта қарау нәтижесінде жоғары оқу орны түлегіне қойылатын мемлекеттік талаптар мен оның білімінің мазмұны арасында алшақтық азайған, әрі бұл еліміздің халық шаруашылығы құрылымында болған және алдағы өзгерістерді ескере отырып орын алды. Оқу жоспарларында міндетті пәндерді оқуға бөлінетін уақыт ғылым мен техника, өндіріс пен қоғамның талап етуіне орай білімдер, шеберлік пен дағдылардың меңгерілу пайдасына қарай шешіліп отырды.

Заманауи таңда тек қана нақты білімдерді алып қою ғана маңызды емес, кейін қалыптасқан жүйелі ойлау дағдылары мен қажетті ақпаратты тауып, оны өңдеп әрі қолдана білу, сонымен қатар оқу мен өзіндік дамуды жалғастыру қабілеті, өзге де адамдар арасында өмір сүріп, әрі табысты жұмыс жасай алу маңызды болып табылады.

Педагогтардың кәсіби-әдістемелік құзіреттілік саласына қойылар талаптар мазмұны осы саладағы оның даярлық сапасының интегралды көрсеткіші ретінде шетел тілдері саласындағы білімдер жүйесінің болуын, оның оқыту әдістемесін және негізгі функциялар: конструктивті-жоспарлаушы, ұйымдастырушылық және бақылаушы осы функциялардың жүзеге асуын қамтамасыз ететін кешенді әдістемелік шеберліктерді білдіреді.

Жоғары білім беру жүйесіндегі болып отырған қайта құрылулар мен өзгерістер білім берудің инновациялық тұлғалық-дамытушы парадигмасына қарай қозғалумен түсіндіріледі және ол адамның зияткерлік-шығармашылық әлеуетінің оның бүкіл өмірінің аумағында тиімді қолдану қажеттілігімен шарттасады. Жоғары білім берудің кешендік қайта құрылу аумағының маңызды элементтерінің бірі ол оқытудың екідеңгейлік жүйесіне көшуі болады. Мемлекеттік білім беру стандарттарын, нормативті-құқықтық құжаттарды талдау жұмысы білім берудегі мұндай ауысу білім беру үдерісінің талаптарына да өзгерістер енетіндігін көрсетіп отыр. Мұндай өзгерістер студенттерді оқыту үдерісі барысында қолданылатын интерактивті оқыту әдістеріне қатысты талаптар болып отыр. Қазіргі заманауи жоғары білім беру мекемелерінде студенттердің кәсіби пәндік дайындық сапаларын арттыруға және жеке тұлғалық, рухани, адамгершілік және дене дамуларын да қарастырып қамтитын орын жоғары оқу орнының білім беру ортасы болып табылады. «Орта» түсінігі педагогикада жеке адамның қабілеттері, қажеттіліктері, қызығулары мен сана-сезімдерін қалыптастыру мен дамытуға әсер ететін жағдайлар мен шарттардың жиынтығы деп түсіндіріледі. Әдетте ереже бойынша зерттеушілер жоғары оқу

орнының білім беру ортасын әлеуметтік ортаның бір бөлігі ретінде қарастырып, зерттеушілер оны «адамның қалыптасуы, дамуы мен өмір сүруі үшін оны қоршаған қоғамдық, материалдық және рухани дамуының жағдайлары» деп және «нақты жеке тұлға, әлеуметтік қауымдастық дамитын адамдар аралық қарым-қатынастардың нақты шынайы байқалуы» деп қарастырады.

В. Т. Лисовскийдің анықтауы бойынша, әлеуметтік орта – бұл жеке адам өмір сүретін, оны айнала қоршаған және оның сана-сезімі мен мінез-құлқына біршама ықпал ететін қоғамдық жағдайлар мен факторлар, қарым-қатынастардың жиынтығы. Сонымен қатар білім беру кеңістігі білім беру ортасына ғылыми мекемелердің, басқару органдарының, мәдениет пен спорт мекемелерінің, студенттердің кәсіптік тәжірибелерін жүзеге асыратын мекемелердің студенттердің жалпымәдени құзіреттіліктерін қалыптастыруға интеграциялайды. Жоғары оқу орнының ішкі білім беру ортасын авторлар «мәдени, гуманитарлық, зерттеушілік, әлеуметтік-мәдени, ақпараттық, виртуалды, оқу, спорттық және еңбектік, т.б. шоғырлы орталар жағдайларының жүйесі және ол маманның қалыптасуына кешенді ықпал ете отырып, жеке тұлғалық қасиеттерінің дамып, кәсіби және жалпымәдени құзіреттіліктерінің қалыптасу орны» деп анықтайды. Жоғары оқу орны ортасына кіретін екі шоғырлы орта бар: гуманитарлы және мәдени [168].

В.П. Делия білім беру ортасы атқаратын келесі функцияларды анықтайды:

- дүниетанымдық көзқарастар мен идеалдар таңдау еркіндігін ұсынады;
- жеке-тұлғалық-бағытталған, студенттің ішкі әлеуетін дамытады және кәсіби жеке тұлғаның қасиеттерінің дамуына себепші болады;
- әлеуметтік жағдайларға, қоғам бағдарларына бейімделген, динамикалы;
- мамандардың кәсіби дайындығының жеке-дара компоненттерін дамытуды детерминациялай отырып, макросоциумның бір бөлігі ретінде қарастырылады;
- өткен тарихқа, тағылымдарына толерантты және диалог режимінде өзге мәдениеттермен өзара әрекет етуге қабілетті.

Әрі автор білім беру ортасының негізгі құрамдас бөліктері жағдайларына келесілерді де қатыстырады:

- 1) Оқытушының жеке тұлғасы, оның тәрбиелік ықпалы;
- 2) Оқу пәндерінің пәндік мазмұнының тәрбиелік әлеуеті;
- 3) Педагогикалық өзара әрекеттің субъект-субъектілі схемасы (қарым-қатынастың диалогтылығы);
- 4) Оқыту әдістеріндегі проблемалылық, міндеттік көзқарастың жүзеге асуы;
- 5) Студенттердің танымдық іс-әрекеттерін, интеллектуалды, шығармашылық тұрғыдан өсулерін белсенді ету, студенттердің ғылыми-зерттеушілік жұмыстарға тартылуы;
- 6) Жағымды психологиялық климат, психологиялық қолдау, психологиялық қызмет;
- 7) Студенттерді қоғамдық маңызды тапсырмаларға, қоғамдық-пайдалы іс-әрекеттерге тарту;
- 8) Көрнекі мәдени-ағартушылық жұмыстарды ұйымдастыру;

9) Салауатты өмір салтын құндылықтар ретінде бұқара көпшілікке тарату, темекі шегу мен ішімдікке салынудың алдын алуды насихаттау және т.б.;

10) Азаматтық жауапкершілік сезімдерін және белсенді азаматтық ұстанымдарды ұлықтау [169].

Осылайша, жоғары оқу орнының білім беру ортасы студенттердің білім мен тәрбиесін шешуге арналған және олардың кәсіби, жалпымәдени құзіреттіліктерінің қалыптасуына мақсатты түрде ықпал ететін бірқатар компоненттердің жиынтығы болады.

1) Зерттеушілер жоғары оқу орнының білім беру ортасын күрделі құбылыс, көпкомпонентті жиынтық деп қарастырады және студенттер, педагогтар мен қызметкерлердің бірлескен іс-әрекеті және осы өзараәрекет білім беру мазмұнын оқыту мен тәрбиелеудің ұйымдастырушылық формалары, әдістері мен шараларын қамтамасыз ететін кеңістік деп анықтайды. Осы элементтердің жиынтығы білім беру бағдарламаларын сапалы меңгеруге қызмет ететін білім беру ортасын құрайды.

2) Орта көзқарасын зерттеу, ортаны оған тән маңызды сипаттамалар жиынтығымен қарастыру әлеуметтік-мәдени білім беру ортасын жоғары оқу орнының маңызды құрамдас бөлімі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

3) Білім беру орталарының 10-шақты үлгілерін талдау жұмысы олардың түрлі баламаларын көрсетті. Бір үлгіде орталықта студент (оқып-білім алушы) – болады, ал кейбірінде – студент пен оқытушы, ал инновациялық орта үлгісінде инновациялық іс-әрекет бірлестігі шеңберінде жинақталады. Барлық үлгілерде сол не өзге формада гуманитарлық құрамдас орын алады (әлеуметтік мәдени орта), бірақ оның білім беру ортасының жалпы құрылымында үлесі ешқандай белгіленбеген.

4) Студенттердің жалпымәдени құзіреттіліктерін қалыптастыруды қамтамасыз ететін жағдай, әсіресе әлеуметтік-мәдени құрамдас бөлігі білім беру ортасы болады, оған оқу және оқудан тыс компоненттер кіреді.

Құзіреттілік — «бірнәрсені жақсы немесе тиімді жасауға қабілеттілік», «ерекше қиын еңбек функцияларын орындауға қабілеттілік» деп түсіндіріледі. «Қолдану» бұл «жасырын», әлеуетті құзіреттіліктің өзекті байқалуы болады. Білім беру үдерісі векторының өзгеруі білімге және білім беру үдерісінің нәтижелеріне тәжірибелік-бағдарланған негізде сүйене отырып, сөзсіз оқыту әдістері мен технологиялары проблемасын қоюға алып келеді, онымен тәжірибеге бағытталуға қол жеткізіледі. Алға қойылған мақсаттарға жетуде белсенді, және интерактивті формалар мен оқытудың әдістері маңызды рөл атқарады. Белсенді оқытуда студент үлкен дәрежеде оқу іс-әрекетінің субъектісі ретінде болады ең жар оқуға қарағанда, оқытушымен диалогқа түседі, шығармашылық, ізденістік, мәселелік тапсырмаларды орындай отырып танымдық процеске белсенді қатысады.

Оқытудың белсенді әдістері келесі әрекеттерді табысты түрде қалыптастыруға мүмкіндік береді:

- топта бейімделуге қабілеттілік;
- жеке байланыстар орнатуға, ақпаратпен алмасу шеберліктерін дамыту;

- топтың іс-әрекетіне жауапкершілікті қабылдауға дайын болу;
- идеялар, жобалар құруға және ұсынуға қабілеттілік;
- тексерілген қауіп-қатерлерге және стандартты емес шешімдер қабылдауға дайын болу;
- кателер мен кейбір орынсыз әрекеттерді қайталамауға үйрену;
- көпсөзді болмау, бірақ түсінікті болу, өз ойын анық және сенімді нық айта білу қабілеттілігі;
- қабылданатын шешімдердің салдарын көре білу қабілеттілігі;
- өз іс-әрекетін және уақытын тиімді басқара алу шеберлігі.

Елдер арасындағы экономикалық, саяси және мәдени байланыстардың нығайып дамуымен, ақпараттық процестер мен бұқаралық ақпарат шараларының жаһандануына орай шетел тілдерінің статусының артуы, педагогтарға қойылатын заманауи талаптар мен оларды даярлаудың модернизациясы қажеттілігін анықтайды.

Кәсіби жоғары білім берудің заманауи стандарттары педагогтардың даярлығы нәтижесіне бірқатар талаптар қатарын ұсынады, олар: өндірістік-практикалық, ғылыми-әдістемелік, ғылыми-ізденістік және ұйымдастырушылық-басқарушы іс-әрекеттерді жүзеге асыруға қажетті жалпымәдени, жалпыкәсіптік және кәсіби құзіреттердің жиынтығын меңгеру болады. Жоғары оқу орны түлегінің құзіретті үлгісі бір жағынан оның еңбек нысандары мен заттарымен іс-әрекет жасауын байланыстыратын біліктілікті қамтиды, екінші жағынан – білім беру үдерісі нәтижелеріне пәнаралық талаптарды бейнелейді. Жоғары оқу орындары түлектерінің өзгетілді және әдістемелік даярлықтары нәтижелерінің кәсіби құзіреттер құрамына енуі оларды өзгетілді білім беруде заманауи ағымдарды ескере отырып, лингвоәдістемелік даярлық жұмыстарының теориялық және практикалық мәселелерін өзекті ете түседі.

Жоғары кәсіби білім беруді модернизациялаудың заманауи мәселелеріне төмендегі авторлардың ғылыми жарияланым еңбектері дәлел бола отырып (В.И. Байденко, С.Я. Батышев, В.А. Болотов, Э.Ф. Зеер [74, б.126], Я.И. Кузьминов, Г.В. Мухамедзянова, Н.Н. Нечаев, Ю.Г. Татур, А.В. Хуторской, В.Д. Шадриков[76, б.89], Рудик Г.А. [170]және т.б.), жоғары оқу орны түлектері сапасын бағалауда құзіреттерді қолдану жеке тұлғалық бағытталған оқытуға маңызды ойысуды және білімнің іс-әрекеттік және мәдени құрамдарын жүзеге асыруға бағыттай отырып, жоғары оқу орнының оқу үдерісінде интеграция мен дифференциация механизмдері әрекетінің мағыналы бірлігін қамтамасыз етеді.

Жоғары оқу орнында педагогтарды оқыту мақсаты кәсіби-әдістемелік құзіреттілікке ие болуы болса, оларға оқу бағдарламаларын ұсыну жеткіліксіз және жоғары оқу орнында сол немесе өзге шетел тілдеріне оқыту әдістемесін қолдану да жеткіліксіз. Тиісті құзіреттіліктің табысты түрде қалыптасуы оқып білім алушылардың белсенділігіне байланысты болады. Осыған орай, формальды оқу бағдарламасы жайлы ұғым зерттеуде оқып білім алушылардың оқыту үдерісінде қалыптасатын, тәжірибе мазмұны болатын, өзгетілді кәсіби бағдарланған қарым-қатынаста өзгетілді әдістемелік іс-әрекетте білімдер мен

шеберліктерге ие болу нәтижесінде қалыптасатын тілдік, сөйлеу, әдістемелік білімдер мен дағдылардың жиынтығы жайлы шынайы білім бағдарламасы қарсы келеді.

Педагогтардың ағылшын тілін меңгеру үздіксіз әдістемелік даярлығы мәселесін зерттеу тәжірибесінің аса маңызды тұсы деп ғылыми әдебиетте баяндалған берілген түсінікті әлеуметтік мәдени құбылыс деп түсіндіру болады деп сендіреді. Оның мәдени және әлеуметтік мәні қисынды деп саналады, себебі кәсіби бағдарланған лингвистикалық білім қоғамның әлеуметтік-мәдени қажеттіліктері мен заңдылықтары негізінде құрылады.

Эмпиризм философиясының өкілдері (Ф. Бекон, Д. Локк, Д. Беркли, Д. Юм), сезімдік тәжірибенің қайнар көз әрі бүкіл білімнің негіздемесі деді. Рационализм өкілдері (Р. Декарт, Б. Спиноза, Г. Лейбниц) ойлау сезімдік тәжірибеден тысқары және танымның бірден бір жалғыз қайнаркөзі [171, 172]. У. Оккам бойынша объективті шындық әлемді тану түйсіктері арқылы тәжірибеден басталады. Осы негізде жеке тәжірибе түсінігі енгізіледі, ол деген адамның сыртқы және ішкі әлемінде болатын барлық оқиғалары мен бастан кешулерінің жиынтығы деген сөз. И. Канттың философиялық жүйесінде білім тәжірибемен сәйкес келеді. Д. Дьюи арқылы негізі қаланған білім философиясындағы бағыт – экспериментальді педагогика келесі пікірге сенімді, яғни әлемді түсіну онымен белсенді өзара әрекет үдерісінде жүзеге асады. Оның түсінігінде «эксперимент» – бұл тек қана арнайы қойылған өмірлік тәжірибе емес, ол өмірлік тәжірибе («experience»), мәселелік ситуацияларды бастан кешіру және өткеру тәжірибесі, өмірдің шығармашылық актісі. Дьюидің пікіріне сай, ғылым өмірдің барлық сұрақтарына жауап бере алмайды, себебі ол шығармашылық ой жемісі бола отырып, өзі адамзаттық тәжірибеден пайда болды. Э. Гуссерль былай деп ойын бекітеді, кәдімгі тәжірибеден тыс ерекше тәжірибе бар және соның арқасында «категориялық қабылдау» мен «мәннің ойлауы» орын алуы мүмкін және осындай тәжірибе барлық таным мен мәдениеттің негізінде жатады.

Адамның сезімдік тәжірибеге жақын болуын Г. Лейбниц «апперцепция» термині арқылы бейнеледі (қабылдаудың өткен тәжірибеге тәуелді болып келуі), әрі ол осы уақытқа дейін психологияда қолданылып келеді. Философиялық басылымдарды талдау мен жалпылауға негізделі отырып, О.В. Субботина [173] тәжірибені анықтауда екі жетекші ұстанымдарды ерекше бөледі: 1) тәжірибе философиялық категория ретінде адамның іс-әрекетінің тұтастығы мен әмбебаптығын тіркейді, әрі білімдер мен дағды, сезімдер, ерік бірлігі ретінде мәдени, тарихи және әлеуметтік мұра механизмдерін сипаттайды; 2) тәжірибе гносеологиялық категория ретінде сезімдік-эмпирикалық іс-әрекет бірлігін тіркеп отырады; ол білім субъект санасына тікелей берілген, яғни танылатын шындықпен тікелей байланыста ес бейнелері түрінде (яғни, субъектке қатысты заттар мен ситуациялардың сырттай шындығы немесе сананың өзінің шындық күйі, яғни елестің, еске түсудің, қайғыру мен бастан кешудің және т.б.). Соған сәйкес жеке адамның кез-келген тәжірибесі спектріне практикалық іс-әрекеттер де әрі сезімдер, қайғырулар мен субъектінің байланыс-қатынастары кіреді.

Біз О.В. Субботинаның пікіріне қосыламыз, яғни тәжірибе – бұл ең алдымен индивид меңгеретін ақпарат, әрі ол салдар ретінде нақты ситуациядағы әрекеттерге дайын болу. Әрі ол тек қана жинақталған білімдер, әрекет тәсілдері емес, ол кәдуілгі өмірлік тәжірибе. Жақсы теорияға негізделген бірлескен тәжірибенің болуына жеке тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруы, мақсат қоюы, өз іс-әрекетін адекватты бағалауы тәуелді болады, ақыр соңында әлемге, қоғамға қатынасы тәуелді болады. Жеке тұлғаның іс-әрекеті өзінің жеке тәжірибесінің нәтижелерін мағыналап таразылауымен бағытталады.

Психологияда «тәжірибе» категориясы жеке адамның қасиеті ретінде «жеке-дара психиканың жетістігі» деп зерттеледі. Жеке тұлғалық мағына, ойлау, адамның барлық психикалық өмірі мәдени іс-әрекеттің салдары, адамдардың бір-бірімен өзара әрекеті ретінде пайда болады. Бұлар адаммен сыртқы және ішкі әлемде орындалып жатады. Бастан кешулердің барлық жиынтығы жекелік тәжірибеге жинақталады.

Адамның санасының мазмұны мен оның әлемінің ішкі картинасымен және іс-әрекет арасында белгілі бір байланыс-қатынас бар. Бұл байланыс өз бейнесін Л.С. Выготский және т.б. сыртқы әсер-ықпалдардың интериоризациясы ретіндегі жоғары психикалық функциялардың генезисі жайлы тұжырымдамада тапты. Себебі адам санасының мазмұны болып (адамның айнала ортамен белгілер арқылы бірігуінің арнайы мәдени шарасы немесе субъектінің нысанмен байланысы), әрине ол кезде сананың барлық байлығы адамның әлеммен өзараәрекет жасау дәрежесімен сипатталады. Қабылдау, түйсік, елес пен қиялдағы сезімдік бейнелер өткен тәжірибенің қатысуынсыз мүмкін болмайды. Қабылдаудың нәтижесі субъектіде бар білімдер/мағыналар жүйесіне тәуелді болады. Тек қана субъектіде бар тәжірибе мен білімдерге қарай қабылдап әрі түсінуге болады.

Педагогикалық ғылымда тәжірибе деп әдетте адамның іс-жүзінде алған білімдері, шеберлік пен дағылары және әрекет тәсілдерінің жиынтығын айтады (А.Н. Леонтьев), әрі адамның тарихи дамуы барысындағы (білімдері, шеберліктері, ойлау тәсілдері, құқықтық және адамгершілік нормалары және т.б.) рухани мұралары, әрі оның қоғамның құндылықты бағдарлары, эталон нормалары, критерийлер жиынтығына айналуы болады. Әлеуметтік педагогикада білімдер, принциптер, мінез-құлық нормалары, салт пен дәстүрде тіркелген әлеуметтік тәжірибе деген ұғым анықталған. Ол адам арқылы өмір бойына стихиялы түрде немесе ұйымдасқан түрде қалыптасады (А.В. Мудрик) [174]. Адамның әлеуметтік тәжірибе мен мәдениетті меңгеру үдерісі барысындағы белсенділігінің маңыздылығы аса ескертіледі. Пәнаралық әдебиеттерге жасалған талдау әлеуметтік тәжірибенің әлеуметтену проблемасымен және адам мен қоғамның мәдени-тарихи мұраны иеленуімен терең байланыстылығы қарастырылады. Әлеуметтік тәжірибе адамдардың бірлескен өмір сүруі барысында жинақталады және өзіне адамзаттық қауымдастық құндылықты бағдарлар жиынтығын қосып алады. А.Я. Флиердің ұстанымына сәйкес [175], кез-келген құндылық оның әлеуметтік мәдени функциясына қарамастан – бұл ең алдымен адамдардың әлеуметтік

шоғырлануын, әлеуметтік қауіпті күйзелістер, қарама-қайшылықтар мен кикілжіңдер, агрессивті және эгоистік, өзге де әлеуметтік жауапсыз қылықтарды болдырмауды қамтамасыз етеді. Бұл тұрғыдан мәдениет – бұл шындығында позитивті, адамның әлеуметтік шоғырлануын айтады. Индивидке қоғамның толыққанды мүшесі ретінде өмір сүруге, қоршаған ортада адекватты әрекет жасауға мүмкіндік беретін белгілі бір білімдер, құндылықтар мен дағдылардың жүйесін меңгеру үдерісі әлеуметтену деп аталады. Қаталдау мағынасында әлеуметтену сөзі – бұл мәдени мұраның өзекті бөлігінің меңгерілу үдерісі, адамның қоғамға тартылуы болады. Бұл жағынан педагогтардың кәсіби әлеуметтенуі өзгетілді мәдениет пен тілді оқыту мәдениетін меңгеру үдерісінде жүзеге асады. Бұл құбылыс педагогтардың «кәсіби инкультурация» деп сипаттауға болады.

А.Я. Флиердің анықтауы бойынша, инкультурация – бұл жеке адамға ол өмір сүретін қоғамға қатысты жалпы мәдени құзіреттілікті беру үдерісі. Бұл процесте екі негізгі кезең бөлінеді – алғашқы (балалық, мұнда өмірлік аса қажетті мәдениет элементтері игеріледі) және қосалқы (ересектік, индивид қоғамда қабылданған шектеуде дербес өзі таңдау жасай алады). Бірінші кезеңде жетекші рөл мәдени мұраны балаға тасымалдауға байланысты ересекке берілетіні заңды, тіпті баланы белгілі бір стереотипті мінез-құлық формаларын беруге зорлауға дейін; екінші кезеңде адам алған білімдері мен дағдыларын бірге қолданады, өзге адамдардың тәжірибесін белсенді қолдана алады, нәтижесінде оның жеке басы мен мәдени ортасында мәдени өзгерістер пайда болуы мүмкін. Осылайша, инкультурация үдерісінде әлеуметтік мәдени тәжірибені меңгеру мен беру және өзін өзі дамыту, жеке тұлға мен мәдени ортаның жүзеге асуы орын алады.

Берілген тұжырымдар тұрғысында педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге үздіксіз әдістемелік даярлығы үдерісінде кәсіби инкультурация саласында маңызды міндет тұр, ол – баланы «балалық» кезеңнен (оқыту үдерісінде дайын ӨКҚ-ң дайын нормаларын меңгеру) «ересектікке» (ӨКҚ саласында білімдер, шеберлік пен дағдыларды комбинациялау, қосып беру, бакалавриат деңгейінде оны оқу үдерісін кәсіби-білімдік мақсатта дербес құру және осы процесті магистратура деңгейінде жетілдіру).

Л.С. Выготскийдің мұрасына зер сала келесіні анықтаймыз, мәдениет функциясы – бұл жанамалық, ортаға түсу, делдалдық [43, б. 99]. А.Н. Леонтьев, бұл ұстанымды қолдай келіп келесіні байқайды, яғни адамның әрекеті іштей мәдени, себебі өзге әрекет пайда болып, түзетіліп әрі жобаланатын және бұзылатын болса сонда орындалады, әрі аяқталады. Әрекеттің және оның өнімінің қосарлануы, екішамалы болуы ой-пікірдің құрылуының қиындықтарын және «мақсатты әрекетпен апробациялауды» анықтайды. Б.Д. Эльконин, осы Л.С. Выготскийдің бастапқы тезисін қарап, келесі қорытындыға келеді, адам сол әрекетпен айналыса отырып, өзгесіне – әрекет идеясына көшеді, осыған орай адам тиісті жағдайға қойылған, тиісті бағытта ол даму қадамын жасаған [176].

Бұл маңызды тезистер субъект мәдени іс-әрекетінің «табиғи-идеал» категориясында қалыптасуы мен әлеуметтік мәдениеті тәжірибесінің өзара

байланысын мағыналап саралауға алып келеді, әрі бұл жайт Л.С. Выготскийдің еңбектерінде ашық анықталған. Осы жағдайда біздер «қалыптасу» терминін қолданамыз, Э.Ф. Зеерге зер салсақ, ол қалыптасу үдерісін жеке адамның кәсіби іс-әрекеті мен жеке белсенділігін өзін өзі жетілдіру мен өзін жүзеге асыруға бағыттайтын әлеуметтік ықпалдардың әсерімен жеке адамның прогрессивті өзгеру үдерісін айтады [74, б. 85]. Қалыптасу міндетті түрде даму мен өзін дамытуды, оны қанағаттандыруды білдіреді, ол біздерге жетекші стратегияны таңдауға мүмкіндік береді, ол стратегия –педагогтардың үздіксіз әдістемелік даярлығының кәсіби-дамытушы стратегиясын қолдану.

Көрсетілген «табиғи-идеал» ауысу табиғи форманы жеңу, бір жағынан жеткілікті энергиялы, екінші жағынан – эволюциялық. Мәдениет «идеал форма» ретінде мәдени іс-әрекеттің жаңаны меңгеру мен сүзгілеу жағынан қоғамдық-тарихи мен даралық тәжірибені жасап ерекше бір әлеуметтік мәдени және жеке тұлғалық бағдар болады. Л.С. Выготский мен Б.Д. Элькониннің терминологиясына қарап, біздер меңгерілген тәжірибені табиғиға жатыстырамыз мәдениеттің ауысуы бастапқы ішкі терең байланыстар, қарым-қатынастардың қайта жасалуы, оралуы болады. Тәжірибе шынайы форма ретінде нақты байланыстар мен қатынастарда және субъектінің практикалық және танымдық іс-әрекетінде білімдер, шеберлік пен дағдылар жиынтығы ретінде оларға құнды бола отырып, мәдени мінез-құлық пен іс-әрекетте көрінеді.

Білімнің және педагогтардың мәденилігі логикасын жалғастыра келе, «мәдениет-мәдени тәжірибе» (сыртқы мазмұнның ішкіге ауысуы) эволюциялық деп анықталады. Мәдениетті меңгеру білім үдерісінде кезектес, әрі бірте-бірте шындықтан мағынаға ауысу болады, онда бұл байланыс-қатынастар «жалпылама бейнеленген» болады. Осы зерттеудің затына пәніне байланысты – ол зерттеу заты ретінде жоғары оқу орнының ұйымдасқан білімдік үдерісінде меңгерілетін кәсіби-білімдік ӨКҚ қалыптасуынан (оның нормативті құзіреттер құрамдасы қалыптасуы), педагогтың кәсіби тілдік жеке тұлғасының қалыптасуы (кәсіби-әдістемелік құзіреттіліктің қалыптасуы оқытушының кәсіби жеке тұлғасы жетістігі, білімнің интегративті нәтижесі ретінде, кәсіби қалыптасуы мен ойлауы, іс-әрекетін реттеу ретінде).

Бұл мағынада олардың кездесу нүктесін табу қажеттілігі туындайды. Мұндай нүктені біздер түрлі мәдени (әдістемелік) іс-әрекеттегі мәденилікті игеру деп санаймыз, бұл Б.Д. Элькониннің ұстанымына сәйкес келеді: « ... «кездесу нүктесі» деп идеал мен нақты форманы айтуға болады әрі ол онда субъектінің мінез-құлқы пайда болады. Сонымен қатар субъект пен субъектілікке көрсету өзара өтуді құрастыруды білдіреді», яғни мәдениетті меңгеру үдерісінде объективті шындық идеал формаға ауысады да, жеке тұлғаның мәдени тұлғасы мен іс-әрекетінде бағдарлар, қажеттіліктер, түсініктер, концептер, сенімдер түрінде базалық мағынаға ие бола бастайды. Жалпылаудың жоғары деңгейі, дәлелі өзекті құзіреттерді игеру болатын өзекті мәдени сипаттамаларға шығу ішкі жылжуды объективті етеді және салдары ретінде біршама қатысты жеке тұлғаның сол не өзге салада тұрақты мәдениетінің дамуы бұл- кәсіби-білімдік мақсаттағы ӨКҚ ағылшын тілдерін оқыту саласындағы

өзекті күзіреттерге ие болу саналады. Өзінің жеке мәдениетін тудыра отырып адам оның субъектісіне де айналады. Осылайша, нақ осы субъект мәдениетті тәжірибеге айналдырады әрі өзі мәдениет иесі, әрі соны жасаушы болады, яғни мәдениет тәжірибеге ауыса отырып, субъектіні жетілдіреді.

Жеке адамның мәдени тәжірибесінің қалыптасу механизмін түсіну осы процесті шынайы әрекеттен заттық әлеммен мағынаға ауысу деп бірте –бірте және кезектес түсіне бастаумен байланысты болады, әрі бұл байланыстар «жалпылама бейнеленген» («заттану-затсыздану»). Бұл процесс мәдени іс-әрекеттің субъектісі пайда болуымен (Л.С. Выготский, П.Я.Гальперин, А.Н. Леонтьев, Б.Д. Эльконин) және адамзаттық мәдениеттің тәжірибесі жайлы іс-әрекеттік түсініктің пайда болуымен шарттасады. «Адам-мәдениет» қатынасы адамның өз бойында — «заттану», «ішкі белсенділік», әрі «меңгеру мен ие болу», «интериоризация» яғни алдыңғы белсенділік өнімдері мен нәтижелерінің көрініс беруі болады. Іс-әрекет және адамның іс-әрекеттік қабілеті сөзсіз адамдар үшін мәдени-құнды және тарихи маңызды болып жинақталатын тәжірибе «ядрасы» болып қала береді (Е.К. Быстрицкий) [177].

Философия мен әлеуметтану көзқарасы бойынша тәжірибе берілген әлеуметтік мәдени қоғамға тән нормалар, құндылықтар, бағдарлар, іс-әрекет тәсілдері сияқты түсіндіріледі. Олар әлеуметтік мәдени қоғамның тарихи дамуы барысында қалыптасады. Іс-әрекет адамның әлемді материалдық және рухани меңгеру формасы деп түсіндіріледі. Әдістемелік іс-әрекетте іс-әрекеттік бағыттың өзектілігін анықтайтын іс-әрекеттің маңыздылығын психологтар келесі сипаттамалармен байланыстырады:

- Іс-әрекет тек қана адамның мәнін ғана анықтап қоймай, мәдениет пен бүкіл адамзат әлемінің субстанциясы рөлін атақара отырып, адамның өзін де жасайды. Психологиялық ғылым іс-әрекет деп адамның жанама саналы бейнелеуімен шынайы өмірдегі процестерінің жиынтығын айтады. Әрі іс-әрекет іс-әрекетті жүзеге асыратын шара ретіндегі адам психикасын тудыратын ішкі қарама-қайшылықтар мен трансформацияларды өзінде алып жүреді.

- Іс-әрекет субъектінің әлеммен байланыс жасау формасы болады. Өзіне ол өзара бір-бірін толықтырушы процесті қосып алады: субъектінің әлемді белсенді қайта жасауы мен интериоризация үдерісінде субъектінің өзін өзі өзгертуі, ол өз алдына сыртқы материалдық-сезімдік іс-әрекетті ішкі жоспарға ауыстыру болады. Интериоризация – субъектінің басты психологиялық даму каналы.

- Іс-әрекеттің орындаушы механизмдері ситуацияны бағыттай отырып, өздерінде сыртқы шындықтың қарсылығын және берілген бағыттаушы бейненің адекватсыздығын сезеді. Белгілі бір икемділікке ие бола отырып, іс-әрекет бағытталатын затқа бағынады, модификацияланады, бұл өз кезегінде кері байланыстар есебінен бастапқы бейнесінің түзетілуіне алып келеді. Бұл циклдық процесс жаңа қабілеттер, қызығушылықтар, қажеттіліктер мен өзге де адамзаттық субъективтіліктің қайнаркөзі болады. Сыртқы әлемге ықпал ете және оны өзгерте отырып адам өзін де өзгертеді.

- Іс-әрекеттің басты сипаттамасы оның заттылығы болады. Заттар деп әдетте мәдениет заты болатын әрі олармен арнайы әрекет етудің қоғамдық қабылданған

тәсілі. Заттылықта сыртқы әлеммен іс-әрекет жасау үдерісі шарттасады (материалдық және идеал) және іс-әрекеттің өзінің және оның субъектісінің жаңа заттарды меңгеруге бағыттылығының дамуы, әлемнің үлкен бөлігінің іс-әрекеттік қатынастарға қосылуы.

- Іс-әрекет әлеуметтік қоғамдық-тарихи табиғатқа ие. Адам өзге адамдардың көмегімен іс-әрекет үлгілерін көрсететін заттық іс-әрекет формаларын ашады және адамды бірлескен іс-әрекетке қосады. Адамдар арасында бөлінген және сыртқы формада орындалатын іс-әрекеттен жеке дара іс-әрекетке ауысу интериоризацияның негізгі линиясын құрайды. Әрі психологиялық жаңа құрылымдар түзіледі: білімдер, шеберліктер, қабілеттер, мотивтер, бағдарлар және т.б.

- Іс-әрекет үнемі жанама сипатта болады. Шаралар ретінде құралдар, заттар, белгілер мен символдар (ішкі интериоризацияланған шаралар) мен материалдық заттар және өзге адамдармен қарым-қатынас бой түзейді. Кез-келген іс-әрекет актісін жүзеге асыра отырып адам өзге адамдарға қатысты белгілі бір қарым-қатынастарды жүзеге асырады.

- Адамның іс-әрекеті үнемі мақсатқа бағытталған және мақсатқа қатысты саналы сезілетін нәтижеге бағынады әрі сол нәтижеге қызмет етеді. Саналы сезінілетін мақсат іс-әрекетті бағыттап әрі оның барысын түзейді. Барлық жағдайда іс-әрекет өз алдына сыртқы әсер емес, субъект өзі құлшынысымен орындалатын актіні білдіреді. Сондықтан да іс-әрекет – бұл оны тудыратын мотивпен біртұтасқа біріккен әрекеттер жүйесі. Мотив – сол үшін іс-әрекет жүзеге асырылатын дүние. Ол едәуір дәрежеде адам үшін оның мәнін түсіндіреді.

- Іс-әрекет үнемі өнімді. Оның нәтижесі болып сыртқы әлемдегі сияқты адамның өзінде де білімінде, қабілеттері мен мотивтерінде және т.б. көрінетін жаңа қайта жасалулар болады.

Іс-әрекеттік көзқарастағы іс-әрекет теориясының маңызды тұжырымы болып идеал жоспарда жүзеге асатын сыртқы, материалдық және ішкі құрылымдардың жалпылығы жайлы тұжырым болып табылады. Ішкі іс-әрекеттің интериоризация арқылы қалыптасу теориясы П.Я. Гальпериннің ілімдерінде терең баяндалған. Осы теорияға сәйкес сыртқы материалдық әрекет ақыл-ой әрекеті болмас бұрын бірқатар кезеңдерден өтеді, әр кезеңде аса мәнді өзгерістерді өткереді және жаңа қасиеттерге ие болады. Сыртқы (материалдық) әрекеттер өз әрекеттерінің үлгісін көрсететін өзге адамдардың қатысуын талап етеді және әрекетті бірге атқаруға итермелейді. Бақылау жасау функциясы да интериоризацияланады және зейін іс-әрекетіне айналады. Берілген логика оқыту үдерісінде жүзеге асады.

Ішкі психикалық іс-әрекет сыртқы сияқты аспаптық сипатта болады. Шара не құрал ретінде адам меңгеретін белгілер жүйесі болады, ол ең алдымен тіл. Тілдің мәдени-тарихи даму тегі бар және ол өзге адамға сырттай бірлескен іс-әрекет үдерісінде берілуі мүмкін. Нәтижесінде психикалық бейнелеудің ерекше формасы- «сана» пайда болады.

Гуманитарлық зерттеулерде ғылыми аналогия әдісін қолдана отырып, кәсіби жалпыға тән әрекет тәсілдері ретінде біздер жеке тұлғаның әдістемелік

тәжірибесін сол нормалар, бағдарлар, мінез-құлық үлгілерін, әрекет тәсілдерін анықтаймыз. Оқытушының кәсіби әдістемелік іс-әрекеті біздің зерттеуімізде оқып білім алушыларға білім, тәрбие мен дамыту мақсатында өзгетіллі коммуникацияның әлеуметтік мәдени тәжірибесін жүзеге асырудың кәсіби формасы болады. Әдістемелік іс-әрекет әдістемелік даярлық үдерісінде меңгеру заты ретінде студенттердің шетел тілдерін меңгеру формасы ретінде кәсіби-білімдік мақсатта бой көтереді.

«Әдістемелік тәжірибе» категориясын енгізу зерттеудегі жеке тұлғалық-іс-әрекеттік бағытты қолданумен шарттасады.

Білім беруде жеке тұлғалық бағытты қолдану Б.Г. Ананьев, Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев, С.Л. Рубинштейннің идеяларына негізделеді, олар жеке адамды іс-әрекет субъектісі деп қарастырады. Бұл идеяның дамуы жеке тұлғалық-әрекеттік бағытты қолданудың мәні өзгетілді білімде болады деп И.А. Зимняя [34, б. 66] қарастырған болатын. Берілген бағыт көзқарасы тұрғысынан ағылшын тіліне оқытуды ғалым «субъективті бағыттағы ұйымдастыру мен түрлі қиындық пен күрделіліктегі арнайы құрылған оқу міндеттерін шешу барысындағы оқушы іс-әрекетін педагогтың басқаруы дейді. Бұл міндеттер оқушылардың тек қана пәндік пен коммуникативті құзірттіліктерін ғана шешіп қоймай, жеке тұлғаларын да дамытады». Берілген анықтамада педагогикалық процестің субъектілігіне маңыз беріледі, ол педагогтардың әдістемелік даярлықтары параметрлерін анықтайды, әрі педагогтардың кәсіби сана-сезіміне бағдар секілді.

Ресейлік ғылымда жеке тұлға адамның онтогенетикалық жетістігі, әлеуметтік даму күрделі үдерісінің нәтижесі, мәдениетке өсуде ұласу (Л.С. Выготский). Білім берудегі жеке тұлғалық бағыт келесі тұжырымға негізделеді, жеке тұлға іс-әрекетте субъектілік, заттылық, белсенділік, мақсатқа бағыттылық, мотивациялылық, іс-әрекеттің саналылығы және іс-әрекет субъектісі ретінде өзінің өмірлік және танымдық тәжірибесіне сүйену арқылы байқалады, жүзеге асады және дамиды (Б.Г. Ананьев, И.А. Зимняя, Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев, С.Л. Рубинштейн, Д.И. Фельдштейн, И.С. Якиманская және т.б.), яғни жеке адам адамның «жеке тұлға болу» қабілетінде бейнеленеді – әлемге және өзіне өзінің қарым-қатынасын байқатуда немесе С.Л. Рубинштейн бойынша – белгілі бір позицияны ұстану. Өзгетілді білім беру саласында берілген тұжырымдар И.Б. Ворожцова жасаған орта мектепте француз тіліне оқытудың жеке-тұлғалық ұстанымдық-іс-әрекеттік моделінде қолданыс тауып, әрі бекіп өзін көрсетті [178].

Жеке тұлғалық-іс-әрекеттік бағытқа негізделетін тұтастай педагогикалық процесс Е.В. Бондаревская, Э.Ф. Зеер, В.В. Сериков, В.А. Сластенин, И.Я. Якиманская және т.б. еңбектерінде ұсынылған. Лингводидактика мен түрлі деңгейде шетел тілдеріне оқыту әдістемесі, мұғалімдерді даярлауда осы бағыттың түрлі аспектілері мен сипаттамалары келесі ғалымдар мен зерттеушілердің зерттеулерінде дамуға ұласты олар, И.Л. Бим, К.Э. Безукладников, А.А. Леонтьев, М.А. Мосина, Е.И. Пассов, Г.В. Рогова, Е.Н. Соловова, Г.В. Сороковой және т.б. [179]. Келесі идеялар педагогтарды

даярлауда инвариантты мағына береді, әрі біздің тұжырымдамамызды негіздеу үшін аса мәнді болып келіп, педагогтардың үздіксіз әдістемелік даярлығы үдерісін модельдеуде де аса мәнді:

- білім – адамның дамуын мәдениет пен өз жеке өмірінің субъектісі феномені ретінде оның табиғи, әлеуметтік және мәдени қасиеттер мен қабілеттер бірлігінде дамуын қамтамасыз ететін феномен;

- кәсіби педагогикалық /әдістемелік/заттық таным мәдени сияқты өзіне тән барлық компоненттермен жүзеге асырылады: құндылықтармен, мәдени білімдік жүйелермен, бірыңғай мәдени-білімдік кеңістікте іс-әрекеттің шығармашылық тәсілдерімен;

- басымдық бағыт болып дәстүрлі монотонды білімнен білімдік сұраныстарды толыққанды қанағаттандыратын жағдайлар жасауға көшу, оқып білім алушылардың жеке-дара шығармашылық дамуы, оқытудың еркін траекториясын құру және т.б. өзінің негізінде мәдени-білімдік даму шараларына ие, өзгермелі социумда әлеуметтену, өзін жүзеге асыру мен жеке тұлғасының адаптациясы;

- оқытудың басымдық технологиялары мен әдістері болып іс-әрекеттік, практикалық, имитациялық, контекстік және т.б. педагогты кәсіби іс-әрекет жағдайына жақындататын және шетел тілдерін оқытуда прагматикалық күзіреттерді игеруге септігін тигізетін әдістер табылады.

Жеке тұлғалық-іс-әрекеттік бағытта оқыту міндеттеріне ауысатын білімдік іс-әрекеттің базалық компоненттері ретінде ғалымдар келесілерді анықтады: гуманистік педагогикалық ұстаным мен педагогтың жеке тұлғалық қасиет-сапалары; педагогикалық теориялар мен педагогикалық ойлау; педагогикалық технологиялар мен кәсіби шеберліктер; шығармашылық кәсіби іс-әрекет тәжірибесі, жүйе ретіндегі жеке кәсіби іс-әрекетті негіздеу (дидактикалық, тәрбиелік, әдістемелік); кәсіби мінез-құлық мәдениеті.

2.3 Үздіксіз білім беру жағдайында педагогтардың ағылшын тілді меңгеру күзіреттіліктері қалыптасуының моделі

Үздіксіз білім беру жағдайында педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлықтарының моделін құру үшін оны алдымен теориялық тұрғыдан негіздеп, үлгілеу керек. Модельдеу негізінде ұқсастық теориясы жатыр, ал модель немесе үлгі болатын аналогқа жақын болып келеді. Ғылымда ең көп тараған модель түрі құрылымдық модель болады, негізінде белгілі бір жүйенің компоненттері арасындағы мәнді байланыстар мен қарым-қатынастар жатады.

Модель – теориялық болсын (мұнда түрлі белгілік және абстрактілі модельдер қолданылады) және эксперименталдық (пәндік модельдер) кез-келген ғылыми зерттеудің базалық негізі болады [147, б. 214].

Біздер үшін модель нысан болады, оның көмегімен үздіксіз білім беру жағдайындағы педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлықтары қалыптасу үдерісін жобалауға болады, ол осы тілді меңгеруге даярлықтың құрылымын, осы даярлыққа енетін компоненттер арасындағы қасиеттер мен байланыстарды бейнелеуге мүмкіндік береді де, оны схема түрінде көрсетуімізге жеткізеді. Осы

модельдің көмегімен біздер педагогтардың тілді меңгеруге даярлықтарының маңызды аспектілерін ерекше бөлуге тырысамыз.

Осыған орай, «модельдеу деп» біздер зерттелетін нысанды өзге нысанда оны теориялық негіздеп, оқып зерттеу үшін қасиеттерін бейнелеп сипаттауды айтамыз.

Н.В. Иванованың зерттеулерінде педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлықтарының әдістемелік жүйесі педагогикалық негізделген жүйе болады, онда осы тілді меңгеруге даярлықтың құрлымды-функционалды байланыстар және оның компоненттері және нақты нысанына қатысты негізгі мәліметтерді бейнелейді, көрнекі түрде ұсынылады. Әрі бұл даярлықты анықтау моделі динамикалық болады, себебі өзгерістерді сипаттайтын болғандықтан [180].

Үздіксіз білім беру жағдайында педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлықтарын қалыптастыру моделі өз алдынша өзіне ағылшын тіліне оқыту жүйесі жайлы фундаментальды білімдерді қосып алады. Модельді әрі қарай жобалау мен жоспарлау нақты міндеттер мен мақсаттарды анықтауда бейнеленеді [181].

Педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлықтары моделін жасауда келесі *модельдеу кезеңдерін* ерекшелеп бөлуге болады:

- Тілді меңгеруге даярлық міндеттерін анықтау кезеңі;
- Модельді жобалау;
- Құрылған моделді шынайылыққа тексеру;
- Үздіксіз білім беру жағдайында педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлықтары моделінің апробациясы;
- Берілген модельдің апробация нәтижелерімен ескеріле отырып, түзетілуі.

Осыған орай, осы процесс қойылған мақсат пен тиісті міндеттерге тәуелді болады.

Педагогикалық пен ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді талдау шетел тілдері кафедралары педагогтарының тәжірибелерін зерттеу келесідей қорытынды жасауға алып келді, яғни қарастырылатын модельдің құрылымында міндетті түрде келесі компоненттер болуы тиіс:

- 1) мақсаттық;
- 2) теориялық;
- 3) мазмұндық;
- 4) технологиялық;
- 5) бағалаушы-нәтижелік.

Ұсынылған модельдің мақсаттық компонентін ерекшелеп бөлу ең бірінші кезекте ағылшын тілін меңгеруге даярлықтың қажеттілігін бөлшектеп қарастыратын мақсатпен байланысты болады: білім берушілік, тәрбиелік пен дамытушылық. Кәсіби шетелдік білім беру теориясы мен тәжірибесінде мақсатты саналы жоспарланатын оқыту үдерісінің нәтиесі деп түсінеді.

Өзге тілді кәсіби білім беру тұжырымдамасы мен оқу бағдарламаларын теориялық талдау негізінде келесі қорытынды жасауға болады, қазіргі таңда келесі мақсаттарды ерекшеліп бөлуге болады:

- 1) *білім берушілік* (мамандардың кәсіби мен жалпымәдени құзіреттері);

2) *дамытушылық* (шығармашылық ойлауды дамыту, ағылшын тілді меңгеру шеберліктерін практикалық қолдануға септігін тигізу);

3) *тәрбиелік* (өзін-өзі дамытушы және өзін-өзі жүзеге асырушы жеке тұлғаның тәрбиесіне ықпал ету).

Белгілі бір білім берушілік мақсатқа қол жеткізу логикалық ойлаудың дамуын қамтамасыз ететін, бакалавриат бағдарламасы бойынша оқып білім алатындардың тілдің қоғамдық құбылыс екендігі туралы дұрыс түсініктерін қалыптастыру болады.

Дамытушылық мақсаттың жүзеге асуы білім алушылардың жеке тұлғалық қасиеттері дамуын, жеке тұлғаның өзін-өзі ұйымдастыруының динамикалық оқу ішкі жүйесін, креативтілік пен зерттеушілік шеберліктердің дамуын және бакалавриат студенттерінің ұлттық сана-сезімі, өзге мәдениет өкілдеріне толерантты қарым-қатынасты, олармен өзара түсінісуге ұмтылысты дамытуды білдіреді.

Шетел тілдері оқу пәндері сияқты тәрбиелік мақсаттарды жүзеге асырудың мол мүмкіндіктеріне ие. Оқып-білім алушыларды тәрбиелеудің түрлі аспектілері бар: студенттердің шетел тілдерін оқуға және оны қарым-қатынас жасау шарасы ретінде қолдануға қатысты саналы қатынасқа қол жеткізу, таным мен өзін өзі жетілдіруге; өзге халықтардың жетістіктері мен рухани, тарихи құндылықтарына, мәдениетіне сыйластықты тәрбиелеу.

Ұсынылатын модельдің мағына құраушы құрылымдық компоненті— оның мақсаты, нақтырақ – үздіксіз білім беру жағдайында ағылшын тілі педагогтарының тіл меңгеруге даярлықтарын қалыптастыру болады.

Осыған орай келесі негізгі міндеттер туындайды:

- студенттерді ағылшын тілінде реферат, эссе, аннотация, презентация, жаранама және т.б түрінде креативті өнім жасауға үйрету;
- оқу-ғылыми мәтінде өзекті ақпаратты ерекшелеп бөліп алуға және оны кәсіби іс-әрекетте қолдану;
- бакалавриат студенттерінің жалпымәдени кәсіби күзінеттерін қалыптастыру әдістемесін жасау;
- білім алушылардың рефлексиялық қабілеттерін дамыту.

Біз қарастырып отырған модельдің *теориялық компоненті* өзіне келесі көзқарастар мен ұстанымдарды қосып алады, олар (дидактикалық пен арнайы). Біздің зерттеуде жетекші көзқарас функционалды болады, зерттеу стратегиясы түріндегі жетекші, үстемдік ететін оқыту идеясын жүзеге асырады. Ағылшын тілін меңгеруге даярлық үдерісі— құрылымы жағынан күрделі құұбылыс.

Ағылшын тілін меңгеруге даярлыққа функционалды көзқарас оқу үдерісін ерекше бір басқаша ұйымдастыруды білдіреді, әрі ол білім алушылардың функционалы сауаттылығын қалыптастырға бағытталған механизмдер мен құрылымдарды қосып алады. Білім алушылардың функционалды сауаттылығы метапәндік құбылыс – бұл оқырмандық іс-әрекетті жүзеге асыруға мүмкіндік беретін келесі шеберліктер мен қабілеттердің жиынтығы: түрліше оқу түрлерін қолдану; мәтінді оқудың бір түрінен екіншісіне ауысу; іздену, таңдау, ақпаратты ұсыыну мен жүйелеуді жасай алу; жазбаша оқу-ғылыми мәтіндерді мағынасын

зерделеу, олардың мазмұнын мәтінді түсіну, қысқарту, көшіру сияқты амалдар орындау. Функционалды сауаттылық студентке, не оқушыға білім бағдарламасы талап ететін шекарадан асатын жеке өз бетінше жаңа танымдық мақсаттар құруға кең мүмкіндіктер береді [182].

Функционалды бағытты идея ретінде айрықша бөле отырып, біздер келесі көзқарасты бағыттарды ерекше деп ұсынамыз:

– *субъектілі-іс-әрекеттік бағыт* бұл білім алушыларды белсенді өзін өзі дамытушы және өзін өзі ұйымдастырушы субъект ретінде өз оқу және басқа іс-әрекетін шығармашыл, дербес жүзеге асыратын, оны саналы басқаратын, нәтижелерге жауап беретін тұлға деп қарастырады. Бұл көзқарас белсенділік, креативтілік, шығармашылық және жаңа ақпараттық-инновациялық педагогикалық пен білімдік технологиялар, өзін өзі оқыту арқылы жүзеге асады [183]. Субъектілі-іс-әрекеттік көзқарас білім алушылардың және педагогтың, жалпы топтың жекелеген шығармашылық танытуына көзделген. Білім алушылардың шығармашылық белсенділігіне бағытталушылық олардың шетел тілдерін оқуға деген мотивацияларын жоғарылатады. Ағылшын тілі оқытушысы бұл бағытта білім алушыларды түрлі жұмыс стратегиялары, тәсілдерімен таныстырады;

– *құзіреттілік көзқарасты бағыт* білім алушылар мен педагогтардың тілді меңгеруге даяр болуы мен әлеуметтенуі, даралығы, өзін-өзі өзектендіре алушылығын дамытуға септігін тиімді тигізетін білімдер мен шеберліктер, белгілі бір құзіреттіліктердің қалыптасу үдерісіне бағытталған. Осы шетел тілдерін меңгеруге даярлықты жүзеге асыруда оқыту құрамына құзіреттер, репродуктивті және шығармашылық іс-әрекеттің тәжірибесі, әлемге деген құндылықты қатынас тәжірибесі де кіреді [149, б.53, 184]. Әрі осы тілді меңгеруге даярлық егер де жеке тұлғалық әлеует ескерілетін болса, тиімді жүзеге асатын болады;

– *коммуникативті-когнитивті бағыт* танымдық іс- әрекетке сүйенуді білдіреді [185];

– *пропедевтикалық бағыт* ағылшын тілінен кәсіби білімдер мен шеберліктер, дағдыларды меңгеруді білдіреді. Бұл бағыт жеке дербес түрде мәтіндік іс-әрекеттің өнімдерін жасауға мүмкіндіктер береді (рефераттар, эссе, аннотациялар, жобалар, презентациялар және т.б.) [186].

Заманауи дидактикада бұрыннан танымал классикалық және ғылым мен тәжірибе дамуы барысында қалыптасқан принциптер жүйесі бар. Біздер өз зерттеуімізде жалпыға танымал *дидактикалық принциптерге сүйенеміз (кешенділік принципі, мәдени бағытталған, психологиялық жайлылық, кәсіби бағытталған), және арнаулы (аутентикалық, шығармашылық белсенділік, аутентикалық мәтін үлгісіне сүйену) принциптер.*

Бүгінгі күні ағылшын тілін меңгеруде және осы тілге оқытуда жоғары оқу орнында *кешенділік принципі* өзекті болып отыр.

Заманауи дидактика сонымен қатар *мәдени бағыттылық принципі* де ұстануды талап етеді, ол яғни сол не өзге тілді халық туралы стереотипті ұғымдардың болмауын, сол меңгеретін тілдің иелері жайлы адекватты түсінік

ұғымның болуын білдіреді.

Психологиялық жайлылық принципі оқу үдерісіндегі мүмкін болатын стресс тудырушы факторларды болдырмауын және мейлінше жайлы атмосфераны құруды білдіреді.

Кәсіби бағыттылық принципі (оқыту бейінін ескеру) кәсіби қызығушылықтарды білдіреді. Бұл принцип сабақтар үшін тиісті оқу материалдарын іріктеуде, қарым-қатынас жасау үшін ситуациялар құруды және түрлі пәндер тоғысын координациялауды білдіреді.

Аутентикалық принципі де аса маңызды «Аутентикалық» деген терминді жалпы жазба коммуникация үшін құрылған оқу-ғылыми мәтіндерге қолданады. Оқырмандық іс-әрекет педагогикалық «адаптацияланған» және қолжетімді болып табылады.

Аутентті мәтін үлгісіне сүйену принципі оқу менен жазудың тығыз байланысын білдіреді, оқу ісі жазбаша сөйлеуге қарағанда басымдық мақсатқа ие бола отырып, қызметтік функция атқарады.

Шығармашылық белсенділік принципі оқырмандық іс-әрекетте максималды бағдарлауды және олардың шығармашылық іс-әрекеттен тәжірибе жинақтауды білдіреді. Ағылшын тілін меңгеруге даярлық ісі тек қана шығармашылық еркіндік жағдайында жүзеге аса алады. Егер де білім алушылар да, педагогтар да сабақта өздерін қысылып ұстайтын болса, шығармашылық орын алмайды. Екі жақ та шығармашыл өзін өзі білдіре алуға үйренулері тиіс.

Мазмұндық компонент. Модельдің келесі компоненті – мазмұнға көшетін болсақ, ағылшын тілін меңгеруге даярлық мазмұны ең алдымен шеттілдік білім беру мақсаттарымен анықталады. Ағылшын тілін меңгеруге даярлық мазмұны «адамның шындыққа қатысты білімдер мен дағдылар, шеберліктердің педагогикалық жүйесі» ретінде анықталады.

Педагогикалық әдебиеттерде жалпымәдени кәсіби құзіреттіліктерді қалыптастыруда оқу материалының мазмұнына тұтас кешенді талаптар жүйесі қойылатынын көрсетеді. Оның ішінде маңыздылары:

- ☐ аутентикалық (айрықшалық);
- ☐ алуан түрлілік;
- ☐ репрезентативтілік.

Ұсынылып отырған әдістемемен оқыту үдерісінің мазмұны келесі аспектілерді қосып алады:

– *мәдениеттанушылық*: кәсіби іс-әрекетпен байланысты проблемалар, ситуациялар және тақырыптар мен қарым-қатынасты анықтайтын фрагментті оқу-ғылыми мәтіндердегі шындық, өзіне мәдени және қоғамдық өмірдің барлық түрлерін қосып алады, тіл иелерінің тілдік және вербалды емес мінез-құлықтарын да қосып алады;

– *лингвистикалық*: оқу-ғылыми мәтіндер лингвистикалық материалға толы болады (осы оқу-ғылыми мәтіндердің негізінде лексикалық, грамматикалық дағдыларды игеру жүзеге асады; оқу мен аударма жасау дағдылары қалыптасады; стилистикалық адекватты, логикалық және байланысты жазбаша сөйлеуді рәсімдей алу да кіреді);

– *психологиялық*: оқу-ғылыми мәтіндер кәсіби іс-әрекетке деген мотивацияны дамытады, лингвистикалық дүниетанымды кеңейтеді. Оқу-ғылыми мәтіндерді оқып меңгеру сол тіл елінің мәдениетіне сыйластық пен толеранттылықты дамытуға сепші болады;

– *кәсіби*: кәсіби бағытталған мәтіндер көмегімен шетелдік мамандардың кәсіби мәдениеті мен құндылықтарымен таныстық жүзеге асады; негізгі кәсіби шеберліктер дамуы орын алады; шетелдік ақпараттық және коммуникациялық технологиялармен таныстық.

Ағылшын тілін меңгеруге даярлықтың модельдену үдерісіне тек қана жеке әдістер мен тәсілдерді қолданып қоймай, технологиялық компонентте бейнеленетін технологиялардың тұтас жүйесін қолдану керек.

Технологиялық компонент. Модельдің жүзеге асуы кәсіби шеберліктер мен дағдылардың дамуын қамтамасыз ететін сатылы әдістемелерді қолдануды білдіреді. Осы әдістеменің құрылуы үшін түрлі авторлардың еңбектерінде ұсынылған «технология» түсінігін талдау қажет.

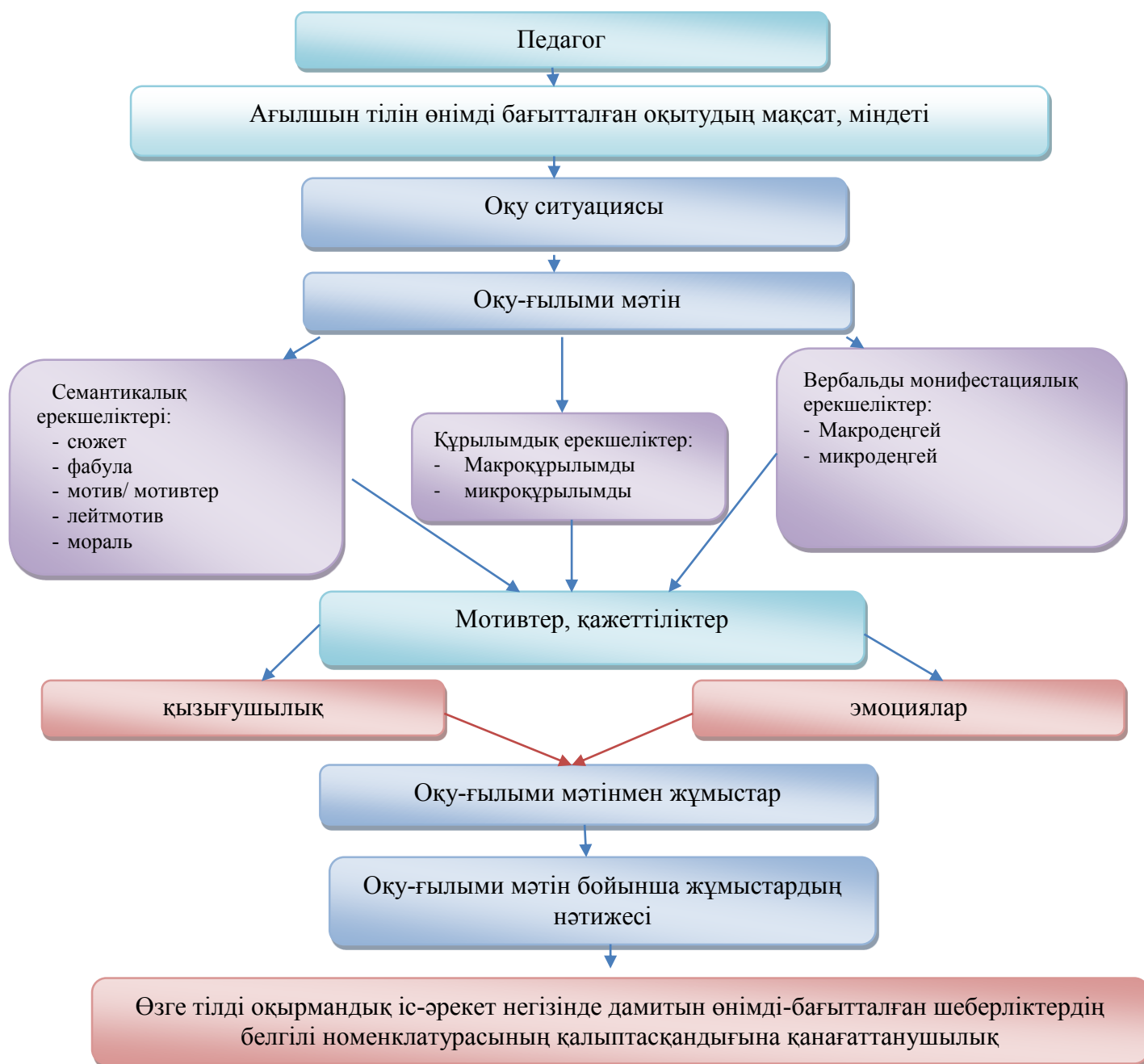
Н.А. Горлова ағылшын тіліне оқыту технологиясын «ерекшелігіне қарай білім беру үдерісін модельдеудің талаптар жүйесі» деп қарастырады [187].

В.П. Беспалько педагогикалық технологияны алға қойылған білім мақсаттарын тиімді жүзеге асыратын педагогикалық жүйенің жобасы және теориялық негізделген білім беру мен оқытудың шаралары мен әдістерінің жиынтығы деп қарастырады [188].

В.М. Монахов ойынша, педагогикалық технология – бұл бүге-шүгесіне дейін ойластырылған «білім алушылар мен педагогтар үшін сөзсіз жайлылық қамтитын бірлескен педагогикалық іс-әрекетті жобалау, ұйымдастыру мен жүргізу» модель [189].

Жоғарыда айтылғандардан, үздіксіз білім беру жағдайында педагогтардың тілді *меңгеруге даярлықтарына қатысты жалпымәдени құзіреттердің қалыптасу әдістемесін шетел тілдеріне оқыту тиімділігін қамтамасыз ететін тәсілдер жиынтығы; кәсіби бағытты оқыту мақсатына тиімді жету тәсілі* деп қарау керек.

Ағылшын тілін меңгеруге даярлықты анықтау мақсатында шетел тілдерінен сабақ берудің практикалық тәжірибесі ағылшын тілін оқытып меңгертудің мотивациясының құрылымдық компоненттерін ескеруге тиісті оқу-ғылыми мәтіндермен жұмыс жасаудың әдістемесін құруға біздерге мүмкіндік берді.

Сурет 3 – Ағылшын тілін меңгеруге даярлықты анықтау бойынша мотивацияның құрылымдық компоненттерінің өзара байланысы

Бұл берілген кестеден педагогтардың кәсіби іс-әрекетке, ағылшын тілін меңгеруге даяр болуларының табыстылығы негізінде ең алдымен қызығушылық, өзінің кәсіби іс-әрекеті үшін жағымды эмоциялардың болуы маңызды екен [190].

Педагогтардың тілді меңгеруге даярлықтарын және инновациялық әлеуметтенулеріне тиімді септігін тигізетін оқытудың технологияларын қысқаша қарастырамыз.

Контексті білім беру технологиясы басынан аяғына дейін оқу-өндірістік іс-әрекеттің түрлі формада динамикалық жасалатын оқу-өндірістік сипаты

болады.

Контекстілі оқытуда іс-әрекеттің үш негізгі түрін қадағалап отыруға болады: оқу, оқу-кәсіби мен квазикәсіби (нақты ситуацияларды талдау, іскерлік ойындарын жүргізу негізінде аудитория жағдайында қатысушылары қарым-қатынасын орнатады және т.б.). Бұл технология кәсіби шеберліктер мен дағдылардың қалыптасуын қамтамасыз етеді, креативті ойлауды дамытады, нақты жағдай шеңберінде стандартты шығаруға мүмкіндіктер береді.

Біздер ұсынып отырған модель ағылшын тіліне оқытудың, меңгертудің келесідей *интерактивті технологияларын* қосып алады, олар:

- *мига шабуыл* (өзінің мамандығын жарнамалау бойынша немесе сондағы қандай да бір аспект бойынша) шығармашылық ұсыныстар жасау;
- *жобалық іс-әрекет* (аннотация, реферат, эссе жазу; мультмедиялық презентациялар жасау және т.б.).

«Проект-яғни жоба» сөзі түпкі туындауы болжау, модельдеу, құрастыру деген терминдермен қатысты қарастырылады.

Философиялық аспектіде бұл жоба түсінігі түрлі авторлар көзқарастарымен әртүрі қаралып, әсіресе біздерге Н.Ф. Коряковцеваның ұстанымы қызықты болып отыр, ол дегеніміз жобалау технологиясы– «бұл оқыту барысында өзараәрекет ету мен әлеуметтік өзараәрекет жүйесінде түрлі рөлдерді орындау болады (ұйымдастырушы, көшбасшы, орындаушы және т.б.) және шфнайы өзараәрекет кезінде проблемалы мәселелерді орындауға дайындық» [191].

Ғылыми әдебиеттерге талдау жұмысы ағылшын тілін меңгеруге даярлықты қамтамасыз етуге *ӨТШТ (ТРИЗ) – технологиялары* негізделетіндігін көрсетіп отыр, оның шеңберінде жеке тұлғаның және тұтас ұжымның шығармашылық сапалары даму үшін келесілер қолданатындығы айтылған:

- шығармашыл жеке тұлғаның даму теориясы,
- шығармашыл қиылдың даму әдісі,
- шығармашыл ұжымдардың даму теориясы [192].

«*Портфолио*», түсінігі білім саласы мен педагогикалық ғылымға бизнес пен саясаттан ене отырып, осы үздіксіз білім беруді жүзеге тиімді асыру технологияларының бірі болып табылады. Портфолио (фр. *Porter*- «баяндау, құрастыру, әкелу» және *folio* – «бет, парақ») – жетістіктер жиынтығы, досье, деген сөз. Портфолио – студент болсын, немесе оқытушының болсын еңбектерінің, жетістіктерін бағалау мен бақылаудың жаңа формасы, әрі ол өзіндік бағалауды қосып алатын оқыту мен еңбекте прогресс жасаудың сипаттамасы, дәлелдемесі [193, 156].

Біздер үшін портфолио технологиясы аса маңызды, себебі мұнда педагог алдын ала өз жетістіктерінің жеке-дара іріктемесін жасай алады, ағылшын тілін меңгергендік үдерісі жайлы есеп жасай алады және оқыту, меңгеру үдерісі қалай жүріп жатыр, ол қалай талдау жасайды, синтез жасайды және студенттермен, өзге де педагогтармен эмоционалды, интеллектуалды және әлеуметтік деңгейлерде қалай өзара әрекет жасайды міне осының барлығына есеп жасай алады.

Бағалаушылық-нәтижелік компонент. Бағалаушылық-нәтижелік

компонентке келесілер жатады: ағылшын тілі педагогтардың тілді меңгеру даярлығы деңгейлерін констатациялау міндеттерін шешуге бағытталған диагностикалық құралдар; берілген деңгейлердің үздіксіз білім беру жағдайында даму критерийлері мен көрсеткіштері; болбарлы, болжамды нәтиже. Ағылшын тілін меңгеруге даярлықтары бойынша кәсіби құзіреттіліктері қалыптасқандығы критерийлері мен көрсеткіштер жүйесін жасау оның деңгейлерін өлшеу үшін және ағылшын тілін меңгеруге қаншалықты даярлықтарын анықтау әдістемелерін қолдануда нәтижелерді салыстыру үшін қажет болады. Қойылған міндеттерді шешу анкеттеу, тестілеу, бақылау, әңгімелесу мен шығармашылық жұмыстарды талдау көмегімен жүзеге асырылады.

Енді «критерий» түсінігіне анықтаманы қарастырайық.

«Шетел тілдерінің сөздігіне» сәйкес, *критерий* (грек тілінен аударғанда *kriterion* – «талқылауға арналған шара») – «қандай да сипатқа баға, анықтама немесе бір нәрсенің жіктемесі, өлшемі» дегенді білдіреді. Білім саласына қатысты *критерий*, әдетте ереже бойынша, «педагогикалық іс-әрекет нәтижелерін бейнелеу үшін қызмет етеді» [194].

Осыған қарап, қорытынды жасауға болады, критерийлер деп ағылшын тілін меңгеру даярлығы нәтижелерін бейнелейтін негізі белгілі бір көрсеткіштер болатын шартты түрде тіркелетін деңгейлерді айтады.

Төмендегі кестеде үздіксіз кәсіби білім беру жағдайында педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлықтары қалыптасқандығы критерийлері мен көрсеткіштері бейнеленген.

Кесте 4 – Үздіксіз кәсіби білім беру жағдайында педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлықтары қалыптасқандығының критерийлері мен көрсеткіштері

Критерийлер	Көрсеткіштер
1	2
Коммуникативті-кәсіби	- алынған мәліметтерді қысқа байланысты жазбаша хабарламалар құру үшін қолдана алу; - кеңейтілген эссе жоспарын құрай алушылық; - ауызша жазбаша өнім құрай алу: реферат, аннотация, эссе, жарнама; - ағылшын тілінде мультмедиялы презентациялар жасай алу; - қажетті мәліметтерді жазба, тезистер, өзекті сөздер, жоспар, ағылшын тілінде конспект түрінде тіркей алу.
Когнитивті	- кәсіби бағыттылықтағы бастапқы оқу-ғылыми мәтіндік аналитикалық-синтетикалық амалдарды орындай алушылық; - кәсіби мәдениетаралық коммуникация ерекшеліктерін білу; - өзінің мамандығы шеңберінде ағылшын тілінде терминологиялық сөздік қорын кеңейте алушылық.

4 - кестенің жалғасы

1	2
Рефлексивті	- аутентикалық оқу-ғылыми мәтіннен ақпаратты сыни қабылдаушылық және қажетті өзекті ақпаратты таңдай алу; - шетелдік қайнаркөздерден кәсіби іс-әрекет жайлы қажетті мәліметтерді бағалай алушылық; - жарнама, мақала, Ғаламтор желісіндегі ақпараттардан негативті, позитивті жақтарын ерекшелеп бөле алушылық.
Интегративті	- өзгетілді кәсіби коммуникация барысында пәнаралық байланыстарды қолдана алу; - метабілімдер мен әмбебап оқу іс-әрекеттерімен қарулану; - меңгеретін тіл елінің мәдени салт-дәстүрлерін білу, оны инновациялар, мінез-құлық бейнелері мен тәсілдері негізінде бағалау.

Ерекшелеп бөлген критерийлер мен көрсеткіштерге сүйене отырып, біздер үздіксіз білім беру жағдайындағы педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлықтары деңгейлерін анықтаймыз: *төменгі, орташа, жоғары*.

1. *Төменгі деңгей*. Бұл ағылшын тілін меңгеруге байланысты жалпымәдени кәсіби құзіреттердің қалыптасуының бастапқы кезеңі болады, педагогтар шешімдер шығаруда қиындықтар кешетін болады. Студент бакалавриат тек қана репродуктивті жаттығуларды орындай алады. Бұл деңгейде негізінен оқу мен дайын мәтіндерді аудару тәжірибеде іске асырылады. Соған орай оқытушының міндеті – оқып білім алушыларға шығармашылық әлеуеттерін ашу үшін жұмыс жасау әдістерін меңгертуге көмектесулері керек.

2. *Орташа деңгей*. Бұл деңгейде студенттер өзекті сөздерді іріктеп ала алатындықтан жіне түрлі қайнаркөздерден мәліметтер ала алуына байланысты да, педагогтар осы бағытты тереңдетуге күш салулары тиіс. Педагогтар ғылыми мәтіндермен жұмыс жасатуға күш салулары тиіс.

3. *Жоғары деңгей*. Студент заманауи мәселеге қатысты күрделі оқу-ғылыми мәтіндерді түсінетіндіктен, оқу-ғылыми мәтіндермен жұмыс жасату тәжірибесі мол болады. Шетелдік қайнаркөздердегі ақпараттарды сыни тұрғыдан бағалаушылық әрекеті де жоғары. Бұл деңгейде оқырамандық іс-әрекетте шығармашылық өнім табысты жасалынады. Бөлінген деңгейлерге орай ағылшын тілін меңгеруге даярлықты қамтамасыз ететін кәсіби құзіреттіліктерге сәйкес осы құзіреттердің қалыптасу кезеңдері жүзеге асады.

Кезеңділік – педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлығы қалыптасуына септігін тигізетін жалпымәдени кәсіби құзіреттердің қалыптасуы үдерісінің динамикалылығы, кезектестігі. Кезеңдердің ауысуында қозғаушы күш болып тәжірибе көрсеткендей, танымдық мотивация бой тартады. Әр кезең алдыңғымен байланысты және оқытушының кәсіби құзіреттері қалыптасуы бір деңгейден екіншісіне өтуін қамтамасыз етуі тиіс. *Кезеңдер* деп нақты мақсаттық

бағдарлармен сипатталатын, нәтижесі ағылшын тілін меңгерудің бір деңгейі болатын, белгілі бір пәндік мазмұны бар және нақты әрі дәл технологиялық қамтамасыздандырылған, логикалық жағынан аяқталған үздіксіз кәсіби білім беру жүйелеріндегі оқу-тәрбиелік процестің үзінділерін айтамыз.

Оқу-ғылыми мәтіндер мен ағылшын тілін меңгеруге даярлықты жақсарту бойынша жұмыстар жасаудың түрлері мен формаларын іріктеп таңдау үшін педагогтар мен білім алушылардың шетел, ағылшын тілін меңгеру деңгейлерін ескерген жөн, себебі аса күрделі деңгейлер қиындық тудыруы мүмкін, әсіресе А1 мен А2 деңгейлі мамандар үшін.

Осы модельдің негізінде нәтижені болжауға болады: *үздіксіз білім беру жағдайында педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлығының жоғары деңгейіне қол жеткізуге болады.*

Ағылшын тілін меңгеруде даярлықтың дұрыс деңгейіне жетудегі жалпы кәсіби құзіреттердің қалыптасу үдерісі үздіксіз білім беру жағдайында және үздіксіз білім беру жүйелерінде *ұйымдастырушылық-дидактикалық жағдайларды* тиімді сақтағанда ғана мүмкін болады. Оларды толығырақ қарастырамыз.

Студент бакалаврларда оқу-ғылыми мәтіндердің айрықша ерекшеліктері ғана қиындықтар тудырып қоймай, әрі түрлі психологиялық кедергілерді тудырады. Практикалық тәжірибе келесіні көрсетіп отыр, тілді меңгеруде кәсіби ағылшын тілін меңгеруде жағымсыз сезімдер туындауы мүмкін: студент егер де нашар баға алып қалуға қорықса, топтың алдында негативті тұрпатта яғни тапсырманы орындамағаны үшін шығатын болса, яғни осы арада мотивацияның мықты механизмдерін іске қосу үшін, оқу- ғылыми мәтінмен жұмысты ұйымдастыру керек. Бұл бірінші ұйымдастырушылық-дидактикалық жағдай.

Оқу-ғылыми мәтінмен жұмыс жасауда міндетті түрде түрлі мотиваторлардың рөлі мен қызмет ету ерекшеліктері ескерілуі керек. Соған орай өзгетілді іс-әрекет мотивацияларын талдай келе, оқып білім алушылардың үстемдік ететін мотивін қалай анықтау керек болса, солай тұтастай мотивациялық аумағының құрылымын ескеру керек [34, б. 96]. Жұмыста қосымша мотиваторлар болып келесілер табылуы мүмкін, мысалы оқытушының мәтінді түспен ерекшелеп бөлу, шрифттің, яғни қаріптің түрлі өлшемі, курсив, әрі кестелер, сызбалар, суреттер сал деген секілді ұсыныстары, яғни ағылшын тілін меңгеруге деген мотивацияны арттыратын қосымша техникалық шаралар қолдану арқылы оқу-ғылыми мәтіндердің ерекшеліктер әлеуетін ашудың мүмкіндіктері бар болады. Осылайша, осы берілген жағдай жалпы «білу және түсіну» деген базалық қажеттілікті кезектес жүзеге асыруға педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге дайын болуымен байланысты болады [195], үнемі тиімді белсенділік көрсетумен және әлем туралы тұжырымдамалы картинасының өзгеруімен, өзге ел мәдениетімен өзара әрекет ету жүйесін құрумен де аса тығыз байланысты болады.

Бұл арада жасалатын қорытынды мынау, яғни студенттерді оқытумен байланысты және педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даяр болулары мотивация құрылымындағы ішкі мотивацияның үлестік салмағының артуы

міндеті болады [196], бұл әрі жоғарыда аталған күзiреттердiң қалыптасу үдерiсi үшiн де аса маңызды болады.

И.А. Зимняя сияқты бiздер де, жалпы үздіксіз бiлiм беру жүйесiнiң респонденттерiнiң (оқушылар, студенттер мен мұғалiмдер, педагогтар) оқу мазмұны мен оқу iс-әрекетiнiң өзiне қызығушылығын арттырып, үнемі дамытып тудыруда *«оқу iсiнде ақыл-ой дербестiгi мен құлшынбалылық байқату қажеттiгiн»* айтамыз [34, б. 123]. Бұл *екiншi ұйымдастырушылық-дидактикалық жағдай, шарт*. Неғұрлым оқытудың әдiстерi белсендiрек болса, соғұрлым оқып бiлiм алушыларды қызықтыру оңай болады. Сондықтан ағылшын тiлiн педагогтардың меңгеруге даярлықтарын дамытудың негiзгi қол жеткiзу шарасының бiрi – iзденiстiк белсендiлiктi қажет ететiн түрлiше инновациялық технологияларды қолдану болып табылады.

Ағылшын тiлiн меңгеруге деген қызығушылықты дамытуда мәселелiк жағдаяттарды құру үлкен рөл атқарады және педагогтар алдында кездесетiн түрлi қиындықтар да маңызды, осы қиындықтарды олар өздерiндегi бар бiлiмдер қорына сүйене отырып, жеңе алады.

И.А. Зимняя, үнемі күйзелiстi қажет ететiн жұмыс қана қызықты бола алады дейдi. Осылайша, мәселелiк ситуация әрбiр сабақта мiндеттi түрде орын алуы тиiс. Сонымен қатар маңыздылығы кем емес жұмыс түрi – оқу-ғылыми мәтiнмен жұмыс жасау әдiсi болады.

Оқып бiлiм алушылар оқу-ғылыми мәтiндi оқу арқылы одан ләззат алатындай болуы керек: қызықты сюжеттi қабылдау арқылы адам өзiнiң мүмкiндiктерi жүзеге асуынан рахаттану сезiмiн алады, топта жағымды имидж құрылады әрi бекидi, түрлi проблемалар шешiледi.

Осылайша, соңғы орынға оқу үдерiсiнiң мақсатқа бағдарланушылығының педагогтардың қажеттiлiктерiне сәйкес келуi шығады. Бұл үшiншi ұйымдастырушылық-дидактикалық жағдай, шарт. Бұл жүйе өзiне екi компоненттi қосып алады: педагогтардың жеке тұлғалық қажеттiлiктерi мен олардың оқыту iсiндегi қажеттiлiктерi.

Жеке тұлғалық қажеттiлiктер ең бiрiншi кезекте олардың кәсiби күзiреттiлiктерi қалыптасуымен байланысты болады.

Контекстiлi (квазикәсiби iс-әрекет) мен интерактивтi технологиялардың вариативтi қосындысы (ойындық жұмыы түрлерi, жобалық iс-әрекет, миға шабуыл) – *төртiншi ұйымдастырушылық-дидактикалық жағдай, шарт*. Кәсiби қызметте жеке-дара, топтық және ұжымдық жұмыс әдiстерiн (бiрлесу, миға шабуыл, тренинг және т.б.), шараларды (баспа, бiлiм беру ресурстарын және т.б.) оқытудың технологияларын (жобалық, контекстiлi, проблемалық, рефлексивтi, модульдік, ойындық оқыту, креативтi ойлауды дамыту, сыни ойлауды дамыту, «case-study», креативтi, интерактивтi, мультимедиялық технологиялар, ӨТШТ/ТРИЗ-технологиялары және т.б. шығармашылық қабiлеттердiң дамуына, креативтi болуға итермелейдi. *ӨТШТ технологиясының негiзгi құрылымы:*

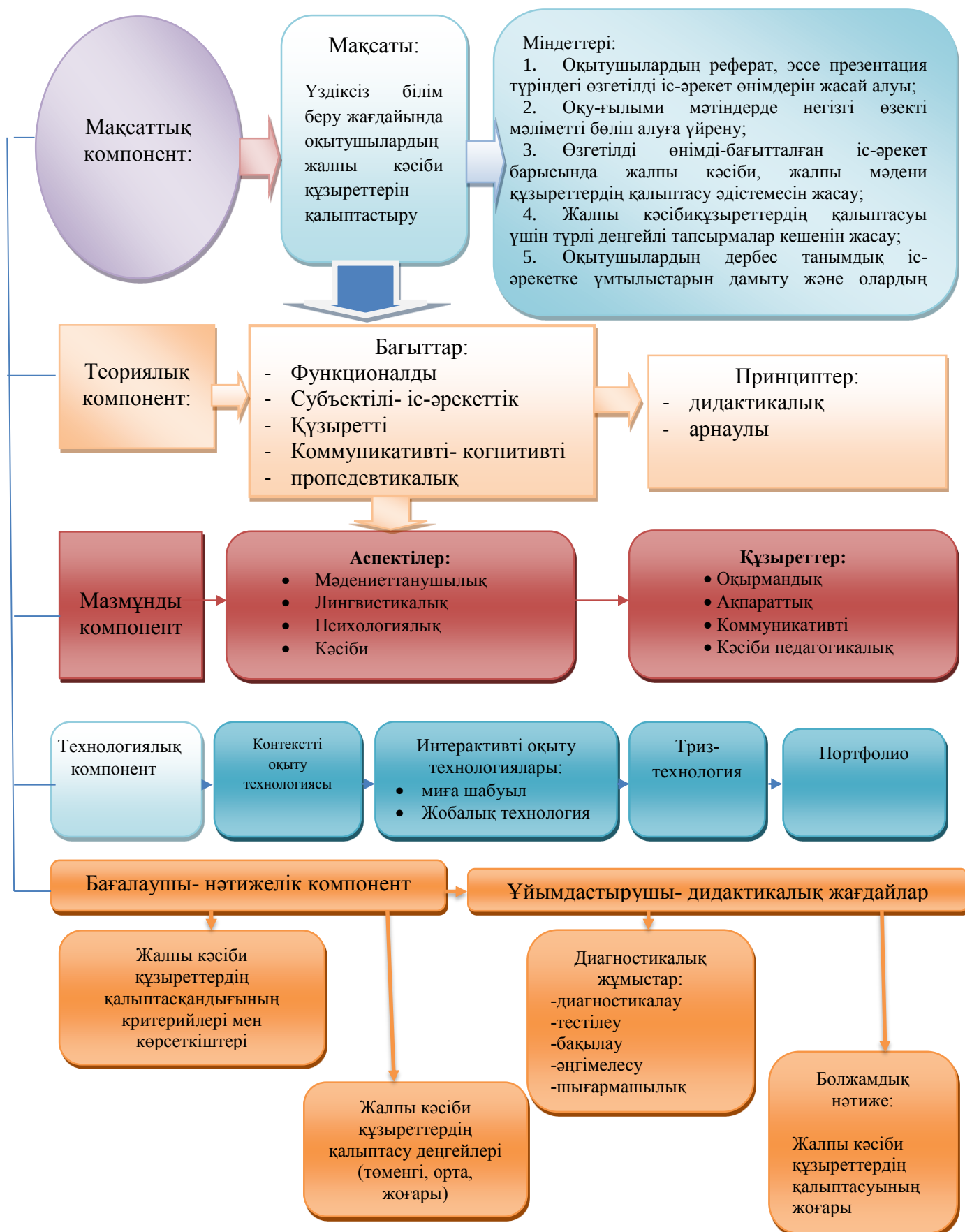
- Тапқырлық тапсырмаларды шешу теориясының шығармашылығы;
- Адам үшiн шығармашылық тәжiрибенiң бағалылығы;

- Оқыту шығармашылықтарының негізгі ерекшеліктері;
- ӨТШТ технологиясы арқылы тілдік құзіреттіліктерін арттыру;
- Ойын арқылы тілдік құзіреттіліктерін, шығармашылық қабілеттерін дамыту.

Біздің зерттеуіміздің шеңберінде ұйымдастырушылық-процессуалды процестің барлық жиынтығын сипаттап беру мүмкін емес, кейбіреулерін ғана мысалға келтіреміз: эссе жазу мен білім беру мен ғылым және зерттеу ісі туралы пікірлерді комментарий жасау; миға шабуыл әдісі «Педагог не үшін зерттеуші болуы тиіс?»; «Білім беру –мектептің жұмысы емес, мектеп тек қана осы білімге кілт береді» (А. Луначарский) деген тақырыпта жазбаша жұмыс аясында сыни ойлауды дамыту; ментальды карталар «Білім тек қана өз ойыңмен алынса ғана білім болады, есте сақтап емес» (Л.Н. Толстой); пресс- конференция: «10 жыл өткен соң» (адам өзін атақты педагог ретінде елестетіп көру) және т.б.

Креативті өзгетілді білім беру ортасын құру – бесінші ұйымдастырушылық-дидактикалық шарт, жағдай. Креативті өзгетілді білім ортасын құру мәселенің дәстүрден тыс шешілу жолдарын, жаңа идеяларды жинақтауды мақұлдайтын және біржақты емес ситуацияларды интерпретациялайтын шығармашылық микроклимат құру. Креативті өзгетілді білім ортасы адамның шығармашылық әлеуетін дамытады, әрі оның мәселесі мен оның қарама-қайшылығын көру қабілетін дамытады; икемділік, айрықшалылықты, сыни көзқарасты, ойлаудың бейнелі болуын, идеялардың жинақталуын, интеллектуалды құлшынбалылықты, интуицияны дамытады, әрі «инновациялық ойлауды», яғни шығармашылық іс-әрекетке қабілеттілікті қалыптастырады.

1. Осылайша, педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге дайындықтары үздіксіз білім беру жүйесі жағдайында өз алдына құрамына келесі құрылымдар кіретін өзара байланысты, өзара шарттасқан компоненттердің жиынтығын білдіреді, олар: мақсаттық компонент (ағылшын тіліне оқытудың мақсаты – үздіксіз білім беру жағдайында оқытушылардың жалпы кәсіби құзыреттерін қалыптастыру; міндеттері – оқытушылардың реферат, эссе презентация түріндегі өзгетілді іс-әрекет өнімдерін жасай алуы, оқу-ғылыми мәтіндерде негізгі өзекті мәліметті бөліп алуға үйрену, өзгетілді өнімді-бағытталған іс-әрекет барысында жалпы кәсіби, жалпы мәдени құзыреттердің қалыптасу әдістемесін жасау; жалпы кәсібиқұзыреттердің қалыптасуы үшін түрлі деңгейлі тапсырмалар кешенін жасау; оқытушылардың дербес танымдық іс-әрекетке ұмтылыстарын дамыту және олардың рефлексивті іс- әрекеттерін қалыптастыру); теориялық компонент (бағыттар, көзқарастар мен принциптер); мазмұндық компонент (аспектілер мен құзіреттер); технологиялық компонент (контекстілі білім беру технологиясы, интерактивті оқыту технологиялары, ТРИЗ-технологиялары, портфолио, технологиялық циклдар); бағалаушы-нәтижелік компонент (диагностикалық аспаптар, критерийлер мен ағылшын тілін меңгеруге қажетті кәсіби құзіреттер, болжамды нәтиже), және ұйымдастырушылық- әдістемелік шарттар, жағдайлар (сурет 4).

Сурет 4 – Үздіксіз білім беру жағдайында педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлықтарының жалпымәдени кәсіби құзіреттерінің моделі

Диссертациялық зерттеуде педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлықтарына септігін тигізетін жалпымәдени кәсіби құзіреттіліктердің әмбебеп кешені кеңінен сипатталып суреттелген. Бұл құзіреттер заманауи таңдағы білікті маманға қажетті, яғни прагматикалық кәсіби міндеттерін шешуге арналған құзіреттер қатарын қосып алады, олар: оқырмандық, коммуникативті, ақпараттық, кәсіби-педагогикалық, әлеуметтік-мәдениеттанушылық, рефлексивті.

Осы зерттеу жұмысын жазу барысында «педагогикалық технология» деген трактовка бірқатар авторлар арқылы ұсынылды, бұл термин бұрыннан бар, бірақ оны басқа қырынан қолдануды әрі негіз еткендігін сөз етеді. Ол педагогикалық технологиялар өз алдына ағылшын тілін меңгерту, тиімді оқытудың тәсілдері мен әдістерінің жиынтығы және үздіксіз білім беру жүйелеріндегі кәсіби бағыттылық мақсатқа қол жеткізудің мақсатты жолдарының бірі, әрі бірегейі болады.

Педагогтардың жалпы кәсіби құзіреттерінің қалыптасу моделі үздіксіз білім беру жағдайында дидактикалық жүйені білдіреді және өзіне өзарабайланысты, әрі өзара шарттасқан компоненттерді қосып алады, ол құрылымға кіретіндер: мақсаттық компонент (ағылшын тілін меңгеруге даярлықтың мақсаты мен міндеті); теориялық компонент (тиісті бағыттар, көзқарастар мен принциптер); мазмұндық компонент (аспектілер мен құзіреттер); технологиялық компонент (контекстілі білім беру, оқытудың интерактивті технологиясы, ТРИЗ-технологиялар, портфолио, технологиялық циклдер); бағалаушы нәтижелік компонент (критерийлер, көрсеткіштер мен үздіксіз білім беру жүйесі жағдайында ағылшын тілін меңгертуге даярлықтың жалпы кәсіби құзіреттері қалыптасуы деңгейлері, диагностикалық инструментарий, болжамдық нәтиже), сонымен қатар және ұйымдастырушылық-дидактикалық шарттар, жағдайлар.

Зерттеуде келесі бір жайт дәлелденген, яғни үздіксіз білім беру жағдайында педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлығының жалпы кәсіби құзіреттері қалыптасу тиімділігі нақты оқыту жағдайын құратын, яғни: оқып білім алушылардың оқырмандық іс-әрекетін ұйымдастыру үшін түрліше мотивациялар механизмдерін қосу; оқыту үдерісінде құлшынбалылық пен ақыл-ойдың дербестігін байқату; оқу топтарының қажеттіліктеріне орай оқу үдерісін мақсатқа сай бағыттаушылық; контексті (квазикәсіби іс-әрекет) пен интерактивті (ойындық жұмыс түрлері, жобалық іс-әрекет, миға шабуыл) технологияларын вариативті қосақтап үйлестіру; өзгетілді креативті білім беру ортасын құрумен анықталады.

2-ші бөлімнің қорытындысы

Бұл бөлімде педагогтардың ағылшын тілін меңгерулерінің үздіксіз әдістемелік даярлық алғышарттарының үш негізгі тобы ерекшеленіп бөліп көрсетілген. Жаңартылған білім беру жағдайында педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге әдістемелік даярлығы модернизациясының әлеуметтік-мәдени алғышарттары да талданады.

Кейбір ғалымдардың әдістемелік шеберлікті педагогикалық іс-әрекет шеберлігі және алдыңғы озық педагогикалық тәжірибенің түрі дейтіндігі

аталған. Енді баз-біреулер әдістемелік шеберлікті педагогикалық іс-әрекеттің тиімділігінің бірі деп санайды. Көптеген зерттеушілердің мына анықтамада ойлары бір жерге тоғысады, яғни әдістемелік шеберлік оқытушының кәсіби біліктілік деңгейін сипаттайды. Соңғы уақытта оқытушының әдістемелік шеберлігін зерттеу педагогикалық инновацияларды зерттеу ұстанымы тұрғысынан жүзеге асырылуда.

Қазақстандық ғалым Н.Қ. Токсанбаеваның зерттеу жұмысында ЖОО оқытушысын жүйелі-психологиялық даярлығының қазіргі заманғы жағдайы, ЖОО оқытушысын жүйелі-психологиялық даярлау үдерісінің барысындағы маңызды әдіс ретінде, ЖОО болашақ оқытушысын жүйелі-психологиялық даярлығының жүйе құраушы факторы ретінде терең талдауы жасалынған. Сондай-ақ ЖОО оқытушысын жүйелі-психологиялық даярлығының авторлық моделі құрастырылған, зерттеудің әдіснамалық негіздері, атап айтқанда гуманистік психологияның негізгі тұрғылары дәйектелген. Ағылшын тілін меңгерудегі басты нәрсе сол не өзге функцияны жүзеге асыруда тілдік шараларды қолдануды түсіну болады.

Тілдік коммуникацияға оқыту барысында дискурсқа зейіннің артуымен тілдің формальды аспектілері ғана емес, тілдік функциялары да маңызды болғаны анықталды. Е. Hatch келесіні ескертеді, шетел тілдеріне оқыту үнемі ең алдымен тілдік құрылымдар жиынтығын жаттап алуға және оларды манипуляция жасауға, кейін барып оларды тілде қолдануға негізделеді. Оның ойынша, оқыту ісі басқаша жолмен құрылу керек. Міндетті түрде ағылшын не шетел тілінде сөйлеп, қарым-қатынас жасау керек, міне сонда ғана сол процесте тілдік құрылымдарды түсіну қалыптасады. Тілді қолдану және оны игеру барысында бірқатар құзіреттер дамитын адамның іс-әрекетін қосып алады, олар – жалпы және коммуникативті тілдік құзіреттер. Олар түрлі жағдайларда міндеттердің шешілуін мәтіндерді қабылдау не тудыруға байланысты түрлі шектеулерге қарамастан тиісті стратегияларды қолдана отырып қамтамасыз етеді. Осы процестерді коммуниканттардың бақылауы ары қарай даму мен құзіреттердің модификациясына алып келеді. Келтірілген тұжырымдамаларды басшылыққа ала отырып, келесі фактіні констатациялауға болады, жоғары оқу орнында ағылшын тілі оқытушысының өзгетілді даярлығының міндеті кәсіби білімдік міндеттерді шешу үшін өзгетілді коммуникативті құзіреттіліктерін қалыптастыру болады, әрі ол өз кезегінде әдістемелік іс-әрекеттің шаралары арқылы шешілуі мүмкін. Бұл бөлімде соынмен қатар ең маңыздысы үздіксіз білім беру жағдайында педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлықтарының моделі ұсынылған. Үздіксіз білім беру жағдайында педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлықтарын қалыптастыру моделі өз алдынша өзіне ағылшын тіліне оқыту жүйесі жайлы фундаментальды білімдерді қосып алады. Аталмыш бөлімде үздіксіз кәсіби білім беру жағдайында педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлықтары қалыптасқандығының критерийлері мен көрсеткіштері бейнеленген кестелер аса мазмұнды да ұғынымды берілген.

3 ҮЗДІКСІЗ БІЛІМ БЕРУДЕ ПЕДАГОГТАРДЫҢ АҒЫЛШЫН ТІЛІН МЕНГЕРУГЕ ДАЯРЛЫҒЫН ЭКСПЕРИМЕНТТІК ЗЕРТТЕУ

3.1 Үздіксіз білім беруде педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлығын эксперименттік зерттеу мәселелері

Эксперименттік зерттеу теория мен практика бірлігінің әдіснамалық жүйесіне негізделген. Бұл – әлеуметтік-экономикалық қайта құру процесіндегі педагогикалық зерттеулердің жетекші ұстанымы деп санайтын әдіснамалық қағида. Себебі, теория мен практика әр кезеңде өзара байланысты, бұл теориялық-эксперименттік зерттеудің «классикалық» схемасынан гөрі зерттеудің белгілі бір сатысының мағыналы аяқталуын көрсетеді.

Зерттеу логикасы біздер жасаған педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлығы бойынша жалпы кәсіби құзіреттерінің қалыптасу әдістемелерінің тиімділігін тәжірибелік-эксперименттік тексеруді қажет етті. Бұл міндет осы зерттеу бөлімінің жетекші міндетін құрап отыр.

Тәжірибелік-эксперименттік оқытудың мақсаты – ұсынылған әдістемелердің тиімділігінің диагностикасы.

Экспериментте 334 респондент қамтылды, оның ішінде Silkway Халықаралық университеті Педагогика факультетінің оқытушылары, Түркістан облысының адами әлеуетті дамыту басқармасы Шымкент жоғары педагогикалық колледжі мұғалімдері және №7 Қ.Сыпатаев атындағы ІТ техникалық лицейінің мұғалімдері және Туркия Республикасы Анкара қаласындағы Гази университетінің педагогтары мен студенттері.

Анықтаушы эксперимент барысында объективті, шынайы нәтижелерді алу мақсатында жекелеген зерттеу әдістері қолданылып қана қоймай, зерттелетін процестерге сәйкес оларды кешенді зерттеу ісі де балама ретінде жүзеге асырылды. Негізгі міндет – зерттеу нысанын эмпирикалық негіздеу, нақты айтқанда үздіксіз білім беру жағдайында педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлықтарына тиімді септігін тигізетін жалпы кәсіби құзіреттердің қалыптасқандығы деңгейін зерттеу болады.

Диагностикалау кезеңінде негізгі зерттеу әдістері ретінде диагностикалау, анкеттеу, бақылау, әңгімелесу, тестілеу және шығармашылық жұмыстарға бақылау жасау әдістері таңдалды.

Эксперименттің қойылған мақсаты келесі міндеттердің қойылуын анықтады:

1) Үздіксіз білім беру жағдайында педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлығы жалпы кәсіби құзіреттердің қалыптасуына бағыттала жасалған модельдің тиімділігін тексеру;

2) Оқыту әдістемесін, жаттығулар кешенін қосып алатын, ағылшын тілін тиімді меңгерудің өнімі осы процестің дидактикалық қамтамасыздығын жасау;

3) Үздіксіз білім беру жағдайында педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлығы жалпы кәсіби құзіреттері қалыптасқандығының критерийлері мен көрсеткіштерін айқындау.

Тәжірибелік-эксперименттік оқытудың болжамы мынадай: педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлығы жалпы кәсіби құзіреттері қалыптасу

әдістемелерін қолдануда педагогтардың тиісті мамандығына сәйкес оқу-ғылыми материалдарға байланысты өнімдер жасай алулары дамитын болады. Басқаша айтқанда, біздер таңдап, бейімдеген әдістемелерде педагогтар өздерінің ағылшын тілді меңгеруге даярлығын қамтамасыз ететін өнімдер жасауға қабілеттіліке ие болады.

Аталмыш болжам, гипотеза тәжірибелік-эксперименттік оқытуды ұйымдастырудың келесі *шарттарын, жағдайларын* жүзеге асырғанда ғана расталып, мойындалуы мүмкін:

- 1) Егер де бұл оқытуға педагогтардың жеткілікті саны қатысатын болса;
- 2) Егер де эксперименталды мен бақылау топтары статистикалық тұрғыдан шынайы, рас түрде ажырата алмаушылық негізделетін болса;
- 3) Егер де педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлығын қамтамсыз ететін қажетті жалпы кәсіби құзіреттер қалыптасатын болса;
- 4) Егер де тәжірибелік-эксперименттік оқытудың кезеңдерінің нәтижелері үнемі тіркеліп отыратын болса (тәжірибелік-эксперименттік жұмыстар барысында педагогтардың тілді меңгеруге даярлығы дамуының шеберліктер деңгейі үнемі қадағаланып, отыруы);
- 5) Егер де алынған нәтижелерді өңдеу үшін дұрыс статистикалық әдістер таңдалатын болса.

Экспериментті даярлау кезеңінде эксперименттік (ЭТ) пен бақылау (БТ) топтарының құрамы анықталды.

Тәжірибелік-эксперименттік оқытудың барысында ағылшын тілінен негізгі оқу құралдарына қосымша оқу материалдары қолданылды. Берілген материал тапсырмаларға ұласатын кәсіби мен мәдениетаралық сипаттағы оқу-ғылыми мәтіндер жинағы болды. Педагогтарға ұсынылған мәселелік кәсіби-коммуникативті міндеттер мен оның алдынан жүретін жаттығулар үздіксіз білім беру жүйесі педагогтарының жалпы кәсіби құзіреттері қалыптасуын көздейтін жобаланған әдістемелер негізінде құрылды.

Диагностикалаушы кезеңнің басында ағылшын тілдерін меңгерудің бастапқы деңгейін анықтау қажет болды, ол әрине оқу-ғылыми әдебиеттерді таңдауға мүмкіндік берді (біздің жағдайымызда А2– В1 деңгейлері).

Осы мақсатта педагогтарға тілдік шеберліктерінің бастапқы деңгейлерін анықтау тестісі ұсынылды. Бұл тест педагогтардың жазбаша сөйлеу, ауызша монологты және диалогты сөйлеу деңгейлерін меңгерулерін анықтауға мүмкіндік берді. Біздер ағылшын тілі сабақтарында педагогтардың шығармашылық даралығы байқалуының маңызы критерийлерінің бірі – қойылған оқу міндеттерін шешудің түрлі тәсілдерін меңгеру дәрежесі болады. Жекелеп алғанда, контекст негізінде тілдік даму болады.

Диагностикалық тесттің жазбаша тапсырмалары педагогтардың қаншалықты тілдік материалды біледі, грамматикалық нормалар мен ережелерді біледі, міне осыларды анықтауға мүмкіндік берді. Мысалы, сұраулы сөздерден басталатын арнайы сұрақтар қоя алу келесі тапсырмалар көмегімен анықталды: «Келесі пікірлерге сұрақтар қойыңыздар. Сіздің сұрақтар Сіз меңгеретін шығармашылық әлеуетті көруге көмектеседі». Көптеген педагогтарда мұндай тапсырмалар үлкен қызығушылық тудырды, себебі берілген бағдар

шығармашылық әлеуетті жүзеге асыруға бағытталды. Сонымен қатар тиісті грамматикалық формада түсіп қалған сөздерді дұрыс орнына тауып қою тапсырмалары да берілді (төрт жауап нұсқасынан таңдау ұсынылды).

Тәжірибелік-эксперименттік кезеңнің келесі сатысы – оқу- ғылыми мәтіндер, материалдар негізінде өнімдер құрай алу шеберлігін дамытуға бағытталатын жалпы мәдени, кәсіби құзіреттердің қалыптасқандығының бастапқы деңгейін анықтаудың *алдын ала диагностикасын* жасау болды.

Берілген деңгейді келесі параметрлер, көрсеткіштер бойынша диагностикаладық:

1) Педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге кәсіби бағдарлы өзгетілді өнімді-бағытталған білім берудің ерекшеліктері жайлы ұғым-түсініктерінің болу/болмауы, осы өнімді құруда орын алатын проблемалар жайлы. Бұл кезеңде көптеген педагогтар оқу-ғылыми мәтіндерден өзекті ақпаратты ала алмайтындықтарын констатациялады: «Мәтінді оқуда басты негізгі ақпаратты ерекшелеп бөліп алу қиынға соғады» (Алмаш С., магистр, аға оқытушы, 2018 ж.), «Біздерге орыс тілінен мәтіндерге аннотация жазуға үйретпегендіктен, осы тапсырманы ағылшын тілінде орындау қиынға соғуда» (Олжас Б., 2018 ж.);

2) Педагогтардың ағылшын тілін меңгеруде табысты түрде кәсіби коммуникацияны жүзеге асыру үшін арнайы кәсіби бағытталған өзге тілді меңгеруге қажетті арнайы шеберліктердің болу/болмауы (оқырмандық іс-әрекеттің кәсіби мен жеке тұлғалық стратегиялары мен тактикаларын қолдану. Тек аз ғана педагогтар бөлігі (7 %) шетел тілдерінде әдебиеттерді оқиды. Көптеген педагогтар (97 %) ағылшын тілінен аутентті оқулықтармен таныс емес; 98 %-ы жеке дербес оқуға арналған түрлі Веб-сайт пен Британдық ұлттық палатаның арнайы тіл үйрететін форумдары жайлы ресурстарды білмейді; 81 % өзінің жеке сөздік қорын толықтыру үшін Ғаламтор желісінің қызметін қолданбайды.

Диагностикалайтын кезеңде ағылшын тілін оқуға деген мотивацияларын білу үшін сауалнама жүргізілді. Ағылшын тілі қазіргі таңда бакалаврларды жалпымәдени даярлауда маңызды бір компоненттердің бірі болып табылады.

Сауаланама нәтижелерін талдау, оқу үдерісін бақылау және студенттер, педагогтармен әңгімелесулер келесіні көрсетті, яғни педагогтардың жалпы кәсіби құзіреттері қалыптасуының мотивациялық компоненті педагогтарға өзін өздері жүзеге асыруға көмектеседі және ең бірінші кезекте өзгетілді түсінуге деген мағыналық бағдарлар мен байланыстардың жиынтығы түрінде және сол тілде еркін сөйлеуге деген әрі белгілі бір өнімдер жасауға шығармашылық көзқараспен қарау керек деген ойлармен бейнеленеді.

Сауаланаманың бірінші сұрағына жауап бере отырып («Ағылшын тілін меңгеруді кәсіби іс-әрекетіңіздің маңызды компоненті деп санайсыз ба?») 47% оқытушылар өздерінің ағылшын тілін оқып меңгеруге байланысты жағымды, дұрыс көзқарастарын білдірді. Ал сұралғандардың көбісі, яғни (68%) ағылшын тілін күнделікті сабақ ретінде беретіндіктен оқитындықтарын айтты. 32% педагогтар ағылшын тілі сабақтарында өздеріне жаңа нәрсені білуге тырысатындықтарын және коммуникация бойынша серіктестерімен келісімді әрекеттер жасауға, алынған ақпаратпен бөлісуге тырысатындықтарын айтты.

Бакалавриат студенттерінен сауалнама алу келесіні анықтауға мүмкіндік берді, 80% көп студенттер жоғары оқу орнында оқу басталарда *шетел тілін оқудың маңыздылығын сезінбейді*. Бірінші курстағы студенттер шетел тілдерін білу, білімді игеру олардың жеке тұлғасының маңызды компоненті екендігін түсінбейді, әрі шетел тілдерін оқу – бұл тек жаңа білімдер алу ғана емес, әрі барлық ақыл-ой процестерінің белсенді болуы мен ақыл- ой дамуы толығымен дамуы да. Ағылшын тілін меңгеру барысында алынатын білімдер кәсіби эрудицияның компоненті бола отырып, педагогтардың ғылыми әрі өндірістік жүйедегі оқытушыға тән кәсіби іс-әрекетін табысты да нәтижелі орындауға жол ашады.

Сонымен қатар студенттердің қарым-қатынасты қажетсінулерін және олардың өз ойларын білдіруде түрлі шаралар қолданғысы келетіндіктерін білу аса маңызды. Көптеген педагогтар (89 %) ең басты міндет деп қателіктер жібермеу қажет деп біледі, тек біразы ғана (17%) ағылшын тілінде қарым-қатынас жасап сөйлесу үдерісінің мазмұнының құндылығын баса көрсеткен.

Педагогтар жауаптарын талдау барысында студенттерге ағылшын тілін меңгерту барысында олардың соншалықты қызығушылық танытпайтындықтарын және берілген тапсырманың көлемінен аса алыс кетпейтіндіктерін көрсетті. Сауалнама нәтижесінен педагогтар кәсіби іс-әрекеттегі ағылшын тілінің аса қажеттігін, шығармашылық шеберліктерді дамытудың да маңыздылығын атап, бұл айтылғанның барлығы қалыптастырушы эксперимент барысында барлық тапсырмаларды орындауда мотивацияларының артуында көрінгендігіне дәліл болды.

Сауалнама нәтижелері біздерге келесі қорытындыға келуге жеткізді, яғни барлық оқытушылар өздерінің жеке өзгетілді оқырмандық іс-әрекет өнімдерін жасау мақсатында оқу-ғылыми мәтіндер мен материалдарды оқуға бағытталған (78% педагогтар); 85% педагогтар өнімді-бағытталған оқытудың тактикасы мен стратегиясын игерудің аса құнды әрі маңыздылығын баса атап көрсетеді. Тест тапсырмаларын талдау, ағылшын тілі педагогтары мен студенттер, оқушылармен әңгімелесулер өткізу нәтижелері осы өнімді-бағытталған оқуға кедергі келтіретін бірқатар сыртқы факторлардың болатындығын және олардың оқу үдерісіне және тілді меңгеруге кедергі келтіретіндігін айтып отыр. Оларға мыналар жатады: тілді жаттықтыру бағдарламаларының жетілмегендігі; өзгетілді қарым-қатынастың аргументті психологиялық-лингвистикалық заңдылықтарын көзге ілмеу, елемеушілік (бұл педагогтардың өздерінің көзқарастарын баяндап жеткізе алмауда байқалады және т.б.); ағылшын тілінде өнімді-бағытталған оқыту мазмұнына, сипаты, көлемі мен құрылымына талаптардың жасалмағандығы; жаттығулар саны мен оларды ұйымдастыру өнімді-бағытталған сөйлеу тілін дамытуға септігін тигізбейтін мазмұндағы оқулықтар мен оқу құралдарының жоқтығы; тиісті нәтижеге жеткізетін сатылы, кадамдық әдістемелер алгоритмінің жоқтығы.

Педагогтарға «Менің мамандығымдағы ағылшын тілінің рөлі» деген тақырыпта қысқаша эссе жазу тапсырмасы берілді, онда олар осы пәнге деген қарым-қатынастарын білдірулері аса маңызды болды.

Сабира М., 38 жас: «Біздің қазіргі таңда мәдениеттер диалогы аса маңызды.

Өзге мәдениет адамдары көмегімен, олармен байланыс жасау арқылы сен өзіңнің интеллектуалды деңгейіңді көтересің және қарым-қатынас аумағын кеңейтесің және шетелдік саяхат кезінде өзгелермен қарым-қатынас жасай отырып, сен өз еліңнің мәдениетін алға тартасың, көрсетесің. Бұл дегенің қандай қызықты және керемет тартымды – өзге дүниетаным мен идеологияны зерттеу, меңгеру». Сержан О., 27 жас: «Сегіз жастан бері мен ағылшын тілін оқып келемін. Мені бұл тілді оқуға ешкім мәжбүрлеген жоқ, бұл менің жеке өзімнің қалауым, шешімім. Қазір мен осы тілді жақсы, жаман емес дәрежеде меңгеремін. Оқуды ұнатамын және түпнұсқа кітаптарды оқығым келеді. Бұл маған шетелдік менің әріптестерім қолданатын педагогикалық әдіс-тәсілдер жайлы білгем келетін жайларды мәлім ететін болады. Әрі мен ағылшын тілінде мәтіндер мен материалдар оқу арқылы менің осы тілде айтылымым, сөздерді айтуым жаттығады. Әрі маған бұл шетелдік түрлі конкурстарға, форумдар мен мастер-кластарға қатысуыма көмек береді. Мен өмірде көп нәрсеге қол жеткізгім келеді. Мен саяхаттауды жақсы көремін, біршама елдерге барып қыдырғым келеді. Ал ағылшын тілі халықаралық қарым-қатынас жасау тілі қатарына кіреді».

Алтынай М., 48 жас: «Кез-келген заманауи адамға қазір міндетті түрде шетел тілдерін білген жөн. Ағылшын тілінде өте көптеген тамаша кітаптар жазылған, олардың әрине тек түпнұсқасын оқыған абзал! Сонымен қатар осы тілде қаншама әдемі әндер мен музыкалық журналдар, басқа да мәдениет нысандары жасалған. Біздер ол дүниелерді аудармасыз да түсінетін боламыз егер де шетел тілдерін, ағылшын тілін оқып меңгеретін болсақ. Біздердің шетел әріптестерімізбен байланыс-қатынастарымыз одан сайын күннен күнге кеңейіп келеді. Бүгінгі күні барлық сала бойынша шетелдік мамандармен алмасу тәжірибеге белсенді түрде еніп отыр. Міне бұл да ағылшын тілін оқу қажеттігінің тағы бір дәлелі, аргументі. Бұл менің әрине жеке өзімнің көзқарасым, бірақ мен ойлаймын қалған әріптестерім мені қолдайды деп сенемін».

Күләш О., 36 жас: «Мен ойлауымша ағылшын тілін білгенімнің көптеген оң жақтары бар. Жастарға айтарым сол, міндетті түрде шетел тілдерін білсең сен тек пайдасын көресің. Оның себептерін атар болсам, біріншіден, жаһанданудың қарқындап дамуы біздердің шетелдік әріптестерімізбен көбірек араласуымызды қажет етіп отыр. Біздер оны ағылшын, немесе шетел тілдерін білмесек орындай алмаймыз. Екіншіден, шетел тілдерін білу кез-келген сала бойынша білімдерімізді байытып, толықтырады, айталық көркем мәдениет саласында, педагогика мен психология, құқықтану салаларында. Ақырында, біздер заманауи, табысты әрі зиятты, интеллектті және жан-жақты дамыған, шетел тілдерін білетін адамдар болғымыз келеді».

Владимир Р., 49 жас: «Қазіргі уақытта халықаралық және мәдениет аралық құзіреттіліктер – бұл экономикалық және әлеуметтік табысқа алып келетін маңызды кілт. Тілдік құзіреттер жаңа нарық жолдарын ашады және бәсекелестік тұсында артықшылықтарға қол жеткізеді. Кез-келген білім мекемесі болашақта өз педагогтарына талап ретінде сөйлеу тілінен кем емес деңгейде міндетті түрде бір тілді меңгеруді қоятын болады. Мектепте не жоғары оқу орны болсын кез-келген мұғалім не педагог міндетті түрде кәсіби ақпаратпен, озық тәжірибемен бөлісіп алмасу үшін шетелдік әріптестерменен жеке байланыс-қатынаста

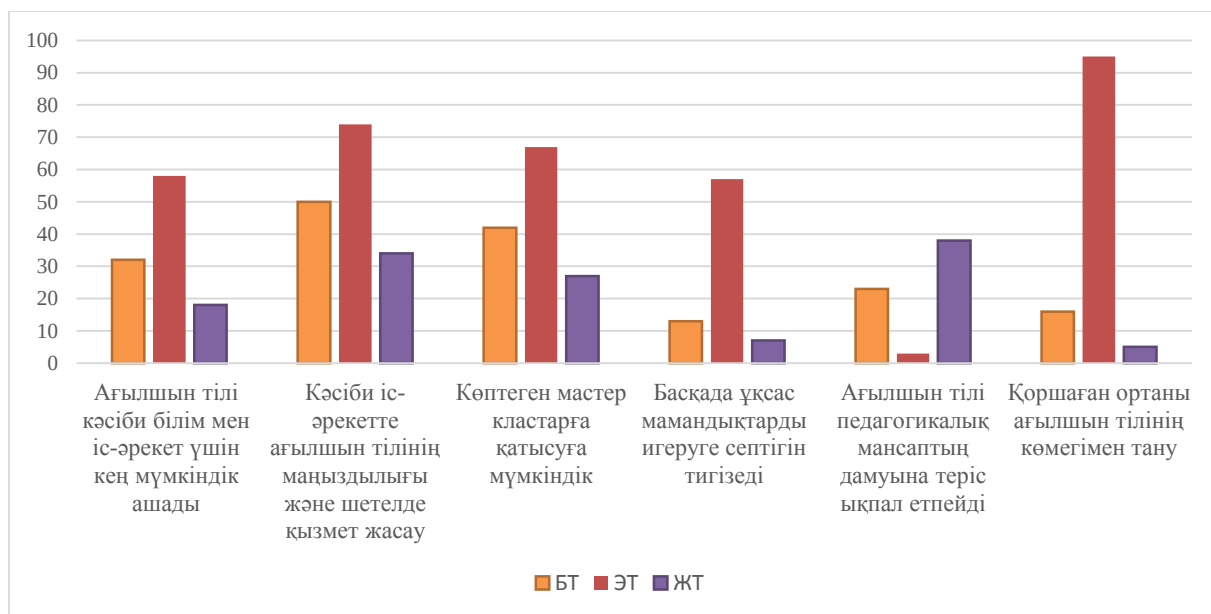
болғаны жөн. Ол үшін түпнұсқа тілінде мақалалар оқу керек. Одан бөлек шетелдік әріптестермен араласып қатынасқан жеңіл әрі «бірінші болып өз аузынан есту» бөлек құнды дүние болады».

Сауле М., 38 жас: «Кез-келген оқытушы қандай пән мұғалімі болуына қарамастан жан-жақты аса дамыған болуы тиіс. Шетел тілдерінен білімі болуы оған бұл ретте қатты көмек болады. Егер де ол информатика мұғалімі болса, онда ол ЖОО-да немесе мектепте ағылшын тілінде өзі сайтын ашып, балалар құрдастар тауып, ал ересектер, яғни педагогтар әріптестер тауып байланыс жасау үшін аса маңызды болмақ. Егер де музыка пәнінің оқытушысы болса, ол ағылшын тілінде үлгі ретінде кеңге танымал және фольклорлы әндерді балалармен бірге жаттаумен айналысса болады. Қазіргі заманауи білім беру стандарттары әрбір мұғалімді қандай да бір шетел тілдерін білуге міндеттейді. Менің беретін ақылым, кеңесім: ағылшын тілін біліңіздер, үйреніңіздер!».

Педагогтар үшін тілдің маңыздылығы туралы сауал нәтижелері

Ағылшын тілі кәсіби білім мен іс-әрекет үшін кең мүмкіндіктер ашады деп есептейтін респонденттер саны бақылау тобында (БТ) 32%; ал эксперименттік топта (ЭТ) – 58% (диагностикалық зерттеу нәтижелері бойынша эксперименттің бастапқы кезеңінде жалпы топта (жалпы топта – ЖТ) бұл көрсеткіш 18%-ды құрады). Кәсіби іс-әрекетте ағылшын тілінің маңыздылығы және шетелде қызмет алу мүмкіндігі болуы, – дегендер БТ-да 50% -ды құрайды; ал ЭТ-та – 74% (ЖТ-ң нәтижелері бойынша – 34%). Ағылшын тілін білу көптеген мастер-кластар мен шерулер жасауға қатысуға кең мүмкіндіктер ашады, БТ-да 42% сұралғандар жауап берді; ЭТ – 67% (ЖТ-тағы – 27% нәтижеде). Ағылшын тілін білу басқа ұқсас мамандықты игеруге де септігін тигізеді, – дегендер БТ-да 13% педагогтар; ЭТ-та – 57 % (ЖТ-та бұл көрсеткіш 7%-ды құрады). Ағылшын тілі педагогикалық мансаптың дамуына ықпал етпейді деген сауалға, БТ-да 23% педагогтар; ал ЭТ-да – 3% (ЖТ-та – 38%). Ағылшын тілін біліп игеру тек қана тілді оқып қоюды емес, айнала әлемді сол тілдің көмегімен тануды білдіреді, – деп санайтындар саны 16% педагогтар БТ-да; ал ЭТ-та – 95% (ЖТ-та – 5%).

Нәтижелерді диаграмма түрінде ұсынуды жөн санадық (Сурет 5).

Сурет 5 – Кәсіби іс-әрекет үшін ағылшын тілінен білімнің болуының маңыздылығы жөнінде сауалдар нәтижелері

5 – суретте көптеген педагогтардың тек қана лингвистикалық білімдерін толықтырып қана қоймай, ағылшын тілінің көмегімен қоршаған ортаны тануға, ал БТ-ң респонденттері ағылшын тілін меңгеру шетелде ол білімді қолдану әрі қызмет табу үшін қажет деп санаған.

Сынап көру, кәсіби-коммуникативті міндеттерді шешуден тұратын жұмыстарды талдау келесі қорытынды жасауымызға алып келді. Эксперименттің бастапқы (диагностикалаушы) кезеңінде сыналушылардың абсолютті көпшілігінде (89 %) эссе, реферат, аннотациялар жазу үшін; мультимедиялы презентацияларды құру үшін; жобалық іс-әрекет үшін қажетті ағылшын тілін игерудегі стратегиялар мен тактикаларды сыни тұрғыдан бағалау қабілеттілігінің болмауы байқалды. Осы ситуацияда адекватты шешім нұсқасын таңдауда бірқатар педагогтар қиындықтар бастан кешірді (69 %) және оны бағалауда талдау-синтездік жұмыстар жасауда (72 %).

Алынған нәтижелер көрнекі түрде келесіні көрсетеді, педагогтар өзгетілді оқырмандық іс-әрекеттің өнімдерін жасауда жалпы кәсіби құзіреттерді игерудің маңыздылығын сезінеді.

Тәжірибелік-эксперименттік кезеңнің диагностикалаушы кезеңі педагогтардың бойында мотивацияның жоғары деңгейін және жалпымәдени әрі жалпыкәсіби құзіреттердің игеруге қызығушылықтарының болуын көрсетіп отыр. Жүргізілген диагностика бастапқы кезеңде оқырмандық іс-әрекеттің кәсіби стратегиялары мен тактикаларының деңгейінің төмен болуын анықтады, яғни 96 % оқытушыда.

Сипатталып жоғарыда жазылған жалпы кәсіби құзіреттердің қалыптасуының лингводидактикалық пен психологиялық- педагогикалық негіздерінің қалыптасуы негізінде ұсынылатын әдістемелердің тиімділігін кең әрі толық сипаттап беруге мүмкіндік беретін келесі *критерийлер* жасалынды:

1) **коммуникативті-кәсіби:** а) өзінің өзгетілді оқырмандық іс-әрекетінің шығармашылық өнімін жасай алуы: реферат, аннотация, эссе, жарнама, мультимедиялы презентациялар; ә) алынған ақпарат көмегімен ауызша немесе жазбаша хабарлама даярлауда қолдана алу шеберлігі; б) өтілген тақырыптар шеңберінде кең түрдегі эссе жоспары мен эссе жасай алуы; в) қажетті мәліметті конспект, тезситер, жазбалар, жоспарлар ретінде тіркеп жаза алуы;

2) **когнитивті:** а) оқу-ғылыми мәтіндермен аналитикалық-синтетикалық амалдарды орындай алу шеберлігінің болуы; ә) педагогтардың кәсіби мәдениетаралық коммуникациясының ерекшеліктері жөнінде білімнің болуы; б) оқылатын білім бағдарламасы шеңберінде өзінің терминологиялық сөздік қорын кеңейту қабілеттілігі;

3) **рефлексивті:** а) аутентті оқу-ғылыми мәтіндердегі ақпараттарды сыни тұрғыда қабылдай алу шеберлігі; ә) Ғаламтор мен өзге қайнаркөздерден алынған жарнамалардағы негативті және позитивті жақтарын ерекшелеп бөле алу шеберлігінің болуы; б) шетелдік қайнаркөздерден алынған педагогтардың кәсіби іс-әрекеті саласындағы ақпараттарды бағалай алу шеберлігінің болуы;

4) *интегративті*: а) кәсіби өзгетілді коммуникация үдерісінде пәнаралық байланыстарды қолдана алу шеберлігі; ә) метабілімдер мен әмбебап оқу іс-әрекеттерін меңгеру; б) өз елінің мәдени салт-дәстүрлерін саралап-мағынасын зерделеу негізінде меңгерілетін тілдің елі, түрлі инновациялар, тәсілдер мен мінез-құлық үлгілері туралы білімнің болуы.

Критерийлер негізінде БТ пен ЭТ педагогтары арасында статистикалық ажырата алмастықтың болуы орын алды. Тәжірибелік сынақтық эксперименталды тексерудің ережесіне сәйкес бастапқы көлемдерді бөлу норма ауқымында болуы тиіс, бірақ ол үшін педагогтардың жұмыстары өңделуге жіберілді.

Диагностикалық кезеңде алынған нәтижелер математикалық статистика әдістері көмегімен өңделді. Осы мақсатта MS Excel кестелік процессорында математикалық модель, үлгі құрылған болатын. Бастапқыда тестілеу бағаларының ықтималдығы бөліну заңын орнату керек болды. Таңдаулардың сандық жағдайын анықтап алу нәтижелеріне қарай төмендегі кестеде көрсетілген маңыздылықтар алынды.

Кесте 5 – Педагогтардың жалпымәдени және жалпыкәсіби құзіреттері қалыптасқандық критерийлері бойынша бастапқы мәліметтер

Критерийлер	Бақылау тобы			Эксперименттік топ		
	Орташа мәні M_x	Мода Mo_x	Медиана Me_x	Орташа мәні M_x	Мода Mo_x	Медиана Me_x
Коммуникативті - кәсіби	2,80	2,00	3,00	2,87	3,00	3,00
Когнитивті	2,67	2,00	2,00	2,73	3,00	3,00
Рефлексивті	2,67	3,00	3,00	2,60	3,00	3,00
Интегративті	2,27	2,00	2,00	2,33	3,00	2,00

M_x , Mo_x мен Me_x көрсеткіштерінің мәні жақын, бөліну норма, яғни қалыпты деп болжауға болады. Осы гипотеза, болжамды тексеру үшін, біздер келісім критерийін χ^2 , алдық бұл критерий келесі формуламен есептеліп, анықталады:

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^k \frac{(M_i - np_i)^2}{np_i}$$

Орташа мән шығарарда қателерді болдырмас үшін, барлық таңдаулар бойынша есептеу жүргізу керек болды және содан соң ғана бастапқы бес таңдаулар ішінен χ^2 функциясының максималды мәнін қарастыру керек болды. $\alpha=0,01$ және педагогтар бағаларын бесбалдық бағалау жүйесінде ($m=10-3=7$) мәнділік деңгейінде критикалық $\chi^2_{\text{бт}}=18,5$ мәнділігі тең болады. Алынған мәнділік $\chi^2_{\text{бт}}=1$ және $\chi^2_{\text{эт}}=1$ критикалық деңгейінен аз болып отыр. Бұл біздерге қарастырылатын таңдаулардың бөлінуі $\alpha=0,01$ ықтималдық қатесінің қалыпты заңын қанағаттандырады.

Бақылау мен эксперимент топтарындағы тестілеу нәтижелерінің орташа мәні белгілі бір алшақтықта болады (Кесте 5). Бұл жағдай бақылау мен эксперимент топтары педагогтардың статистикалық айырмашылықтары жоқтығына күмін келтіруімізге негізі болады. Бұл айырашылық кездейсоқ па, немесе ол мәнді ме міне соны анықтау қажет болады. Берілген алшақтық кездейсоқ деген болжамды алға тартамыз, яғни шынайы орташа мәндер, мәнділіктер сәйкес келеді. Осы гипотеза, болжамды тексеру үшін z- тестін қолданамыз:

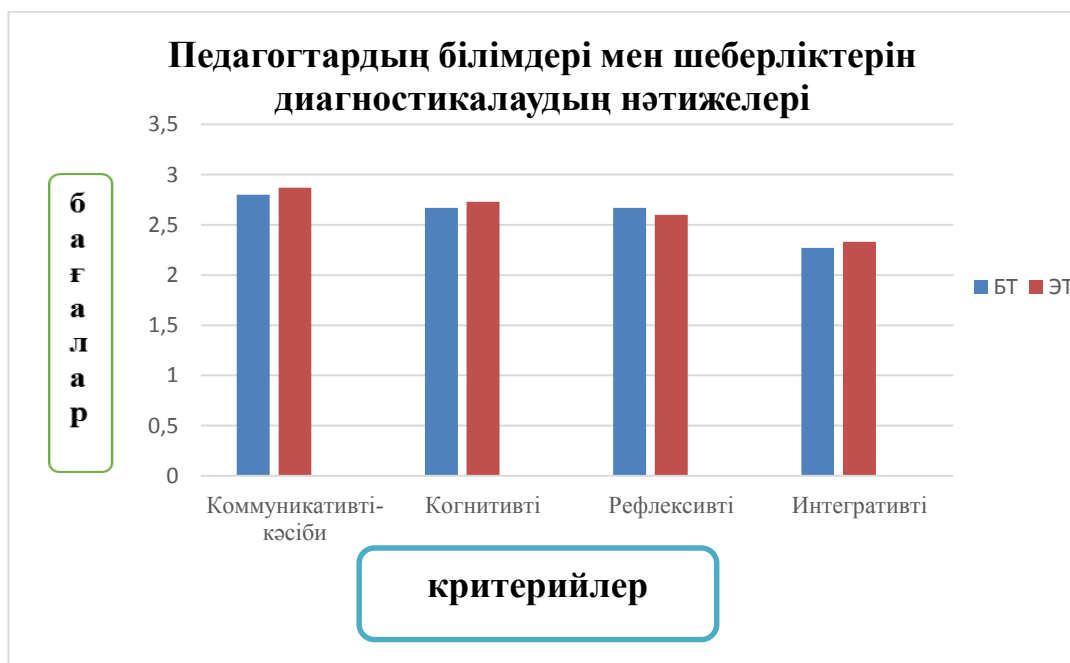
$$Z = \frac{\bar{X} - \bar{Y}}{\sqrt{D(\bar{X} - \bar{Y})}} = \frac{(\bar{X} - \bar{Y})\sqrt{n}}{\sqrt{\sigma^2_X - \sigma^2_Y}}.$$

Бастапқыда кестелерге мәнділік деңгейі үшін критикалық мәнділікті z_{α} анықтаймыз $\langle =0,01 (P(|Z| > z_{\alpha}) = 1 - 2\Phi_0(z_{\alpha}) = \alpha)$, ол = 2,58.

Әрбір бақылау түрі үшін есептелген мәнділіктер $Z_1=0,28, Z_2=0,18, Z_3=0,11, Z_4=0,03, Z_5=0,02$ (БТ) и $Z_1=0,34, Z_2=0,2, Z_3=0,11, Z_4=0,05, Z_5=0,03$ (ЭТ) критикалық аумақта жатқан жоқ, $|Z_n| < z_{\alpha}$ теңсіздігі барлық Z үшін орындалады.

Осыған қарап сенімді түрде алға тартылған болжам бақылаулар материалдарына қарама-қайшы келмейді деп айтуға болады. Қателесу ықтималдығы бар жоғы 0,01-ді құрайды.

Сонымен, біздер мынаны анықтадық, яғни бастапқы көлемдер бақылау мен эксперимент топтарындағы дұрыс бөлінуді қамтамасыз етеді және құрылған таңдаулар бір және сол популяцияға қатысты болады (бұл 6-шы суреттегі диаграммада бейнеленген).

Сурет 6 – Педагогтардың білімдері мен шеберліктерін диагностикалаудың нәтижелері

6-шы суретте ұсынылған мәліметтер нәтижелердегі елеулі емес айырмашылықты бейнелейді, әрі олар эксперименталды және бақылау топтарында алынған. Осы топтардағы бастапқы көлемдердің дұрыс, қалыпты бөлінгендігіне көз жеткізе отырып, біздер келесі кезең тәжірибелік-эксперименттік оқыту кезеңіне өттік.

Осылайша, тәжірибелік-эксперименттік оқытудың диагностикалаушы кезеңі өнімді бағытталған өзге тілді іс-әрекет жағдайында педагогтардың жалпымәдени, жалпыкәсіби құзіреттерін ағылшын тілін меңгеруге сай даярлауды табысты қалыптастыратын авторлық әдістеме жасаудың қажеттілігі жайлы болжамды растады. Көрсетілген кезеңде анықталған мәселелерді ескере отырып, ағылшын тілін меңгеруге даярлықты жоғарыда көрсетілген құзіреттерді сатылы қалыптастыратын авторлық әдістеме ұсынылады.

3.2 Үздіксіз білім беру педагогтарының ағылшын тілін меңгеруге даярлығын зерттеу бойынша эксперименттік жұмыстарының нәтижелері

Тәжірибелік-эксперименттік оқытудың қалыптастырушы кезеңінің мақсаты үздіксіз білім беру жағдайында педагогтардың тілді меңгеруге даярлығына тиімді септігін тигізетін кәсіби құзіреттерді қалыптастыратын негіздемелі әдістемелерді апробациялау болды.

Эксперименттік зерттеу «аралас көлденең-тік сипатта» болды.

Біздер ұсынған оқыту моделі зерттелетін процестердің динамикасын бақылау (БТ) мен эксперименттік топтарда (ЭТ) зерттеу арқылы, бақылау тестісі кезінде алынған мәліметтерді салыстыру жолымен анықталды. Содан соң ғана эксперименттік топтағы жалпы кәсіби құзіреттердің қалыптасу нәтижелері бақылау тобындағы алынған мәліметтермен салыстырылды.

БТ мен ЭТ-тар үшін міндетті және өзін әртүрлі байқататын қалыптастырушы эксперименттің кезеңінің өтілу шарттарын құрастыру талап етілді. Бірінші топтың шарттарына: курс (біздің зерттеуіміз үшін бұл 1-2 курстар), сабақтарды өткізу уақыты, сабақтарды педагогтардың өтуінің жиілігі (аптасына 2 рет (оқу сабағының 1/3 бөлігі), өзгетілді оқырмандық іс-әрекет өнімдерін құру шеберлігі қалыптасуының деңгейін бағалау критерийлері, оқу үдерісінің бірдей болу режимі (сабақтардың сағатының бірдей болуы, оған сағаттар бөлінуі мен ол сабақтардың семестрге бөлінуі), және педагогтарға берілетін жаттығулар мен тапсырмалардың көлемі мен мазмұны. Ал екінші, яғни өзгертетін шарттарға: педагогтардың А2ден В2-ге дейінгі аралықтағы түрлі деңгейлік даярлықтары, ағылшын тілін меңгеруге, оқуға деген мотивацияларының дәрежелерінің түрлі болуы, кәсіби бағыттылығы мен ағылшын тілі оқытушысы болып жұмыс жасауға қалау-ниетінің болуы. ЭТ-та үздіксіз білім беру жағдайындағы өзгетілді оқырмандық іс-әрекет өнімдерін жасауда қиындықтарды жеңуге бағытталған жалпыкәсіби құзіреттерді қалыптастырып дамытатын авторлық әдістеме қолданылды. БТ-да ағылшын тілінен оқыту дәстүрлі әдістеме бойынша өтілді.

Ұсынылған әдістемелердің тиімділігі жоғарыда айтылғандай, түрлі оқыту кезеңдеріндегі эксперименттік пен бақылау топтарының бақыланушы әрекеттерін салыстырудағы жалпыкәсіби құзіреттердің қалыптасу деңгейінің

динамикасын зерттеу жолымен анықталды.

Екі рет бақылау тесті, сынағы өткізілді: аралық (диагностикалаушы кезең ортасында) және қорытынды, қалыптастырушы кезеңде өткізілген. Алдында алдыңғы және аралық, кейін аралық пен қорытынды сынақтардың нәтижелері салыстырылды.

Бұл нәтижелер педагогтардың білімдері мен шеберліктерінің саласындағы өзгерістер жайлы мәліметтер беріп отырды, әрі ол нәтижелер өзгетілді оқырмандық іс-әрекет өнімдерін табысты етіп жасауда аса қажетті болды.

Ағылшын тілін оқып-меңгерудің соңғы мақсаты жайлы жауаптар келесіні көрсетті, БТ-ң респонденттері (аз дәрежеде) мен ЭТ-та да ағылшын тілін оқып меңгеруге деген қатынастар өзгерді. Әрі эксперименттік топта жаңа ұстанымдар пайда болды: «Ақпаратпен жұмыс жасауға үйрену және өзгетілді оқырмандық іс-әрекеттің өнімдерін жасау»; «Корреспонденциямен жұмыс жасай алу», «Шетелдік әріптестермен сайтта қарым-қатынас жасай алу»; «Іскерлік корреспонденциямен жұмыс жасай алу»; «Әріптестермен кәсіби диалог жүргізе алу». БТ-да немқұрайлы жауап бергендер болмады.

Нәтижесінде жауаптар келесідей сипатта бөлінді (маңыздылығы кему тәртібімен):

Кесте 6 – Жалпы кәсіби құзіреттердің қалыптасуы мақсатында ағылшын тіліндегі оқу-ғылыми мәтіндердің маңыздылығы туралы педагогтардың жауаптары

Бақылау тобы (БТ)	Эксперименттік топ (ЭТ)
1. Өзінің жазбаша пікірінің мағынасын түсінікті ету және коммуникация серіктестерінің көзқарастарын түсіну.	1. Кәсіби іс-әрекетте ағылшын тілінде ауызекі сөйлеу тілінде еркін сөйлесу, мәтін негізінде қандай да бір өнім жасай алу.
2. Кәсіби іс-әрекетпен байланысты мәтіндерді оқып әрі түсіну.	2. Кәсіби іс-әрекетке байланысты мәтіндерді оқу әрі түсіну және осының негізінде кәсіби сөздік қорын жасай алу.
3. Күнделікті өмірде қарапайым деңгейде сөйлесе алушылық.	3. Ақпаратпен жұмыс жасай алу және оны жазбаша, ауызша коммуникацияда қолдану.
4. Кәсіби іс-әрекетте ауызекі ағылшын сөйлеу тілін меңгеру.	4. С1 деңгейінде ағылшын тілін меңгеру және шетелдік әріптестермен позитивті қарым-қатынастар орната алу.
5. Өзге мақсаттар секілді ағылшын тілінен менің білімдерім қандай болатынына көңіл қоймау, себебі менің өзге мақсаттарым бар.	5. Іскерлік корреспонденцияны жүргізе алу, аргументативті қарым-қатынас техникаларын қолдану алушылық.

«Сіз сабақта белсенді болуыңыз үшін ағылшын тіліне өнімді –бағытталған оқыту үдерісінде себепші болған нәрсе не деп ойлайсыз?» деген сұраққа ЭТ-та жауаптар келесідей бөлінді:

- Оқу-ғылыми мәтіндер оқыту басталғаннан бері жалпы мәдени және кәсіби құзіреттіліктерді дамыту үшін қолданылды;
- Презентациялар мен шығармашылық жобаларды, рөлдік ойындарды, пікірталастарды талқылау мен комментарий жасау негізінде жазбаша және ауызша кәсіби қарым-қатынас жасау жағы көбірек қосылды;
- Педагогтың кәсіби сөздік қорын меңгеруіне сепші болатын лексикалық-грамматикалық материалды беру жағы оңтайландырылды;
- Меңгерілетін ағылшын тілі мен оның мәдениеті жайлы мазмұнды ақпарат толықтырылып қосылды;
- Шығармашылық тапсырмаларды білдіретін (өз көзқарасыңды айта алу мүмкіндігін қоса; тақырыптық импровизация, яғни тақырыпқа сай суырып салып өлеңдер және тағы басқа шығару; кәсіби тақырыптарда баяндамалар жасай алу; жарнама, эссе, аннотация, реферат және т.б. құру.) дүниелерді жасай алушылық;
- Оқытатын сипаттағы материалдар ақпаратты, қызықты және шығармашылық мазмұнда болды;
- Көптеген оқытатын кәсіби бағытталған материалдар педагогтар арқылы дербес тиімді жұмыстар жасау үшін өзгетілді оқырмандық іс-әрекет маршрутын дамыту мақсатында тілді меңгеру дәрежесін ескере отырып бейімделдендірілді;
- эссе, реферат, аннотация, конспект секілді жазбаша жұмыс түрлері жиі қолданылды;
- сабақтар педагогтар мен білім алушылардың арасында бірлесу ұстанымы тұрғысында өткізілді, бұл өз кезегінде білімдер, құндылықтар мен таным тәсілдерімен алмасуға себепші болды, әрі білім беру ортасын жеке тұлғалықты-маңызды, креативті етті;
- ағылшын тіліне оқытудың өнімді-бағытталған әдістемесі педагогтар арқылы құндылықтар мен елес, түсініктерді, өзінің және өзге мәдениеттің әрекет үлгілерін, жалпыкәсіби құзіреттерді жүзеге асыруды координациялайтын тіл қарастырылды;
- ағылшын тілін педагогтар кәсіби өзгетілді қарым-қатынастың шарасы әрі маңызды құралы деп қарастырды.

Өзгетілді оқырмандық іс-әрекетті жасау үшін қажетті компоненттерге педагогтар кәсіби лексика мен ағылшын тілінің грамматикасы; ситуацияларды шығармашылықпен қайтадан жасай алу; лингвистикалық контексте бағдарлана алушылық; рефлексия; сыни ойлау; өзіндік ойлаудан басқа ЭТ педагогтары келесілерді қосты:

- өзіндік даму мен өзін өзі жетілдіру мақсатымен үздіксіз білім беру жүйелерінде өзгетілді оқырмандық іс-әрекетке мотивация;
- сабақ барысында ғана ағылшын тілінде ақпарат пен тәжірибемен

алмасып қана қоймай, сабақтан тыс уақытта да ғаламтор-әрекет ету шеңберінде (әлеуметтік желілер, аудио материалдар) де өзара алмасу;

- ағылшын тіліндегі оқу-ғылыми әдебиеттердің мазмұнын интерпретациялауға, шығармашылық іс-әрекетке қабілетті, жеке тұлғаның «инновациялық ойлау» сұлбасын қалыптастыру;

- импровизациялауға қабілеттілік: синонимдер табу шеберлігі, тіл иесіне тән аргументативті қарым-қатынас техникаларын қолдана алушылық (клише, идиомалар, тұрақты білдірулер және т.б.);

- экстралингвистикалық контексте бағдарлана алушылық: фондық лексиканы білу (фразеологиялық бірліктер, историзмдер);

- кең жалпымәдени дүниетаным: мәдениетаралық коммуникативті күзиреттерді игерушілік.

Мысалы, тәжірибелік-эксперименттік оқыту үдерісінде «БАҚ-жобасына» үлкен зейін аударылды. Педагогтар өздерінің шығармашылық жұмыстарын жариялады (эссе, репортаждар, шығармашылық қайраткерлермен, шетелдік педагогтармен «*National geographic learning*» сайтында интервью жасау [<https://eltngl.com/>]).

Төменде педагогтардың кейбір жазбаша жұмыстарын мысалға келтірдік, олар ағылшын тілінде өнімді шығармашылық іс-әрекет прогресіне дәлел болады, (А – аударма; В – интервью; С – эссе).

Кесте 7 – А) Translation

by Gulzira

Teacher of pedagogical faculty

Profession -teacher-psychologist	Мамандық – педагог-психолог
The main task of a teacher-psychologist is to have their own psychological knowledge, discover and activate resources, cognitive capabilities. By teaching yourself to speak at a competent and competent level, a teacher-psychologist becomes an excellent speaker. If he has a word to say to his clients, if he conveys his thoughts correctly and competently and beautifully to others, then he will definitely be heard through people. We often hear a lot of feedback from our customers. However, when a teacher-psychologist walks around the University and considers his practical activity as a profession, then other unnecessary actions go away: work begins (option: it will be real life, not a game).	Педагог-психологтың басты міндеті – өзінің психологиялық білімінің болуы, ресурстарын, танымдық мүмкіндіктерін ашу және белсенді ету. Өзі білікті де күзиретті деңгейде сөйлеуге үйрете отырып, педагог-психолог тамаша шешен бола түседі. Егер де оның клиенттерге айтатын сөзі болса, егер де ол айналадағыларға өзінің ойын дұрыс әрі біліктілікпен орынды да әдемі жеткізетін болса, онда ол міндетті түрде адамдар арқылы тыңдалады. Біздер жиі жағдайда клиенттердің тарапынан түрліше мазмұндағы жан тебіреністерін естиміз. Дегенмен педагог-психолог университет қабырғасында жүріп, өзінің тәжірибелік іс-әрекетін мамандық ретінде санайтын болса, сол сәтте басқа қажетсіз әрекеттер жан-жаққа кетеді: жұмыс басталады (нұсқа: бұл ойын емес, нағыз өмір болады).

When performing exercises, conducting trainings, you can experiment for a long time. You can perform several actions. And in his professional activity, a teacher-psychologist should be self-confident. Of course, all people are wrong, it is normal that a professional teacher-psychologist is also wrong. A professional teacher-psychologist should constantly conduct trainings, methods, interpret them, and improve themselves. In addition, they should know what they are capable of (psychological counseling, training, etc.). Then it is necessary to take a deep dive into the same direction, to master the rest of the areas of psychological services.	Жаттығулар орындау, тренингтер өткізу кезінде ұзақ уақыт эксперимент жасауға болады. Бірнеше әрекеттер орындауға болады. Ал өз кәсіби қызметінде педагог-психолог өзіне күмәнсіз болуы тиіс. Әрине барлық адамдар қателеседі, кәсіби педагог-психологтың да қателесуі ол қалыпты жағдай. Кәсіби педагог-психолог үнемі тренингтер, әдістемелер жүргізіп, оны интерпретациялап, өздерін жетілдіріп отыруы тиіс. Әрі өзінің не нәрсеге қабілетті екендігін де білуі тиіс (психологиялық кеңес беру, тренингтер жүргізу және т.б.). Сосын сол бағытты терең ұстанып, қалған психологиялық қызмет көрсетудің салаларын да игеруді мақсат тұтқаны жөн.
--	---

B) Interview «The role of the English in Kazakhstan»

by Aiman

senior lecture of pedagogical faculty

- The role of the English language in modern Kazakhstan and its importance in the future.

- Today, in the era of globalization, a person who speaks a lot of languages has a special place in society. It is clear to everyone that learning a foreign language, mastering it perfectly, plays a special role, first of all, in international relations. Language lives and develops together with the people. Teaching English in higher educational institutions from the school threshold has a special status. The increasing role of the English language in Kazakhstan makes the issue of implementing the state status of the Kazakh language more important. There is no harm in learning a language, but on the contrary, there are benefits. I would say that you should not know your native language, you should. And it is not necessary to master seven languages in order to recognize the high status of your country in the eyes of another state.

- What level of English is being taught now?

- Today, teaching a foreign language at a professional level in higher educational institutions is at the forefront. That is, each student, depending on their specialty, will be able to master and further develop a foreign language. In addition, he has the opportunity to travel abroad and gain extensive experience. The university is committed to professional development of foreign languages. In this regard, the innovation, hard work and ongoing activities of the Department of "Foreign philology" in teaching English are proof of this. Qualified teachers working at the faculty, together with foreign scientists, work for the future of students and create conditions for young

people to gain the necessary knowledge and experience. Each teacher educates students not only to master a foreign language perfectly, but also to be versatile.

-Tell me about your teachers.

-In particular, we can say that our teacher Nurgul, who is not tired of revealing the subtleties of the English language and teaching the importance of communication at the professional level, is very grateful. This is a great lesson that he taught us. Each lesson was very interesting, and we can't help but notice how quickly the time has passed. For my future profession, learning English is important. At each lesson, our teacher will teach you how to write articles in English, translate from Kazakh to English, use grammar correctly, and read correctly. "I don't know," I said. Therefore, each student in the group has a special attitude to this person. He is respected for his enthusiasm, literacy, and education. We are always told: "learn the language, do not stay in one place, be versatile." We are very proud that Nurgul gave lectures and brought up knowledge by a qualified specialist in his field.

C) Essay «The role of English nowadays»

by Kulash M.

I think, there are many positive aspects to know English. I would like to say to the young people that if you know foreign languages, you will only benefit. First of all, the rapid development of globalization requires us to interact more with our foreign partners. We can't do it if we don't know English or foreign languages. Secondly, knowledge of foreign languages enriches and complements our knowledge in any field, for example, in the field of art culture, pedagogy, psychology, and jurisprudence. Finally, we want to be modern, successful and intelligent, intelligent and fully developed people who speak foreign languages."

Келтірілген үлгілерден көретініміз, қалыптастырушы экспериментте ЭТ-ң педагогтарының жалпы кәсіби құзіреттерінің келесі түрлері қалыптасты: оқырмандық, ақпараттық, коммуникативті, кәсіби-педагогикалық, әлеуметтік мәдени, рефлексивті.

ЭТ-та 76% педагогтар үшін, теңдей дәрежеде келесі ұғым-түсініктер маңызды болды, олар ағылшын тіліне оқытудағы шығармашылық, өзгетілді оқырмандық іс-әрекетте зерттеушілік шеберліктердің дамуы, оқу-ғылыми мәтіндермен таныстық үдерісінде когнитивті-танымдық іс-әрекеттің дамуы. 16% педагогтар бірінші орынға құндылықтар жүйесінде жеке өздерінің беделдерін, материалдық жағдайлары мен қанағаттанушылықты қойған. 8 % педагогтар өз мамандықтарын басты нәрсе емес деп (3 % (барлығы әйелдер) санап, ең маңыздысы отбасылық қолайлылық деп санаған; 5 %-ы мамандық бойынша жұмыс істемейтіндіктеріне сенімді болған).

Өнімді-бағытталған іс-әрекеттің шығармашылық тапсырмаларды өзіне аудармашылық іс-әрекетті де қосып алды: нақты концерттік бағдарламалардан бастап буклеттер мен презентациялар үшін материалдарға дейін, бұл әрине мәтінді оқу барысында терминологиялармен танысудан бастап кәсіби педагогтың сөздігін құрауға дейін, тіпті сауалдар мен авторлық мәтіндерді де қамтыды.

Аралық пен ақырғы анкеттеу нәтижелері мынадай: 74% ЭТ-ң педагогтары өздерінің кәсіби лексикалық қорын кеңейткендіктерін, ағылшын тілінде түйіндеме, эссе, аннотация мен рефераттарды еш қиындықсыз жаза алатындықтарын айтты.

Шығармашылық тапсырмалар олардың пікірлерінше:

- педагогтардың шығармашылық өзгетілді кәсіби іс-әрекетке даярлықтарын дамытады;
- құлшынбалық ұстанымға ие болуды қамтамасыз етеді, мысалы, сыныптан тыс іс-шаралар тақырыбын таңдау еркін негіздеу және т.б.;
- өз елі мен өзге елдердің ұлттық өнермен, педагогика және өмір сүру салтымен байланысты ұлттық ерекшеліктерін терең тануға мүмкіндіктер береді, яғни педагогтың әлеуметтік мәдени және мәдениаралық құзіреттерін дамытады;
- жаңа феномендерді түсіне отырып, жаңа құндылықтарды қалыптастыру арқылы мәдениет диалогына қатысуға жол ашады.

Өнімді-бағытталған оқытуды тиімді құрамдасы ретінде шығармашылық тапсырмалардан бөлек педагогтардың пікірінше келесілер болды:

- ақпараттық / заманауи педагогтар үшін қызықты тақырыптағы кәсіби оқу-ғылыми мәтіндер;
- коммуникативті тапсырмалар: адамдар мен заттарды, ситуациялар мен оқиғаларды суреттеу; белгілі бір фактілерге өз қатынасын білдіру; жазбаша мәтіндерді құрау және т.б.;
- тез, әрі жылдам меңгеруге тиімді болатын лексико-грамматикалық материалдарды беру тәсілі (мобильді технологияларды, электрондық ресурстарды қолдану);
- жаңа материалды тиімді меңгеруге ықпал ететін және жеке мәтіндерді жасау мен белсенді етуге көмектесетін түрлі схемалар мен кестелерді қосып алатын вербалды тіректер;
- вербалды, әлеуметтік, эмоционалды тәжірибемен байланысты «контекст» түсінігін ескере отырып, өзгетілі материалдармен жұмыс жасау;
- «*National geographic learning*» сайтын оқыту үдерісіне тарту және қайнар көз ретінде өзге де әлеуметтік желілермен жұмыс жасау (В контакте, Facebook және басқалары.).

Алынған материалдар математикалық және компьютерлік өңделуге ұрынды, кейін кестелер мен диаграммалар түрінде ұсынылды. Төменде біздер көрсеткіш тиісті мәтіндік экспликациямен нәтижелерін береміз.

ЭТ мен БТ педагогтарының аралық пен қорытынды зерттеу нәтижелерін салыстырмалы талдау жұмысы жеке өзіндік мәтінді құрауда кәсіби терминологияны қолдану шеберлігінің артуында позитивті өзгерістердің орын алғандығын анықтады (критерий 1). Мағыналық вариативтілік ЭТ-та 7,5%-ға, ал БТ-да 1,6 %-ға өсті. Тілдік дұрыстық ЭТ-да 6,2%, ал БТ-да – 0,5%-ға өсті. Сөйлеу қарқыны ЭТ-та минутына 19 буынға, ал БТ-да –12 буынға артты.

Қалыптастырып дамытушы кезеңде біздер педагогтардың білімдерін және кәсіби мәдениетаралық коммуникация дәрежелерін ерекшеліктерін, терминологиялық сөздік қорларының кеңею ерекшеліктерін және түрлі

бағыттағы бастапқы оқу-ғылыми мәтіндермен аналитикалық-синтетикалық операцияларды орындай алушылық шеберліктерінің дамуын тексердік (критерий 2).

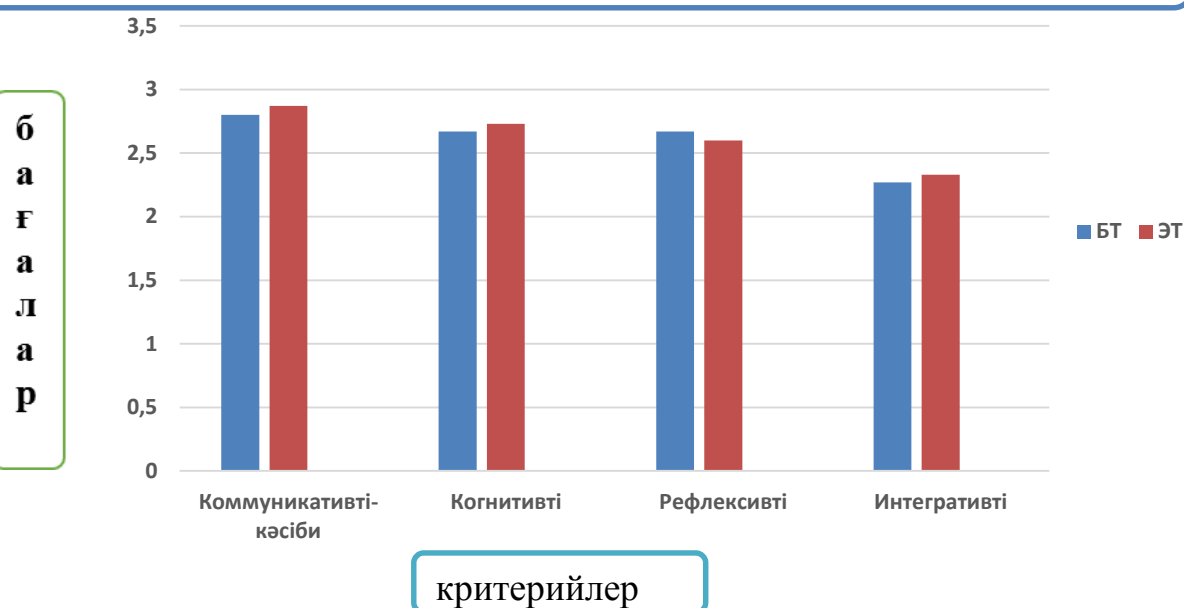
Мысалы, мәтіннің мазмұнына реферат, эссе, аннотациялар, жарнама, мультимедиялы презентациялар жасайтындай шығармашылық өнімдерді құру шеберліктерін бақылау тапсырмалары; байланысты ауызша және жазбаша хабарламаларды жасауда алынған мәліметті қолдану алу шеберліктерін дамыту жаттығулары; өтілген тақырыптар төңірегінде кең түрдегі эссе жоспарын құру (критерий 1); аутентті оқу-ғылыми ақпаратын сыни тұрғыдан қабылдай алу және ғаламтордан алынған мақалалар мен жарнамадағы, өзге де қайнар көздердегі позитивті және негативті тұстарын ерекшелеп бөле алу (критерий 3); кәсіби өзгетілді коммуникация үдерісінде пәнаралық байланыстарды қолдану алу шеберлігі (критерий 4).

Осы кезеңдегі алынған мәліметтерді 8 бен 9 кестелерде және диаграммаларда ұсынамыз (7,8,9 суреттерді қараңыз). Таңдалған параметрлерді біздер бесбаллдық шкалада бағаладық.

Кесте 8 – Бастапқы диагностика көрсеткіштері мен қалыптастырушы эксперимент кезеңінің салыстырмалы нәтижелері

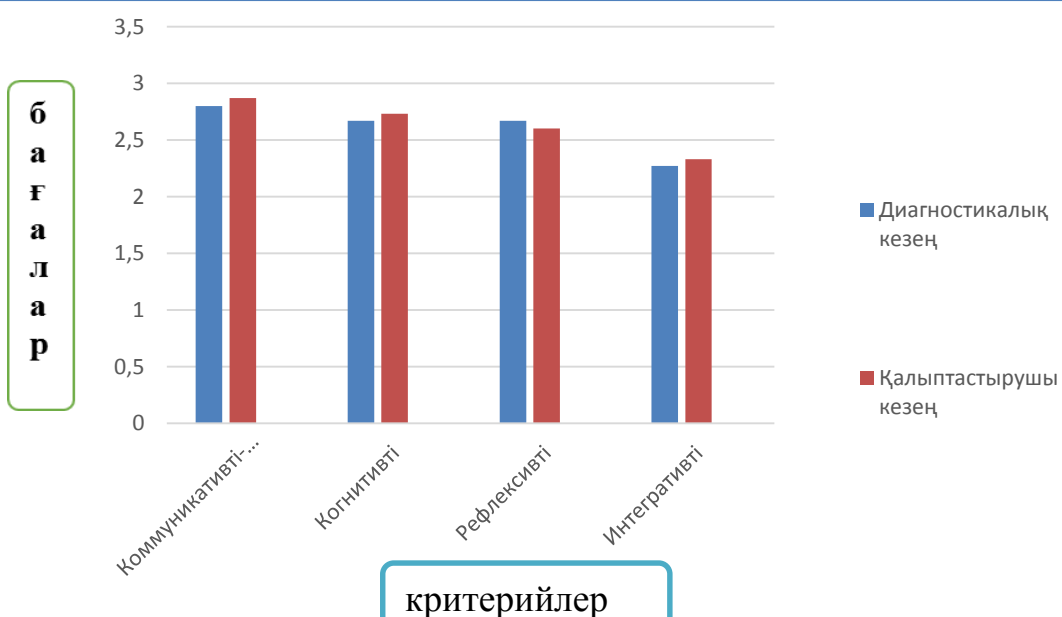
Критериилер	Көрсеткіштер	Диагностикалық кезең		Қалыптастырушы кезең	
		БТ	ЭТ	БТ	ЭТ
Коммуникативті -кәсіби	Орташа мәнділік	2,80	2,87	2,93	3,40
	Дисперсия	0,6	0,55	0,35	0,26
Когнитивті	Орташа мәнділік	2,67	2,73	2,80	3,27
	Дисперсия	0,67	0,49	0,46	0,35
Рефлексивті	Орташа мәнділік	2,67	2,60	2,87	3,20
	Дисперсия	0,38	0,54	0,41	0,46
Интегративті	Орташа мәнділік	2,27	2,33	2,47	3,00
	Дисперсия	0,78	0,81	0,41	0,43

Қалыптастырушы эксперимент кезеңінің салыстырмалы нәтижелері

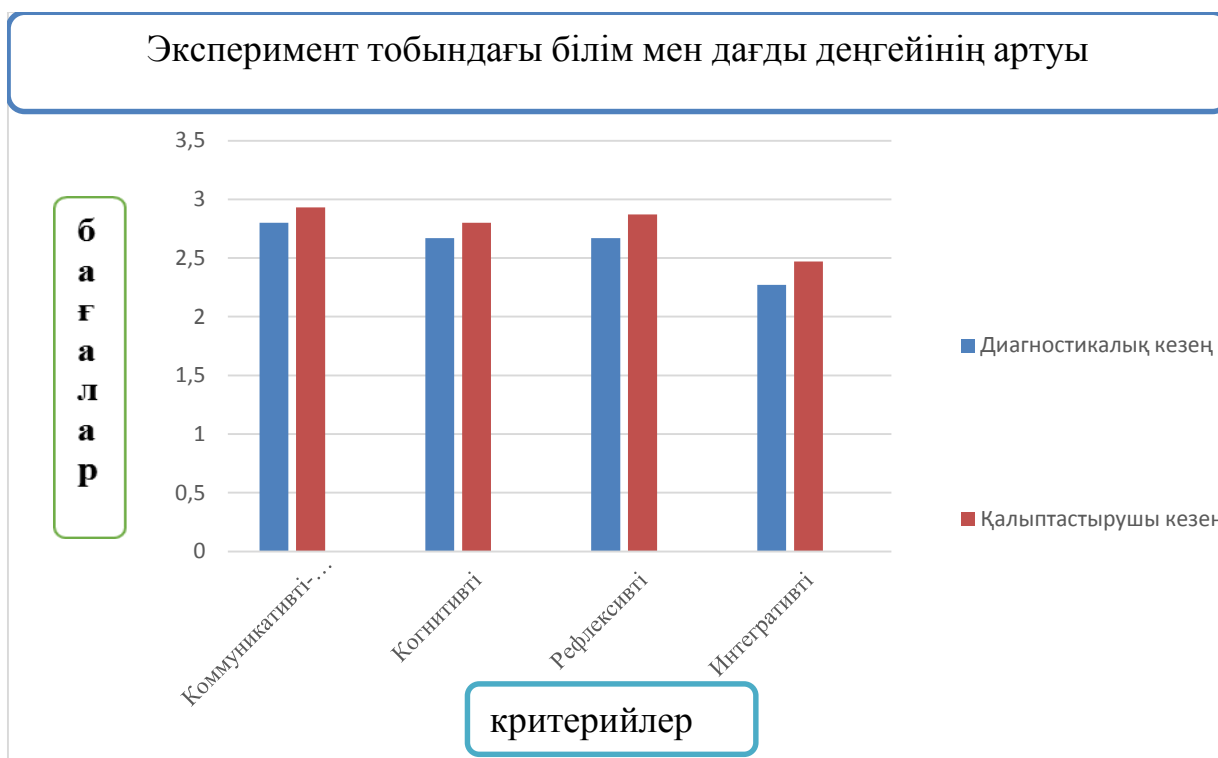

Сурет 7 – Қалыптастырушы эксперимент кезеңінің салыстырмалы нәтижелері

Бақылау тобындағы білім мен дағды деңгейінің артуы

Сурет 8 – Бақылау тобындағы білім мен дағды деңгейінің артуы

Сурет 9 –Эксперимент тобындағы білім мен дағды деңгейінің артуы

8-ші кестеде және диаграммада (сурет 7,8,9) ұсынылғандай диагностикалық және қалыптастырушы эксперимент кезеңдері барысында алынған мәліметтерге сүйене отырып, келесідей қорытындыларды жасауға болады. Эксперименттік топта келесі көлемдегі жағымды динамика байқалады: а) ағылшын тілі педагогтары кәсіби мәдениет аралық құзіреттіліктерінің ерекшеліктеріне қатысты білімдер, ә) өзгетілді оқырмандық іс-әрекет өнімдерін жасау үшін қажетті шеберліктерге қатысты. БТ-да да жағымды динамика байқалады, бірақ көрсеткіштер арттыруы бойынша елеулі өзгерістер жоқ.

Осылайша, келесі қорытындыны жасауымызға болады: педагогтарға ағылшын тілінен білімді меңгерту, өзгетілді өнімді-бағытталған іс-әрекетке қажетті жалпы кәсіби құзіреттерді қалыптастыру жұмысы егер де біздер ұсынған әдістеме мақсатқа бағыттала және қажетті жағдайларда өтетін болса ғана аса қарқынды жүзеге асады. Аса сенімділік үшін 9-шы кестеде эксперименттік пен бақылау топтарындағы педагогтардың қалыптастырушы кезеңдегі білімдері мен өнімді-бағытталған шеберліктерін пайыздық қатыстылықта диаграммада бейнеленуін ұсынып отырмыз.

Кесте 9 – Қалыптастырушы эксперимент кезеңіндегі эксперименттік және бақылау топтарындағы (%-к) білімдері мен өнімге-бағытталған шеберліктерінің артуы

Бақылау көрсеткіштері	БТ	ЭТ
1	2	3
Өзінің ағылшын өзгетілдегі оқырмандық іс-әрекет өнімдерін жасай алу шеберліктерін дамыту: реферат, аннотация, эссе, жарнама, мультимедиялы презентациялар; ауызша және жазбаша хабарламалар жасау үшін оқу барысында алынған ақпаратты қолдану шеберлігі; кейбір тақырыптар бойынша кеңейтілген түрдегі эссе жоспарын, эссе құру шеберлігі; тезистер, жазбалар, жоспар мен конспект түріндегі ағылшын тілінде қажетті ақпарат-мәліметтерді тіркей алу шеберліктері	4,76%	18,60%
Педагогтардың мәдениетаралық коммуникация жасау ерекшеліктері жайлы білімнің болуы; ағылшын тілінде терминологиялық сөздік қорларының кеңеюі; түрлі бағыттылықта бастапқы оқу-ғылыми мәтіндік аналитикалық-синтетикалық амалдар орындай алу шеберліктері	5,00%	19,51%
Аутентті оқу-ғылыми мәтінді ақпараттарды сыни тұрғыдан қабылдау алуы мен қажетті мәліметтерді таба білу; ғаламтордан алынған мақалалардағы, қайнаркөздер мен жарнамалардағы негативті және позитивті жақтарын ерекшелеп бөле алу	7,50%	23,08%
Өзгетілді кәсіби коммуникация үдерісінде пәнаралық байланыстарды қолдана алу; метабілімдер мен кешенді әмбебап оқу іс-әрекеттерін меңгеру	8,82%	28,57%

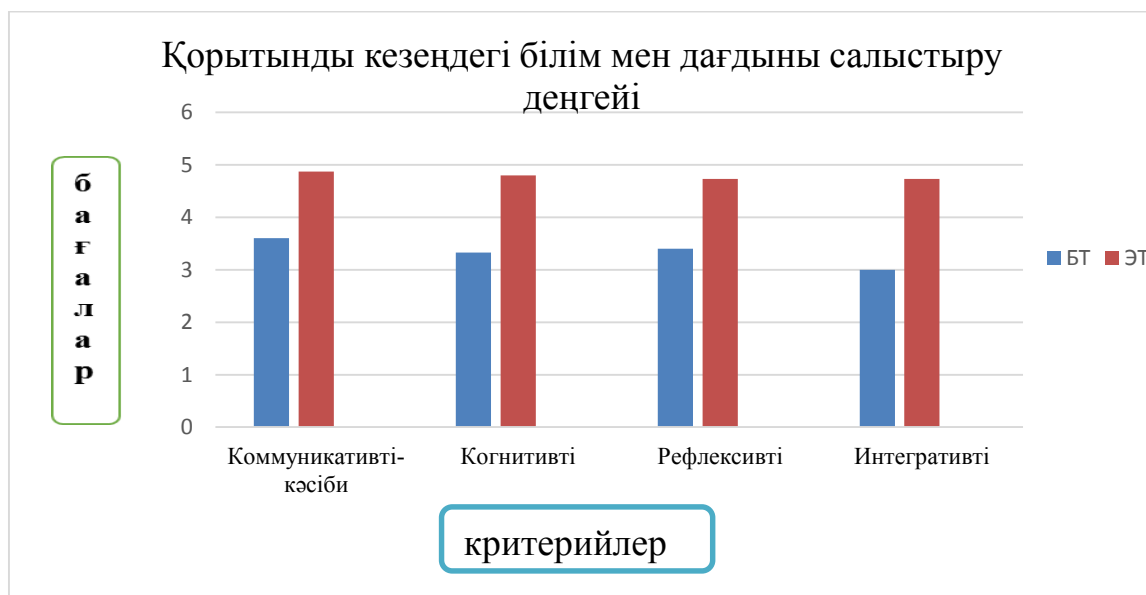
Сонымен, жоғарыда көрсетілген эксперимент барысында алынған нәтижелер талдауы келесідей тұжырымды жасауға біздерді алып келді, яғни эксперименталды топтың респонденттері едәуір дәрежеде бақылау тобының сыналушыларынан өнімді-бағытталған іс-әрекет жағдайында олардың бойында жалпы кәсіби құзіреттерінің қалыптасқандығы көрсеткіштері бойынша алға шығып озған, бұл өнімді-бағытталған өзгетілді іс-әрекеттің ұйымдастырушы-дидактикалық жағдайларының тиімділігін дәлелдейді.

Алынған мәліметтер мен әдістемелер тиімділігінің дәлелдемесі ретінде қорытынды бақылау алынды, ол эксперименттің **қорытынды кезеңі** болды.

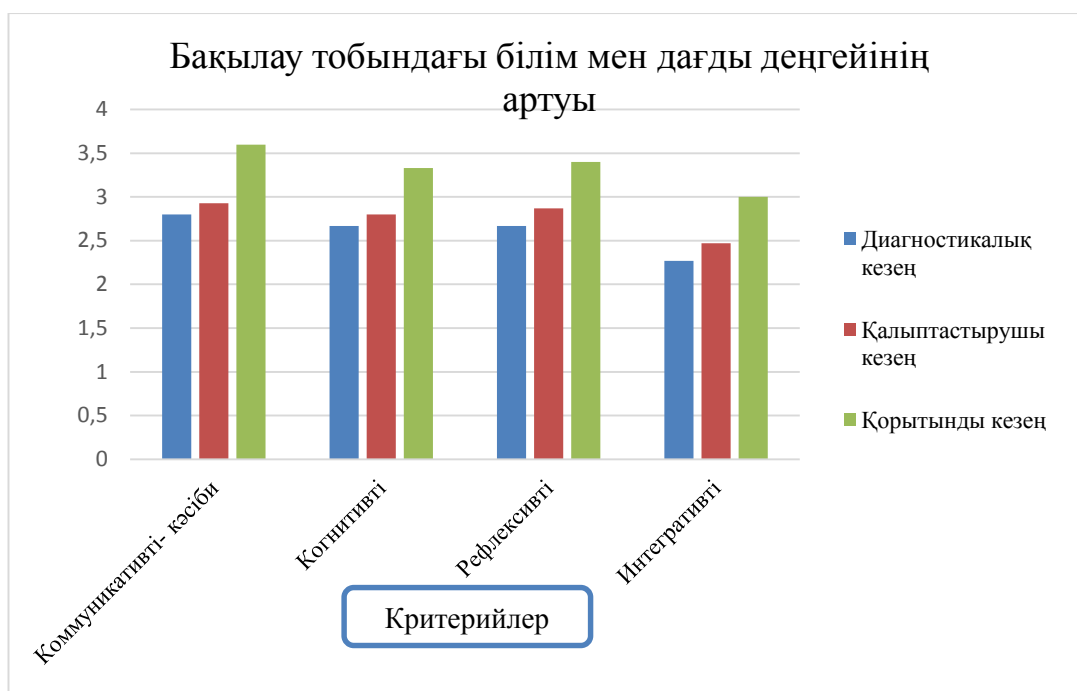
ЭТ пен БТ-да жұмыстар шығармашылық міндеттерді орындаудан тұрды. Бағалауға эксперттер – «Шетел филологиясы» кафедрасының ағылшын тілі мамандары тартылды. Қорытынды кезеңдегі педагогтардың ағылшын тілінен білімдері мен өнімді-бағытталған шеберліктерін тексеру нәтижелерін 10,11-ші кестелерде, әрі диаграммаларда ұсынамыз (10,11,12 суреттерде көрсетілген).

Кесте 10 – Алдыңғы және аралық диагностика көрсеткіштерінің қорытынды бақылау нәтижелері

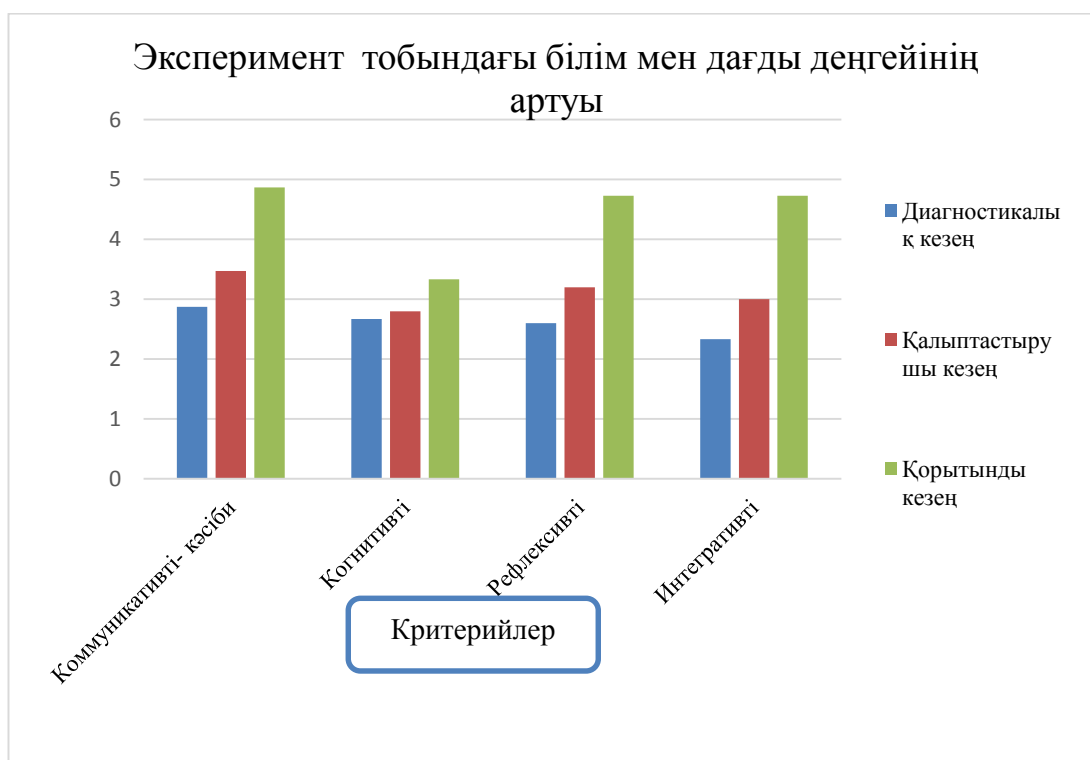
Критерийлер	Көрсеткіш	Диагностикалаушы кезең		Қалыптастырушы кезең		Қорытынды кезең	
		БТ	ЭТ	БТ	ЭТ	БТ	ЭТ
Коммуникативті-кәсіби (1)	Орташа мәнділік	2,80	2,87	2,93	3,47	3,60	4,87
	Дисперсия	0,6	0,55	0,35	0,26	0,4	0,12
Когнитивті (2)	Орташа мәнділік	2,67	2,73	2,80	3,27	3,33	4,80
	Дисперсия	0,67	0,49	0,46	0,21	0,24	0,31
Рефлексивті (3)	Орташа мәнділік	2,67	2,60	2,87	3,20	3,40	4,73
	Дисперсия	0,38	0,54	0,41	0,46	0,26	0,35
Интегративті (4)	Орташа мәнділік	2,27	2,33	2,47	3,00	3,00	4,73
	Дисперсия	0,78	0,81	0,41	0,43	0,43	0,35

Сурет 10 – Қорытынды кезеңдегі білім мен дағдыны салыстыру деңгейі

Сурет 11 – Бақылау тобындағы білім мен дағды деңгейінің артуы

Сурет 12 – Эксперимент тобындағы білім мен дағды деңгейінің артуы

Ұсынылған диаграммаларда эксперименталды топтағы қорытынды кезеңдегі әрбір параметр бойынша орташа мәнділіктердің диагностикалаушы мен қалыптастырушы кезеңдермен салыстырғандағы жағымды динамикасы көрнекі түрде көрініп тұр. Айтарлықтай алшақтық эксперименталды топтың сыналушылары мен бақылау топ сыналушылары көрсеткіштері арасында байқалады, яғни олардың білім деңгейлері мен өнімді-бағытталған шеберліктерін салыстыруда және эксперименталды топта дисперсияның азайып төмендегені тіркелген. Бұл жағдай қалыптастырушы экспериментпен салыстырғанда осы топтағы респонденттердің білімдері мен өнімді-бағытталған шеберліктерінің дамуы деңгейінің теңескендігі артқандығын дәлелдеуге негіз болады.

Төменде 11-ші кестеде қорытынды эксперимент кезеңіндегі екі топтағы сыналушылардың да білімдері мен өнімді-бағытталған шеберліктері артуын ұсынамыз.

Кесте 11 – Бақылау мен эксперименттік топтардағы зерттеудің қорытынды кезеңіндегі білімдері мен өнімді-бағытталған шеберліктерінің артуы (%)

Бақылау көрсеткіштері	БТ	ЭТ
1	2	3
Өзінің ағылшын өзгетілдегі оқырмандық іс-әрекет өнімдерін жасай алу шеберліктерін дамыту: реферат, аннотация, эссе, жарнама, мультимедиялы презентациялар; ауызша және жазбаша хабарламалар жасау үшін оқу барысында алынған ақпаратты қолдану шеберлігі; кейбір тақырыптар бойынша кеңейтілген түрдегі эссе жоспарын, эссе құру шеберлігі; тезистер, жазбалар, жоспар мен конспект түріндегі ағылшын тілінде қажетті ақпарат-мәліметтерді тіркей алу шеберліктері	22,73%	43,14%
Ағылшын тілі педагогтарының мәдениетаралық коммуникация жасау ерекшеліктері жайлы білімнің болуы; ағылшын тілінде терминологиялық сөздік қорларының кеңеюі; түрлі бағыттылықта бастапқы оқу-ғылыми мәтіндік аналитикалық-синтетикалық амалдар орындай алу шеберліктері	19,05%	46,94%
Аутентті оқу-ғылыми мәтінді ақпараттарды сыни тұрғыдан қабылдау алуы мен қажетті мәліметтерді таба білу; ғаламтордан алынған мақалалардағы, қайнаркөздер мен жарнамалардағы негативті және позитивті жақтарын ерекшелеп бөле алу	18,60%	47,92%
Өзгетілді кәсіби коммуникация үдерісінде пәнаралық байланыстарды қолдана алу; метабілімдер мен кешенді әмбебап оқу іс-әрекеттерін меңгеру	21,62%	57,78%

11-ші кестедегі мәліметтерге қарай қалыптастырушы экспериментке қарағанда қорытынды кезеңдегі респонденттердің білімдері мен өнімді-бағытталған шеберліктерінің артуы байқалады. Ең бір ерекшелігі мынада, яғни эксперименттік топта зерттелетін параметрлердің жағымды динамикасы қаттырақ байқалады, бұл өнімді-бағытталған өзгетілді іс-әрекет жағдайында жалпы кәсіби құзіреттері қалыптасу әдістемесінің тиімділігін дәлелдейді.

Алынған мәліметтердің өңделу нәтижелері жасалынған қорытындылардың шынайылығын тексеруді қажет етті. Осы мақсатпен индуктивті статистика әдісін қолдану арқылы эксперимент барысындағы алынған нәтижелерді шынайылыққа тексеру жұмыстары жасалды. Осылайша, таңдаулардың қалыпты дұрыс бөлінуінің алғышартына қатысты біздерге аса қолайлысы, әрі дұрыс келетіні Стьюдент әдісі немесе t-критерий табылады. Есептеулер келесідей формулада жүзеге асырылды:

$$t = \frac{\bar{X} - \bar{Y}}{\sqrt{(n_1 - 1)S_X^2 + (n_2 - 1)S_Y^2}} \sqrt{\frac{n_1 n_2 (n_1 + n_2 - 2)}{n_1 + n_2}}.$$

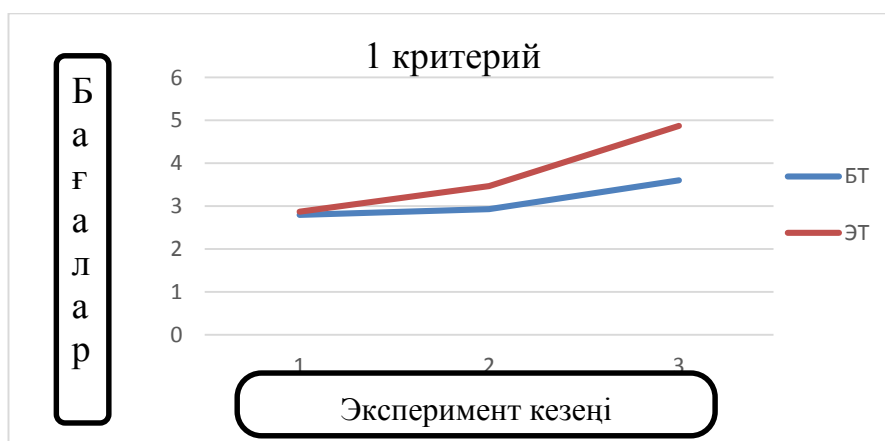
Осында әрі тәуелсіз таңдаулар бойынша орташа көрсеткіштердің жиынтық қатыстылыққа қатысты айырмашылықтары анықталды. Осыдан соң біздер Стьюдент көрсеткішін I мәнділігі бойынша берілген сенімді деңгей мен деңгейлер санын берілген сенімді деңгей мен дәрежелер санының кестелі мәнділікпен салыстырдық. n_1 мен n_2 , көлемдегі еркіндік дәрежесіндегі екі тәуелсіз таңдаулар үшін бостандық, еркіндік дәрежесі былайша :

$$I = I_1 + I_2 = (n_1 - 1) + (n_2 - 1) = n_1 + n_2 - 2.$$

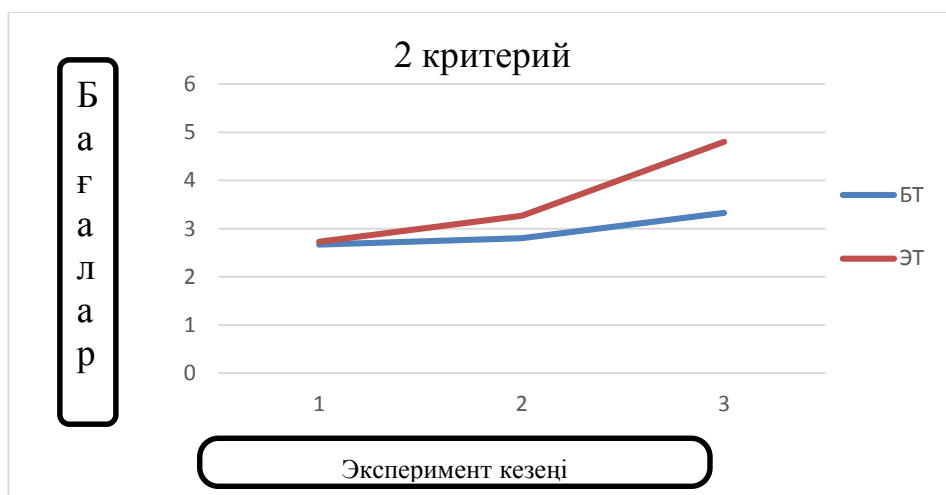
Біздің жағдайымызда $I = 23$. Студент мәнділігі әр бақылау түрі үшін сәйкес болады: $t_1=5,82$; $t_2=6,24$; $t_3=3,7$; $t_4=2,83$; $t_5=7,68$. Кестелік мәнділік $\alpha = 0,01$ және $I = 23$ үшін $t_{\alpha} = 2,8$, барлық аталғандар шықты $|t| > t_{\alpha}$.

Осыған орай сенімді түрде қателесу ықтималдығы $=0,01$, және ұсынылып отырған әдістеме педагогтардың ағылшын тіліне даярлығын қамтамасыз етудің негізі бола отырып, олардың өнімді -бағытталған оқытуы негізінде өзгетілді оқырмандық іс-әрекет жасау шеберліктерін қамтамасыз етеді.

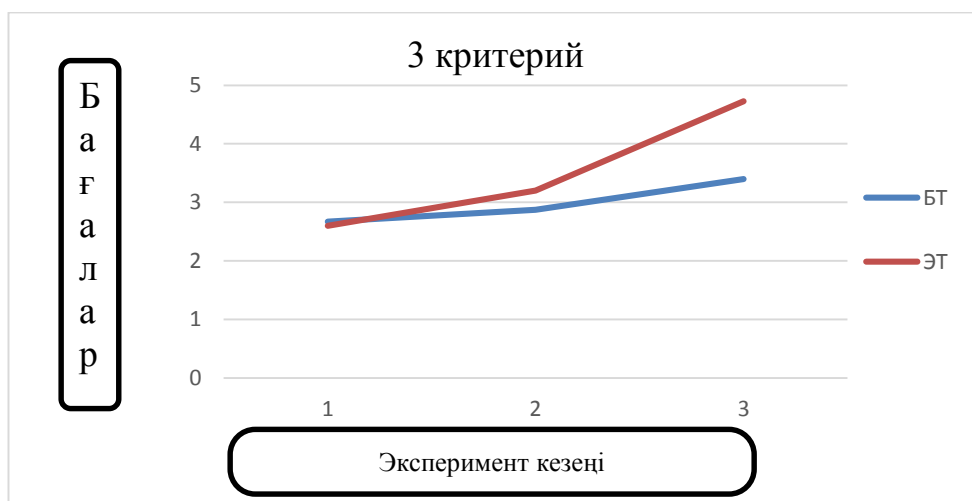
Ағылшын тілін меңгеруге қажетті білімдер мен өнімді-бағытталған шеберліктердің даму динамикасының сомасы толық саналып, келесі диаграммаларда көрнекі түрде көрсетілген (сурет 13,14, 15, 16):

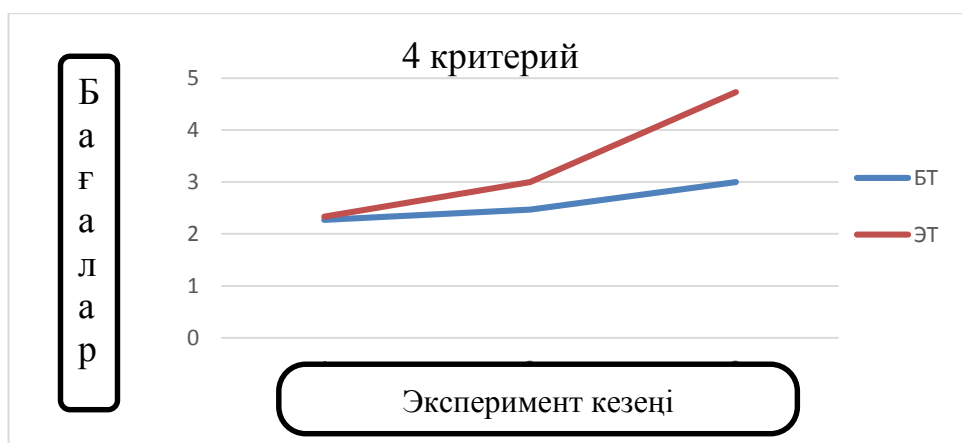
Сурет 13 – 1 критерий

Сурет 14 – 2 критерий

Сурет 15 – 3 критерий

Сурет 16 – 4 критерий

Ұсынылған диаграммалар келесідей қорытынды жасауға мүмкіндік береді, яғни жасалынған әдістемені ендіру нәтижесінде педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлығын қамтамасыз етуге негіз боларлық кәсіби құзіреттердің дамуы мен өнімді-бағытталған өзгетілді оқырмандық іс-әрекет шеберліктерінің дамуында және лингвистикалық білімдердің артуында да едәуір дәрежедегі жағымды динамика ЭТ-да байқалады. Және керісінше, сол шеберліктердің дамуының жағымды динамикасы БТ-да зерттелетін құзіреттерді жүйелі, мақсатқа бағытталған қалыптастыру жоқ болғандықтан айқын емес байқалып көрінеді.

Тәжірибелік-эксперменттік оқытудың барысында алынған нәтижелерді ескере отырып, келесі қорытындыларды жасауға болады:

1. Педагогтар даму субъектісі ретінде бой тартады және шығармашылық қабілеттердің өзіндік дамуының да субъектісі болады, одан бөлек олар топтық өзара әрекет ету мен өзіндік жеке өзгетілді оқырмандық іс-әрекет өнімінің де субъектісі болады.

2. Педагогтар жалпы мәдени және жалпы кәсіби құзіреттерінің қалыптасқандығы деңгейінің динамикасы үздіксіз бақылау, өлшеу, түзету мен ағылшын тілін меңгерту үдерісі барысында өнімді-бағытталған шеберліктерді жобалаудың жүйесі ретінде қарастырылады.

3. Біздің зерттеуіміз үздіксіз білім беру жағдайында ағылшын тілін меңгеруге негіз боларлық өнімді-бағытталған өзгетілді іс-әрекет өнімін жасауға қажетті жалпы кәсіби құзіреттердің қалыптасқандығының үш деңгейін ерекшелеп бөлуге мүмкіндік берді, әрі олар өзіне келесі сипаттамаларды қосып алады. Жоғары деңгейде педагог үшін қажетті біліктілік талабы ретінде жалпы кәсіби құзіреттердің қалыптасуы жүзеге асады. Бұл сатыда оқытушыда оның табыстылығының, бәсекеге қабілеттілігі, мобильділігінің шарты ретіндегі және тілді нәтижелі меңгеруге даярлықтың алғышарты болатын өзгетілді оқырмандық іс-әрекеттің маңыздылығы мен құндылығы жөнінде ұғым-түсініктер пайда болады. Осы деңгейде кез-келген ақпаратты түрлі қайнаркөздерден ала отырып және оны сыни тұрғыдан бағалай келе, ол мәліметтерді сауатты қолданады. Бұл деңгейдің басты ерекшелігі, оқытушы өзінің өзгетілді оқырмандық іс-әрекетінің шығармашыл ерекше өнімін табысты түрде жасауға қабілетті болып келеді. Орта деңгейде оқытушы осы аталғандары яғни жалпыкәсіби құзіреттердің құрамына кіретін әрекеттерді орындауға дайын, бірақ кеңес алуды қажет етеді. Өзінің өзгетілді оқырмандық іс-әрекет өнімін үлгі бойынша жасауға қабілетті. Төменгі деңгейде педагогтар құзіреттің толық көлемінде әрекеттерді орындауға қабілетті бола қоймайды және шешімдер қабылдауда қиындықтар кешеді, тек қана репродуктивті әрекет-амалдарды орындауға қабілетті болады.

4. Ағылшын тілі пәні жоғары оқу орнының даярлық пәні ретінде метапәндер байланысы, тіл мен мәдениетті игеру, меңгеру және мәдениет аралық коммуникация негізінде жалпы кәсіби құзіреттерді аса табысты әрі нәтижелі қалыптастыруға мүмкіндіктер береді.

5. Біз арқылы қолданған авторлық әдістемелер ағылшын тілі педагогтарының үздіксіз білім беру жағдайында тілді меңгеруге септігін

тигізетін өзгетілді оқырмандық іс-әрекеттің өнімді-бағытталған шеберліктерін дамытуға барынша кең мүмкіндіктер береді әрі түрлі деңгейлерде дамиды, олар: коммуникативті, когнитивті, әлеуметтік-мәдени, лингвистикалық, бұл жағдай тілді меңгеруге байланысты өзекті мәселелерді шешуге бағытталған деп сенімділікпен айтса болады.

6. Авторлық әдістеме педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлықтарын жақсартуға септігін тигізетін жалпы кәсіби күзіреттердің қалыптасуының интерактивті технологиялары мен біріккен-диалогты танымдық іс-әрекетті ұйымдастыратын әрі оның негізі болатын белсенді ойындық әдістер өз алдына педагогтар мен білім алушылардың түрліше өзара әрекет ету әдистерін білдіреді. Интерактивті өзара әрекет негізі белсенді ойын әдістері болатын біріккен-диалогты танымдық іс-әрекеттің бастауы бола отырып, өнімді-бағытталған оқытуға және шығармашылық микроклиматтың орнауына, тиімді кері байланыстың құрылуына, үздіксіз ашық және еркін өзгетілді қарым-қатынасқа сүйенеді. Әрі бұл жағдай білім берудің келесі міндеттерін шешеді: оқу материалдарын тереңірек түсінуге септігін тигізу, кешенді мәселелерді шеше алу шеберліктері, оқу үдерісінің барлық қатысушыларының диалогын орнатуға көмектесу, ағылшын тілін меңгеруге даярлықтарын оңтайландыру, зерттеушілік шеберліктері мен шығармашылық қабілеттерін және жеке тұлғалық қасиеттерін дамыту.

7. Ағылшын тілін меңгеруге қатысты жалпы кәсіби күзіреттерді қалыптастырудың барлық кезеңдерінде ұсынылған тапсырмалар мен жаттығулар кешені ерекше қайталанбас даралықты, икемділікті, ойлаудың стереотипсіздігін және бейнелілігін, ойлаудың диалектілігі мен сынилығын және икемділігі мен идеялардың жинақталуының жеңілдігін, интуиция мен интеллектуалды құлшынбалықты дамытуға мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде қоғамда табысты әлеуметтенушілікке, еңбек нарығында жылдам адаптациялануға және ағылшын тілді педагогтарға біріккен-диалогты танымдық іс-әрекетте біріге отырып, өнімді-бағытталған оқытудың әдістері негіздерін қолдануға қатысты білімдерді алуға және жаңа заманауи жағдайда тәрбиеленуге алып келеді.

8. Ағылшын тілінен сабақтарды мейлінше «дөңгелек үстел» түрінде өткізген жөн, бұл қатысушыларға өздерін өзара теңдей серіктестер ретінде сезінуге мүмкіндік береді және қарым-қатынаста психологиялық кедергілерді жоятын болады. Біріккен-диалогты танымдық іс-әрекет пен өнімді бағытталған іс-әрекет жағдайында білім алушылар мен педагогтар да өздерінің жеке көзқарастарын құрастыруда, аргументтеу жүйесін мағыналау бойынша және ақпарат-мәліметтерді білімге, ал білімдерді көзқарастар мен сенім-нанымдарға айналдыруға шынайы түрде машықтанып, осы мазмұндағы тәжірибеге ие болатын болады.

9. Біріккен-диалогты танымдық іс-әрекет пен өнімді-бағытталған іс-әрекет жағдайында ағылшын тілінен даярлықты жақсарту және жалпы кәсіби күзіреттерді қалыптастыру үшін өзгетілді кәсіби білім берудің мазмұнының жаңартылуы аса маңызды, әрі өзекті: түрлі заманауи интерактивті оқыту мен тәрбиелеудің әдістерін қолдану, ағылшын тілін меңгеру дәрежелері мен тілді

игеру деңгейлеріне қарай жеке-дара білім беру маршрутын құру, білім беру үдерісі қатысушыларының шығармашылық қабілеттері мен жеке тұлғалық бағдарлы қасиеттерін дамыту, яғни оқытудың түрлі деңгейлік дифференциациясы, контексті мен интерактивті технологиялардың вариативті бірігу қосындысы.

3. 3 Үздіксіз білім беруде педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге дайындығын арттыратын қалыптастырушы эксперименттің мазмұны

Қазіргі заманауи білім беру мекемелерінде білім алушылардың кәсіби пәндік дайындық сапаларын арттыруға және жеке тұлғалық, рухани, адамгершілік, әрі дене дамуларын да қарастырып қамтитын орын білім беру ортасы болып табылады. «Орта» түсінігі педагогикада жеке адамның қабілеттері, қажеттіліктері, қызығулары мен сана-сезімдерін қалыптастыру және дамытуға әсер ететін жағдайлар мен шарттардың жиынтығы деп түсіндіріледі. Әдетте ереже бойынша зерттеушілер жоғары оқу орнының білім беру ортасын әлеуметтік ортаның бір бөлігі ретінде қарастырып, зерттеушілер оны «адамның қалыптасуы, дамуы мен өмір сүруі үшін оны қоршаған қоғамдық, материалдық және рухани дамуының жағдайлары» деп және «нақты жеке тұлға, әлеуметтік қауымдастық дамитын адамдар аралық қарым-қатынастардың нақты шынайы байқалуы» деп қарастырады.

Үздіксіз білім беру жүйесінде педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлықтарын арттыруға септігін тигізетін қалыптастырып дамытушы эксперименттің мақсаты: осы жүйедегі жалпы білім беру педагогтарының ағылшын тілін меңгеруге даярлықтарын арттыруды көздей отырып, кәсіби қызметтеріне жағымды мотивацияны қалыптастыру.

Қалыптастырушы эксперименттің міндеті:

- үздіксіз білім беру жүйесі педагогтарының ағылшын тілін меңгеруге даярлықтарын арттыру;

- аталмыш жүйе педагогтарының кәсіби қызметтеріне жағымды мотивацияны дамыту;

- жаңартылған білім беру мазмұнын терең басшылыққа ала отырып, ағылшын тілін меңгерулерін Блум таксономиясы жүйесінде дамыта айтылым, жазылым, тыңдалым процестерін инновациялық әдістер көмегімен белсеенді ету;

- кәсіби білім беру жүйесі педагогтарының заманауи таңдағы озық инновациялық технологияларды (интерактивті әдістер, белсенді оқыту әдістері, кәсіби ойындар, іскерлік ойындары мен тренингтер және т.б.) қолданулары арқылы білім алушылардың деструктивті, рефлексивті және бірікен-диалогты танымдық процестеріне қол жетімді болуын қамтамасыз ету үшін психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету.

Белсенді оқытуда студент үлкен дәрежеде оқу іс-әрекетінің субъектісі ретінде болады енжар оқуға қарағанда, оқытушымен диалогқа түседі, шығармашылық, ізденістік, проблемалық тапсырмаларды орындай отырып

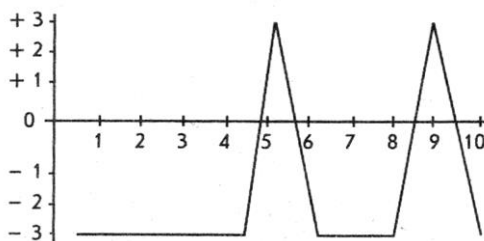
танымдық процеске белсенді қатысады. Оқытудың белсенді әдістері бірқатар әрекеттерді табысты түрде қалыптастыруға мүмкіндік береді:

- топта бейімделуге қабілеттілік;
- жеке байланыстар орнатуға, ақпаратпен алмасу шеберліктерін дамыту;
- топтың іс-әрекетіне жауапкершілікті қабылдауға дайын болу;
- идеялар, жобалар құруға және ұсынуға қабілеттілік;
- тексерілген қауіп-қатерлерге және стандартты емес шешімдер қабылдауға дайын болу;
- қателер мен кейбір орынсыз әрекеттерді қайталамауға үйрену;
- көпсөзді болмау, бірақ түсінікті болу, өз ойын анық және сенімді нық айта білу қабілеттілігі;
- қабылданатын шешімдердің салдарын көре білу қабілеттілігі;
- өз іс-әрекетін және уақытын тиімді басқара алу шеберлігі.

Тыңдалым үдерісі өзге тілдік қатарда жетекші болып табылады. Ол өзіне тыңдау мен әрі оны бір мезгілде айтылған сөзді түсінуді қосып алады да, ең жиі қолданылатын, яғни жалпы уақыттың 45 %-н алады. Тыңдалым жиі, қанағаттанарлық, толық емес, өте жақсы, өте жақсы қанағаттанарлықсыз болып келеді. Бұл көптеген факторларға байланысты: тілдік жүйемен таныстық дәрежесіне, тілдік ақпаратты ұсыну түріне, тақырыптың қызық және маңыздылығына, қоршаған ортадағы шуыл, ызыңдардың болуы, аудитордың жеке-дара психологиялық ерекшеліктеріне, оның бойында тыңдалым үшін қажетті маңызды деп есептелетін зейін мен есінің дамуы. Егер де тілдік ақпаратты қабылдауды ұйымдастыруда барлық кешенді тәуелділіктер ескерілмеген жағдайда ақпараттың 70-80 %-ы жоғалатындығы эксперимент арқылы дәлелденген.

Жақсы тыңдалым, талқылау тақырыбына қызығушылық, тілдік ерекшеліктерді жақсы сыртқы кедергілердің болмауы, айтушының тарапынан сөздің дұрыс ұйымдастырылуы (мысалы, тиімді қарқын, нақты дәл артикуляция, логика, мәнерлілік), аса жеткілікті зейіннің болуы, оперативті естің жақсы көлемінің болуы, күшіне қарай жүйке жүйесінің қасиеттері, интроверттіліктің жеке тұлғалық ерекшеліктері – бұл көрсеткіштердің барлығы тыңдалымды жақсартады және ақпараттың жоғалмауына септігін тигізеді.

Тыңдалымның жеке-дара ерекшеліктерін анықтау мақсатында «Тыңдаушының сұлбасын құру» әдісін қолдандық, оның көмегімен сыналушылар өздерінің жеке кемшіліктерін талдауға қол жеткіздік. Сыналушылар тыңдалымның түрлі аспектілеріне қатысты сұрақтарға жауап берді де, ось бойынша орындарын белгіледі. Абцисстің осінде сұрақтар нөмірлері, ал ординаттың осінде - + 3 тен –3 баллға дейін тереңдетіп түсіндіріле шкала бойынша жауаптар қойылды, мысалы: баға дәрежесіне сәйкес: +3 – маған тән екен, маған қатысты +2 – жеткілікті түрде маған қатысты, тән, +1 – кейде байқалады, –3 – ешқашан болуы мүмкін емес, –2 – әдетте болмайды, –1 – мүлдем болмайды, 0 – білмеймін. Керемет нұсқаларда кесте келесідей түрде болады (сурет16):

Сурет 17 – Тыңдаушының сұлбасын құру

Тыңдаушыға қойылған сұрақтар тізімі:

- 1) Тыңдау кезінде мен жеңіл түрде басқаға ауыса алам ба?
- 2) Мен тыңдап отырғандай түр көрсетпеймін бе?
- 3) Мен тек сыпайылық сақтау үшін ғана тыңдамаймын ба?
- 4) Қарсылас сөйлеуші жәй сөйлеген кезеңде армандап кетпеймін бе?
- 5) Егер де мен тыңдаудан жалықсам, тыңдай беремін бе?
- 6) Сөйлеушіні мен жиі бөле беремін бе?
- 7) Мүмкін мен тыңдамай, өз жауабымды ойланатын болармын?
- 8) Асығыстық қорытынды жасамаймын ба?
- 9) Есімдегі негізгі фактілерді сақтауға тырыспаймын ба екен?
- 10) Сөйлеуші адамға мен негативті көзқарас танытқаным жоқ па екен?

Жеке графикалық сұлбаны салыстыру керемет нұсқамен тыңдалымдағы адамның өз кемшіліктерін анықтауға мүмкіндік берді. Алғашқы 5 сұрақтар тыңдалымның басты сапасы – зейінді бағалайды. Егер де сыналуды өте жиі жағдайда төмен нәтижелер көрсететін болса, онда зейіннің қасиеттерінен жеткіліксіз табысты тыңдалымның болмау себептерін іздеу керек. 6,7,8-ші сұрақтар тыңдаушының шыдамсыздығы, өзінің «Менін» көрсетуге деген ынтасы сияқты сапа-қасиеттермен байланысты. 9-шы сұрақ тыңдаушының ес қасиеттерін бағалайды. 10-шы сұрақ тыңдаушының эмоционалды тұрақтылығымен қатысты болады. Мейлінше, аудитор қасиеттерін талдауда объективті де мәліметтерді қолданған жөн, олар тыңдағанды айтып беру, хабарламаның негізгі фактілерін санап талдау. Артынша рефлексия жұмысы сыналудың бақылау сұрақтарын қою арқылы жүзеге асырылды.

Бақылау сұрақтары

1. Тыңдалым үдерісі деген не?
2. Тыңдалымның төмен тиімділігін не нәрсемен түсіндіруге болады?
3. Тыңдалым бағасының объективті критерийлері қандай?

Еркін пікірталас. Берілген пікірталастың мәні мынада: яғни топ нәтижеге бірден келмейді, бірақ белсенділік сабақтың аясы шеңберінен тыс та жалғаса береді. Топтық жұмыстың мұндай процедурасы негізінде «Б.В. Зейгарник эффектiсi, яғни тиімділігі» жатады, оның мазмұны мынада: яғни аяқталмаған әрекеттерді адамның жоғары дәрежеде есте сақтауымен сипатталады, сондықтан

қатысушылар өздерімен жеке оңашада сол қалған аяқталмаған деп санаған шешімдерді «ойда шешуді» жалғастырады.

Пікірталасты өткізудің тиімділігі мына факторларға байланысты болады:

- Сыналушының ұсынылған тақырып бойынша дайындығы (ақпаратқа мәлім болуы және күзiреттілігі);
- Семантикалық біржақтылық (барлық терминдер мен түсінік, ұғымдар барлық қатысушылар арқылы бірдей түсінікті болуы тиіс);
- Қатысушылардың мінез-құлықтарының өте әдептілігі;
- Педагогтардың пікірталасты жүргізе білу шеберлігінің болуы.

«Дөңгелек үстелдің» дұрыс ұйымдастырылуы дамудың үш сатысынан өтті: бағдарлану, баға мен консолидация.

2. Кіріспе. Бірінші сатыда сыналушылар проблемаға және бір-біріне адаптацияланып үйренеді, яғни бұл кезеңде қойылған проблеманың шешіміне арнайы бағдарлану жүзеге асады. Әрі педагогтар (пікірталасты ұйымдастырушы) арқылы келесі міндеттер шешілуі тиіс болады:

• Проблема мен пікірталас мақсатын қою. Ол үшін не нәрсе талқыланады, әрі талқылау нені береді дегенді анықтап алу керек болады.

• Қатысушылардың таныстығын ұйымдастыру (егер де топ мұндай құрамда бірінші рет жиналып отырса). Ол үшін әрбір студенттің тұрып өздерін таныстырып немесе «сұхбаттасу» әдісін қолдануға болады, мұнда яғни қатысушылар жұпқа бөлініп бір-бірлеріне қысқаша таныстық әңгімесін (5 минуттан аспайтын) жасайды.

• Қажетті мотивацияны құра білу, яғни проблеманы баяндап, оның маңыздылығын көрсетіп, ондағы шешілмеген және қарама-қайшылықты сұрақтарды қарастырып, күтілетін нәтижені анықтау жүзеге асады (шешім).

• Пікірталас регламентін анықтау, нақтырақ айтқанда сөз сөйлеушілердің регламентін анықтау қажет болады.

• Пікірталасты жүргізу ережелерін құрастыру, оның негізгісінің бірі — әрбір қатысушы сөйлеуі тиіс. Әрі міндетті түрде: сөйлеушіні мұқият тыңдау керек, оның сөзін бөлмеу керек, өзінің ұстанымын аргументпен дәлелдей алу, қайталанбау керек, артық конфронтацияға бармау, толық көзі жетпейінше және сөз соңына жетпейінше пікір айтушыларды бағаламау керек болады.

• Қайырымды атмосфераны және жағымды эмоционалды ортаны құра білу керек. Мұнда педагогтарға сыналушыларға қатысты жеке тұлғалық қарым-қатынас жасау, әңгімені динамикалық сипатта жүргізе білу, ым мен ишараны дұрыс қолдана білу, әрине күлкіні орынды қолдану да көмектеседі. Мына жайтты үнемі естен шығармау керек: кез-келген белсенді оқыту әдістерінің негізін кикілжіңсіздік құрайды!

• Терминдер мен ұғымдардың біржақты семантикалық түсінікті болуына қол жеткізу және т.б. Ол үшін сұрақтар мен жауаптардың көмегімен түсініктік аппарат бөлімін нақтылап алып, зерттелетін тақырыптың жұмысшы анықтамаларын анықтау қажет болады. Түсініктік аппаратты жүйелі түрде нақтылап анықтап отыру сыналушылардың бағдарларын, тек қана түсінікті терминдерге сүйену дағдыларын қалыптастырып, түсінуі қиындық тудыратын

сөздерді кем қолдануға үйретіп, анықтама әдебиетті жүйелі түрде қолдануға дағдыландырады.

Learning Together әдісін де қолдандық.

«Бірге оқимыз» (*Learning Together*) кооперативті әдісінің келесі бір нұскасы 1987 жылы Миннесот штатындағы университетте жасалды (David Johnson, Roger Johnson).

Жүргізілу кезеңдері

1. Сыналушылардың оқу тобы 3-5-тен түрлі оқу деңгейлеріне қарай бөлінеді.

2. Әр шағын топ қандай да бір тапсырманың жеке бір бөлігі сияқты бір тапсырмадан алады, сөйтіп онымен бүкіл топ жұмыс жасайды. Шағын топтардың бірлескен жұмысы нәтижесінде жалпы ортақ тапсырманың шешіміне қол жеткізіледі. Шағын топтың жұмысы әрбір сыналушының жетістіктеріне қарай бағаланады. Сондықтан да, мұндай жағдайларда топтардағы тапсырмалар күрделілігі мен көлеміне қарай жіктеліп дифференцияланады. Шағын топтағы әрбір мүшесінің белсенділігі міндетті түрдегі талап ретінде қалады, әрине әрқайсысының мүмкіндіктеріне қарай. Бұл әдістің авторларының пікірілеріне сай, басты назар шағын топтардың жинақталуы, топтасуы мәселесіне (әрбір мүшесінің жеке-дара және психологиялық ерекшеліктеріне қарай) және әрбір шағын топ үшін тапсырма беру түріне де аударылуы тиіс.

Үшінші бөлім бойынша қорытындылар

Анықталған және эксперименттік дәлелденген ұйымдастырушылық-дидактикалық жағдайлар өз алдына үздіксіз білім беру жағдайында біріккен-диалогты танымдық іс-әрекет пен өнімді-бағытталған өзгетілді іс-әрекет үдерісі барысында жалпыкәсіби құзіреттерді тиімді қалыптастыратын маңызды факторды білдіреді. Тәжірибелік-эксперименттік жұмыстардың барысында алуан түрлі диагностикалық әдістердің кешенін қолдану ағылшын тілін меңгеруге даярлықты жақсартатын жалпы кәсіби құзіреттердің қалыптасқандық динамикасын анықтауға және барлық көрсеткіштер бойынша жағымды, дұрыс өзгерістердің орын алуын тіркеуге де мүмкіндік берді.

Жүргізілген диагностика объективті және дәл, себебі біріккен-диалогты танымдық іс-әрекет пен өнімді-бағытталған өзгетілді іс-әрекет қалыптастыратын жалпы кәсіби құзіреттер қалыптасқандық критерийлері мен көрсеткіштеріне негізделген. Мұндай критерийлер мыналар: біріккен-диалогты танымдық іс-әрекет барысында өзгетілді оқырмандық іс-әрекеттің шығармашылық өнімдерін жасау шеберлігін дамыту: реферат, аннотацияны, эссе, жарнаманы, мультимедиялы презентацияны; қысқа байланысты жазбаша/ауызша хабарламаларды құру үшін алынған ақпараттарды қолдану шеберлігі; түрлі тақырыпта кең көлемдегі эссе мен эссе жоспарын құрай алу шеберлігі; керекті ақпараттарды ағылшын тілінде жазбалар, тезистер мен жоспар ретінде тіркей алу шеберлігі; ағылшын тілі оқытушысының кәсіби мәдениетаралық коммуникация ерекшеліктері жөнінде білімнің болуы; ағылшын тілінде терминологиялық сөздік қордың кеңеюі; біріккен-диалогты танымдық іс-әрекет негізінде түрлі

тақырыпта аналитикалық-синтетикалық амалдар, операцияларды орындау шеберлігі; оқу-ғылыми аутентті ақпаратты сыни тұрғыдан қабылдай алу шеберлігі мен қажетті ақпаратты таңдау; ғаламтордан және өзге қайнар көздерден алынған жарнама, мақалалардағы позитивті, негативті жақтарын ерекшелеп бөле алу шеберлігі; өзгетілді коммуникация үдерісінде пәнаралық байланыстарды қолдану шеберлігі; метабілімдер мен әмбебап оқу әрекеттерін меңгеру.

Үздіксіз білім беру жағдайында біріккен-диалогты танымдық іс-әрекет пен өнімді-бағытталған өзгетілді іс-әрекеттің жалпы кәсіби құзіреттерін қалыптастырудың әдістемесі екі циклдан тұрады: біріккен-диалогты өнімді-бағытталған оқырмандық іс-әрекеттің технологиялары (бірінші дидактикалық цикл), ол төрт кезеңнен тұратын алгоритмді білдіреді: диагностикалаушы; мәтіннің экспозициясы (мотивациялайтын); мәтіндік; оқу-ғылыми мәтінді түсінуді бақылау кезеңі мен оқу-ғылыми мәтіндерді оқу негізінде шығармашылық өнімдерді құру технологиясы (екініші дидактикалық цикл), келесі кезеңдерге бөлінеді:

1) өнімді, өзіне шығармашылық іс-әрекеттің аса маңызды нәтижелерін қосып алады: ағылшын тілі педагогтардың кәсіби сөздік қоры, екінші, қосалқы өзгетілді мәтіндер (конспект, реферат, аннотация, эссе), креативті жазбаша жұмыстар (жарнамалар, концерт, іс-шаралар және т.б.), шығармашылық жобалар, мультимедиялы презентацияны;

2) коммуниктивті кезең – яғни, коммуникативті-когнитивті бақылау мен өзіндік бақылау кезеңі, педагогтарға өз жетістіктерінің логикалық тізбесін құруға мүмкіндік береді, өздерінің тәжірибелерін жүйелеуге, өзінің жеке оқырмандық іс-әрекетінің нәтижелерін бағалауға да үйретеді. Осы кезең тілдік портфолиодан, рефлексия мен өзіндік жеке жетістіктерді өзіндік рефлексиялаудан тұрады.

Тәжірибелік-эксперименттік оқытудың мақсаты үздіксіз білім беру жағдайында біріккен-диалогты танымдық іс-әрекет пен өнімді-бағытталған өзгетілді іс-әрекетте жалпыкәсіби құзіреттерді қалыптастыруға бағытталған әдістемелердің тиімділігінің диагностикасын жасау болды.

Диагностикалаушы кезеңде негізгі зерттеу әдістері болып анкеттеу, диагностикалау, әңгімелесу, бақылау, тестілеу, шығармашылық жұмыстардың талдауы және өзгелері табылды.

Ұсынылған әдістемелердің ендірілуі келесі жайтты анықтауға мүмкіндік берді, яғни педагогтарда үздіксіз білім берудің біріккен-диалогты танымдық іс-әрекеті жағдайында өзгетілді оқырмандық іс-әрекеттің өнімді-бағытталған шеберліктерінің даму динамикасы, жалпы кәсіби құзіреттерінің қалыптасуында кәсіби лингвистикалық білімдерінің артуы байқалады (ЭТ) және керісінше, сол шеберліктердің дамуы деңгейінің жағымды динамикасы егер де ағылшын тілін оқытуда зерттелетін критерийлерді жүйелі қалыптастыру мен мақсатты бағытталған оқыту жоқ болатын болса, әлсіз байқалатын болды (БТ-да).

ҚОРЫТЫНДЫ

Бүгінгі таңда үздіксіз білім беру жүйесінде педагогикалық маман-кадрлар даярлауды басқару саласында да біршама еңбектер орындалған. Ол еңбектерде білім беруді басқарудың теориялық-әдіснамалық негіздері қарастырылған. Сонымен, ғылыми зерттеулерге жасалған талдау жұмысы үздіксіз көпсатылы кәсіби-педагогикалық білім беру жүйесінде педагог мамандарды даярлау мәселесінің әлі де болса терең қарастырылу қажеттілігін көрсетеді. Осы зерттеу жұмысында үздіксіз кәсіби-педагогикалық білім беру жүйесінде мұғалімдер даярлауды сабақтастықпен басқарудың ғылыми негіздері жайлы, үздіксіз көп деңгейлі білім беру жүйесінде болашақ мұғалімдерді даярлауды жетілдірудің педагогикалық шарттарын айқындау туралы озық пікірлері зерделеніп, тұжырымдар жасауда басшылыққа алынды.

Қазақстанда көптілді/үштілде білім беру тәжірибесі өзінің тарихын 2007 жылдан бастайды. Дегенменен, үздіксіз кәсіби-педагогикалық білім беру жүйесінде халықаралық қарым-қатынас тілі ағылшын тілін меңгеруге байланысты педагогтардың даярлығы мен олардың инновациялық әлеуметтенулерінің психологиялық маңыздылығын анықтаудың қажеттілігі артуы мен заманауи таңдағы білім беру жүйесінде бұл мәселеге әлі де болса өз деңгейінде назар аударылмауы арасында; үздіксіз кәсіби-педагогикалық білім беру жүйесінде педагогтарды даярлау ісін біріккен-диалогты танымдық іс-әрекеттерін ұйымдастыра отырып, белсенді оқыту әдістері негізінде жаңа сапаға көтеруге байланысты талаптардың артуы мен оны жүзеге асыруға байланысты ғылыми теорияға негізделген әдістеменің жоқтығы арасында қарама-қайшылық анық байқалады.

Сондықтан да осы қарама-қайшылықты шешу жолдарының бірі үздіксіз білім беруде ағылшын тілін меңгеруге педагогтардың дайындығын зерттеудің психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін анықтау мәселесі болды. Аталмыш мәселені қарастырып, талдау барысында теориялық және эмпирикалық зерттеулер жүргізіліп, біршама оңды нәтижелерге қол жеткізілді.

1. Айталық олар келесілер:

- Үздіксіз кәсіби білім беру жүйесінде педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге дайындығын анықтаудың теориясы мен әдістемесінің анықталды;
- Үздіксіз кәсіби білім мекемелерінің оқу іс-тәжірибесінде қолданыс табатын кәсіби ойындар жүйесінің жіктемесін қолданудың теориясы мен тәжірибесі нақтыланып, әрі оның тиімділігі эмпирикалық экспериментте дәлелденді;
- Үздіксіз кәсіби білім мекемелерінің оқу іс-тәжірибесінде оқытудың белсенді әдістерінің кең жүйесі қолданыс тапты;
- Кәсіби ойындар мен белсенді оқыту әдістері түріндегі инновациялық оқыту әдістерін қолданатын педагогикалық технологиялар зерттеудің өн бойында тиімділікпен әрі білім сапасын нәтижелі ете отырып, қолданылды;

Үздіксіз кәсіби білім беру сатысындағы білім алушылардың танымдық іс-әрекеттерін біріккен-диалогты сипатта ұйымдастырудың теориясы мен тәжірибесі тағы да ұтымдылықпен ұйымдастырылып, ағылшын тілін меңгертуді

жақсы жолға қойып жеңілдетті.

2. Педагогтың ағылшын тілін меңгеруге әдістемелік даярлығының жүйесі заманауи білім күйі мен осы сала бойынша ғылыми ізденістердің бағытын сипаттайтын жалпы ағымдар тоғысында және төмендегі шарттарда дамиды:

- білім кезеңдері мен деңгейлерінің үздіксіздігі мен сабақтастығы;
- жоғары кәсіби білім берудің диверсификациясы, негізгі білім бағдарламаларының жүзеге асуын бағдарламалармен және қосымша білім беру қызметтерімен қамту;
- білімнің мазмұны мен нәтижелерін стандартизациялау;
- фундаментальды теориялық және қолданбалы аспектілердің білім мазмұнында қатар үйлесуі;
- отандық кәсіби даярлық жүйесінің жетістіктері мен ең озық дәстүрлерін сақтау барысында жоғары білім беруді еуропалық жоғары білім беру жүйесіне интеграциялау;
- білім үдерісін модернизациялау мен сапасын арттыру мақсатында инновациялық жаңа құрылуларға ұмтылу.

3. «Үздіксіз білім беру» түсінігі «бүкіл өмір бойы барысында білім алу» формуласымен берілетін білім берудің жаңа конструкциясына ауысуды сипаттайды. «Үздіксіз білім беру» түсінігін анықтай келе ғалымдар оның негізгі сипаттамаларын атайды – адамның бүкіл өмірін қамтиды, өзіне формальды және формальды емес білім түрлерін қосып алады, оқылып меңгерілетін пәндер мен адамның дамуының түрлі аспектілері арасында байланысты жүзеге асырады (кәсіби, моральдық, кәсіби және т.б.), ғылыми, мәдени және әлеуметтік прогресстің жаңа жетістіктерін ассимиляциялауға қабілеттілікті қалыптастырады. Ол оқу-танымдық шеберліктерді жетілдіруге, оқуға мотивацияны стимулдауға, табысты оқу үшін тиісті жағдайлар мен атмосфераны құруға бағытталған, білім берудегі шығармашылық және инновациялық бағыттарды жүзеге асыруды қамтамасыз етеді, адамның өзі білім алуына акцент жасайды. Үздіксіздік идеясы білім кеңістігінде субъектінің өзінің белсенділігінің басымдылығын мойындаудан туындайды, бұл студенттің кәсіби қалыптасуы мен жеке тұлғасының дамуы жайлы түсініктер мен тұжырымдардың осы идеяға қосылып кетуін білдіреді.

4. Білім беру жүйелері мен процестерінде органикалық бірлікте үздіксіз білім беру жағдайында педагогтардың әдістемелік даярлық жүйесі қандай білім беру жүйесінде ранжирленген иерархиялы білім жүйесін құру мүмкіндігімен шарттаса отырып интеграция мен дифференциация құбылыстары болатындығы ғылыми дәлелденді. Проблема ағылшын тілі оқытушысының әдістемелік даярлығы жүйесінде интеграция мен дифференциация процестері арасында динамикалық тепе-теңдікке қол жеткізуде болады.

Интеграция түсінігін талдау оның тек қана оқу үдерісін интеграциялы формаларын ұйымдастырудың сыртқы байқалуларымен (нәтижеге бағыттылық, пәнаралық байланыстың болуы) ғана байланысты емес. Интеграцияның мәні білім беру үдерісінің бірлігі, тұтастығы мен жүйелілігі мен үйлесімділігі және оның компоненттерінің өзара байланысы категориялары арқылы адекватты ашылады. Білімдегі интеграцияға орай педагогикалық жүйенің тұтастығы, оның

компоненттерінің бірлігі мен өзара байланысы қол жетімді болады. Интеграция мен дифференциацияның өзара байланысы, олардың білім жүйесінде ажырағысыз орын алуы жоғары оқу орны оқытушысының үздіксіз әдістемелік даярлығы үдерісінде интегративті-дифференциалды қарым-қатынасты қолданудың заңдылығын көрсетеді.

5. Білім берудегі интеграция мен дифференциацияның өмір сүруінің объективті заңдылығы заманауи ғылыми білімнің заңдылықтарымен шарттасады және кез-келген білім беру жүйесінің барлық компоненттерінің бірлігі мен сабақтастығын негіздейтін интегративті-дифференциациялық тұжырымдамаларында бекітілген. Берілген бағыт-көзқарастың өнімділігі оның функциясының көпмағыналылығымен шарттасады – ол педагогикалық процестің ұйымдастырылуы мен жүзеге асуында, оқытуда таным феноменін түсіндіруде принцип, әдіс және шара ретінде ашылады.

6. Жоғары білімнің заманауи таңдағы сапасы мен нәтижелілігін түсіну күзіреттілік бағытында дамиды. Білімнің күзіретті бағыттылығында ағылшын тілі оқытушысының әдістемелік даярлығының нәтижелілігін негіздеу үшін теориялық базис құрайтын түсініктердің жиынтығы құрылды. «Күзірет», «күзіреттілік» категорияларын талдау, оларды өзектілік және кәсібилік тұрғыдан нақтылау кәсіби-әдістемелік күзіреттілікті әдістемелік даярлықтың интегративті нәтижесі ретінде мойындауға негіз құрайды. «Әдіс» пен «әдіснама» түсініктерінің мәнді байланысы, ағылшын тілі педагогтарының іс-әрекеті мен кәсіби сипаттамасындағы жеке тұлғалық пен кәсіби қасиеттері, білімі, дағдылары арасындағы өзара байланыс кәсіби-әдістемелік күзіреттілікті маңызды жекелік жаңа құрылым ретінде анықтауға мүмкіндік береді.

7. Педагогикалық жүйенің мәнді сипаттамаларын зерттеу келесіні констатациялауға алып келеді, яғни жоғары оқу орны ағылшын тілі оқытушысының үздіксіз әдістемелік даярлығын педагогикалық жүйенің сипаттары бар мәдени және гуманистік сипаттағы жүйе деп қарастырған заңды болады. Ол педагогикалық жүйеге тән базалық сипаттарға ие болады әрі сол мезгілде лингвистикалық кәсіби білім беру жүйесінде жүйеасты болып бой көтереді. Мұндай жағдай қоғамның дамуының жалпы әлеуметтік-мәдени ағымдарымен детерминациялы болуымен және педагогикалық ғылым мен білімнің заманауи әдіснамасымен шарттасады. Ұйымдастырушылық жоспарда үздіксіз әдістемелік даярлық өз алдына интеграциялы-дифференциалды білім беру үдерісін білдіреді, ал сапалы-нәтижелік тұрғысынан – болашақ ағылшын тілі оқытушысының кәсіби-әдістемелік күзіреттілігінің қалыптасуын білдіреді.

Жоғары білімді дамытудың күрделілігі мен ағымдарының көптүрлілігі, заманауи оқытушының кәсіби даярлығы үдерісіне ұйымдастырушылық пен мазмұндық талаптардың жаңаруы, күзіреттердің құрылымды және мазмұнды күрделілігі оқыту нәтижесі ретінде педагогтың ағылшын тілін меңгеруге әдістемелік даярлығының заманауи тәжірибесінің қарама-қайшылықты сипатын шарттайды. Осы тарауда белгіленген ағымдар мен түсініктер түрлі дәрежедегі дифференциация мен интеграция идеясының байқалу дәрежесін көрсетеді және тиісті сипаттамаларға ие болады, бұл жоғары оқу орны ағылшын тілі оқытушысының үздіксіз әдістемелік даярлығын модернизациялау үшін

теоретикалық- әдіснамалық база құрайды. Үздіксіз әдістемелік даярлықтың жүйесінің практикалық құрылуы құзіретті мазмұнды бөлшектеп талдау негізінде және оның мәні мен болашағын анықтайтын ғылыми концепцияның, яғни тұжырымдаманың құрылуы барысында ғана мүмкін болады.

Жалпы, жоғарыдағыларды түйіндей келе, аталмыш зерттеу жұмысының болжамы, яғни үздіксіз кәсіби білім беруде үйлесімді дамыған, жоғары құзіретті білімді, бәсекеге қабілетті жеке тұлғаның қалыптасуы келесі жағдайларда табысты болады:

- педагогтарды даярлау ісінде білім беру сапасы тиісті талаптарға сай жүзеге асырылғанда;

- ағылшын тілді маманның кәсіби қызметінде кәсіби ойындардың жүйесі қолданылғанда;

- білім алушылардың танымдық іс-әрекеттерін біріккен-диалогты сипатта ұйымдастыру орын алғанда;

- оқыту сапасын арттыруды көздеген белсенді оқыту әдістері жүзеге асырылып қолданылғанда деген болжамдар эксперимент арқылы дәлелденіп расталды.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 31 тамыздағы №645-ші қаулысына сәйкес «Педагог Мәртебесі туралы» Заңы;
- 2 «Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2010-2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы»;
- 3 Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2020 жыл 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына жолдаған кезекті «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты Жолдауының іс-қимыл жоспары 11 тармағы;
- 4 Ермоленко В. Л. Педагогика. Учебник и практикум. 2016г.
- 5 Ибрагимов Г.И, Ибрагимова Е.М., Андрианова Т.М. Теория обучения. - Москва: Владос, 2011
- 6 Қышқашбаев Т.А. Қазақ халық аспаптық музыка арқылы бастауыш сынып оқушыларына музыкалық-эстетикалық тәрбие беру: пед. ғыл. канд. автореф. – Алматы, 1992. – 16 б.
- 7 Закирьянов К.Х. Экспериментальные методы в педагогике, психологии и физической культуре / К.Х. Закирьянов, Л.И. Орехов – Алматы: Казахская академия, 2012
- 8 Өстеміров К., Айтбаева А. Қазіргі білім беру технологиялары. Алматы, 2006 ж. 307бет.
- 9 Арнаутов В.В., Сергеев Н.К. Историко-педагогический анализ становления и развития системы непрерывного педагогического образования Архивная копия от 25 мая 2017 на Wayback Machine
- 10 Досанов Т.С. Тайна. 2016ж.-440стр.
- 11 Громова Т.Н. Оценка влияния НКО на региональную власть: методика расчета показателей // Материалы первой региональной научно-практической конференции «Теория и практика развития институтов гражданского общества в Самарской области». 2015.
- 12 Светловская Н.Н. Обучение чтению и законы формирования читателя // Начальная школа, 2003 № 1, с. 11-18
- 13 Қоқанбаев С.З. Педагогические основы непрерывного образования педагогов профессионального обучения в условиях образовательного комплекса «школа-колледж-вуз» Автореферат на соискание ученой степени доктора пед.наук. Караганда. 2007г.
- 14 Альмухамбетов Б.А. Научно-методическое обеспечение непрерывного довузовского экономического образования // Непрерывное экономическое образование: модернизация обучения и методического обеспечения: Материалы II Республиканской учебно-методической конференции, 25-26 января 2007 г. / КазЭУ им. Т. Рыскулова . - Алматы : Экономика, 2007. - Ч. I. - С. 31-44
- 15 Бабаев С.Б., Оңалбек Ж.Қ. Жалпы педагогика. - Алматы : NURPRESS, 2013. - 228 б.
- 16 Беркімбаев Қ.М. Болашақ мұғалімдердің кәсіби даярлықтарын акпараттық-телеқатынастық технологиялар арқылы қалыптастырудың тиімділігі. //«Ақмешіт хабаршысы» №1 6-10 бб. Қызылорда -2009

- 17 Берулава М.Н. Теория и практика гуманизации образования. - М.: Гелиос, 2000. — 340 с.
- 18 Мұқажанова Р.А., Омарова Г.А., Мұратханова Р. Мұғалімге арналған нұсқаулық / Руководство для учителя. – Алматы: «Бөбек» ҰҒПББСО, 2015. – 144 бет. / қазақша, орысша
- 19 Амонашвили Ш.А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса. - Минск: Университетиздат, 1990.
- 20 Калюжный А.А. Психология формирования имиджа учителя. 2004 г. Изд. Владос.
- 21 Тихомирова М.Ю. Теория компетенции. - Москва: изд. 2004. - 355 с.
- 22 Загвязинский В.И. Методология и методы психолого-педагогического исследования. - Москва: Academia, 2005
- 23 Қарақұлов Қ., Акрамова Ә.С., Олжабаева Ә.Б. Анықтамалық кітап. А 247бет.
- 24 Абдукаримова У.С., Сламбекова Т.С. Педагогика: жоғарғы оқу орны студенттеріне арналған оқу құралы: 2 — кітап: Тәрбие теориясы. — Алматы: ССК, 2020. — 220 бет
- 25 Бахишева С.М. Педагогикалық жобалау: теориясы мен технологиясы. — Алматы қаласы «Дәуір», 2011.- 336 б.
- 26 Рысбаева, А. Өзін-өзі тану: оқулық. – Астана : Фолиант, 2019. – 328 б. – (Жоғары білім).
- 27 Моисеев, Моисеева, Хван: Управление школой. Организационные и психолого-педагогические аспекты. Словарь-справочник. Издательство: Вузовский учебник, 2019 г.
- 28 Баймолдаев Т.М., Абдримова Ф.А. Білім беру үрдісіндегі педагогикалық практиканың орны// Абай атындағы ҚазҰПУ-нің Хабаршысы, «Педагогика ғылымдары» сериясы. – Алматы, 2015.- №1(45). 201-204 б.
- 29 Жусупова А.А. - Павлодар : Инноват. Евраз. ун-т, 2009. - 68 с.
- 30 Козыбаев Е.Ш., Кулабекова Г.К. Воспитание мальчика и наставления бауыржана момышулы. Вестник Казахского национального женского педагогического университета. 2019;(4):263-271.
- 31 Сайлыбаев Б.А. Үздіксіз кәсіби-педагогикалық білім беру жүйесін басқарудың теориясы мен практикасы //Білім-Образование. Республикалық ғылыми-педагогикалық журнал. – Алматы. - 2009. - №5-1 (47) –Б.92-95.
- 32 Жарболова С.Т. Университеттік білім беру жүйесінде болашақ мұғалімдерді даярлаудың теориялық негізі//Вестник КГУ, Қызылорда, 2006
- 33 Назарбаев Н.А. Стратегия становления и развития Казахстана как суверенного государства. 2013г.
- 34 Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе. - М.: Просвещение, 1991. — 222 с.
- 35 Божович Е.Д. Психолого-педагогическая компетентность учителя // Личностное и профессиональное развитие детей, молодежи, взрослых: Материалы XIII Международной научно-практической конференции 6-8 июля 2017 г. Смоленск, 2017. С. 61-64.
- 36 Алдамұратов Ә.Ж. Жалпы психология. – Алматы, «Білім», 1996.

- 37 Злобин А.Н. Мешок законов. М. 1993г.
- 38 Ангеловски К. Учитель и инновации. – М.: Просвещение, 1991.
- 39 Пригожин А.И. Методы развития организаций. - М.: МЦФЭР, 2003. - 863 с.
- 40 Юсуфбекова Н.Р. Общие основы педагогической инноватики : Опыт разраб. теории инновац. процессов в образовании : (Метод. пособие). М. : ЦСПО РСФСР, 1991. 91 с.
- 41 Гершунский Б.С. Концепция самореализации личности в системе обоснования ценностей и целей образования // ПЕДАГОГИКА. -М.: Педагогика, 2003. -N10. - С. 3-7.
- 42 Сухомлинский В.А. Методика воспитания коллектива.-Москва: Просвещение, 1981.-192с.
- 43 Выготский Л.С. Мышление и речь.-Москва: Лабиринт, 1999. -526с.
- 44 Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии.–Москва: Питер, 2013.-713 с.
- 45 Жарықбаев Қ.Б. Жалпы психология.-Алматы
- 46 Жақыпов С.Д., Тоқсанбаева Н.Қ. Психологияны оқыту әдістемесі: оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2013. – 191 б.
- 47 Тоқсанбаева, Н. Қ., Тұяқбаева, С. А. Психикалық қасиеттерді дамытуда қарым-қатынастың әсері. Вестник КазНУ. Серия филологическая, [S.I.], v. 130, n. 6, oct. 2015.
- 48 Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования / - Алматы: Дом печати «Эдельвейс», 2010.- 344 с.
- 49 Каримова Р.Б. Основы здоровьесберегающих технологии обучения.А. 2008г.
- 50 Көмекбаева Л.К. Психологиялық қызметті ұйымдастыру. Алматы, 2013
- 51 Майлыбаева Г.С., Асылова Р.О., Галиева А.Н., Чункенова С.С. Учебное пособие «Қарым-қатынас және сөйлеу тілі». Алматы. «ИП Беккожанова А.Г.». 2019. ISBN 978601-216-358-2. 2019.
- 52 Сластенин В.А. и др. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; Под ред. В.А. Сластенина- М.: Издательский центр "Академия", 2002. - 576 с.
- 53 Ұзақбаева С.А. Халықтық педагогикадағы эстетикалық тәрбие: пед. ғыл. докт. дис. . автореф. – Алматы, 1993. – 46 б.
- 54 Таубаева Ш.Т., Булатбаева А.А. Методология и методы педагогического исследования: учебное пособие/- Алматы: Қазақ университеті, 2015. -214 б.
- 55 Сарыбеков М.Н. Словарь науки. А., 2018г.
- 56 Андреев В.И. Педагогика творческого саморазвития. – Казань, 1996.
- 57 Бедерханова В. П. Непрерывное образование: потребность или необходимость // Образовательные технологии. 2011. № 1. С. 36–43.
- 58 Кларина М.В., Семенов И.Н. гуманистическая тенденции в развитии в развитии непрерывного образования взрослых в России и США. – М.:ИТПиМИО РАО, 1994. – 189 с.

- 59 Тұрғынбаева Б.А. Мұғалімнің шығармашылық әлеуетін біліктілікті арттыру жағдайында дамыту: теория және тәжірибе // Алматы. 2005, 174-бет
- 60 Макаренко А.С. Психология труда учителя. М., «Просвещение», 1993.
- 61 Spatay A.O. Training of teachers in teaching English and French languages in continuing professional education. The XLinguae Journal. European Scientific Language Journal. 2020 Volume 13. – P.334– 344.
- 62 Харченко Л.Н., Джахбаров М.А. Современные тренды развития непрерывного педагогического образования. М.: 2019г.
- 63 Бондаренко Н.А. Основы непрерывного образования. / Материалы международной конференции. М.2019г.58-65стр.
- 64 Новиков А.М. Основания педагогики./ Пособие для авторов учебников и преподавателей педагогики: Педагогика. — М.: Из-во ЭГВЕС, 2010. – 208 с.
- 65 Концепция развития непрерывного образования взрослых в Российской Федерации на период до 2025 года.
- 66 Михайлов А.В. К вопросу о дополнительном образовании и профессиональных стандартах в СВФУ им. М. К. Аммосова / Вестник Северо-Восточного федерального университета им. М. К. Аммосова. Серия: Педагогика. Психология. Философия. 2017г.
- 67 Борытко Н.М. Профессионально-педагогическая компетентность педагога//Интернет-журнал "Эйдос". - 2007. - 30 сентября.
- 68 Чечель И.Д. Управление исследовательской деятельностью педагога и учащегося в современной школе / И. Д. Чечель; Отв. ред. М. А. Ушакова. - М.: Изд. фирма "Сентябрь", 1998. - 143 с.
- 69 1996 - 1997 жж. Ресей Федерациясы халқының жұмыспен қамтылуына ықпал ету» атты Федералдық мақсатты бағдарламасы;
- 70 Ляудис В. Я. Инновационное обучение: Стратегия и практика.. – М., 1994.
- 71 Мусин М. Ізденіс түбі игілік: деректі повесть / М. Мусин . – Алматы : Қазақстан, 1983. - 88 б.
- 72 Хмель Н. Д. Педагогика. Алма-Ата : Мектеп, 1984. - 126 с.: Педагогика -- Высшая школа.
- 73 Сластенина Е. П. Педагогика профессионального образования: Учеб. пособие для студ. высших пед. учеб. заведений/ под ред. В. А.. – М.: Академия, 2004. – 368 с.
- 74 Зеер Э.Ф. Психология профессионального развития / Э.Ф.Зеер. – М.: Академия, 2006. – 240 с.
- 75 Хуторский А.В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения / А.В.Хуторской. – М.: Изд-во МГУ, 2003. – 416 с.
- 76 Шадриков В.Д. - Ментальное развитие человека.2006г.
- 77 Андреева М.Г. Саморазвитие конкурентоспособной личности менеджера / В. И. Андреев. – Казань: КГУ, 1992. – 423 с.
- 78 Анцыферова, Л.Н. Психологические закономерности развития личности взрослого человека и проблемы непрерывного образования / Л.Н. Анцыферова // Психологический журнал. – 1980. – Т.7. – № 2. – С. 23 –34.

- 79 Соловова, Е.Н. Методическая подготовка и переподготовка учителя иностранного языка: интегративно-рефлексивный подход: Монография / Е.Н.Соловова. – М.: ГЛОССА-ПРЕСС, 2004. – 336 с.
- 80 Кулюткин Ю.Н. Эвристические методы в структуре решений. М.: Педагогика, 1970. — 232 с. с илл.
- 81 Ильин И. А. Сочинения : в 2 т. Т. 1. Философия права. М. 2001 г.
- 82 Кузьмина И.А. Способности, одаренность, талант учителя /И.А.Кузьмина. - Л.: ЛГУ, 1987. - 317 с.
- 83 Маркова, А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М.: 1996. - 308 с.
- 84 Скаткин М.Н. Проблемы современной дидактики / М.Н. Скаткин. – Москва: Педагогика, 1980. -96 с.
- 85 Масина М.А. Лингвокультурология / В.А.Маслова. – М.: «Академия», 2001. – 208 с.
- 86 Шхапацева М.Х. Дидактический материал по русскому языку. М. 2001 г.
- 87 Никитенко О.А., Попова Н.В. Трехуровневая интегративная основа обучения иностранному языку в современном вузе /Электронное научное издание (научно-педагогический интернет-журнал) // Учредитель и издатель: Российский государственный педагогический университет им. А.И.Герцена. ISSN 1997-8588
- 88 Щукин А.Н. Обучение иностранным языкам, Теория и практика. 2006 г.
- 89 Языкова Н.В. Практикум по методике обучения иностранным языкам. Просвещение. 2012 г. - 240 стр.
- 90 Бердичевский А.Л., Гиниатуллин И.А., Тарева Е.Г. Методика межкультурного иноязычного образования в вузе. М.: Флинта. 2020 г.
- 91 Фурманова В. П. Межкультурная коммуникация и культурно-языковая прагматика в теории и практике преподавания иностранного языка (языковой вуз): Диссертация д.п.н. / В.П.Фурманова. – М., 1994. – 475 с.
- 92 Қазақстан Республикасының тұңғыш Президенті болған елбасы Н.А. Назарбаевтың «Ұлт жоспары: 100 нақты қадам» стратегиялық бағдарламасы;
- 93 Қазақстан Республикасында білім беру мен ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы;
- 94 Құнанбаева С.С. Қазіргі шеттілдік білім беру: әдіснамасы және теориясы. - Алматы: ҚазХҚ және ӘТУ абылай хан атындағы, 2010. — 324 б.
- 95 01 қыркүйек 2020 жылғы Қазақстан халқына мемлекет Басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың жолдауынан;
- 96 Климов Е.А. Введение в психологию труда: Учебник для вузов. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1988. – 2-е изд.
- 97 Кон И.С. В поисках себя: личность и ее самосознание / И.С. Кон. – М.: Политиздат, 1984. – 335 с.
- 98 Жақыпов С.М. Психология познавательной деятельности. Алма-Ата, 1992 г.
- 99 Шахнарович А.М. Общая психолингвистика: Уч. пос. – М., 1995.- 67стр.

- 100 Алдамұратов Ә. Оқушылардың грамматикалық ұғымдарды меңгеруі. А., 1992ж.
- 101 Savignon S.J. Communicative Competence: Theory and Classroom Practice. Reading / S.J. Savignon. – MA: Addison-Wesley, 1983.
- 102 Canal M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language teaching and Testing // Applied Linguistics. – 1980. – № 1. – P. 1 – 47.
- 103 Кабардов М.К. Языковые способности: психология, психофизиология, педагогика. 2013г.-400стр.
- 104 Щерба Л.В. Преподавание иностранных языков в средней школе. Общие вопросы методики. Под ред. Рахманова И.В. – М.: Просвещение, 1974. – 112 с.
- 105 Теплов Б. М. Проблемы индивидуальных различий. — М.: 1961, с. 9.
- 106 Лейтес Н.С. Умственные способности и возраст. — М.: «Педагогика», 1971.
- 107 Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. - 3-е изд. - М.; Харьков; Минск; СПб. : Питер, 2002. - 282 с.
- 108 Голубева Г.Б. Технология портфолио в системе педагогической диагностики. – Самара. Профи, 2004. – URL: http://www.masu-inform.ru/datanews/economy_magazine/page76.htm
- 109 Кабардов М.К. Исследования чтения и грамотности. — ПИ РАО. - М.: Русская школьная библиотечная ассоциация, 2013. — 432 с.
- 110 Демина Е.В. Повышение качества профессиональной подготовки учителя на основе информационно-смыслового подхода: Монография / Е.В. Демина. – Нижний Новгород: Изд. НГЛУ им. Н.А. Добролюбова, 2012. – 312 с.
- 111 Учителю о языковой компетенции школьника: психолого-пед. аспекты языкового образования: учебно -методическое пособие / Е. Д. Божович; Российская акад. образования, Московский психолого-социальный ин-т. - Москва: Московский психолого-социальный ин-т; Воронеж: МОДЭК, 2002. - 286,
- 112 Белянин В.П. Психолингвистика. М.: Флинта, 2020. – 416 с.
- 113 Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы
- 114 Қазақстан Республикасының 2016-2019 жж. арналған білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы 2016 жылғы 1 наурыздағы № 205 бұйрық.
- 115 Жинкин Н. Механизмы речи. М.: Издательство Академии педагогических наук, 1958.
- 116 Пассов Е.И. Программа-концепция коммуникативного иноязычного образования. «Развитие индивидуальности в диалоге культур». М.: Просвещение, 2000.
- 117 Малюга Е.Н., Орлова С.Н., Иванова М.В. Интонационно-просодические аспекты речи в экономическом дискурсе. PDF. На материале национальных вариантов английского языка
- 118 Рубинштейн Л.С. Основы общей психологии. Издательство: Питер, 2002 г., 720 стр.

- 119 Волкова Л.С Логопедия. Учебник для вузов. Издательство: М.: Владос
Год: 2006 - 5-е изд. перераб. и доп.
- 120 Павлов И. П. Полное собрание сочинений / АН СССР. - Изд. 2-е, доп. -
М.: Изд-во АН СССР, 1951 - 1954. Т. 3, кн. 2.
- 121 Лаптев В.В Информационная методическая система обучения физике в
школе: Монография. СПб.: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2003. 408 с.
- 122 Шацкий С.Т. Избранные педагогические сочинения. В 2 томах
(комплект). Изд-во педагогика. 1980г.
- 123 Бөрібекова Ф.Б., Жанатбекова Ж. Қазіргі заманғы педагогикалық
технологиялар: Оқулық. – Алматы: 2014. – 360 бет.
- 124 Ушинский К.Д. Педагогические соч. в 6-ти т. — Т. 2. — М., 1988. -С.
30.
- 125 Аймауытов Ж. Тәрбиеге жетекші. 1924ж.
- 126 Бабанский Ю.К. Избр. пед. труды, М., 1989.
- 127 Шумянкova Н.В. Модульное обучение при подготовке
предпринимателей в США/Проблемы зарубежной высшей школы. Обзорная
информация. Выпуск 4. / М, НИИВО, 1992;
- 128 Вульфoв, Б.З. Педагогика рефлексии / Б.З. Вульфoв, В.Н.Харькин. – М.:
Педагогика, 2005. – 184 с.
- 129 Эрик Берн. Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в
игры. М.: Специальная литература, 1996, 398с;
- 130 Кларин М.В. Инновации в обучении. Метафоры и модели. Анализ
зарубежного опыта. М., «Наука», 1997, 223 с;
- 131 Джонсон Х.Ф. Драматизация как метод преподавания» (Перевод с
английского, М, 1917 г;
- 132 Байбекова М.М. Ибраева П.М. Әлеуметтік-психологиялық тренингтер,
әдістемелер мен жаттығулар. Оқу-әдістемелік құрал. Альманах баспасы. –
2019.267 бет.
- 133 Юнусов М.Б., Байбекова М.М. Жоғары оқу орнындағы оқытудың
интерактивті әдістері (жоғары оқу орнының оқытушылары, студенттер мен
мектеп мұғалімдері үшін әдістемелік нұсқаулар). Оқу құралы. Шымкент, 2018ж.
192 б.
- 134 Макаренко А.С. Педагогическая поэма.1920г.
- 135 Давыдов В.В. Теория развивающего обучения. М.: ИНТОР, 1996 г. , 544
стр.
- 136 Гальперин П.Я. Лекции по психологии / Под ред. и с предисл. А. И.
Подольского. М., 2002.
- 137 Выготский Л.С. Мышление и речь. Воображение и творчество в
детском возрасте.Сознание и психика. Изд АСТ., 2009г.
- 138 Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам
/ Н.Д. Гальскова. — М.: Аркти, 2003. – 192 с.
- 139 Гесен С.И. Основы педагогики.Введение в прикладную философию.
Издательство: Школа – Пресс., 1995г. 448стр
- 140 Гесен С. И. Педагогические сочинения /сост. Е. Г. Осовский. Саранск:
Красный Октябрь, 2001. 564 с.

- 141 Каган М. С. Введение в историю мировой культуры. Кн.1. СПб., 2000; Кн.2. СПб., 2001;
- 142 Сластенин, В.А. Педагогический процесс как система / В.А.Сластенин. – М.: МАГИСТР-ПРЕСС, 2000. – 237 с.
- 143 Сергеева, Н.Н. Теоретические основы дополнительного филологического образования в педагогическом вузе: Дис. ... док. пед. наук / Н. Н. Сергеева. – М., 1999. – 331 с.
- 144 Смирнов С.Д. Психология и педагогика высшего образования: от деятельности к личности / С.Д.Смирнов. – М.: Академия, 2001. – 304 с.
- 145 Болонский процесс: проблемы и перспективы / под ред. М. М. Лебедевой. — М.: Оргсервис-2000, 2006.
- 146 Ковальчук М.В. Наука и жизнь: Моя конвергенция: Т. 1: Автобиографические наброски: Научно-популярные и концептуальные статьи. — М.: Академкнига, 2011. — 304 с
- 147 Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка / Российская академия наук. Институт русского языка имени В. В. Виноградова. — 4-е изд., доп. — М.: Азбуковник, 1997. — С. 3—5. — 944 с.
- 148 Толковый словарь русского языка / Под ред. Д.Н. Ушакова. — М.: Гос. ин-т "Сов. энцикл."; ОГИЗ; Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1935-1940.
- 149 И.Я. Лернер. Дидактические основы методов обучения : монография / И.Я. Лернер. – Москва : Педагогика, 1981. – 186 с
- 150 Махмудов, М.И. Организация проблемного обучения в школе [Текст] ... Мишин, Б.И. Настольная книга учителя экономики. – М., 2003. 103стр.
- 151 Бургин М.С. Введение в современную точную методологию науки: структуры систем знания. Издательство: Аспект Пресс, 1994 г.
- 152 Гершунский Б.С.Философия образования: Учебное пособие для студентов высших и средних педагогических учебных заведений. - М.: Московский психолого-социальный институт, 1998.- 432 с.
- 153 Загвязинский В.И. 3-14 Педагогика : учебник для студ. учреждений высш. проф.образования / В. И. Загвязинский, И. Н. Емельянова ; под.ред. В. И. Загвязинского. — 2-е изд., стер. — М.: Издательский центр «Академия», 2012. — 352 с. —
- 154 Прикот О.Г. Методологические основания педагогической системологии: Дис. ...док. пед. наук / О.Г.Прикот. – СПб., 1997. – 303 с.
- 155 Brown, H.D. Principles of Language Learning and Teaching / H.D. Brown. – London: Longman, 2000. – 352 p.
- 156 Токсанбаева Н. К. «Танымдық іс-әрекетке кіріспе» / Н.Қ.Токсанбаева.- 2 басылым.- Алматы: Қазақ университеті, 2020. -164 б. Қазақ университеті, - 2020. 136 – стр.
- 157 Brown, J. The alternatives in language assessment / J. Brown, Th. Hudson. – TESOL Quartely, 1998. – 324 p.
- 158 Хомский Н. Аспекты теории синтаксиса / Н.Хомский. – М. 1972. – 259 с.
- 159 Savignon, S.J. Communicative Competence: Theory and Classroom Practice. Reading / S.J. Savignon. – MA: Addison-Wesley, 1983.

- 160 Commins, J. The cross-lingual dimensions of language proficiency: Implications for bilingual education and the optimal age issue / J. Commins // TESOL Quarterly. – 1980. – № 14. – P. 175 –187.
- 161 Canal, M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language teaching and Testing / M.Canal, M.Swain // Applied Linguistics. – 1980. – № 1. – P. 1 – 47.
- 162 Bachman, L.F. Fundamental Considerations in Language Testing / L.F. Bachman. – N.Y.: Oxford University Press, 1990.
- 163 Widdowson, H.G. Teaching Language as Communication / H.G. Widdowson. – N.Y.: Oxford University Press, 1990.
- 164 Rose, K. Pragmatics in Language Teaching. Applied Linguistics / K.Rose, G.Kasper. – Cambridge University Press, 2005. – 425 p.
- 165 Widdowson, H.G. Teaching Language as Communication / H.G. Widdowson. – N.Y.: Oxford University Press, 1990.
- 166 Мильруд Р. П. Культурное самоопределение личности как проблема иноязычного образования / Р. П. Мильруд // Научный диалог. — 2016. — № 2 (50). — С. 404—415
- 167 «Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің мәселелері» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2010 жылғы 8 ақпандағы № 77 Қаулысы
- 168 Лисовский В.Т. Социология молодежи: Учебник / Под ред. проф. В.Т.Лисовского. —СПб: Изд-во С.-Петербургского университета, 1996. 460 с.
- 169 Делия В.П.Формирования и развитие инновационной образовательной среды гуманитарного вуза// издательство: ИСЭПиМ.- 2008.
- 170 Рудик Г. А., Фейгина А. И., Харабарин А. А. "Профессионал" журналы № 8, 1992, с.30;
- 171 Спиноза Бенедикт. Этика. - СПб.: Азбука, 2001.
- 172 Толковые словари // Большая российская энциклопедия. Том 32. — М., 2016. — С. 237—238.
- 173 Сайлыбаев Б.А. Үздіксіз білім: терминологиялық сөздік.Оқу құралы. – Алматы: АГТУ, 2006. 100 б. (Н.Р. Шаметовпен авторлық бірлестікте).
- 174 Мудрик, А.В. Социализация вчера и сегодня / А.В. Мудрик. – Москва : МПСИ, 2006. – 432 с.
- 175 Флиер А.Я. Культурология для культурологов. - М., 2000.
- 176 Эльконин Д.Б. Психология игры / Д. Б. Эльконин. – Москва: Педагогика, 1978. – 301;
- 177 Быстрицкий Е.К. Феномен личности: мировоззрение, культура, бытие. - К., 1991. -200стр.
- 178 Ворожцова И.Б. Основы лингводидактики.Учебное пособие. Ижевск. 2007г., 117стр.
- 179 Сорокова М.Г. Система Монтессори.Теория и практика. 2003г.
- 180 Иванова Н.В, Капустюк Н.К. Правила русского языка в стихах для начальной школы. Феникс. 2016г. 101стр.
- 181 Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии: Монография. 2008, Директ-Медиа.

- 182 Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии: Монография. 2008, Директ-Медиа
- 183 Сергеева В.П, Зиборова Ю.В, Сергеева И.С, Сороковых Г.В, Подымова Л.С. Тьютор в образовательном пространстве. Учебное пособие. Инфра-М. 2019г.
- 184 Флиер, А. Культурология 2011: Авт. сб. эссе и статей / А.Я.Флиер. – М.: Согласие, 2011. – 560 с.
- 185 Шамов Д. Русский дух в стране самураев. Изд. Символ-Плюс. Электронная книга.
- 186 «Ильина книга» Лингвистический источник. М.: Индрик, 2006. — 978 с.
- 187 Горлова Е. Настольная книга классного руководителя начальной школы. Феникс. серия: Библиотека учителя. 286 стр.
- 188 Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. - М.: Педагогика, 1989. - 192 с.
- 189 Монахов В.М. Педагогическая технология профессора В.М. Монахова // спец. выпуск «Педагогического вестника» - Успешное обучение, 1997.
- 190 Сорокова М.Г. Система Монтессори. Теория и практика. 2003г.
- 191 Koryakovtseva, N.F. The use of new technology in language education and learner autonomy/ N.F. Koryakovtseva // Вестник Московского государственного лингвистического университета. - 2014. - №3(689). - С. 40-47
- 192 Конкаева О.Б., Утекова Г.Н. Өнертапқыштық тапсырмаларды шешу теориясы технологиясының қолданылуы: әдістемелік нұсқаулық. – Атырау, 2018. – 79 б.
- 193 Спатай А.О., Байбекова М.М., Токсанбаева Н.Қ., Қаражігітова К.Н., Битемирова А.Е. Үздіксіз кәсіби білім берудегі студент портфолиосының маңыздылығының психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері. Қазақстанның ғылымы мен өмірі. №3/4. 2020. – Б. 360–366. ISSN 2073–333X;
- 194 Урмашев Б.А. Критериалды бағалау технологиясы: Оқу құралы / Б.А. Урмашев-Алматы: «ССК» баспасы, 2016.-140 б.
- 195 Маслоу А.Х. Мотивация и личность. ООО Издательство «Питер», 2014г.
- 196 Мильруд, Р.П. Методика преподавания английского языка (English Teaching Methodology) / Р.П. Мильруд. – М.: Дрофа, 2005. – 253 с.

Қосымша А

Білім беру үдерісіне енгізу туралы акт

Бекітемін
Шымкент қаласы Білім басқармасына қарасты
«Қ.Сыпатаев атындағы №7 ІТ мектеп- лицейі»
КММ директоры Р.Алмаханқызы

Ғылыми – зерттеу жұмысты БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНЕ ЕНГІЗУ ТУРАЛЫ АКТ

Шымкент қаласы Білім басқармасына қарасты «Қ.Сыпатаев атындағы №7 ІТ мектеп- лицейі» КММ мұғалімдеріне ізденуші-докторант Спатай Айгүл Оразбекқызының 6D010300- «Педагогика және психология» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындаған «Үздіксіз білім беруде педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлығын зерттеудің психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері» тақырыбындағы диссертациялық жұмысы бойынша ғылыми зерттеу нәтижелері енгізілгені туралы осы актіні жасады.

Ғылыми- зерттеу жұмысы бойынша мектеп мұғалімдеріне автор өзінің шығарған «Ағылшын тілін меңгертудің инновациялық тәсілдері» және өзге де бірнеше оқу-әдістемелік құралдарының көмегімен «Үздіксіз кәсіби білім беру педагогтарының (ағылшын тілі) инновациялық іс-әрекеті» тақырыбында біліктілік арттыру семинары өткізіліп, үздіксіз кәсіби білім берудегі ағылшын тілін меңгеруге оқытушылардың дайындығын зерттеу мәселесіне арналған сауалнамалар жүргізілді.

Шымкент қаласы Білім басқармасына қарасты «Қ.Сыпатаев атындағы №7 ІТ мектеп- лицейі» КММ келесі құрамдағы комиссиясы:

Төрайымы:

Шымкент қаласы Білім басқармасына қарасты «Қ.Сыпатаев атындағы №7 ІТ мектеп- лицейі» КММ директоры: Р.Алмаханқызы

Комиссия мүшелері

Оқу –ісі жөніндегі директордың орынбасары:

Ағылшын тілі мұғалімі:

Ағылшын тілі мұғалімі:

М.Сүлеймен

Ж.Аширова

Л.Қалыбаева

Қосымша Ә
Білім беру үдерісіне енгізу туралы акт

Бекітемін
Түркістан облысының адами әлеуетті
дамыту басқармасы
SHYMKENT
JOGARU PEDAGOGIKALYQ
KOLLEDJI директоры

Г.Ж.Ибрагимова

Ғылыми – зерттеу жұмысты
БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНЕ ЕНГІЗУ ТУРАЛЫ АКТ

Түркістан облысының адами әлеуетті дамыту басқармасы Шымкент жоғары педагогикалық колледжінің оқытушыларына ізденуші-докторант Спатай Айгүл Оразбекқызының 6D010300- «Педагогика және психология» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындаған «Үздіксіз білім беруде педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлығын зерттеудің психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері» тақырыбындағы диссертациялық жұмысы бойынша ғылыми зерттеу нәтижелері енгізілгені туралы осы актіні жасады.

Ізденуші -докторант Спатай Айгүл Оразбекқызы колледж оқытушыларына «Үздіксіз кәсіби білім беру педагогтарының (ағылшын тілі) инновациялық іс-әрекеті» тақырыбында біліктілік арттыру семинары өткізіп, өзінің шығарған «Ағылшын тілін меңгертудің инновациялық тәсілдері» атты оқу-әдістемелік құралындағы дидактикалық ойындармен таныстырды. Ғылыми- зерттеу жұмысы бойынша колледж оқытушыларына үздіксіз кәсіби білім берудегі ағылшын тілін меңгеруге оқытушылардың дайындығын зерттеу мәселесіне арналған сауалнамалар эксперименттік және бақылау топтарында жүргізілді.

Түркістан облысының адами әлеуетті дамыту басқармасы Шымкент жоғары педагогикалық колледжі келесі құрамдағы комиссиясы:

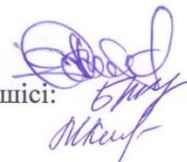
Төрайымы: Түркістан облысының адами әлеуетті дамыту басқармасы Шымкент жоғары педагогикалық колледжі директоры: Г.Ж.Ибрагимова

Комиссия мүшелері

Оқу –ісі жөніндегі директордың орынбасары:

Филология және әлем тілдері бөлімінің меңгерушісі:

Ағылшын тілі оқытушысы:

А.С.Имамураулов

Б.Х.Маманазаров

М.Ш.Кадырова

Қосымша Б

«Үздіксіз кәсіби білім беру педагогтарының (ағылшын тілі) инновациялық іс-әрекеті» тақырыбында біліктілік арттыру семинарының жоспары

SILKWAY ХАЛЫҚАРАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТИ

1992

«Бекітемін»

Педагогикалық факультетінің деканы
PhD, аға оқытушы Жорабекова А.Н.

20 10 ж.

«Үздіксіз кәсіби білім беру педагогтарының
(ағылшын тілі) инновациялық іс-әрекеті»
тақырыбында біліктілік арттыру семинарының
жоспары

Шымкент, 2020

Семинардың мақсаты – ағылшын тілі педагогтарының кәсіби қызметке бейімделу міндеттерін шешуге көзделген үздіксіз білім беру жүйесінде тіл меңгеруге даярлықтарын анықтауда психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерді теориялық негіздеу және эксперименттік тексеру.

Үздіксіз білім берудегі педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлықтары және осы даярлықты нәтижелі ететін оқытудың инновациялық әдістері.

Күтілетін нәтиже: үздіксіз білім беруде үйлесімді дамыған, жоғары күзіретті білімді, бәсекеге қабілетті жеке тұлғаның қалыптасуы келесі жағдайларда табысты болады:

- педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлығы тиісті талаптарға сай жүзеге асырылғанда;
- педагогтардың ағылшын тілді меңгеру қызметінде кәсіби ойындардың жүйесі қолданылғанда;
- педагогтардың ағылшын тілін меңгеруде танымдық іс-әрекеттерін біріккен-диалогты сипатта ұйымдастыру орын алғанда;
- оқыту сапасын арттыруды көздеген белсенді оқыту әдістері жүзеге асырылып қолданылғанда.

Семинардың міндеттері:

- үздіксіз білім беру жүйесінде педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге дайындығын теориялық-әдістемелік тұрғыдан анықтап, негіздеу;
- үздіксіз кәсіптік оқытудағы инновациялық оқыту әдістерінің мәнін нақтылап анықтау;
- үздіксіз білім берудегі белсенді оқыту әдістерінің жүйесін және оның қолданылу тәсілдерін теориялық тұрғыдан негіздеп, жасау және эксперименттік жолмен тексеру;
- біріккен-диалогты танымдық әрекет үздіксіз білім беру жүйесіндегі оқыту процесінің мақсаты, әрі ең жоғарғы тиімділікке жету шарты болуын дәлелдеу;
- оқытудың белсенді әдістері (іскерлік ойындары, әлеуметтік-психологиялық тренингтер, кәсіби ойындар т.б.) өте тиімді деп есептеліп, олардың ұйымдастырылуының психологиялық негізі болып біріккен-диалогты танымдық әрекет алға шығуы;
- үздіксіз кәсіби білім берудегі кәсіби ойындар жүйесін және оның қолданылу тәсілдерін теориялық тұрғыдан негіздеп, жасау және эксперименттік жолмен тексеру.

Семинардың мақсаты – ағылшын тілі педагогтарының кәсіби қызметке бейімделу міндеттерін шешуге көзделген үздіксіз білім беру жүйесінде тіл меңгеруге даярлықтарын анықтауда психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерді теориялық негіздеу және эксперименттік тексеру.

Үздіксіз білім берудегі педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлықтары және осы даярлықты нәтижелі ететін оқытудың инновациялық әдістері.

Күтілетін нәтиже: үздіксіз білім беруде үйлесімді дамыған, жоғары құзіретті білімді, бәсекеге қабілетті жеке тұлғаның қалыптасуы келесі жағдайларда табысты болады:

- педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлығы тиісті талаптарға сай жүзеге асырылғанда;
- педагогтардың ағылшын тілді меңгеру қызметінде кәсіби ойындардың жүйесі қолданылғанда;
- педагогтардың ағылшын тілін меңгеруде танымдық іс-әрекеттерін біріккен-диалогты сипатта ұйымдастыру орын алғанда;
- оқыту сапасын арттыруды көздеген белсенді оқыту әдістері жүзеге асырылып қолданылғанда.

Семинардың міндеттері:

- үздіксіз білім беру жүйесінде педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге дайындығын теориялық- әдістемелік тұрғыдан анықтап, негіздеу;
- үздіксіз кәсіптік оқытудағы инновациялық оқыту әдістерінің мәнін нақтылап анықтау;
- үздіксіз білім берудегі белсенді оқыту әдістерінің жүйесін және оның қолданылу тәсілдерін теориялық тұрғыдан негіздеп, жасау және эксперименттік жолмен тексеру;
- біріккен-диалогты танымдық әрекет үздіксіз білім беру жүйесіндегі оқыту үдерісінің мақсаты, әрі ең жоғарғы тиімділікке жету шарты болуын дәлелдеу;
- оқытудың белсенді әдістері (іскерлік ойындары, әлеуметтік-психологиялық тренингтер, кәсіби ойындар т.б.) өте тиімді деп есептеліп, олардың ұйымдастырылуының психологиялық негізі болып біріккен-диалогты танымдық әрекет алға шығуы;
- үздіксіз кәсіби білім берудегі кәсіби ойындар жүйесін және оның қолданылу тәсілдерін теориялық тұрғыдан негіздеп, жасау және эксперименттік жолмен тексеру.

Кіріспе сөз

Сәлеметсіздер ме, құрметті ұстаздар! Бүгін сіздермен кездескеніме өте ерекше қуанып тұрмын. Бүгін біз Сіздермен үздіксіз білім берудегі педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлықтары және осы даярлықты нәтижелі ететін оқытудың инновациялық әдістері жайлы айтатын боламыз. Ендеше барлығымыз келіп шеңбер құрып тұрайық.

1 жаттығу. «Eatable - uneatable»

Мақсаты: Ойлау қабілетін дамыту

Қатысушылар шеңбер бойымен тұрады. Кезек – кезекпен мұғалім допты лақтырып, бір жейтін немесе жеуге жарамайтын заттың атауларын атайды. Ал қатысушылар шапшаң ойлап, допты ұстап алу немесе допты лақтыру керек.

Семинар барысы:

Интерактивті оқыту әдістерін ендіру-қазіргі заманауи жоғары оқу орындарында студенттерді даярлауды жетілдірудің маңызды бағыттарының бірі және құзіретті қатынасты тиімді жүзеге асырудың міндетті шарттарының бірі.

Оқытудың интерактивті әдістерін ендіру – қазіргі таңдағы заманауи жоғары оқу орындарындағы студенттерді даярлаудың маңызды бағыттарының бірі. Қазіргі уақытта педагогтар өз мамандықтары бойынша құзіретті ғана болып қоймай, білімге жаны құмар, жан-жақты танып-білуге ұмтылған студенттерге орасан зор ауқымда білім қорын берулері де тиіс болып отыр. Бірақ көптеген педагогтар оқыту үдерісіне қатысты жаңа көзқарастарды қабылдамай отыр, көптеген зерттеулердің мәліметтеріне яғни, белсенді әдістер қолдану студенттерді оқыту үдерісін тиімді ететін жолдың бірі екендігін басты назарда ұстайтын бағыттарға атүстірт қарауға ешқандай да болмайды. Қарапайым тілменен айтқанда, студенттер оқу үдерісін белсенді әдістер көмегімен өткізген жағдайда материалды жақсы есте сақтап, түсінетін болады. Осыдан шығатын қорытынды: негізгі әдістемелік инновациялар бүгінгі таңда оқытудың интерактивті әдістерін қолданумен байланысты.

Оқыту үдерісі барысында бірінші кезекте тыңдаушылар өздерін оқу материалымен салыстыратын, оқылып меңгерілетін ситуацияға енетін, белсенді әрекеттерге ынталандыратын, өздерінің табыстарын бастан кешіріетін және соған сәйкес өздерінің мінез-құлықтарын мотивациялайтын әдістерге көңіл бөлулері тиіс. Міне осы талаптарға үлкен дәрежеде оқытудың интерактивті әдістері жауап береді.

Оқытудың интерактивті әдістеріне сүйенетін оқу үдерісі таным үдерісіне барлық студенттердің ешкім қалыс қалмай енуін ескере отырып ұйымдастырылады. Бірлескен іс-әрекет әркімнің жеке ерекше үлес қосуын білдіреді, жұмыс барысында білімдер, идеялар мен іс-әрекет тәсілдерімен алмасу жүзеге асатын болады. Жеке-дара, жұптық және топтық жұмыстар, жобалық

жұмыстар, рөлдік ойындар ұйымдастырылады және құжаттармен жұмыс, түрлі ақпарат көздерімен жұмыс жасау жүзеге асырылады. Интерактивті әдістер өзараәрекет ұстанымдары, оқып-білім алушылардың белсенділіктеріне негізделеді, топтық тәжірибеге және міндетті кері байланысқа сүйенеді. Ашықтығымен, қатысушылардың өзараәрекетшілдігімен, олардың аргументтерінің тең болуымен, бірлескен білімдерінің жинақталуымен, өзара баға мен бақылау мүмкіндігі болуымен сипатталатын білім беретін қарым-қатынас ортасы құрылады.

Жетекші оқытушы жаңа білімдермен бірге оқу үдерісі қатысушыларын бірлескен ізденіске жетелейді. Оқытушының белсенділігі студенттердің белсенділігіне орын береді, оның міндеті студенттердің құлшынбалылығы ояну үшін жағдайлар жасау. Оқытушы өзінен оқу ақпараттарын өткізуші өзіндік бір ерекше сүзгіш (фильтр) рөлінен бас тартып, жұмыста ақпарат көздерінің бірі ретіндегі көмекші рөлін орындайды. Сондықтан да, интерактивті оқыту әуел бастан-ақ аса ересек оқып-білім алушы адамдарды қарқынды түрде оқытуға арналған.

Білім беруде оқытушы мен студенттердің өзараәрекет етулерінің 3 түрі бекітіліп, әрі кеңге танымал болған, оны схема түрінде беруге болады.

1. Пассивті, енжар әдістер

2. Актив, белсенді әдістер

3. Интерактивті әдістер

Олардың әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері бар.

Жалпы білім беретін мектептерде білім мазмұнын жетілдіру, арттыру үдерісінде оқушылардың құзіреттілігін қалыптастыру – бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі. Бүгінгі таңда әлемдік білім кеңістігіне ене отырып, бәсекеге қабілетті тұлға дайындау үшін адамның құзіреттілік қабілетіне сүйену арқылы нәтижеге бағдарланған білім беруді көздеп отырмыз. Сондықтан да оқытуды құзіреттілік тұрғысынан ұйымдастыру, түпкі нәтижені құзіреттілік тұрғысынан айқындау туралы мәселелер білім беру үдерісіне енді. Қоғамдық-саяси өмірге белсене араласа білетін, өзіндік пікірін жазбаша да ауызша түрде жеткізе алатын тұлға қалыптастыру – бүгінгі таңдағы педагогтардың алдында тұрған міндеттердің бірі.

Тілді қолдану және оны игеру барысында бірқатар құзіреттер дамитын адамның іс-әрекетін қосып алады, олар – жалпы және коммуникативті тілдік құзіреттер. Олар түрлі жағдайларда міндеттердің шешілуін мәтіндерді қабылдау не тудыруға байланысты түрлі шектеулерге қарамастан тиісті стратегияларды қолдана отырып қамтамасыз етеді. Осы процестерді коммуниканттардың бақылауы ары қарай даму мен құзіреттердің модификациясына алып келеді.

Қарастырылатын құжат тілді оқу мен оны қолдану формалары сипатталатын терминдерді ашады:

- *Құзіреттер* адамға түрлі іс-әрекетті жасауға мүмкіндік беретін білімдер, шеберліктер мен жеке тұлғалық қасиет сапалардың жиынтығын білдіреді.

- *Жалпы құзіреттер* тілдік болмайды, олар коммуникативтіні қоса кез-

келген іс-әрекетті қамтамасыз етеді.

- *Коммуникативті тілдік құзіреттер* тілдік шараларды қолдану арқылы іс-әрекетті жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

- *Контекст* – бұл фонында коммуникативті әрекеттер орындалатын оқиғалар мен ситуативті факторлардың спектрі.

- *Тілдік іс-әрекет* – нақты коммуникативті міндеттерді орындауға бағытталған ауызша және жазбаша мәтіндерді қабылдау/ не тудыру үдерісінде белгілі қарым-қатынас саласында коммуникативті құзіреттерді практикалық қолдану.

- *Іс-әрекеттің коммуникативті түрлері* белгілі бір іс-әрекет аумағы саласында қарым-қатынастың коммуникативті міндеттерін шешу мақсатында бір не бірнеше мәтіндерді мағыналық өңдеу үдерісінде коммуникативті құзіреттерді жүзеге асыруды білдіреді.

- *Мәтін* – нақты міндетті шешуге бағытталған, оларды түсіну мен туындауы қарым-қатынас шеңберінде пайда болатын, ауызша не жазбаша пікірлердің (дискурс) байланысты кезектестігі.

- *Қарым-қатынас аумағы* деген әлеуметтік өзараәрекет жүзеге асырылатын қоғамдық өмірдің кең спектрі. Тілді қолдануға қатысты мұнда білімдік, кәсіби, қоғамдық және жеке тұлғалық аумақтар ерекше бөлінеді.

- *Стратегия* – бұл адам таңдайтын міндеттің шешілуіне бағытталған әрекет курсы.

- *Міндет* – бұл нақты нәтиже (проблеманың шешілуі, алға қойылған мақсатқа қол жету) алуға қажетті мақсатты әрекет.

Ағылшын тілін меңгертудің инновациялық тәсілдері

Оқытудың жаңа педагогикалық технологияларын меңгеру мұғалімнен орасан зор іскерлік пен шығармашылыққа негізделген ізденістерді талап етті. Осы мақсатта көздеген жүйелі ізденістер мұғалімнің жаңа технологияны меңгеруіне, инновациялық жетілуіне мүмкіндік берді.

Педагогикалық технология - мұғалімнің кәсіби қызметін жаңартушы және жоспарланған нәтижеге жеткізетін іс-әрекеттер көзі болды.

Ақпараттық технологиялар білім, білік, дағдыны игеру үшін қажетті ресурс болып, оқушылардың саналы тәрбие, сапалы білім алуына жағдай жасалды, ақпараттық технологиялар оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастыру тиімділігін арттырудың қуатты құралына айналды.

Заманауи педагогтар қызметкерлерінің негізгі мақсаты-білім алушылардың білімін сапалы ету, оның толыққанды жеке тұлға болып қалыптасуына мүмкіндік беру. Жалпы педагогика ғылымында баланы оқыту мен тәрбиелеудің міндеті жан-жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру болғандықтан, жаңа технология бойынша әдістемелік жүйенің басты бөлігі оқыту мақсаты болып қалады.

«Мұғалім – өз білімін үздіксіз жетілдіріп, іздену үстінде болғанда ғана мұғалім, ал ізденуді тоқтатқан күні оның мұғалімдігі тоқтайды»-деп ұлы педагог Ушинский айтқандай білім алу мен білімді болу қоғам дамуына ықпалы зор факторлар. Нағыз педагог өмір бойы оқиды, үйренеді. Әлемдегі жаһандық

өзгерістерге бірінші болып ілесетін, жаңашылдықтың жаршысы – педагог. Еліміздің педагог кадрларды жаңа форматты білім беруде енгізілген үш айлық курс, үш деңгейде оқытып, оны мектеп қабырғасындағы мұғалімдерден бастаған, яғни білім саласындағы ең кіші сатысы, төменнен жоғарыға дейін оқытуды қамтамасыз еткен бұл бағдарламаның басты мақсаты мен түйінді идеясы маған қатты ұнады. Толығырақ айтатын болсам Қазақстан Республикасының 2011-2020 жылдар аралығындағы білім беруді дамытуға арналған мемлекеттік бағдарламасының басты бағыттарының бірі – педагог кадрлардың біліктілігін арттырудағы білім берудің сапасын арттыру және құрылымдық жүйелердің әрекеттестігімен өзара тиімділігін арттыруда Кембридж Университетінің білім бөлімінің білікті мамандарының Қазақстан педагогтарына арнайы ұйымдастырылған Кембриджтегі оқыту тәсілдерінің теориялық негізін елімізге енгізу үлкен жетістік болды. Қазіргі жаһандық заманауи дамуда тұралап қалған еліміздегі білім беру саласының, әлемдік білім беру стандарттарымен таныса отырып, оның тиімді тұстарын жүйелеп, өз елімізде пайдаланып, іске асыру жолында көп жұмыстар атқарылуда. осы курстың заманауи оқытудағы топтастырылған жеті модульмен таныстық. Олар:

1. Оқу мен оқытудағы жаңа әдіс –тәсілдер
2. Сыни тұрғыдан ойлауға үйрету
3. АКТ және сандық технологияларды білім беруде пайдалану
4. Оқу үшін және оқытуды бағалау
5. Дарынды және талантты балалармен жұмыс жүргізу
6. Орта білім берудегі жас ерекшеліктеріне байланысты топтағы психологиялық- педагогикалық ерекшеліктері
7. Мектептегі басқару жүйесімен көшбасшылық

Бұл аталған жаңаша оқыту модульдердің барлығы білім берудегі осы уақытқа дейінгі белсенді қолданып келген Жанпейісованың «Модульдік оқыту жүйесі», Сатылай кешенді оқыту, СТО-стратегиялық бағдарламасы бойынша білім берудегі жаңа технологиялардың қатарын толықтырғандай болды. Сындарлы оқытуда білім алушыға білім бере отырып ,сол алған білімін болашақта пайдалана алуға бағыт беру дағдысын қалыптастыру екен, ал біз дәстүрлі оқытуда алпыс жыл бойы тек білім берсек ал дағды қалыптастырмаған екенбіз. Яғни білім,білік бар да дағды жоқ. Білім алушы өз ойын еркін айтып, сабақта топтық, жұптық, жеке жұмыс жүргізіліп, өзін-өзі және өзара бағалап,топта ынтымақтастық қарым-қатынас орнатылады, жеке тұлғаға бағытталған, құзіретті тұлға қалыптасады. Сабақ топтық жұмыстармен тығыз байланыста іске асады топтастыруда менің қолдағаным және ұнағаны топтастырудағы топтың үздіксіз ауысып отыруы егер бір орыннан тапжылмаса оқушы дамымайды деген қағидаға толық көз жеткіздім. Өйткені бұл жағдай өз тәжірибемде толық көрініс тапты. Оқу үдерісі белсенді әрі жаңаны үйрену тұрғысында жүргізілуі керек. Шәкірт шынайы өмір туралы жеке түсінігін өзі қалыптастырады, мұғалім оның түсінігін қоғаммен, ортамен байланыстыруға жағдай туғызуға, қажет болғанда бағыт- бағдар, ақыл- кеңес береді. Мен өз университетімдегі студенттерді шет ел студенттерімен тең санаймын, біздің балалардың да қабылеті жоғары өйткені мен сабақ беру барысында

студенттермен жиі пікірлесемін, сонда олар оқыту мен оқудағы негізгі проблемаларды өзіммен тең тіпті асып кететін құнды ойлар айтып, өздерінің ұсыныстарын айта алады. Мысалы қосымша сабақтар өткізіп, ағылшын тілінен даярлайтын курстарға барып, тіпті интернет арқылы шет елмен тікелей байланысып сөйлесейікші деген қызығушылық танытады ол мені қатты қуантады. Өйткені олар өз болашағын анықтауға және жоспарлауға ұмтылады.

Жанаша оқытып оқушының толыққанды білім алуына бағыт беруде топпен жұмыс істеу өте тиімді білім алудың шыңы, яғни олар талқылайды. Тәжірибеде көрсетеді, дәлелдейді. Сонда ғана, олар өздеріне қажетті білім ала алады. Осындай дәлелдеулерден соң, пәндік білім беруді жаңа технологиямен байланыстыра отырып, ағылшын тілінің болашағы елімізде жарқын дамуда деп, нық сеніммен айта аламын. Ендеше іске сәт құрметті әріптестер.

Қосымша В

Silkway Халықаралық университеті

«Келісемін»
Ғылым және инновациялар жөніндегі
проректор
 Жуматаев Н.С.
« 22 » 06 20 20 ж.

Ғылыми-зерттеу жұмыстарының нәтижелерін оқу үрдісіне ендіру туралы акт

6D010300 – «Педагогика және психология» мамандығының ізденушісі А.О. Спатайдың «Үздіксіз білім беруде педагогтардың ағылшын тілін меңгеруге даярлығын зерттеудің психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері» тақырыбындағы докторлық диссертациясының аясында 2019-2020 оқу жылының II- жарты жылдығында 5B010300– «Педагогика және психология» мамандығы студенттеріне III- курс 6 семестрінде «Педагогты кәсіби қызметке психологиялық-педагогикалық дайындау әдістемесі (ағылшын тілін меңгерту құзыреттілігі негізінде)» атты элективті курс жүргізіп, педагог-психолог мамандығын игеретін студенттерге білім беру бағдарламасын енгізгені жайында актіні құрды.

«Педагогты кәсіби қызметке психологиялық-педагогикалық дайындау әдістемесі (ағылшын тілін меңгерту құзыреттілігі негізінде)» пәні педагогикалық мамандық бойынша оқитын студенттер педагогтың кәсіби қызметте шетел тілін үйренудің психологиялық тұрғыдан қарастырып, тиімді оқыту жолдарымен танысты.

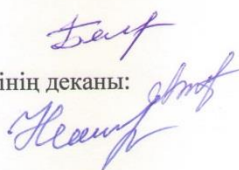
Студенттер «Педагогты кәсіби қызметке психологиялық-педагогикалық дайындау әдістемесі (ағылшын тілін меңгерту құзыреттілігі негізінде)» атты элективті курсынан игерген білімдері негізінде шетел тілін оқытудағы психология курсы бойынша негізгі ғылыми психологиялық-педагогикалық терминдерді, түсініктерді, шетел тілін оқытудағы мақсат-міндеттерін меңгерді.

Комиссия мүшелері:

Кафедра меңгерушісі:

Педагогикалық факультетінің деканы:

ОӘБ бастығы:

п.ғ.к, аға оқытушы Б.С. Анарметов

PhD, аға оқытушы А.Н. Жорабекова

Н.Д. Каменских

Қосымша Г

«Педагогты кәсіби қызметке психологиялық-педагогикалық дайындау әдістемесі (ағылшын тілін меңгерту құзыреттілігі)» элективті курсының
силлабусы

SILKWAY ХАЛЫҚАРАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТИ
«Педагогика және психология» кафедрасы

1992

SWIU

Бекітемін
Педагогикалық факультетінің деканы
PhD, аға оқытушы А.Н. Жорабекова
(аты-жөні, қолы)
« 28 » 08 2019ж.

Жұмыс оқу бағдарламасы
СИЛЛАБУС
(Студенттер үшін оқу бағдарламасы)

Пәннің атауы- Педагогты кәсіби қызметке психологиялық-педагогикалық дайындау әдістемесі (ағылшын тілін меңгерту құзыреттілігі негізінде)

Мамандығы 5B010300- Педагогика және психология
Кредит саны: 3
Лекция сабақ 15 сағат
Практикалық (семинар) дәріс 30 сағат
Лабораториялық дәріс _____ сағат
СӨӨЖ 45 сағат
СӨЖ 45 сағат
Оқыту түрі күндізгі
Семестрі 6
Аралық бақылау: P1 (8 апта); P2 (15 апта)

Шымкент, 2019

Силлабусты дайындаған «Педагогика және психология» кафедрасының докторанты Спатай Айгүл Оразбекқызы

Силлабус «5В010300-Педагогика және психология» мамандығы үшін «Педагогты кәсіби қызметке психологиялық-педагогикалық дайындау әдістемесі (ағылшын тілін меңгерту құзыреттілігі негізінде)» пәні бойынша оқу бағдарламасының негізінде бекітілген.

Силлабус кафедра мәжілісінде талқыланған: хаттама № 1, «26» 08. 2019ж.

Кафедра меңгерушісі: М. Байбекова пс.ғ.к.доцент м.а. Байбекова М.М.

Силлабус Педагогика факультетінің әдістемелік комиссиясының мәжілісінде бекітілген. Хаттама №1, «28» 08. 2019ж.

Оқытушы туралы мәліметтер

Аты-жөні: Спатай А.О.

Ғылыми дәрежесі:

Офис: 406 ауд. Педагогика және психология кафедрасы

Мекен-жайы: Шымкент қ., Тоқаев көшесі 27А

E-mail: spatay.aygul@mail.ru

Кеңес уақыты: сейсенбі, сағат 12.00

Түсініктеме

Түсініктеме

«Педагогты кәсіби қызметке психологиялық- педагогикалық дайындай әдістемесі (ағылшын тілін меңгерту құзыреттілігі негізінде)» пәнін меңгеру барысында студент бірінші рет психология ғылымының негізгі әдістерімен тәжірибе жүзінде кездесіп, оларды дұрыс қолдану ережелерімен танысады және психологиялық ғылыми зерттеу жүргізу үшін қажетті білімдер мен іскерліктерді меңгереді.

Пәннің мақсаты: Педагогты кәсіби қызметке шетел тілін оқытуды психологиялық тұрғыдан қарастыру, тиімді оқыту жолдарымен таныстыру.

Пәннің міндеттері:

- Студенттердің кәсіби қызметке психологиялық- педагогикалық дайындау әдістемесін, шетел тілін оқытудағы психологиялық мәселелерді айқындап, олардан шығу жолдарын қарастыру;

- Оқытудың тиімді жолдарын қарастыру, өмірлік және кәсіби жағдаяттарда байланыстыра отырып дамыту.

Пәннің мазмұны:

Шетел тілдерін оқыту психологиясының пәні, психологиялық ғылым жүйесіндегі орны. Шетел тілдерін оқыту психологиясының даму кезеңдері. Оның дамуының негізгі жолдары мен бағыттары. Шетел тілдерін оқыту психологиясының мазмұны және жүйесі. Шетел тілін оқыту психологиясында мұғалімнің жеке тұлға болып қалыптасуындағы және педагогикалық еңбектің саласын арттырудағы ролі. Білімнің түрлі ғылыми жүйесінің арасындағы шет тілдерін оқыту психологиясы. Шетел тілдерін оқыту психологиясының жалпы, әлеуметтік, жас ерекшеліктер психологиясы, педагогикалық, медициналық психология, психолінгвистика, психосемантика, сонымен қатар, педагогика мен шетел тілдерін оқыту әдістемесі мен пәнаралық байланыстар.

Оқытудың нәтижесі.

Пәнді оқудың соңында студент білуі керек:

- Шетел тілін оқытудағы психологиясының негізгі ұғымдарын;
- Шетел тілі мұғаліміне қойылатын психологиялық талаптарды;
- педагогтың кәсіби қасиеттерін және ағартушылық жұмыстарын;

Игеруі керек:

- жағдаяттарды шешу барысында қолданылатын ғылыми- практикалық білімді;
- педагогикалық қасиеттерді;

Меңгеруі керек:

- шетел тілін оқытудағы психология курсы бойынша негізгі ғылыми психологиялық- педагогикалық терминдерді, түсініктерді;
- шетел тілін оқытудағы психология пәнінің мақсат- міндеттерін;

Істей алу керек:

- Оқу барысында алған білімін тәжірибеде қолдану;
- Балаға шетел тілін оқытуды түсіндіруде психологиялық тұрғыдан толық қамтамасыз ету;

Түсінуі керек:

- Қазіргі әлемде шетел тілін оқытудың маңызын;
- Мұғалімнің баланың психологиялық дамуы үшін жауапкершілігін;
- Бала үшін шетел тілін оқытудың психологиялық әсерінің құндылығы мен маңызын;

Болуы керек:

- Оқу, өмірлік және кәсіби жағдаяттарда психологиялық тұрақты болу;
- даралық және кәсіби өсуі;

Қабылдауы керек:

- баланың шетел тілін оқытудағы психология мүмкіндіктерін дамыту туралы білімді;

- психологиялық үрдіс құндылықтарының жүйесі туралы білімді;

Пререквизиттер: «Философия», «Жалпы психология», «Тұлға психологиясы», «Әлеуметтік психология», «Психология тарихы», «Этнопсихология», «Кәсіби бағытталған шетел тілі»

**2. Пәннің күнтізбелік-тақырыптық жоспары:
6 семестр**

<i>Апта №</i>	<i>Тақырыптың №</i>	<i>Тақырыптың атауы мен қысқаша мазмұны</i>	<i>Лекция сағат саны</i>	<i>Топтың №, мерзімі</i>	<i>Практ. сабақ сағат</i>	<i>СӨЖ сағат саны</i>	<i>СӨЖ сағат саны</i>	<i>Әдебиеттер</i>	<i>ОТҚ, бейне топтар, инновация</i>
1	1	Педагогты кәсіби қызметке психологиялық- педагогикалық дайындау әдістемесі	1	103-81,82	2	3	3	1,3	Power Point ИТ
	2	Сабақты өткізудегі психологиялық- педагогикалық ұйымдастыру ерекшелігі	1	103-81,82	2	3	3	4,5	Power Point ИТ
	3	Оқу үдерісінің психологизациясы және шетел тілдерін оқытудағы қазіргі заманғы үрдістер	1	103-81,82	2	3	3	6,7, 1	Power Point ИТ
	4	Мұғалімнің педагогикалық жұмысының психологиялық негіздері	1	103-81,82	2	3	3	6,7, 1	Power Point ИТ
	5	Оқыту -тәрбиелік жағдайларды проекциялаудың қағидалары мен әдістері	1	103-81,82	2	3	3	8,9	PowerPoint ИТ
	7	Педагогтың кәсіби құзыреттілігі	1	103-81,82	2	3	3	9,10	Power Point ИТ
	8	Педагогтардың кәсіби құзырлылығын дамытудағы әдістемелік қызметтің ролі.	1	103-81,82	2	3	3	1,3	Power Point ИТ
	9	Мұғалім мен оқушы арасындағы педагогикалық қарым-қатынас	1	103-81,82	2	3	3	12,1	Power Point ИТ
	10	Қазіргі кездегі педагог тұлғасына қойылатын талаптар	1	103-81,82	2	3	3	16,1	Power Point ИТ
	11	Шетел тілдерін оқытудағы жас ерекшеліктеріне қарай тіл дамытудағы психологиялық ерекшеліктер	1	103-81,82	2	3	3	28,2	Power Point ИТ
	12	Семинар сабағына дайындық әдістемесі	1	103-81,82	2	3	3	6,8, 1	Power Point ИТ
	13	Шетел тілін оқыту үдерісінде психологиялық факторлардың өзектілігі	1	103-81,82	2	3	3	16,1 7	Power Point ИТ
	14	Оқытудың белсенді және интерактивті әдістері	1		2	3	3	18,1	Power Point ИТ

	15	Педагогикалық шеберліктің психологиялық негіздері	1		2	3	3	26,2	Power Point ИТ
		Қорытынды	15		30	45	45		

4. Практикалық, лабораториялық сабақтардың күнтізбелік-тақырыптық жоспары (жоспарда жоқ)

5. Семинар (практикалық, лабораториялық) сабақтардың тақырыптары

1. Қазіргі білім берудің мақсаты мен міндеттері.
2. Білім берудің қазіргі мазмұны.
3. Білім беру жүйесінің қазіргі жағдайы.
4. Л.С.Выготскийдің даму және оқыту тұжырымдамасы.
5. Ш.Амонашвили оқытудың тұлғалық-бағдарланған тұжырымдамасы.
6. Бірлескен-диалогтық танымдық іс-әрекет тұжырымдамасы оқыту интенсификациясының шарты ретінде (С.М.Жақыпов).
7. Дамытушы оқыту тұтас педагогикалық жүйе ретінде (П.Я.Гальперин, Л.Занков, В.Давыдов және т.б).
8. Әлеуметтену және тәрбие.
9. Тәрбиенің міндеттері мен тәсілдері.
10. Тұлға психологиялық категория ретінде.
11. Топ және ұжым түсінігі.
12. Студенттік ұжымның даму және қалыптасу ерекшеліктері.
13. Студенттік топтағы тұлғаарлық қатынас құрылымы.
14. Социометрия әдістері.
15. Жоғары мектеп оқытушы тұлғасының психолого-педагогикалық бағыттылығы.
16. Педагогикалық іс-әрекет және жоғарғы мектеп оқытушысына қойылатын кәсіби-тұлғалық талаптар.
17. Педагогикалық қабілеттіліктің құрылымы, олардың түрлері.
18. Оқу -тәрбие үдерісін ұйымдастырудағы оқытушы іс-әрекеті.
19. Оқытушының педагогикалық іс-әрекетіндегі мақсат.
20. Оқытушының педагогикалық іс-әрекетінің құрылымы.
21. Оқытушының жемісті педагогикалық іс-әрекетіне кедергі болатын жағдайлар.
22. Ғылыми іс-әрекетіне әсер ететін факторлар.
23. Дәріс оқытудың белсенді форма ретінде.
24. Оқытушының практикалық сабаққа дайындығының әдістемесі.
25. Дәрістің психологиялық ерекшеліктері.
26. Дәрістің мазмұнына негізгі талаптар.
27. Практикалық сабақтың психологиялық ерекшеліктері.
28. Практикалық сабақтың жүргізудің және жоспарлаудың ерекшеліктері.
29. Оқытушы тұлғасы мен беделі.
30. Педагогикалық іс-әрекетке қабілеттілік.

6 Жеке сабақтардың тақырыптары (жоспарда жоқ)

7. Курс жобаларының (жұмыстарының) тақырыптары (жоспарда жоқ)

8. СӨЖ тапсырмалары

№	Тапсырмалар	Әдебиеттер	Тапсырманы орындау түрі	Тапсыру мерзімі
1	“Қазіргі кездегі білім берудің мақсаттары мен міндеттері” деген тақырыпта реферат жазу	1,2,3(н)	Power Point бағдарламасында ауызша қорғалады	1 апта
2	“Білім берудің қазіргі кездегі концепциялары” атты тақырыпта реферат (1РТ)	4,5,7(н)	Презентация қорғау	2 апта
3	«Мектептегі педагогикалық үрдістің психологиялық негіздер» атты тақырыпта коллоквиум	2,3,4(н)	Жазбаша орындалып, ауызша сұралады	3 апта
4	«Дәстүрлік оқытудың психологиялық ерекшеліктері» атты тақырыпта ауызша хабарлама	1,2,3(н)	Рөлдік ойындар дайындалып, өткізіледі	4 апта
5	“Мәселелік оқытудың психологиясы” / <i>эссе жазу</i>	4,5,7(н)	Жазбаша орындалып, ауызша сұралады	5 апта
6	“Оқытудағы ойын әдістерінің рөлі” деген тақырыпта пікір-талас	2,3,4(н)	Power Point бағдарламасында қорғалады	6 апта
7	“Тәрбиелеу үрдісінің психологиялық негіздері” атты тақырыпта реферат	1,2,3(н)	Жазбаша орындалып, ауызша сұралады	7 апта
8	1-аралық бақылау		Коллоквиум/ ауызша сұрау /	8 апта
9	Қарым –қатынасты психологиялық микрозерттеу (социометрия, референтометрия, анкеталау және т.б. студенттің таңдауы бойынша) (5РТ)	1,2,3(н)	Power Point бағдарламасында ауызша қорғалады	9 апта
10	“Студенттік: оқу және тәрбиелеу психологиясы” атты кітап тарауын қысқаша конспекттеу	4,5,7(н)	Презентация қорғау	10 апта
11	Менежмент психологиясының негізгі түсініктерінің түсініктемесін құрастыру	2,3,4(н)	Жазбаша орындалып, ауызша сұралады	11 апта
12	“Этнопсихология” деген тақырыпта жазбаша бақылау жұмысы (6РТ)	1,2,3(н)	Рөлдік ойындар дайындалып, өткізіледі	12 апта
13	“Мен – болашақ педагог” деген тақырыпта эссе	4,5,7(н)	Жазбаша орындалып, ауызша сұралады	13 апта
14	Мектептегі педагогикалық үрдістің психологиялық негіздері” атты тақырыпта коллоквиум	2,3,4(н)	Power Point бағдарламасында қорғалады	14 апта
15	2-аралық бақылау		Коллоквиум/ ауызша сұрау /	15 апта

9. Білімді бағалау жүйесі

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 16.03.2011 ж. №94 (5-пункт) бұйрығымен бекітілген «Жоғары оқу орындарында білім алушылардың үлгеріміне ағымдық бақылау, аралық және қорытынды аттестаттау өткізудің үлгілік ережелеріне» сәйкес студенттердің оқу жетістіктерінің үлгерімін ағымды бақылау барысында әрбір орындалған тапсырма 100 баллдық шкаламен бағаланады.

Соған байланысты, студенттердің білімін бағалау жүйесі мынадай жолмен жүзеге асырылады:

Баллдық-рейтинг жүйесіне сәйкес күндізгі оқу бөлімі студенттерінің оқу жетістіктерін бағалау үшін мынадай бақылау түрлері қолданылады:

- **ағымды**, лекция, семинар немесе практикалық, лабораториялық сабақтарда және СОӨЖ-де университет пен кафедра бекіткен кестесіне сай әрбір тақырыптар бойынша тапсырмаларда әр аптада жүргізіледі. Нәтижесі аптасын ИС ВУЗ-да тіркеліп отырады;
- **аралық**, университеттің кестесі бойынша бір семестрде 2 рет жүргізіледі: P1 – 8 аптада, P2 – 15 аптада;
- **қорытынды**, емтихан академиялық кезең соңында жүргізіледі. Емтихан бүкіл өтілген материалдарды қамтиды.

Емтиханға жіберу үшін міндетті шарт – белгіленген тапсырмаларды орындау және студенттің рұқсат-рейтинг алуы. Рұқсат рейтингтің бағасы – пән бойынша тапсырмаларды қорытынды бағалаудың кем дегенде 60%-н құрайды (рұқсат рейтингі = $(P1 + P2) / 2 \times 0,6$). Шкалаға сай рұқсат рейтинг – 60%-дан (максимум) 30%-ға (минимум) дейін құрауы тиіс.

Қорытынды бағалау барысында ағымды, аралық бақылау мен емтихан нәтижесі бойынша жинақталған баллдар ескеріледі.

$$K = \frac{P1 + P2}{2} \times 0,6 + E \times 0,4$$

P1 – бірінші рейтинг бағасы;

P2 – екінші рейтинг бағасы;

E – емтиханбағасы.

Сырттай оқу түрі бойынша студенттердің білімін ағымды бақылау академиялық күнтізбеге сәйкес жүргізілетін оқу-емтихан сессиясы басталғанға дейін және оның барысында жүзеге асырылады.

Оқу-емтихан сессиясы басталғанға дейін сырттай оқу түрі бойынша студент бақылау және есептік-кестелік жұмыстардың барлық түрлерін, курс жобалары (жұмыстары), сондай-ақ үй тапсырмаларының жекелеген түрлерін, СӨЖ, пәннің оқу бағдарламасына сәйкес аралық бақылауды толық орындайды.

Студенттердің білімін бағалаудың көп баллдық жүйесі

Пайыздық мазмұны	Әріптік жүйе бойынша бағалау	Баллдардың сандық эквиваленті (төрт баллдық жүйе)	Дәстүрлі жүйе бойынша бағалау
95-100	A	4,0	Өте жақсы
90-94	A-	3,67	
85-89	B+	3,33	Жақсы
80-84	B	3,0	
75-79	B-	2,67	
70-74	C+	2,33	Қанағаттанарлық
65-69	C	2,0	
60-64	C-	1,67	
55-59	D+	1,33	
50-54	D	1,0	
25-49	FX	0,5	Қанағаттарлықсыз
0 - 24	F	0	

10. Курс саясаты

1. Сабаққа кешікпеу;
2. Сабақ барысында сөйлеспеу, газет оқымау, ұялы телефонын өшіріп қою, сағыз шайнамау;
3. Сабаққа іскерлік киімде келу;
4. Сабақты себепсіз жібермеу, денсаулығына байланысты келмеген жағдайда, анықтама әкелу;
5. Жіберілген сабақтарды оқытушы белгілеген уақытта өтеу;
6. Тапсырмалар орындалмаған жағдайда қорытынды баға төмендейді;

7. Сабақтарға апта сайын қатысып отыру;
8. Оқу үдерісіне белсенді қатысу;
9. Үй тапсырмаларын мұқият орындау;
10. Курстастары мен оқытушылармен сабырлы, ашық, жарқын, сыпайы болу;
11. Барлық сабақтарда кері байланысты қолдап отыру;
12. Ұжымдық жұмыстарға және ұяң студенттердің пікірталасқа араласуына ықпал ету;
13. Ұқыпты әрі жауапкершілікті болу;
14. Сабақты дәлелді себепсіз қалдырмауға жауапкершілікпен қарау;
15. Оқу бөлмелерінде темекі шекпеу;
16. Сабақ үстінде ішімдік ішуге жол бермеу.

11. Академиялық тәртіп пен этика саясаты

Академиялық тәртіп пен этика саясаты университеттің Ішкі тәртіп ережелеріне, Студенттің ар-намыс кодексіне негізделген. Атапайтқанда:

- оқытушылармен, университеттің қызметкерлері мен құрбы-құрдастарымен сыпайы болу;
- университеттің, институттың барлық тәрбиелік іс-шараларына қатысу;
- университетте жүріс-тұрыс этикасын сақтау;
- ғимараттарда тазалық сақтау.

12. Пәннің әдістемелік қамтылуы және ОТҚ

13. Ұсынылатын әдебиеттер тізімі:

Әдебиеттер тізімі

Негізгі:

1. Беляев Б.В. Очерки по психологии обучения иностранным языкам
2. Белянин В.П. Психоллингвистика. Учебник., М., 2003.
3. Горолев И.Н., Седов К.Ф. Основы психоллингвистики. М.,1998.
4. Домолов А.Г. Психология личности.М.,1990. Мягкова Е.Ю.
5. Структурные споры при обучении пониманию и переводу иностранного текста.// Психоллингвистические исследования: слово и текст-Т., 1995.
6. Румянцева И.М. Психология речи и лингвопедагогическая психология.М, 2004
7. Тылец В.Г «Психология обучения иностранным языкам». Санкт-Петербург,2006
8. Зимняя И.А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранным языке. М.,1985.
9. Залевская А.А., Медведева И.Л. Психоллингвистические проблемы учебного двуязычия. Т.,2002.

Қосымша әдебиеттер:

10. Андриевская В.В. Возрастные особенности деятельности старшеклассников на уроках иностранного языка. ИЯШ.
11. Зимняя И.А. Психология обучения неродному языку. М.,1989.
12. Колкер Я.М., Устинова Е.С. Речевые способности: как их формировать? ИЯШ. 2000.№4.
13. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. М.,1977.
14. Логинова Л.И. Как помочь ребенку заговорить по - английский. М.2002.
15. П.Кузнецова Т.Д. Роль установки в формировании правильного и ошибочного речевого действия в условиях билингвизма и филингвизма: автореферат дис. к. психол.н. Тбилиси.1982.
16. Успанов К.С. Теория и практика формирования профессионально значимых качеств у будущих учителей.- А., 1998.
17. Шерьязданова Х.Т. Психология человеческого общения. А.,2002.

14. Пән бойынша тапсырмаларды орындау мен тапсыру кестесі

<i>Тапсырма түрлері, апталар бойынша максималды балл</i>	1	2	3	4	5	6	7	8 Р1	9	10	11	12	13	14	15 Р2
Реферат		+											+		
Эссе			+	+										+	
Презентация					+		+		+	+	+	+			
Устный опрос	+					+		+							+
<i>Қорытынды / тақырыптар бойынша максималды баллдың суммарлы нәтижесі</i>	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ

РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН

АВТОРЛЫҚ ҚҰҚЫҚПЕН ҚОРҒАЛАТЫН ОБЪЕКТІЛЕРГЕ ҚҰҚЫҚТАРДЫҢ
МЕМЛЕКЕТТІК ТІЗІЛІМГЕ МӘЛІМЕТТЕРДІ ЕНГІЗУ ТУРАЛЫ

КУӘЛІК

2019 жылғы «23» мамыр № 3544

Автордың (лардың) жөні, аты, әкесінің аты (егер ол жеке басын куәландыратын құжатта көрсетілсе):
АКЕШОВА МАДИНА МУРЗАХАНОВНА, РИЗАХОДЖАЕВА ГҮЛНАРА АБДУМАЖИТҚЫЗЫ, СПАТАЙ
АЙГҮЛ ОРАЗБЕКҚЫЗЫ

Авторлық құқық объектісі: ҒЫЛЫМИ ТҰЙНДЫ

Объектінің атауы: Учебное пособие по английскому языку LEARN ENGLISH TROUGH GAMES

Объектіні жасаған күні: 29.03.2019

Құжат тұлғасынағын <http://www.kazpatent.kz/rq> сайтының
"Авторлық құқық" бөлімінде тексеруге болады. <https://copyright.kazpatent.kz>
Подлинность документа возможно проверить на сайте [kazpatent.kz](http://www.kazpatent.kz)
в разделе «Авторское право» <https://copyright.kazpatent.kz>

Подписано ЭЦП

Оспанов Е.К.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ

РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН

**АВТОРЛЫҚ ҚҰҚЫҚПЕН ҚОРҒАЛАТЫН ОБЪЕКТІЛЕРГЕ ҚҰҚЫҚТАРДЫҢ
МЕМЛЕКЕТТІК ТІЗІЛІМГЕ МӘЛІМЕТТЕРДІ ЕНГІЗУ ТУРАЛЫ**

КУӘЛІК

2019 жылғы « 15 » ақпан № 1765

Автордың (лардың) жөні, аты, әкесінің аты (егер ол жеке басын куәландыратын құжатта көрсетілсе):

ШОЙМАНОВА МОЛДИР БАЛГАБАЕВНА; ФАЗИЛА АРТЫҚБАЕВА ІЛМАРҚЫЗЫ; СПАТАЙ АЙГҮЛ ОРАЗБЕКҚЫЗЫ

Авторлық құқық объектісі: ғылыми туынды

Жаңартылған білім бағдарламасы бойынша ағылшын тілі сабағында критериялды

Объектінің атауы: бағалау

Объектіні жасаған күні: 22.11.2018

СВИДЕТЕЛЬСТВО

**О ВНЕСЕНИИ СВЕДЕНИЙ В ГОСУДАРСТВЕННЫЙ РЕЕСТР
ПРАВ НА ОБЪЕКТЫ, ОХРАНЯЕМЫЕ АВТОРСКИМ ПРАВОМ**

№ 1765 от « 15 » февраля 2019 года

Фамилия, имя, отчество, (если оно указано в документе, удостоверяющем личность) автора (ов):

ШОЙМАНОВА МОЛДИР БАЛГАБАЕВНА; ФАЗИЛА АРТЫҚБАЕВА ІЛМАРҚЫЗЫ; СПАТАЙ АЙГҮЛ ОРАЗБЕКҚЫЗЫ

Вид объекта авторского права: произведение науки

Жаңартылған білім бағдарламасы бойынша ағылшын тілі сабағында критериялды

Название объекта: бағалау

Дата создания объекта: 22.11.2018

Құжат түпнұсқалығын <http://www.kazpatent.kz/ru> сайтының
"Авторлық құқық" бөлімінде тексеруге болады <https://copyright.kazpatent.kz>

Подлинность документа возможно проверить на сайте kazpatent.kz
в разделе «Авторское право» <https://copyright.kazpatent.kz>

Подписано ЭЦП

Оспанов Е. К.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ

РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН

**АВТОРЛЫҚ ҚҰҚЫҚПЕН ҚОРҒАЛАТЫН ОБЪЕКТІЛЕРГЕ ҚҰҚЫҚТАРДЫҢ
МЕМЛЕКЕТТІК ТІЗІЛІМГЕ МӘЛІМЕТТЕРДІ ЕНГІЗУ ТУРАЛЫ**

КУӘЛІК

2019 жылғы « 20 » ақпан № 1881

Автордың (лардың) жөні, аты, әкесінің аты (егер ол жеке басын куәландыратын құжатта көрсетілсе):

ПЕРНЕБАЕВА ҒАЛИЯ БАТЫРБЕКҚЫЗЫ; СПАТАЙ АЙГҮЛ ОРАЗБЕКҚЫЗЫ; ЕСЕНКУЛОВА АЙЖАН РАХИМБЕРДИЕВНА

Авторлық құқық объектісі: ғылыми туынды

Объектінің атауы: Сборник упражнений для студентов неязыковых дисциплин

Объектіні жасаған күні: 08.06.2018

СВИДЕТЕЛЬСТВО

**О ВНЕСЕНИИ СВЕДЕНИЙ В ГОСУДАРСТВЕННЫЙ РЕЕСТР
ПРАВ НА ОБЪЕКТЫ, ОХРАНЯЕМЫЕ АВТОРСКИМ ПРАВОМ**

№ 1881 от « 20 » февраля 2019 года

Фамилия, имя, отчество, (если оно указано в документе, удостоверяющем личность) автора (ов):

ПЕРНЕБАЕВА ҒАЛИЯ БАТЫРБЕКҚЫЗЫ; СПАТАЙ АЙГҮЛ ОРАЗБЕКҚЫЗЫ; ЕСЕНКУЛОВА АЙЖАН РАХИМБЕРДИЕВНА

Вид объекта авторского права: произведение науки

Название объекта: Сборник упражнений для студентов неязыковых дисциплин

Дата создания объекта: 08.06.2018

Құжат түпнұсқалығын <http://www.kazpatent.kz/ru> сайтының
"Авторлық құқық" бөлімінде тексеруге болады <https://copyright.kazpatent.kz>

Подлинность документа возможно проверить на сайте kazpatent.kz
в разделе «Авторское право» <https://copyright.kazpatent.kz>

Подписано ЭЦП

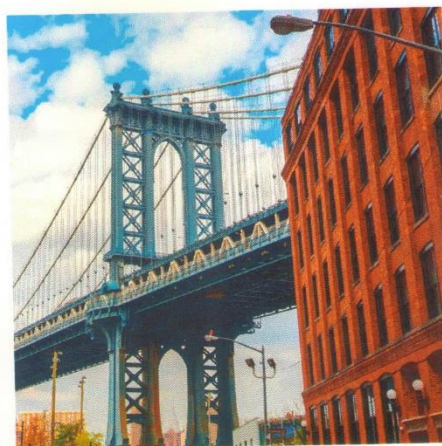
Оспанов Е. К.

Шойманова М.Б., Артықбаева Ф.И., Спатай А.О.

**ЖАҢАРТЫЛҒАН БАҒДАРЛАМА
БОЙЫНША АҒЫЛШЫН ТІЛІ
САБАҒЫНДА
КРИТЕРИАЛДЫ БАҒАЛАУ**

Шымкент, 2018

▶ СПЯТАЙ А.О., АКЕШОВА М.М., РИЗАХОДЖАЕВА Г.А.

**Учебное пособие
по английскому языку
LEARN ENGLISH THROUGH GAMES**

ШЫМКЕНТ, 2019

МЕЖДУНАРОДНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ SILKWAY
СПАТАЙ А.О., ПЕРНЕБАЕВА Г.Б., ЕСЕНКУЛОВА А.Р.

СБОРНИК УПРАЖНЕНИЙ
ДЛЯ СТУДЕНТОВ НЕЯЗЫКОВЫХ
ДИСЦИПЛИН

ZHIENBAYEVA N.B. SATOVA A.K.
TAPALOVA O.B. BAYBEKOVA M.M. SPATAY A.O.

PSYCHOLOGY OF MOTIVATION AND COMMUNICATION OF MODERN STUDENTS

Shymkent 2020

Акешова М.М., Спатай А.О.

THEORY AND PRACTICE OF TRANSLATION

Complex lecture

ШЫМКЕНТ, 2020

СПАТАЙ АЙГҮЛ ОРАЗБЕКҚЫЗЫ

АҒЫЛШЫН ТІЛІН МЕҢГЕРТУДІҢ
ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕРІ

Шымкент, 2021